POLIROM

Marta Petreu

Blaga, între legionari şi comunişti

Plural

© 2021 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: Blaga în locuința sa din Sibiu, în anii refugiului – arhiva Dorli Blaga

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PETREU, MARTA

Blaga, între legionari și comuniști / Marta Petreu. – Iași: Polirom, 2021

ISBN: 978-973-46-8403-8

821.135.1.09

Printed in ROMANIA

Marta Petreu

Blaga, între legionari şi comunişti

POLIROM
2021

MARTA PETREU este scriitor și profesor. Face parte din gruparea literară „Echinox"; e membră a Uniunii Scriitorilor din România. Este profesor de istoria filosofiei românești la Universitatea „Babeș-Bolyai" și redactor-șef al revistei *Apostrof*, mensual editat de Uniunea Scriitorilor din România. Doctor în filosofie al Universității din București. A debutat editorial în 1981, cu volumul de poeme *Aduceți verbele*. Alte volume de poezie: *Dimineața tinerelor doamne* (1983); *Loc psihic* (1991); *Poeme neruşinate* (1993); *Cartea mîniei* (1997); *Apocalipsa după Marta* (1999); *Falanga* (2001); *Scara lui Iacob* (2006); *Asta nu este viața mea* (2014). Ca eseist și istoric al filosofiei românești, a publicat volume precum: *Teze neterminate* (1991); *Jocurile manierismului logic* (1995); *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României"* (1999); *Ionescu în țara tatălui* (2001); *Filosofia lui Caragiale* (2003); *Filosofii paralele* (2005); *Despre bolile filosofilor. Cioran* (2008); *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (2009). A publicat, sub titlul *Conversații cu...* (2004 și 2006), două volume de interviuri cu personalități ale vieții intelectuale românești. A gîndit și alcătuit mai multe volume tematice de confesiuni. A prefațat și îngrijit ediții de carte de filosofie și de literatură (Nae Ionescu, Bucur Țincu, Constantin Rădulescu-Motru, Radu Stanca, D.D. Roșca, Alexandru Vona ș.a.). În 2011, Editura Polirom a inițiat seria de autor „Marta Petreu", în care au apărut pînă în prezent: romanul *Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului* (Premiul „Cartea Anului 2011" acordat de *România literară* și Fundația Anonimul; Premiul pentru cea mai bună carte de ficțiune a anului 2011, decernat la Gala Industriei de Carte din România; laureat la Festivalul Primului Roman de la Chambéry, 2012; reeditat în colecția Top 10+, 2019); *Apocalipsa după Marta* (integrală a poeziei editate pînă în 2011); *Cioran sau un trecut deocheat*; *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*; *Filosofia lui Caragiale*; *O zi din viața mea fără durere*; *Ionescu în țara tatălui*; *Jocurile manierismului logic*; *Filosofii paralele*; *Biblioteci în aer liber*; *Asta nu este viața mea* (poezie); *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*. În colecția „Eseuri și confesiuni" a Editurii Polirom au apărut volumele *Generația '27 între Holocaust și Gulag. Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tînără* (2016) și *Despre bolile filosofilor. Cioran* (2017), iar în colecția „Plural", *Domni și Doamne* (2020). În 2017 a publicat, tot la Editura Polirom, romanul *Supa de la miezul nopții* (Premiul PEN România, 2018).

Pentru cărțile ei, Marta Petreu a primit numeroase premii naționale și internaționale. Mai multe volume ale sale (poezie, romanul *Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului*, studii asupra culturii românești) au fost traduse și publicate în Franța, S.U.A., Italia, Ungaria, Serbia, Spania, Elveția.

Cuprins

Cuvînt-înainte 9

Prolog. „Sunt un om apolitic" 11

Partea I

Legăturile primejdioase
(1934 – august 1940)

Capitolul I. Însemnări despre Blaga 23

Capitolul II. „Zeu tînăr în firida istoriei" sau Blaga citit de Băncilă 34

Capitolul III. Corespondenţa Băncilă – Blaga 45

Partea a II-a

Războaiele lui Blaga din timpul Războiului
(septembrie 1940 – septembrie 1944)

Capitolul I. Un filosof fără rege 55

Capitolul II. Un surogat de protector pe timpul statului naţional-legionar 64

Capitolul III. Blaga citit de Stăniloae 70

Capitolul IV. Un text de direcţie şi urmările lui asupra relaţiilor cu Nichifor Crainic şi C. Rădulescu-Motru 80

Capitolul V. În afara subiectului. Sfîrşitul unei prietenii 100

Capitolul VI. În apărarea unui comunist 105

Partea a III-a

„Călcat în picioare sub mersul istoriei" (octombrie 1944 – mai 1961)

Capitolul I. Un filosof pe linie moartă 115

Capitolul II. Cînd Partidul Național Țărănesc face presă 127

Capitolul III. Blaga citit de Pătrășcanu 131

Capitolul IV. Activiști mici și răi, dar mulți. Plus Securitatea 140

Capitolul V. Beniuc sau concurența scriitoricească intraspecifică dusă cu mijloacele luptei de clasă 152

Capitolul VI. Blaga se apără. „Memoriul" 157

Capitolul VII. La Securitate, „despre o persoană cu numele de Lucian Blaga" 165

Capitolul VIII. Cum și-a scris Blaga piesa *Avram Iancu* 172

Capitolul IX. Limbajul istoric din *Avram Iancu* 178

Capitolul X. Intermezzo. O „legiune" transilvăneană de la 1919, și-apoi o altă „legiune" 181

Capitolul XI. Portretul lui Iancu în drama lui Blaga 183

Partea a IV-a

A fost *Avram Iancu* dedicată lui Zelea Codreanu?

Capitolul I. Informațiile adunate și adnotate de William Totok 187

Capitolul II. Nistor Chioreanu, șef legionar 215

Capitolul III. Un alibi pentru Blaga 220

Capitolul IV. Alte informații, mărunte 226

Capitolul V. Titulescu, o amintire frumoasă 233

Capitolul VI. Dovada 234

Epilog. Între extremismele secolului 235

Anexe

Anexa I. Blaga şi Cercul Literar 245

Cercul literar „Octavian Goga", o pepinieră de talente / 246 • Naşterea Cercului Literar / 248 • Cerchiştii / 251 • I. Negoiţescu, admiratorul lui Lovinescu şi legionar activ / 253 • Ce cuprinde „Manifestul" / 256 • Reacţii la „Manifest". Se vorbeşte despre Blaga / 261 • Blaga şi „Manifestul" / 268 • Radu Stanca încearcă să echilibreze lucrurile / 270 • Estetica cerchistă. De la Victor Iancu la Radu Stanca / 273 • Radu Stanca, şeful Cercului Literar. I. Negoiţescu şi euphorionismul / 278 • Datoria cerchiştilor faţă de Blaga / 282

Anexa II. „Memoriul" lui Blaga către C.C. al P.M.R. (1959) şi culisele publicării lui în *Echinox* (1978)..... 286

Prolog / 286 • Dorli Blaga către Marta Petreu / 289 • Dorli Blaga: Reconstituirea unei polemici din documente de arhivă / 289 • Dorli Blaga către Marta Petreu / 292 • 1977. *Manuscriptum* publică un aşa-zis „jurnal" al lui Blaga / 293 • Dorli Blaga comentează paginile din *Manuscriptum* / 293 • Intră în scenă Mircea Zaciu / 294 • Mircea Zaciu către Dorli Blaga / 295 • Hadrian Daicoviciu în vizită la Dorli Blaga / 297 • Dorli Blaga recunoaşte că „Memoriul" provine din arhiva sa / 298 • Mircea Zaciu către Dorli Blaga / 299 • „Memoriul" apare în *Echinox* / 300 • Ion Vartic: Lovitură de presă la *Echinox* / 300 • George Ivaşcu, din culise / 302 • G. Ivaşcu către Dorli Blaga / 303 • Al doilea document din plicul lui Ivaşcu / 303 • Al. Oprea, „Tot despre Lucian Blaga" / 304 • O capodoperă de persuasiune / 305 • Dorli Blaga către Al. Oprea / 305 • Încă două note polemice ale lui „tov. Al. Oprea" / 307 • Epilog / 308

Anexa III. Pagini din manuscris Blaga 310

Bibliografie 315

Indice de nume 331

Abstract 341

Résumé 345

Cuvînt-înainte

Pentru studiul acesta adun material documentar cam de douăzeci de ani, poate ceva mai mult. În ordine valorică, Blaga este cel dintîi dintre filosofii români. M-am simțit moralmente obligată să cercetez, pentru mine în primul rînd, zvonurile de natură politică învîrtejite în jurul lui, și pe acelea care spun că filosoful ar fi fost un legionar sau măcar un filolegionar ascuns, și pe acelea, mai palide și mai puțin numeroase, care îl identifică politic drept comunist. Am vrut să știu cum stau lucrurile.

M-am apucat de acest studiu de mai multe ori și l-am abandonat, descurajată de caracterul cețos, nesigur, al materialului documentar. E greu de cercetat zvonuri, e ca și cum cercetătorul ar încerca să pună negura de toamnă de pe Someș în căpițe geometrice. De data asta, am reușit să îmi duc cercetarea pînă la capăt. Cînd m-am apucat de ea, în ianuarie 2020, am crezut că o să îmi iasă, precum lui Ion Simuț, care de asemenea s-a ocupat, în urmă cu ani, de zvonul că Blaga ar fi fost legionar, un studiu de 20-30 de pagini; mi-a ieșit ce mi-a ieșit, o carte, cu o descriere a situației și cu părerea mea despre această situație neobișnuită. Cartea este mai încărcată decît mi-ar fi plăcut mie să fie, cu lungi excursuri documentar-explicative pe care nu le-am putut evita, căci fără ele nu aș fi putut ajunge la descrierea, în intenție corectă și completă, a faptelor atît de obscure de care mă ocup. De exemplu, cum ar fi fost să ocolesc reconstituirea de tip istoric a conflictului din 1943 dintre Rădulescu-Motru și Blaga, cînd acest conflict explică în bună măsură aserțiunea bătrînului filosof că Blaga ar fi trecut de la legionari direct la comuniști? Sau cum ar fi fost, atunci cînd am descris relația celor doi filosofi, să ocolesc rolul pe care l-a avut regele în declanșarea invidiei lui Motru față de Blaga? Și așa mai departe. Pentru aproape fiecare afirmație de natură politică despre Blaga am fost obligată să merg cu documentarea în trecutul filosofului și în trecutul relației lui cu emițătorul aserțiunii, în căutarea situației originare care a declanșat-o. Așa că narațiunea acestei cărți înaintează cu pași mici, cu numeroase coborîri în trecut.

Le datorez mulțumiri afectuoase mai multor instituții și persoane care m-au ajutat cu informații, verificări de informații, cărți etc. Acest text a putut fi dus la bun sfîrșit cu ajutorul Muzeului Național al Literaturii Române, de unde dna Eugenia Oprescu și dl director Ioan Cristescu mi-au pus la dispoziție cu gentilețe documentele cerute. La fel, am folosit din plin fondurile bibliotecii mele de vis, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga", care, cu multele reviste puse online, cu serviciul (inaugurat pentru perioada de pandemie) de servire a revistelor și cărților la domiciliu, mi-a fost de mare ajutor, așa că le mulțumesc dlui director general Valentin Orga, dnei Alexandra Bud, dlui director adjunct Ionuț Costea pentru promptitudinea și răbdarea cu care m-au ajutat. Profesorii Sorin Mitu, Ovidiu Ghitta și Virgiliu Țârău, colegii mei de la Facultatea de Istorie și Filosofie, cu care am vorbit despre această cercetare, profesorul Ilie Rad, profesorul Roberto Merlo de la Universitatea din Torino, precum și Sorin Antohi mi-au pus cu generozitate la dispoziție informații, studii, cărți de-ale lor, citite de mine cu folos. La fel, m-au ajutat dl Cristian Vasile, colaboratorul meu la revista *Apostrof*, mai tînărul meu coleg George State, lingvistul Nicolae Mocanu, drept care le mulțumesc.

Îi mulțumesc afectuos academicianului profesor Ioan-Aurel Pop pentru informațiile pe care mi le-a dat și, mai ales, pentru că a fost primul cititor al manuscrisului acestei cărți.

Îi mulțumesc lui Ion Vartic pentru cărțile și revistele pe care mi le-a împrumutat și pentru răbdarea cu care mi-a ascultat ipotezele, cînd, în rol de avocat al diavolului, am gîndit cu voce tare, testîndu-le pe el pe cele mai excentrice.

A fost o carte la care am început documentarea în condiții normale și am continuat-o în cele de pandemie, ceea ce m-a făcut să cer ajutor – adică reviste, cărți, informații – din toate părțile. Și, din fericire, să îl chiar primesc. Tuturor, mulțumirile mele.

Iar Doamnei Dorli Blaga, căreia îi datorez multele conversații despre lumile prin care a trecut, îi mulțumesc afectuos pentru neobișnuitul dar pe care, fără nici o legătură cu această carte, mi l-a făcut: și anume, mi-a descris o viziune albă de iarnă, din ianuarie 1957, cînd ea și Tudor Bugnariu s-au aflat pentru mai puțin de o zi la Constanța, iar seara, înainte de a lua trenul spre București, au mîncat pîine prăjită și-au băut ceai în sala mare, albă, a Cazinoului, unde se aflau numai ei, vătuiți împreună într-o magică liniște albă... iar pe ferestrele Cazinoului se vedea, înghețată, marea. O amintire a iernilor cu frig și zăpadă. De altădată.

Marta Petreu
5 ianuarie 2021

Prolog

„Sunt un om apolitic"

În vasta sa operă literară și filosofică, Blaga nu a făcut politică. El nu a fost om politic și nici un intelectual pasionat de jocurile puterii, pe care să fi încercat să le influențeze prin articole de critică ori de propagandă sau prin intrarea într-un partid și candidatura la alegeri. „În politică nu m-am legat încă de nimenea, și nici n-aș vrea să mă leg, cel puțin deocamdată"[1], îi scria Blaga lui Sextil Pușcariu în 1931. Sau: „Mă știa [Zevedei Barbu] că sunt un om apolitic, după cum bănuiesc eu. N-am discutat cu el despre politică"[2], declara el în 29 noiembrie 1943, ca martor al apărării în procesul lui Zevedei Barbu, atunci asistentul său, judecat de un tribunal militar pentru acuzația de comunism. Sau: „În 1939 m-am întors în țară. Pînă atunci și după aceea nu am activat în nici un fel pe teren politic, nefiind niciodată înscris într-un partid. Viața mi-am închinat-o creațiilor literare și filosofice și datoriei de slujbaș al țării"[3], declara filosoful în 1958, într-o autobiografie. Era „un om care n-a făcut nici în trecut politică"[4], mărturisea el în treacăt într-o conversație privată cu un critic literar timișorean care l-a vizitat în toamna anului 1960 și pe care l-a primit cu încredere – iar tot ce i-a destăinuit a ajuns imediat la Securitate.

1. Lucian Blaga, scrisoare către Sextil Pușcariu, mai 1931, în *De amicitia Lucian Blaga – Ion Breazu. Corespondență*, Addenda: Ion Breazu, *Note de Jurnal*, carte gîndită și alcătuită de Mircea Curticeanu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1995, p. 165 (în continuare, *De amicitia Blaga – Breazu*).
2. Blaga, „Proces-verbal de Depoziția unui martor", 29 nov. 1943, în Cornelia Blaga-Brediceanu, *Jurnale, 1919, 1936-1939, 1939-1940, 1959-1960*, ediția a doua îngrijită, revăzută și comentată de Dorli Blaga, București, Editura Humanitas, 2016, pp. 185-187 (în continuare, Cornelia Blaga, *Jurnale*).
3. Lucian Blaga, „Autobiografie pentru serviciul de cadre al Academiei", Cluj, 29 XI 1958, Fondul „Dorli Blaga" din Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj-Napoca, în Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018, p. 19.
4. [Critic literar timișorean nedeconspirat, informator al Securității], „Notă informativă privind pe Lucian Blaga", 13 sept. 1960, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1999, p. 166.

Lipsa lui de interes pentru politică a fost remarcată, în toamna anului 1934, şi de unul dintre intervievatorii săi:

„[Şuluţiu]: *De cîtăva vreme, a început să fie socotit ca o trădare faptul că intelectualii se abţin de la politică. Cum priviţi raportul dintre intelectuali şi politică? Există vreo compatibilitate între aceştia şi activitatea politică?*
[Blaga]: Problema intervenţiei intelectualului în politică e o chestiune individuală. Totul depinde de temperament. Nu se poate vorbi de o atitudine generală a intelectualilor faţă de politică.
[Şuluţiu]: *Dar în ţările de dictatură, fie de stînga, intelectualii au fost angajaţi să ia atitudine pentru regim.*
[Blaga]: Asta de datoreşte faptului că în toate curentele extreme primează politicul. Şi în fiecare în mod egal. Nu se poate spune că una protejează mai mult cultura şi pe intelectuali, decît alta. Dar, în general, pretinsa atitudine politică a intelectualilor în ţările dictatoriale e, de fapt, o simplă înrolare pasivă în umbra căreia aceştia pot lucra în linişte şi sunt lăsaţi în pace.
[comentariul lui Şuluţiu]: *Se vede că politica nu e un domeniu agreabil lui Lucian Blaga. Răspunde silnic întrebărilor de mai sus. Dar ochii strălucesc şi privirea vibrează îndată ce aduc vorba despre filosofie*"[5].

Blaga nu a avut interes pentru politică şi nu a încercat, precum alţi intelectuali contemporani, cum ar fi Constantin Rădulescu-Motru, Mihai Ralea, Ion Petrovici, Nichifor Crainic ş.a., să-şi dubleze activitatea intelectuală cu una politică. În vreme ce unii ajungeau miniştri, directori, parlamentari etc., Blaga se străduia să ajungă... profesor la Cluj, un vis pe care l-a putut atinge abia în toamna anului 1938. Pînă atunci, într-un lung traseu ocolitor, a fost: jurnalist la Cluj (începutul anilor 1920); şomer, locuind la familia soţiei sale, la Lugoj (începutul lunii iulie 1924 – sfîrşitul anului 1926); apoi, vreme lungă, de la sfîrşitul anului 1926 şi pînă în aprilie 1939, în străinătate, la Varşovia, Praga, Berna, Viena, avînd posturi „în marginea diplomaţiei", cum spune într-un eseu[6], căci pe rînd ataşat de presă, secretar de presă, consilier de presă; şi abia la sfîrşit, graţie regelui Carol al II-lea, care a avut o anumită preţuire pentru el, a ajuns şi diplomat în sensul deplin al cuvîntului, deoarece Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia (aprilie 1938 – martie 1939).

5. Blaga intervievat de Octav Şuluţiu, *Vremea*, 15 sept. 1934, în *Dramaturgia românească în interviuri*, antologie, text îngrijit, sinteze biobibliografice şi indici de Aurel Sasu şi Mariana Vartic, vol. 1, *A-C*, Bucureşti, Editura Minerva, 1995, pp. 223-224.
6. Blaga, „Nicolae Titulescu", 1944, în Idem, *Izvoade* [fără autor de ediţie], Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, p. 191.

Într-un anumit sens, lipsa lui declarată de interes față de politică poate fi numită la fel de bine și saturație a sa de politică, pentru că, în funcțiile pe care le-a îndeplinit în legațiile României, Blaga a avut misiunea oficială să observe situația politică din țara unde se afla, felul cum sînt comentate evenimentele din România în presa țării respective, apoi să raporteze situația în țară, la Ministerul Afacerilor Străine. El descria: situația politică din țara respectivă, așa cum era ea reflectată în presă și cum o afla din propriile sale contacte, numeroase; acolo unde considera necesar, explica starea de lucruri, încît șefii lui din România să înțeleagă fără documentare suplimentară despre ce fel de acțiuni politice este vorba; la fel, expunea pe scurt tot ce se scria în țara respectivă despre România – rezumate la care era ajutat, cum știm, și de Cornelia Blaga. Cîtă vreme a fost în Legația română din Viena, a arătat constant național-socialismul german și infiltrarea acestuia în viața politică din Austria. Pe măsură ce mișcarea de extremă dreaptă din România a crescut și a generat evenimente care au fost comentate în presa din țara unde se afla Blaga, a prezentat în rezumat aceste comentarii. El era la curent cu tot ce se întîmpla, din punct de vedere politic, în patrie și cu tot ce se comenta despre patrie în țara unde se afla el ca funcționar; prin natura meseriei sale, știa ce sînt cuzismul și legionarismul și, la fel, ce reprezintă fascismul italian, național-socialismul, comunismul. Trimise în țară cu regularitate de ceasornic, rapoartele lui Blaga nu lasă nici o umbră de îndoială asupra faptului că știa tot ceea ce era de știut despre toate partidele și mișcările politice din România, inclusiv despre Mișcarea legionară. În rapoartele sale, atitudinea lui este a unui diagnostician care constată existența cutărui sau cutărui fenomen și informează neutru Bucureștiul. Tehnice, ordonate și precise, rapoartele și notele lui sînt, din cauza asta, cu totul impresionante. Pavel Țugui, alcătuitorul celor trei volume privind activitatea diplomatică a lui Blaga între 1927-1938[7], a lăsat pe dinafară „unele informații ce nu prezintă interes politic sau cultural, ceea ce ne-a determinat să renunțăm la ele. Locul lor este indicat de paranteze mari: [...]", după cum precizează în „Nota asupra ediției"[8]. Pe baza a ceea ce este publicat, se poate trage concluzia că, în afară de faptul că dovedesc atașamentul lui Blaga față de țară și arată că filosoful a fost un funcționar impecabil, rapoartele nu lasă loc pentru nici o presupunere cum că autorul lor ar simpatiza cu indiferent care dintre partidele și forțele politice din țară sau cu indiferent care dintre ideologiile politice din Europa.

7. Blaga, *Din activitatea diplomatică. Rapoarte, articole, scrisori, cereri, telegrame, anii 1927-1938*, I-III, ediție îngrijită, cuvînt înainte, note, prefață și indici de nume de Pavel Țugui, București, Editura Eminescu, 1995.
8. Pavel Țugui, „Notă asupra ediției", în Blaga, *Din activitatea diplomatică*, I, p. 37.

*

Regele a fost cel care l-a introdus pe Blaga, ca tehnocrat fără apartenenţă politică, în viaţa politică activă. Şi anume, l-a numit în guvernul Goga-Cuza (29 decembrie 1937 – 10 februarie 1938), care a fost soluţia provizorie şi de avarie[9] la care a recurs suveranul după ce, la alegerile parlamentare din decembrie 1937, nici un partid nu a obţinut scorul minim care să-i permită să formeze guvernul, dar la care Garda de Fier a obţinut un scor mare (de 15,58%). În lipsa unei soluţii mai bune, după multe calcule, regele a recurs la Goga, iar acesta a acceptat să fie premier „în condiţiunile cari i le-am impus", notează mulţumit Carol al II-lea. Concret, unii miniştri au fost numiţi de rege, de pildă cîţiva naţional-ţărănişti disidenţi, calculaţi în executiv ca o „infiltraţiune democratică" menită să tempereze „anumite excese de temut", adică antisemitismul; ceea ce nu a împiedicat guvernul Goga-Cuza să adopte legislaţia de revizuire a cetăţeniei[10], adică legislaţia antisemită, sau să ia şi alte măsuri care marchează începutul antisemitismului de stat, începutul regimurilor autoritare / totalitare din România, respectiv amurgul democraţiei. „Externele le-a luat cel mai deştept dintre toţi, Istrate Micescu", nota Carol al II-lea, adăugînd că, deoarece străinătatea nu vede decît „faţa antisemită a lucrurilor" – pe care regele o luase în calcul, acceptînd-o ca atare –, „Bietul Micescu, în vederea unor violente atacuri cari sunt de aşteptat la Geneva, trebuie să-şi pregătească cu multă grijă materialul şi pledoaria"[11].

În acest guvern a ajuns Blaga, ca subsecretar de stat la Externe[12]. El nu era în nici un partid şi nu candidase la alegerile parlamentare. În 1937, Blaga era consilier de presă la Berna, iar în a doua jumătate a anului se pregătise, din nou, pentru un anunţat concurs de ocupare a unei catedre la Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj, unde încă din 1919 năzuia să ajungă. Aşa că în noiembrie 1937 suferise o lovitură serioasă aflînd că mult-aşteptatul de el

9. Regele avea deja în vedere dictatura personală, pentru instalarea căreia colabora cu Armand Călinescu. „Mi-a rămas deci o singură soluţie constituţională, aceea de a face apel la Naţional-Creştinii lui Goga şi Cuza. Este desigur o soluţie proastă, dar totuşi cea mai puţin", scrie Carol al II-lea în jurnalul său despre guvernul Goga-Cuza. Vezi Carol II, *Între datorie şi pasiune*, I, *1904-1939*, ediţie de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex, 1995, p. 234.
10. Vezi *Monitorul oficial*, anul CVI, nr. 18, 22 ian. 1938, pp. 314-316.
11. Carol II, *Între datorie şi pasiune*, I, pp. 234-235.
12. Oficial, ministerul se numea al Afacerilor Străine. Dar însuşi Carol al II-lea scrie „Externe" în notele sale.

concurs a fost anulat[13]. În decembrie, se afla la Sibiu, în concediu, la unul dintre fraţii săi. Acolo l-a ajuns convocarea la Bucureşti.

Două împrejurări au concurat la numirea lui Blaga în acest guvern de rea amintire. Întîi de toate, interesul de dată recentă al regelui pentru el, dovedit cu ocazia primirii filosofului în Academie (5 iunie 1937), cînd suveranul, salutîndu-l printr-un discurs extraordinar[14], l-a elogiat ca exponent al generaţiei *lor* (a regelui şi a lui Blaga deopotrivă), care creează „literatura modernă şi vie", românească, a ţării *Sale*. În al doilea rînd, este mai mult decît probabil că a cîntărit şi înrudirea lui cu Veturia Goga, o „apariţie feminină de-o anvergură seculară", cum o elogiază în *Luntrea lui Caron*.

Este de presupus că, deşi surprins de schimbarea roţii norocului – cu numai un an înainte, în decembrie 1936, consilier în Legaţia Română din Viena, se temea că va rămîne fără slujbă[15] –, Blaga a fost bucuros de oferta care i-a fost făcută. Însă, şi dacă nu ar fi fost, el nu avea, realist vorbind, cum să îl refuze pe rege. Aşa că a devenit, pentru o scurtă perioadă, căci scurt a durat guvernul însuşi, subsecretar de stat la Ministerul de Externe în guvernul de patruzeci şi patru de zile Goga-Cuza. Din acelaşi guvern mai făceau parte cîţiva ardeleni, istoricii Ioan Lupaş şi Silviu Dragomir, amîndoi de la universitatea din Cluj, precum şi alţi universitari, de exemplu filosoful Ion Petrovici şi universitarul specialist în drept Istrate Micescu, şeful direct al lui Blaga. „Guvernul acesta, eşuat şi discreditat de istorie, a fost, prin componenţa lui, cel mai intelectual guvern pe care l-a avut vreodată România (o echipă de universitari, prezidată de un poet)!"[16], notează Lucian Boia.

Pentru Blaga, a fost o perioadă nefericită[17], căci nici munca, nici mediul nu îi plăceau. Numindu-l, ca tehnocrat, într-o funcţie

13. Blaga către Băncilă, Berna, 27 nov. 1937, în Vasile Băncilă – Lucian Blaga, *Corespondenţă*, ediţie îngrijită de Dora Mezdrea, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2001, p. 82 (în continuare, Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*).
14. Carol al II-lea, „Cuvîntare rostită la recepţiunea în Academie a d-lui Lucian Blaga. Şedinţa de la 5 iunie 1937", în volumul *Cuvîntările Majestăţii Sale Regelui Carol II către Academia Română, 1930-1940*, Bucureşti, 1940 (în continuare, *Cuvîntările Majestăţii Sale*).
15. La Viena a fost numit un nou ministru, Alexandru Gurănescu, care i-a fost complet nefavorabil lui Blaga. Soluţia a fost transferarea filosofului la Berna.
16. Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011, p. 102.
17. Corneliu Blaga intervievat de I. Oprişan, 1 mart. 1987, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, interviuri adnotate, ediţia a doua revizuită, augmentată, necenzurată, Bucureşti, Editura Saeculum, Editura Vestala, 1995, pp. 98-128; Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, [Centenar], Editura Alba Iulia, 1995, pp. 30, 45, 52.

guvernamentală, regele a vrut să-i facă lui Blaga un bine şi, „Involuntar, i-a făcut un mare rău"[18], după cum a observat verişorul filosofului, diplomatul de carieră Corneliu Blaga; într-adevăr, odată cu instalarea regimului socialist real în România, faptul că a făcut parte din acest guvern a devenit unul dintre motivele de punere sub acuzaţie politică a filosofului, dacă trebuia spus ceva contra lui, se începea cu asta.

Regele a avut mai multe succesive atenţii politice pentru Blaga: după căderea guvernului Goga-Cuza, l-a numit Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al său în Portugalia (1 aprilie 1938 –1 aprilie 1939), singura perioadă cînd Blaga a fost şi bine plătit. Iar după ce filosoful s-a întors, la cererea sa, din Portugalia, Carol al II-lea l-a numit personal[19], la fel ca pe Enescu, Sadoveanu, Emil Racoviţă, Iuliu Haţieganu, D. Gusti ş.a., senator în Frontul Renaşterii Naţionale[20], unde a funcţionat din iunie 1939 şi pînă în vara anului 1940, cînd regele a dizolvat Frontul (22 iunie 1940). Într-un fel, chiar şi catedra de la Cluj, pentru care atîta a uneltit Sextil Puşcariu, închipuind pînă la urmă un traseu ocolitor, a avut legătură cu faptul că filosoful fusese, prin graţie regală, ministru: „Ascultă, e în adevăr adevărat că sunt numit profesor la Cluj? După toate cele întîmplate mi se pare o simplă glumă. Ciudată-i viaţa! A trebuit să ajung de două ori ministru şi să se schimbe legea universitară, şi chiar Constituţia, ca să mă văd «profesor»"[21], a exclamat proaspătul universitar cînd s-a văzut „chemat" la catedră.

Din primăvara anului 1939, Blaga şi-a luat efectiv în primire postul de profesor la Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj, unde a fost un foarte conştiincios dascăl pînă la epurarea din învăţămînt (29 decembrie 1948) şi transferarea lui imediată ca „profesor de institut" la Institutul de Istorie şi Filosofie din Cluj[22], care aparţinea Academiei Române.

*

Blaga a avut ocazia să îşi arate sentimentele faţă de rege în anul 1940, cînd *Revista Fundaţiilor Regale* a făcut un număr omagial,

18. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, p. 45.
19. Boia, *Capcanele istoriei*, p. 135.
20. Frontul Renaşterii Naţionale s-a format la iniţiativa regelui, în urma unei propuneri venite de la un grup de iniţiativă. Ca urmare a regiei „de sus", Blaga a făcut parte din acest „grup de iniţiativă".
21. Blaga către Breazu, Lisabona, 14 apr. 1938, în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 296.
22. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2004, pp. 35-36; Eugen S. Cucerzan, *În trecerea timpului. Documentar Lucian Blaga (1949-1951)*, studiu introductiv şi note de Eugen S. Cucerzan, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2013, pp. 7, 9.

dedicat aniversării a 10 ani de la restaurație. La această ediție a revistei au colaborat, în următoarea ordine: T. Arghezi, Camil Petrescu, Rădulescu-Motru, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, N.I. Herescu, Cezar Petrescu, G. Călinescu, Ion Marin Sadoveanu, Perpessicius, Al.O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, Mitropolitul Irineu, Nichifor Crainic, Andrei Pădulescu, general Paul Teodorescu, general Nic. Sc. Stoenescu, colonel D.I. Cantea, Anton Golopenția, Iuliu Moldovan, Dr. P. Cazacu, Gr. Nandriș, Dr. C. Grofșorean, N.D. Cornățeanu, N. Caranfil, Eugen Demetrescu, V. Vâlcovici, Emanoil Bucuța, Scarlat Lambrino, C. Daicoviciu, A. Oțetea, Tudor Vianu, G.M. Cantacuzino, Francisc Șirato, Mihail Sebastian, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Petru Comarnescu.

Sub titlul „Renaștere sau creație?", Blaga a argumentat că, în timpul domniei lui Carol al II-lea, România a trecut nu printr-o „renaștere", cum se spunea, ci printr-o epocă *de creație*. Nu e o renaștere, deoarece noi n-am avut o lungă epocă de vîrf, urmată de o perioadă de decadență, încît dezvoltarea extrem-contemporană să fie o „renaștere". „Dar românii, au oare românii undeva în trecutul lor o asemenea trecere peste culme, pe care noi, cei de astăzi, și copiii noștri de mîine, să n-o mai putem atinge? Hotărît nu." (Să observăm că Blaga raționează exact ca E. Lovinescu, care, în *Istoria civilizației române moderne*, preciza că noi nu am avut în istoria noastră o „epocă clasică", pe care s-o folosim ca model și s-o imităm...) Așa că nu renaștere este sub Carol, ci o epocă de mare creație tinerească: „Noi ne găsim pe drumul tot mai larg și mai înalt al creației, iar nu al unei «renașteri»". Este o renaștere tinerească, favorizată de tinerețea regelui și a generației lui: „Tinerețea reprezentanților celor mai de seamă ai spiritualității românești de astăzi coincide în timp și în preocupări cu tinerețea Prințului, care avea să devină Regele Carol II". Și adaugă, *pro domo*: „Regele Carol II și-a exprimat generos și clar, în repetate rânduri, încrederea desăvârșită ce-o are în puterea creatoare a spiritului românesc și a generației Sale"[23].

Insistența pe caracterul „tineresc" al domniei lui Carol al II-lea era în conformitate cu imaginea regelui despre sine și domnia sa – și, totodată, o supunere la moda europeană a epocii, căci, de-a lungul întregii perioade interbelice, pe tot continentul nostru s-a mizat pe tineret[24] și tinerețe.

23. Blaga, „Renaștere sau creație?", în *Revista Fundațiilor Regale*, anul VII, nr. 6, 1 iun. 1940, pp. 511-514.

24. Vezi Marta Petreu, *Cioran sau un trecut deocheat*, ediția a treia revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 296, 300. Idem, *Generația '27 între Holocaust și Gulag. Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tînără*, Iași, Editura Polirom, 2016, pp. 68-69.

Blaga îl elogiază pe rege şi pentru creaţiile spirituale din România, şi pentru construcţiile de tip urban realizate sub domnia lui: „S-a crezut că nisipurile bărăganelor nu suportă zgârie-norii, la fel cum s-a crezut că celula noastră nervoasă n-ar rezista la efortul metafizic. Şi totuşi, fenomenele de necrezut au luat fiinţă în mijlocul nostru. Avem o metropolă cu bulevarde şi pieţi imperiale, cu clădiri ca fagurii, cu împrejurimi pe care geniul tehnic, tineresc şi fără odihnă, şi-a pus pecetea definitivă".

Observînd că regele a recurs la un regim autoritar („Când păcatele şi absenţa de la datorie ale oamenilor politici L-au constrâns să introducă în ţara Sa un regim autoritar..."), Blaga mai arată că, într-o Europă care a adoptat modelul autoritarist, România are totuşi o situaţie singulară, pentru că regele nu dirijează şi cultura, ci numai o sprijină.

> „Într-un singur domeniu Regele a gândit că e bine să sprijinească, fără de a impune un program: în domeniul culturii creatoare. Încrederea nelimitată şi elogiul tacit acordat spontaneităţii şi libertăţii spiritului sunt încă o mărturie că Regele însuşi şi-a dat seama că poporul românesc se găseşte în plină fază de creaţie, iar nu de simplă «renaştere» [...]. Sunt astăzi în Europa mai multe feluri de regimuri autoritare. Toate, cu excepţia unuia, au crezut că sunt chemate să dirijeze şi cântecul poetului, şi gândul gânditorului. De aceea, sub toate aceste regimuri, cu excepţia unuia, poetul şi gânditorul sunt puşi în disponibilitate şi osândiţi la sterilitate. Excepţia e românească"[25].

*

Cu o operă în intenţie şi în fapt apolitică (căci dedicată problemelor de gnoseologie, ontologie, filosofia culturii, istoriei, valorilor, antropologiei), cu o biografie politică în măsura strict limitată în care s-a supus poruncilor regelui, Blaga e numit ba legionar, ba comunist, uneori amîndouă deodată. Aserţiunea că ar fi fost legionar este enunţată astăzi pe toate tonurile: acuzator, neutru, elogios, chiar jubilativ, în funcţie de culoarea politică a emiţătorului. Adesea, această informaţie este introdusă printr-un „se ştie că", formula impersonală dispensîndu-l pe veci pe cel care o emite să aducă vreo dovadă: „Se ştie că, la un moment dat, Lucian Blaga şi Nichifor Crainic l-au crezut capabil pe Codreanu să reprezinte vîrful de lance al naţionalismului românesc"[26], spune un istoric, fără nici o dovadă.

---

25. Blaga, „Renaştere sau creaţie?", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul VII, nr. 6, 1 iun. 1940, p. 514.
26. Dragoş Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail. De la mit la realitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 7.

Contextul din care s-a iscat zvonul despre comunismul lui Blaga este uşor de stabilit. În schimb, sursa de unde a ieşit zvonul legionarismului ascuns al lui Blaga este mai greu de identificat. Ţinînd cont de faptul că legionarismul a apărut ca mişcare şi grupare politică în 1927, cam pe vremea sărbătorii Sînzienelor (exact, în 24 iunie 1927), şi a fost nevoit să iasă *oficial* din viaţa politică a României după Rebeliunea legionară din ianuarie 1941[27], şi apoi ţinînd cont de faptul că Blaga a trăit în străinătate, din noiembrie 1926 pînă în aprilie 1939, îndeplinind funcţii de la aceea modestă de ataşat de presă pînă la aceea înaltă de Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia, ne putem întreba cînd anume a mai avut el timp şi pentru o activitate de cuib legionar. Mai ales că în acest timp a şi scris enorm. Sigur, nu uit scurta lui perioadă petrecută în România, ca subsecretar de stat în Ministerul de Externe în guvernul de patruzeci şi patru de zile Goga-Cuza; dar, cît a fost în acest guvern, nu ar fi avut ce să caute la legionari, dat fiind faptul că, în evantaiul extremei drepte româneşti, legionarismul şi cuzismul, învecinate ideologic, au fost, chiar din cauza înrudirii doctrinare, în concurenţă pentru cîştigarea puterii şi a aceluiaşi segment de populaţie. Ion Simuţ, care a cercetat, cu ani în urmă, în două articole succesive publicate în *România literară*, chestiunea legionarismului atribuit lui Blaga, are în principiu dreptate cînd raţionează în felul următor: „Se întîmplă însă ca în 1937 să ajungă la putere pentru scurtă vreme Guvernul O. Goga – A.C. Cuza, iar Lucian Blaga să fie promovat subsecretar de stat şi Ministru plenipotenţiar al României la Lisabona în anii 1938-1939. S-ar putea să fi devenit în aceşti ani 1937-1938, pe timpul Guvernării Goga-Cuza, membru al Partidului Naţional Creştin, desemnat de rege la guvernare în detrimentul Legiunii. Dar acesta este cel mai puternic argument politic că Lucian Blaga nu putea fi membru al Legiunii, adică al unui partid rival cu cel care l-a promovat cel mai spectaculos în cariera sa diplomatică"[28].

În studierea unui caz istoric, după experienţa mea, raţionamentele logice sînt mai puţin relevante decît acelea factuale. În legătură cu informaţia de mai sus, precizez că Blaga a fost numit subsecretar de stat nu pe bază de apartenenţă politică – nu era în nici un

27 Nu ignor faptul că, după Rebeliunea legionară, legionarismul a supravieţuit ca mişcare politică subterană şi, de asemenea, ca mişcare politică românească în exil; la fel, nu ignor faptul că după 1990 a renăscut pe faţă şi în ţară.

28. Ion Simuţ, „Putea fi Blaga legionar?", I, în *România literară*, anul XXXIX, nr. 6, 16-22 febr. 2007, Idem, „A fost sau n-a fost?", în *România literară*, anul XXXIX, nr. 7, 23 febr. – 1 mart. 2007. Republicate în Idem, *Vămile posterităţii. Secvenţe de istorie literară*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, pp. 462-470.

partid –, ci pe bază de voinţă regală: aşa a vrut regele[29], să-l aibă ca tehnician în guvern pe Blaga. Revenind la textul clar şi logic argumentat al lui Ion Simuţ despre Blaga, precizez că filosoful nu a devenit membru în Partidul Naţional Creştin al lui Goga-Cuza nici înainte, nici în timpul şi nici după sfîrşitul ministeriatului său de patruzeci şi patru de zile. El era acolo pentru că aşa a vrut regele. Regele l-a vrut în guvern, apoi tot el l-a trimis ca ministru al său în Portugalia, apoi de asemenea suveranul l-a numit senator în Frontul Renaşterii Naţionale.

În studiul de faţă, printr-o cercetare de natură istorică, urmăresc clarificarea situaţiei politice a lui Blaga. Încerc aşadar să verific zvonurile şi să stabilesc cum au stat şi stau de fapt lucrurile.

Din fericire, despre Blaga există relativ multe surse de documentare, încît aproape că îi poate fi stabilită biografia pe zile.

Documentele pe care lucrez sînt de un fel aparte, căci sînt textele altora despre Blaga, iar nu textele lui politice, deoarece asemenea texte nu există. Aşa că toată cercetarea se desfăşoară în norul radioactiv al zvonurilor, purtat nu o dată de vîntul celor mai de jos patimi omeneşti.

Am organizat cercetarea după criteriul cronologic, şi anume, *după data la care au fost scrise documentele* (jurnale, scrisori, articole de ziar, procese-verbale de anchetă, sinteze de anchetă etc.), şi, în măsura în care mi-au permis documentele, şi tematic, încercînd să le grupez pe cele care au conţinut asemănător; iar în analiza conţinutului acestor documente, am ţinut cont şi de data la care au fost făcute publice.

Cercetarea mea, deşi asupra dimensiunii politice a operei şi biografiei lui Blaga, nu trebuie confundată cu o încercare de a scrie biografia integrală a filosofului; există, de altfel, o biografie a acestuia, minuţioasă, pozitivistă, scrisă de Ion Bălu, pe care am folosit-o adesea. Natura aparte a „documentelor" pe care le utilizez şi examinez în această cercetare explică lipsa de liniaritate a textului meu; aproape fiecare document despre Blaga pe care l-am luat în discuţie m-a obligat să cobor în trecut, să identific evenimente anterioare care îl lămuresc măcar într-o oarecare măsură. Cam aşa cum în piesele analitice ale lui Ibsen prezentul scenic obligă personajele să coboare spre cauzele tăinuite într-un trecut de mult consumat, dar radioactiv şi producător de nefaste efecte prezente.

29. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, pp. 40-45. Corneliu Blaga, verişorul de al doilea al lui Blaga, explică numirea filosofului prin dorinţa regelui de a avea în acest guvern pasager şi oameni de încredere.

Partea I

Legăturile primejdioase
(1934 – august 1940)

Capitolul I

Însemnări despre Blaga

Cea mai veche consemnare cunoscută de mine care leagă numele lui Blaga de legionari îi aparţine lui Băncilă, prietenul şi exegetul filosofului; este o pagină de jurnal, nedatată, însă databilă dacă luăm în calcul evenimentele politice pe care le pomeneşte: căderea guvernului Goga-Cuza (deci însemnarea a fost făcută după 10 februarie 1938), plebiscitul pentru aprobarea Constituţiei lui Carol al II-lea (deci însemnarea a fost făcută după 24 februarie 1938). Este aşadar o pagină de jurnal din 1938, cîndva imediat după 24 februarie. Pentru că în această pagină nu se vorbeşte despre numirea filosofului ca Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia (11 martie 1938), înseamnă că este scrisă înaintea numirii. În concluzie, este o însemnare din intervalul 25 februarie – 11 martie 1938.

„La redacţia *Cuvîntului* e un du-te vino continuu. Foarte des apar tineri celebri prin scris sau faptă. Iată-l pe Mircea Eliade. E şi el preocupat de primirea lui Blaga şi spune că trebuie să facem orice ca să-l remontăm. Şi Eliade precizează: «Cauza deprimării e greşeala pe care a făcut-o primind să intre în guvernul Goga». Îi spun că Blaga e un copil în cele practice şi Eliade e perfect convins de acest lucru (parcă ar fi vrut să spună: «Ce, nu ştiai?»). Soţia lui Eliade a vizitat-o recent pe soţia lui Blaga şi probabil aceasta i-a spus cauza depresiunii lui Blaga (faţă de mine, Blaga n-a avut curajul să precizeze lucrul). El însă face rău că-şi pune o problemă pe care legionarii poate că nici nu şi-o pun. Eliade e chiar sigur că Blaga a cetit circulara grozavă a Căpitanului, în care spune: «Dumnezeu v-a dat memoria, uzaţi de ea!». Crede că chiar Goga îi va fi dat această circulară, ceea ce eu nu prea cred. În acest timp, ne aude un domn care sta calm, aproape cu modestie, pe un fotoliu şi întreabă: «Ce e cu Blaga?». Eliade îi spune de destituirea acestuia din cauza greşelii pe care a făcut-o. Dar domnul, care nu era altul decît Virgil Ionescu, cel ce a adus pe Moţa şi Marin din Spania, răspunde cu siguranţă absolută: «Se aranjează!»"[1].

1. Vasile Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină...", secvenţe de istorie din anii 1937-1940, [pagini de jurnal, transcrise de Dorn

Deci, Băncilă consemnează o vizită în redacţia ziarului *Cuvîntul*, care îşi reluase de curînd apariţia[2], unde stă de vorbă cu Eliade despre Blaga, cu ei intrînd în vorbă şi inginerul Virgil Ionescu[3], membru de marcă al Legiunii. Ce spun ei: că filosoful este deprimat şi speriat; vorbitorii îşi dau cu părerea despre motivul deprimării, susţin că ar fi chiar faptul că Blaga a făcut parte din guvernul Goga-Cuza, deja căzut, şi se vorbeşte despre legionari. În absenţa jurnalului întreg şi a unor documente complementare, este greu de înţeles cu certitudine despre ce e vorba, ce caută legionarii în discuţie şi care ar fi legătura lor cu depresia lui Blaga, care a fost *destituit* de unde? – din Legiune? Şi trebuie *primit* unde – în Legiune?, şi asta dacă cumva *îl iartă legionarii* pentru că a fost membru în guvernul Goga-Cuza şi *lucrurile se aranjează*?

Mişcarea legionară şi partidul lui Goga-Cuza erau apropiate ideologic şi duşmane politic, deoarece concurau la acelaşi segment de populaţie. În timpul guvernării, premierul Goga a făcut manevre politice abile pentru a obţine o înţelegere politică cu Zelea Codreanu, pe care a reuşit să îl îndepărteze de Iuliu Maniu şi de Partidul Naţional Ţărănesc, cu care acesta avusese la recentele alegeri un pact de neagresiune electorală. În 9 februarie 1938, între premierul Goga şi Corneliu Zelea Codreanu a fost semnat un acord secret privitor la viitoarele alegeri, planificate pentru martie 1938, Mişcarea legionară urmînd să voteze candidaţii partidului de guvernămînt[4]. Regele a aflat însă despre aceste combinaţii politice şi a demis instantaneu guvernul.

Ţinînd cont de această înţelegere între Goga şi Codreanu, faptul că Blaga a făcut parte din guvernul Goga-Cuza nu ar fi avut de ce să constituie, din punctul de vedere al legionarilor, o „vină" – asta, în eventualitatea că Blaga ar fi avut vreo obligaţie faţă de ei. În lumina pactului dintre Goga şi Zelea Codreanu, discuţia din redacţia *Cuvîntului*, cu speculaţiile catastrofale ale lui Eliade şi Băncilă,

---

Mezdrea?], în *Manuscriptum* (număr tematic Vasile Băncilă), anul XXIX, nr. 3-4 (112-113), 1998, p. 225.

2. Ziarul *Cuvîntul* a fost suspendat între 2 ianuarie 1934 şi 20 ianuarie 1938; reapare în 21 ianuarie 1938.
3. Virgil Ionescu a fost omul de încredere al lui Carol al II-lea, apoi al lui Zelea Codreanu.
4. Vezi: Keith Hitchins, *Românii. 1774-1866*, ediţia a III-a, traducere din engleză de George G. Potra şi Delia Răzdolescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013, pp. 455-456; *Enciclopedia istoriei politice a României, 1859-2002*, elaborată sub redacţia lui Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, 2003, p. 302. La fel, Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea şi căderea „Căpitanului"*, traducere din germană de Wilhelm Tauwinkl, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017, pp. 283-285.

apare drept exact ceea ce este, o discuţie de redacţie, o plăcută colportare de zvonuri.

Textul rămîne însă în continuare pe cît de laconic, pe atît de nebulos. Este adevărat că, imediat după căderea guvernului Goga-Cuza, Blaga a trecut printr-o perioadă de depresie. La drept vorbind, a fost profund nefericit chiar în timp ce era subsecretar de stat la Externe, deoarece munca pe care o făcea nu era potrivită cu el. Filosoful a stat singur la Bucureşti, locuind la hotel, ca şi cum ar fi bănuit că ministeriatul lui este o situaţie trecătoare. Soţia şi fiica lui s-au întors de la Berna, unde fusese ultimul post al lui Blaga, abia la jumătatea lunii ianuarie şi s-au stabilit la Braşov – unde aveau rude –, la Hotelul Coroana, de unde doamna Blaga mergea frecvent la Bucureşti. Un martor ocular şi colaborator al lui Blaga la Ministerul de Externe, Corneliu Blaga, descrie programul lung de lucru al proaspătului subsecretar de stat şi faptul că nu mai avea nici un pic de timp pentru scris, căci ministerul rămăsese, în absenţa ministrului Istrate Micescu (plecat la Geneva), pur şi simplu pe seama lui. Iar filosoful întreba, cu deznădejde, „Să-mi spui tu mie, cînd mă mai fac eu om?”[5], adică, cînd o să mai ajung eu să scriu. Cînd a aflat că guvernul a căzut, Blaga a exclamat: „Uf, am scăpat!”[6].

Pe baza informaţiilor adunate de Ion Bălu, multe dintre ele provenite de la Corneliu Blaga, se poate stabili nu numai că, după căderea guvernului, filosoful a fost într-adevăr cuprins de depresie, ci şi din ce cauză: Blaga nu ştia ce o să facă în continuare, fiindcă profesor la Cluj, cum din 1919 aspira să fie, nu era, iar Ministerul de Externe nu l-a plasat *instantaneu* în alt post.

Un detaliu interesant despre această perioadă din viaţa scriitorului se află în corespondenţa lui Cioran cu părinţii săi şi clarifică în bună măsură situaţia lui Blaga.

> „I-am scris lui Blaga, în ce priveşte Berna. El mi-a şi răspuns imediat, foarte prietenește, spunîndu-mi că nu poate renunţa încă la Berna, atîta vreme cît nu este numit la Cluj, dar că va vedea el ce e de făcut şi că o să intervină într-un moment favorabil”[7].

Deci, Cioran, care se găsea la Paris, cu o bursă, şi voia să aibă o slujbă, dar nu de profesor de liceu în ţară, ci altceva, s-a gîndit

5 Corneliu Blaga intervievat de I. Oprişan, 1 mart. 1987, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, p. 109.

6. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, p. 243.

7 Cioran, scrisoare către părinţi, Paris, 8 febr. 1938, în Idem, *Opere*, II, *Volume. Publicistică. Manuscrise. Corespondenţă*, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2012, p. 1102.

că ar putea să obţină postul lui Blaga de la Berna, iar pentru asta i-a cerut ajutor chiar filosofului, care însă i-a răspuns că nu poate renunţa la locul său de muncă atîta vreme cît nu este numit profesor; scrisoarea lui Cioran către părinţii săi este din 8 februarie (cu două zile înainte ca regele Carol al II-lea să îl demită pe Goga), ceea ce înseamnă că schimbul epistolar s-a desfăşurat cînd Blaga era subsecretar de stat, timp în care el a crezut că, *după* ce nu va mai fi în minister, *se va întoarce la vechea lui îndeletnicire.*

Faptele confirmă această interpretare. La cîteva zile după căderea guvernului, filosoful s-a dus, repetat, la ministrul interimar Gheorghe Tătărescu şi i-a cerut să-l trimită înapoi, consilier de presă într-o legaţie a României. Răspunsul ministrului interimar, că va fi trimis în Portugalia, ca Ministru plenipotenţiar, nu l-a liniştit. O scrisoare a lui Blaga către Basil Munteanu, prietenul său aflat în Franţa, scrisă la Hotelul Splendid din Bucureşti şi datată de destinatar „1 martie 1938", aduce amănunte despre depresia lui:

> „Scumpe Munteanu, / Scrisoarea ta m-a găsit bolnav în pat – după căderea de la guvern. Eu dădusem aprobarea[8], două zile înainte. Se poate însă ca urmaşii să nu-i fi dat drumul. Cînd voi trece pe acolo mă voi interesa. Eu mă găsesc în mare încurcătură. Fără catedră, şi fără vechea meserie. Oarecum în vînt. Se ţin de mine onorurile şi sărăcia ca purecii de cîne. Singura nădejde Marele meu Anonim. / Îmbrăţişări. / Lucian"[9].

Aşadar, filosoful era în depresie pentru că era şomer. Venirea la Bucureşti a Corneliei nu l-a putut scoate din starea cea rea. S-a liniştit, în parte, numai în 8 martie, cînd soţia sa i-a adus vestea că formalităţile privind trimiterea lui în Portugalia sînt rezolvate şi din partea românească, şi din partea portugheză, iar de tot în 11 martie 1938, cînd înaltul lui protector, regele Carol al II-lea, a semnat numirea[10].

---

8. Ca subsecretar de stat, Blaga a dat aprobare de finanţare pentru tipărirea în Franţa a volumului lui Basil Munteanu *Panorama de la littérature roumaine contemporaine.* Volumul a apărut în iunie 1938.
9. Blaga către Basil Munteanu, Bucureşti, 1 mart. 1938, în *Manuscriptum*, anul XVII, nr. 3 (64), 1986, pp. 76-77. Reacţia lui Blaga seamănă cu a lui Thomas Mann pe vremea cînd era refugiat în America, iar titlurile onorifice, de exemplu de *doctor honoris causa*, i se păreau interesante mai ales dacă primea şi un onorariu pentru discursul lui. Fapt de înţeles, căci întreţinea o familie mare, cu mulţi fii şi fiice, cu toţii excentrici şi cu venituri cam întîmplătoare.
10. Ion Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, *aprilie 1935 – martie 1944*, Bucureşti, Editura Libra, 1996, pp. 166-190.

Acest episod, atît de misterios în versiunea lipsită de context a jurnalului lui Băncilă, are aşadar o explicaţie banală: Blaga era deprimat din cauza nesiguranţei zilei de mîine. El a vrut mereu să fie profesor, iar faptul că a fost repetat respins de universitarii clujeni, că vreme de cîţiva ani a făcut pe ziaristul pentru a-şi cîştiga traiul, că schimbarea şefilor din legaţii atrăgea după sine mutarea lui în altă legaţie, din altă ţară, toate aceste circumstanţe l-au făcut temător în privinţa locului său de muncă: „eu m-am convins din nou că munca şi talentul n-au nici o importanţă pentru carieră – hotărîtoare sunt numai legăturile personale. Dacă [...] rămîneam fără slujbă"[11], i-a spus el unui om politic, după ce, venind în Legaţia de la Viena un şef care nu l-a agreat, Alexandru Gurănescu, s-a temut serios că rămîne fără post. Mai trebuie spus că, deşi căsătorit cu o femeie dintr-o familie avută, Blaga – care, formal, a fost corect primit de Brediceni, dar simţea că este socotit de ei „un oarecare de care biata Cornelia şi-a legat nenorocul"[12] – şi-a întreţinut familia din munca lui. O scrisoare din anul 1945 către unul dintre cumnaţii săi e emblematică pentru starea economică modestă a familiei Blaga:

> „Aflaţi, dacă nu ştiaţi pînă astăzi, că eu toată viaţa am jucat pe o singură carte: opera mea literară şi filosofică. Am stat, pe cît mi-au îngăduit greutăţile vieţii, de acest lucru, renunţînd la tot ce ar fi putut să mă deruteze. Ne-am declarat mulţumiţi, atît eu cît şi Cornelia, cu un trai totdeauna modest, nespus de modest, numai pentru ca la vîrsta ce o împlinesc să am posibilitatea de a mă închina esclusiv şi în linişte operei pe care am dus-o pînă la jumătatea drumului. Am renunţat chiar şi la strălucirea carierii diplomatice, numai fiindcă prea mă scotea zilnic din preocupări. [...] / Cît priveşte situaţia mea materială, n-am nimic de camuflat. [...] Nu trăim decît din leafă şi din foarte puţinul ce-l aduc cărţile mele, care nu sunt romane. M-am ajutat cu o revistă, care a încetat. / Pentru a cîştiga în plus, ar trebui să fac gazetărie, dar în cazul acesta [ar] urma să renunţ la continuarea operei literare şi filosofice. Ceea ce nimic în lume nu mă va putea obliga să fac. Am dat destule dovezi că eu pun această operă mai presus de binele chiar al celor mai apropiaţi mie. Eu ştiu foarte bine ce înseamnă această operă!"[13].

---

11. Cornelia Blaga, *Jurnale*, însemnare din 13 ian. 1937, p. 61.
12. Blaga, scrisoare către Tiberiu Brediceanu, 28 febr. 1945, în Ovidiu Moceanu, „Doamnă cu licorn. Pagini inedite din corespondenţa familiei Blaga", în *Tribuna*, anul IV, seria nouă, nr. 21, 28 mai – 3 iun. 1992, p. 5.
13. *Ibidem*.

Revenind la anul 1938, este interesant ce scrie Corneliu Blaga, verişorul lui de-al doilea şi colaboratorul lui principal la minister, despre acesta:

„Devenind subsecretar de stat la Externe, Lucian Blaga s-a găsit deodată într-o situaţie specială, cu care nu era obişnuit, inclusiv marea răspundere diplomatico-politică pe care acea înaltă funcţie o implica. Lucian Blaga a fost scos din făgaşul său. Şi s-a resimţit psihic. Pînă la o depresiune şi criză nervoasă (de care nu au ştiut decît trei persoane din familie şi Vasile Băncilă)"[14].

Aşadar, verişorul filosofului, care a lucrat zilnic cu Blaga, vorbeşte despre depresie încă de pe vremea cînd guvernul Goga-Cuza mai era la putere, şi, de asemenea, spune că această cădere psihică a fost cunoscută numai în cercul familial restrîns, la care se adaugă Vasile Băncilă. Or, în acel du-te-vino care era redacţia *Cuvîntului*, Băncilă comenta în gura mare despre el cu Eliade; iar acesta din urmă ştia despre starea de deprimare a filosofului şi îşi trimisese nevasta, pe Nina, să ştiricească pe lîngă Cornelia Blaga, apoi reproducea, de asemenea în gura mare, în sediul *Cuvîntului*, tot ce-a aflat sau numai tot ce-a presupus el despre filosof... Şi nici unul dintre ei nu s-a ferit de ascultătorii necunoscuţi, cum a fost inginerul Virgil Ionescu, aşezat într-un fotoliu. Discreţie românească.

Asta ne arată că Băncilă însuşi a fost unul dintre furnizorii de „ştiri", adevărate *sau* false, adevărate *şi* false, despre ilustrul său prieten. Probabil: principalul furnizor de zvonuri.

Şi, de asemenea, ne sugerează că sursa zvonurilor despre Blaga-legionar este orală, discuţii într-un loc sau altul, aşa cum avem noi, românii; la fel, arată că izvorul speculaţiilor politice despre Blaga se află chiar în mediul legionar, în bîrfele şi presupunerile pe care le împrăştiau legionarii înşişi.

*

În acelaşi jurnal, o însemnare datată 11 februarie 1940 consemnează o discuţie despre Blaga între Băncilă şi Nae Ionescu:

„Nae zice că Blaga nu e filosof. Că n-a creat nimic în filosofie şi că ideile lui le găseşte «pe la» Goethe, Spengler... (totuşi, în 1936-7, Nae spunea că numai Blaga şi cu el sunt gînditori români) (dar mi se pare că Nae n-a cetit decît *Spaţiul mioritic*). Nae spune că Blaga umbla în 1937 pe lîngă Gardă «pe la gardurile Gărzii» (el nu ştie că Blaga vorbise cu Căpitanul) şi că atunci cînd va reveni zodia bună a gardismului, *Blaga nu va mai fi nimic*. «S-a terminat cu

14. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, p. 30.

el.» Observ la Nae o pornire cam exagerată contra lui Blaga, parcă şi ceva personal... *Îi spun că Blaga e un mare creator* şi îi spun să cetească dramele lui mari. Nae bate puţin în retragere şi recunoaşte că n-a cetit teatrul lui Blaga. *Nae abia acum află că am scris despre Blaga.* «Cum, ai scris o carte despre Blaga? Foarte rău ai făcut!» Îmi spune că-i arde de glumă, de rîs, cînd îl ascultă. / Îi spun în ce împrejurări am scris eu despre Blaga. / Dar mă miră ce puţin informaţi sunt adesea oamenii bine informaţi"[15].

Din acest fragment, sînt interesante afirmaţiile lui Nae Ionescu cum că, prin 1936-1937, Blaga i-ar fi curtat pe legionari, dar că pe viitor, cînd va reveni gardismul, „Blaga nu va mai fi nimic". Nae Ionescu nu dă nici o dovadă pentru prima afirmaţie (iar Băncilă nu o comentează) şi nici o explicaţie pentru a doua. Amîndouă aserţiunile sugerează că Blaga, în februarie 1940, este o persoană aflată în afara Legiunii. Dacă ne amintim că Nae Ionescu l-a eliminat pe Nichifor Crainic de lîngă Zelea Codreanu şi a devenit eminenţa cenuşie a Căpitanului, atunci afirmaţia a doua poate fi citită şi ca o promisiune / prevedere / hotărîre a proprietarului *Cuvîntului* că, atunci *cînd va reveni zodia bună a gardismului*, va avea el grijă ca Legiunea să nu se intereseze de Blaga, iar Blaga să nu se poată apropia de Legiune, pentru ca nu cumva acesta să-i facă lui ceea ce el, Nae, i-a făcut lui Crainic. La fel de bine poate însă însemna şi altceva, de pildă, o apreciere realistă a faptului că între Garda de Fier şi Blaga nu există nimic comun, aşa că partidul Legiunii nu are de ce să se preocupe de Blaga.

În acelaşi timp, acest schimb de păreri despre Blaga sugerează că, la sfîrşitul anilor 1930, filosoful era interesant pentru Legiune. Era obiceiul partidelor politice să caute personalităţi pe care să le atragă, spre prestigiul propriu. Blaga, prin faima lui în creştere în a doua jumătate a anilor 1930, a fost o personalitate ispititoare pentru multe partide, foarte posibil şi pentru Mişcarea legionară. În *Luntrea lui Caron*, el a notat, în treacăt, că, de dragul creaţiei,

„şi-a făcut o nobilă ambiţie din a se ţine departe de viaţa politică, deşi era mereu solicitat de toate partidele care îşi disputau întîietatea pe arena vieţii obşteşti. Filosoful se călăuzea în această privinţă după principiul: politicul este moartea intelectualului român!"[16].

Pe un ton sigur, Băncilă notează că Blaga s-a întîlnit cu Corneliu Zelea Codreanu. O asemenea întîlnire, deşi surprinzătoare, nu ar

15. Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină...", în *Manuscriptum* (număr tematic Băncilă), pp. 226-227.
16. Blaga, *Luntrea lui Caron*, roman, ediţia a doua revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, p. 100.

fi fost imposibilă. Șantierele de tot felul deschise de legionari după modelul celor din Italia lui Mussolini erau vizitate frecvent de intelectualii curioși.

Conform relatării pe care una dintre „Muzele" lui Blaga, doamna Eugenia Mureșan, i-a făcut-o, tîrziu de tot, în ziua de „marți 24 mai 1966", lui Nicolae Balotă, se pare că Blaga ar fi vizitat un astfel de șantier. Fosta soție a preotului Florea Mureșan și-a spus povestea de față cu D.D. Roșca, al doilea ei soț, iar Balotă și-a notat întîlnirea în „Caietul alb" și a publicat paginile cu pricina în *Apostrof*, în numărul pe septembrie din 1999, la rubrica „Dosar".

> „L-a întîlnit pe Blaga pentru întîia oară înainte de 1940 pe un șantier legionar. Se construia o «casă verde» prin muncă voluntară. Jeni, probabil și ea o fidelă, gătea împreună cu alte doamne, în curte, la o masă lungă lîngă care fierbeau bucatele în ceaune puse pe pirostrii. Căldură zăpușitoare, fum, roiuri de muște pe lîngă benevolele cu șorțuri ce se foiau pline de zel, mai puțin de pricepere, pentru a-i hrăni pe zidarii voluntari (printre care bineînțeles nu erau masoni). Deodată, intră pe poartă un domn îmbrăcat foarte corect – costum trei piese, cravată, pălărie – dar foarte nepotrivit cu zăpușeala și atmosfera muncitorească de pe șantier. E întovărășit de un grup de tineri legionari, foarte respectuoși cu el. Domnul necunoscut se apropie de masă și o întreabă pe Jeni ce pregătește acolo. «Fac tocană de muște!» – îi răspunde aceasta. Străinul rîde și se îndepărtează întovărășit de suita sa afectată. Jeni află că domnul e Blaga"[17].

Balotă și-a publicat textul și în volumul (postum, dar cu sumarul alcătuit de el) *Abisul luminat*, dar *într-o altă variantă*, mai puțin amplă (cam șaizeci la sută față de varianta „artistică" pe care am publicat-o în *Apostrof*), mai puțin „artistică":

> „L-a întîlnit pe Blaga, pentru întîia oară prin anii '30, pe un șantier legionar. Se construia Casa verde prin muncă voluntară. Jeni, probabil și ea o fidelă a mișcării, gătea în curte, la o masă, pentru zidari (printre care, fără îndoială, nu erau masoni). Deodată intră în curte un domn străin, întovărășit de alți cîțiva din mișcare. Domnul se apropie de masă și o întreabă pe Jeni ce face. – Fac tocană de muște – răspunde aceasta. Într-adevăr, în jurul mesei roiau muștele. Domnul rîde și se îndepărtează. Jeni află că străinul e Blaga"[18].

17. Nicolae Balotă, „«Muza» despre poetul dispărut. Fragment din *Caietul alb*", 24 mai 1966, în *Apostrof*, anul X, nr. 9, 1999, rubrica „Dosar", p. 16.
18. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, îngrijit de Carmen Elena Andrei, București, Editura Cartea Românească, 2018, pp. 296-300. Presupun că Nicolae Balotă,

Este o variantă mai puțin elaborată și, deoarece cunosc felul cum scria Nicolae Balotă, căruia îi plăcea să rescrie lucrurile înflorindu-le, cred că această a doua variantă în ordinea publicării este de fapt aceea originară (sau, oricum, una mai apropiată de însemnările lui din „Caietul alb", despre care nu putem decît să nădăjduim că va ieși cîndva la lumină!). Presupun că vizita filosofului pe un șantier legionar este un fapt real, detaliul cel mai semnificativ din toată relatarea, faptul că vizitatorul se duce direct la tînăra doamnă frumoasă pe care o vede și intră-n vorbă cu ea, fiind plauzibil pentru Blaga. Taberele legionare de muncă au fost înființate în 1933 și, în ciuda repetatelor interdicții[19], au durat pînă în vara anului 1937; dacă a avut loc, vizita lui Blaga s-a petrecut cîndva în acest interval larg. Este posibil ca Blaga să-l fi întîlnit pe Zelea Codreanu și într-o asemenea ocazie.

Băncilă l-a văzut pentru prima dată pe Zelea Codreanu la înmormîntarea lui Moța și Marin[20], adică în 13 februarie 1937, numai de la distanță, așa că nu pare plauzibil ca el să îl fi introdus pe autorul *Cenzurii transcendente* la Căpitan – nu a avut un rang atît de înalt în Legiune încît să poată face asta. Dacă Blaga l-a întîlnit într-adevăr pe Căpitan, o posibilitate a existat chiar în timpul cînd

---

care a întins scrierea *Abisului luminat* pe mai mult de un deceniu și jumătate și care avea *fiecare fragment în mai multe variante*, a uitat că a publicat acest fragment în *Apostrof* în anul 1999, drept care a lăsat pentru volum o versiune mai veche. În sprijinul ipotezei mele este și faptul că alte fragmente publicate de prozator în *Apostrof* lipsesc, fără nici o explicație, din *Abisul luminat*.

19. După Oliver Jens Schmitt, primele șantiere legionare au fost deschise în 1934 (vezi Idem, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 448). După Armin Heinen, în toamna anului 1936, șantierele legionare de muncă au fost interzise (Idem, *Legiunea „Arhanghelul Mihail". O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Editura Humanitas, 1999, p. 268). După „Cronologia legionară" (1941), primele șantiere ale legionarilor au fost organizate în 1933, iar ultimele, în 1937, acestea din urmă fiind desființate aproape imediat prin intervenția autorităților (vezi Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre învierea României*, însoțită de o *Cronologie privind istoria Mișcării Legionare* și de *Nae Ionescu, Fenomenul legionar*, București, Editura Roza Vînturilor, 1993, pp. 21-27). Unii cercetători români dau, de asemenea, ca perioadă a șantierelor legionare anii 1933-1937, vezi Mirel Bănică, *Biserica ortodoxă română, stat și societate în anii '30*, prefață de Marius Turda, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 177.

20. „Căpitanul a stat tot timpul descoperit – singurul – pe vremea aceea, care înghețа apa pe țeastă. Atunci am văzut pentru prima oară taina puterii acestui om, pe care-l priveam pentru întîia oară, atît cît se putea vedea", scrie Băncilă. Vezi Vasile Băncilă către Lucian Blaga, 14 febr. 1937, facsimil, cu o prezentare („O scrisoare a lui Vasile Băncilă către Blaga") de Marta Petreu, în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), 2013, rubrica „Dosar", pp. 15-20.

era subsecretar de stat la Externe în guvernul Goga-Cuza, deoarece premierul a avut tratative şi întîlniri cu Zelea Codreanu, pe care voia să îl apropie de guvern[21] şi cu care a semnat, în 9 februarie 1938, un acord secret[22]; un fapt care ar fi atras, după unii istorici, demiterea lui imediată de către rege[23], care s-a supărat. E o ipoteză, nu o certitudine.

Pe măsură ce studiile asupra perioadei interbelice sînt mai numeroase şi mai concrete, iese la iveală faptul că Mişcarea legionară şi Căpitanul ei nu au trăit într-un vid de contacte politice, dimpotrivă; forţa de masă a Legiunii a fost ispititoare pentru oamenii politici de la alte partide, aşa că mulţi au încercat să-l atragă pe Zelea Codreanu şi să îl „utilizeze", e discutabil cu ce rezultate; Carol însuşi a încercat să îl atragă pe Zelea Codreanu, cu gîndul de a folosi forţa mişcării pe care acesta o conducea. Iuliu Maniu însuşi, considerat un democrat exemplar ca ţinută politico-morală, a avut contacte frecvente cu Zelea Codreanu şi, cum se ştie, proiecte şi fapte politice comune, cum a fost pactul de neagresiune electorală din anul 1937; în 1938, la procesul lui Zelea Codreanu, Maniu şi-ar fi declarat „deosebita cinste şi satisfacţie să-l cunoască bine pe Codreanu şi chiar să colaboreze cu el spre binele poporului român" şi a precizat că îl socoteşte „un patriot serios şi un politician cinstit şi consecvent cum rar a avut România"[24]. Dacă Maniu nu a avut reţineri de a colabora cu Zelea Codreanu, iar premierul Octavian Goga nu s-a sfiit, în timpul mandatului său, să încerce să-i obţină colaborarea, atunci este plauzibil ca şi Blaga, un scriitor – iar scriitorii sînt curioşi, colecţionează experienţele în mod aproape automat, ca alţii timbrele –, să nu se fi ferit de o întîlnire cu un personaj atît de controversat şi atît de curtat. Dacă o asemenea întîlnire între Blaga şi Zelea Codreanu a avut loc, dacă taciturnul Blaga a tăcut o vreme împreună cu de asemenea tăcutul Corneliu Zelea Codreanu, asta încă nu constituie dovada că Blaga s-ar fi înscris în Legiune sau printre „prietenii" acesteia.

Revenind la cele două însemnări din jurnalul lui Băncilă: deşi scrise în 1938 şi 1940, acestea au fost publicate pentru prima dată în 1998, deci nu au putut fi sursa zvonurilor de după 1990 despre Blaga-legionar.

Cel mai probabil, sursa acestui zvon a fost orală, iar transmiterea lui s-a petrecut de asemenea oral, de la om la om. Aşa cum a vorbit despre Blaga în redacţia ziarului *Cuvîntul*, în auzul oricui se

21. Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 285.
22. *Cf. Enciclopedia istoriei politice a României, 1859-2002*, p. 302.
23. Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 285.
24. Jovan Dučić, *Rapoarte diplomatice din Bucureşti (1937-1939)*, traducere de Dorin Gămulescu, cuvînt-înainte de acad. Eugen Simion, Bucureşti, Editura Universal Dalsi / Europrint / Prometej, 1998, p. 192.

afla sau trecea pe acolo, este posibil ca Băncilă, care era legionar – după toate aparenţele, unul moderat –, să fi vorbit despre extraordinarul său prieten şi în alte împrejurări, în alte locuri, cu alţi oameni, şi în felul acesta să fi pus el însuşi în circulaţie zvonul. Iar dacă nu el, altcineva ca el. Totuşi, cel mai probabil, Băncilă.

Însemnările lui Băncilă ne arată, totodată, că, la sfîrşitul deceniului al patrulea din secolul trecut, exista deja un zvon care îl apropia pe Blaga, cu sau fără temei, de legionari.

Capitolul II

„Zeu tînăr în firida istoriei" sau Blaga citit de Băncilă

Cu numai doi ani mai tînăr decît Blaga, profesorul de filosofie Vasile Băncilă (n. 1897) a apărut în viața filosofului în 1934, cu două texte substanțiale despre opera teoretică a acestuia. Primul, „Cenzura transcendentă", a fost scris la cererea revistei *Gînd românesc* și a apărut în numărul 11 al publicației clujene – de altfel, simultan cu un „tablou" din drama *Avram Iancu* (semn că redactorii revistei au dorit să onoreze superlativ prima colaborare a lui Blaga în revista lor, mai ales că moartea lui G. Bogdan-Duică[25], negator pe față al valorii scrierilor lui Blaga și colaborator permanent al *Gîndului românesc*, le dădea, deodată, o mare libertate de mișcare). Al doilea text al lui Băncilă, „Lucian Blaga eseist", a apărut în numărul 8, din decembrie 1934, al revistei *Gîndirea*. Aceste două studii, foarte la obiect, dovedesc că Vasile Băncilă era un cititor atent și bun cunoscător al operei filosofice blagiene, de la începuturile ei, adică de la volumele de eseuri din anii 1920 și pînă la primele trei volume, pe moment singurele apărute, din sistemul filosofic al lui Blaga, *Eonul dogmatic*, *Cunoașterea luciferică*, *Cenzura transcendentă*. În aceste prime două texte ale sale, Băncilă face o prezentare entuziastă a filosofiei blagiene, cu nu puține observații întemeiate.

După apariția studiilor, Blaga i-a scris pentru a-i mulțumi, iar între filosof și exegetul său s-au stabilit un schimb permanent de scrisori și o prietenie reală. De fapt, cum ar fi putut Blaga să-i reziste admiratorului său, cînd acesta l-a elogiat cu formula „zeu tînăr în firida istoriei, Lucian Blaga"[26]?

25. Gheorghe Bogdan-Duică (2 ian. 1866 – 21 sept. 1934), istoric literar, profesor la Facultatea de Litere a Universității din Cluj, unul dintre comentatorii opaci ai operei lui Blaga și unul dintre profesorii care au blocat intrarea filosofului la Universitatea din Cluj.

26. Vasile Băncilă, „Despre eseu", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 4, apr. 1935, p. 188. Textul are ca notă explicativă: „Aceste pagini, scrise în noiembrie trecut, reprezintă introducerea la studiul «Lucian Blaga eseist» publicat în «Gîndirea» din decembrie 1934".

Au urmat mai multe conferințe ținute de Băncilă prin diverse orașe din țară despre opera filosofului, iar în anii 1937-1938, studiul *Lucian Blaga, energie românească*, publicat în serial în revista *Gînd românesc*, în 1938 și în volum[27], de asemenea la editura revistei *Gînd românesc*. De formație filosofică, Băncilă a fost un intelectual cultivat, cu largi cunoștințe de filosofie universală și cu o gîndire originală; în cartea sa despre Blaga, urmînd logica internă a ideii interpretative principale, și anume, aceea că opera lui Blaga este expresia pură a etnicului românesc (și urmînd, poate, și o tradiție cam... autohtonă, a trecerii surselor sub tăcere), a utilizat idei și sugestii din filosofia universală, dar fără să le spună originea. Să dau un singur exemplu: vorbește despre inconștientul colectiv și cel personal, despre faptul că inconștientul poate arăta diferit după popoare, regiuni, indivizi, dar nu spune – ar fi dat rău față de grila lui etnocentrică, probabil – de unde are aceste informații, sînt ele propria sa creație sau, dimpotrivă, le-a preluat, cum presupun eu, din opera psihiatrului elvețian C.G. Jung[28].

Băncilă a avut față de opera lui Blaga, de la început și pînă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (cînd relațiile lor au intrat într-o altă fază), o adeziune entuziastă. Asta explică absența perspectivei critice din *Lucian Blaga, energie românească*, text fără nici o rezervă la ideile și soluțiile filosofului comentat. Faptul a fost observat de altfel imediat după apariția cărții – de pildă, Zevedei Barbu nota neutru că „V. Băncilă crede; pentru el, Lucian Blaga e o axă existențială care îl angajează prin adîncimi. În acest sens V. Băncilă, în majoritatea momentelor sale, e și vrea să fie *înăuntrul* gîndirii lui L. Blaga, într-un mod atît de solidar, încît, scriind despre L. Blaga, ai impresiunea că gîndește și creează alături de el. Acesta e un fapt pentru care autorul nu are nevoie de nici un fel de justificare"[29].

În plus, Băncilă are propriul său stil, încărcat, uneori mai metaforic decît al lui Blaga cel din opera teoretică, iar scriitura sa barocă dublează nu o dată stilul conceptual-metaforic al lui Blaga. În volumul său, el are în vedere opera filosofică a lui Blaga – de

27. Vasile Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, Cluj, Tipografia „Cartea românească", Colecția „Gînd românesc", 1938; pentru prezenta lucrare, am folosit și ediția Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, îngrijirea ediției, adnotări, notă asupra ediției și tabel biobibliografic de Ileana Băncilă, Timișoara, Editura Marineasa, 1995 (pentru citatele din ediția întîi: *Lucian Blaga, energie românească*, 1938).

28. Vezi *Ibidem*, p. 138.

29. Zevedei Barbu, „Lucian Blaga și Vasile Băncilă", în *Gînd românesc*, anul VII, nr. 1-6, iun. 1939, pp. 90-91; antologat în Idem, *Metafizică și umanism*, II, ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Tracus Arte, 2015, p. 464.

la *Cultură şi cunoştinţă* pînă la *Spaţiul mioritic* –, la care se referă *din punctul său foarte personal de vedere*; la fel, face referiri la teatrul şi la poezia lui Blaga. Cu premeditare, cartea lui Băncilă nu expune filosofia lui Blaga, subînţelegînd că ar fi deja cunoscută de cititor. Ideea de bază a studiului său – *etnicitatea românească* a acestei opere – fusese enunţată de exeget încă din 1934, din textul „Cenzura transcendentă": „Lucian Blaga a dat o filosofie cu o valoare generală, universală, şi totuşi el e un organic în raport cu noi, cu iraţionalul etnic, din care a purces"[30].

Spre deosebire de cele două articole care l-au precedat, mai aplicate pe filosofia şi eseistica blagiene, volumul *Lucian Blaga, energie românească* este mai degrabă un eseu ardent despre opera în chestiune, iar nu un studiu. Ideea conducătoare a textului, *etnicitatea creaţiei blagiene*, este repetată obsesiv aproape pe fiecare pagină. În cadrul argumentării sale, Băncilă susţine că etnicitatea românească se găseşte la ţăranul român şi în realitatea ţărănească[31]. Practic, exegetul brăilean se încadrează în curentul cultural etnicist, activ în România în prima treime a secolului XX, şi trage opera lui Blaga în acest spaţiu cultural îngust.

Ar fi fost de aşteptat ca exegetul, tocmai pentru că este mare admirator al operei blagiene, să descrie specificul nostru naţional (ceea ce este mai mult decît specificul nostru etnic) prin coordonatele propuse de Blaga în *Spaţiul mioritic* (1936), cartea care i-a fost dedicată, eventual cu referiri explicite la teoria inconştientului creator de stil din *Orizont şi stil* (1935) – o teorie mai largă decît aceea a specificului naţional şi eliberată din constrîngerile etnograficului, după cum a observat la un moment dat Pompiliu Constantinescu. Dar nu: Băncilă construieşte propria sa schemă şi propria sa înmănunchere de factori culturali şi psihologici prin care descrie etnicitatea românească ţărănească: „cosmicismul", ca atitudine caracteristică pentru lumea ţărănească, apoi „modalităţile de cunoaştere ţărănească", şase la număr, ceea ce ar da un adevărat „hexagon gnoseologic"[32]: „categoria esenţelor ontologice", mitul, stihialul, dogmaticul, divinul, „agnosticismul înţelegător". Rezultă o fizionomie a ţărănescului românesc în nici un fel testabilă, la care subscrii sau nu, după cum îţi sînt cunoştinţele, spiritul critic, firea. Iar clişeele fanteziste nu lipsesc[33].

30. Vasile Băncilă, „Censura transcendentă", în *Gîndirea*, anul XIII, nr. 8, dec. 1934, republicat în Idem, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 55.
31. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 102.
32. *Ibidem*, p. 117.
33. De fapt, descrierea ţărănescului şi a ţăranului român făcută de Băncilă e plină de clişee greu acceptabile. Acolo unde Băncilă vede „rezistenţa biologică ţărănească", „ţăranii noştri sunt fiinţe de duh, de energie pură", care sorb „tărie" din cosmos (Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 104),

Situaţia asta insolită – exegetul creează o grilă nouă a românescului, şi asta pentru autorul *Spaţiului mioritic* – a stîrnit întrebări imediat după apariţia cărţii; Noica, de exemplu, a presupus sau numai s-a prefăcut că presupune cum că exegetul şi-ar fi scris cartea înainte ca Blaga să fi publicat *Spaţiul mioritic*[34]; de fapt, Noica l-a întrebat direct pe Blaga dacă textul lui Băncilă „corespunde adevărului" sau nu, iar Blaga i-a răspuns evaziv: „Asta rămîne să o vezi dumneata"[35].

După ce descrie persuasiv şi liric etnicul românesc prin ţărănesc, Băncilă arată că gîndirea filosofică şi literară a lui Blaga este o creaţie organică şi se potriveşte admirabil cu mănunchiul de factori pe care el însuşi, Băncilă, l-a propus. El nu pune nicăieri problema că unii dintre aceşti factori (sau chiar toţi) – de pildă, ceea ce numeşte el „cosmicism", sentimentul şi atitudinea de a face parte din lume ca univers – sînt de fapt prezenţi la toate populaţiile arhaice şi, prin urmare, nu reprezintă o diferenţă specifică a noastră faţă de alte popoare şi naţiuni şi nici o proprietate exclusivă a românilor şi românescului. Exegetul ia în stăpînire opera lui Blaga, filosofia mai ales, şi o introduce în întregime – corect ar fi să scriu: o reduce şi o îngrămădeşte cu forţa – în acest calapod al etnicităţii româneşti pe care l-a creat şi postulat; şi afirmă pas cu pas că opera blagiană se potriveşte cu etnicul românesc pentru că este produsul şi expresia acestuia.

Eseul înaintează lent, sinuos, opiniile autorului se întreţes cu afirmaţiile filosofului despre care scrie. Să luăm un exemplu: cînd discută despre inconştient, concept de temelie în toată opera lui Blaga, Băncilă critică punctul de vedere al savanţilor[36] şi al psihanaliştilor. El susţine, în modul său persuasiv şi pieziş, că felul

---

este de presupus că de fapt era o stare de sărăcie cruntă şi, eventual, lipsă de educaţie, adică situaţii care îi împiedicau pe oameni să meargă la doctor; cînd Băncilă laudă frugalitatea ţărănească, este de presupus că de fapt era vorba tot despre sărăcie, care îi împiedica pe oameni să mănînce de fiecare dată pe săturate. Pasaje de acest fel din cartea lui Băncilă, mitizante faţă de realitatea satelor româneşti şi întorcînd spatele realităţii, de dragul unor speculaţii filosofice, sînt numeroase.

34. Constantin Noica, „După *Trilogia culturii*", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul V, nr. 2, febr. 1938; reluat în Idem, *Istoricitate şi eternitate*, ediţie îngrijită, cuvînt înainte şi bibliografie de Mircea Handoca, Bucureşti, Colecţia „Capricorn", Muzeul Naţional al Literaturii Române, nr. 5-6, 1989, p. 150.

35. Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină", însemnare din dec. 1937, în *Manuscriptum* (număr tematic Băncilă), p. 220.

36. Deşi a precizat de la început că nu se ocupă de felul cum sînt puse şi rezolvate diverse probleme în ştiinţele contemporane, Băncilă aruncă totuşi cîteva săgeţi înspre acestea, de pildă cînd abordează problema instinctelor; explicaţiile venite din ştiinţe (nu spune care anume, dar se referă la reflexele condiţionate, ereditate etc.) nu i se par convingătoare. Vezi Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, pp. 120-121.

cum abordează Blaga inconştientul i-ar fi venit din felul de-a gîndi al ţăranului român:

„Blaga a venit în cultura modernă aducînd de acasă o intuiţie organică a poporului său şi care era diferită de a raţionalismului apusean. Pentru ţăranul român, nu raţiunea în înţeles ştiinţific este suprema conştiinţă. Modernii au vorbit prea des de arbitrarul şi absurdul lucrurilor raportate la raţiunea umană. Pentru ţăran, e cu totul altfel. În caz de nepotrivire, el convine că mai degrabă raţiunea umană e nevolnică şi înşelătoare, iar nu raţiunea lucrurilor. Pentru moderni, ceea ce e lipsit de conştiinţă raţională, este ori riscă să fie absurd şi orb. Pentru ţăran, ceea ce e lipsit de conştiinţă – afară de cazurile de anormalităţi – are totdeauna o ordine mai adîncă, fie pentru că are ordinea sa proprie, tainică, fie pentru că e altcineva care se îngrijeşte de această ordine. E aici o atitudine ţărănească tipică şi Blaga nu e deloc străin de ea. Pentru el, îmi închipui chiar că toată problema inconştientului trebuie să-i fi apărut la început ca o problemă artificială, care nici n-ar fi trebuit să se pună. De aceea explicaţia pe care o va da inconştientului va avea un înţeles indirect de protestare contra unei uzurpări. Ceea ce va face Blaga va fi deci, în primul rînd, o reabilitare a inconştientului"[37].

Băncilă admite că inconştientul ca principiu de ordine („cosmotic", cum spune Blaga) este rezultatul cercetărilor psihanalizei, dar mai ales ale unor „psihanalişti disidenţi ca Jung"[38], şi neagă categoric rolul lui Freud în geneza ideilor filosofului român:

„Dar a judeca fondul unui creator după aparenţe de factură, e tot atît de impropriu cît şi a-l considera pe Blaga freudian, de exemplu, pentru că s-a ocupat de inconştient. Cu toate acestea, el a fost pus de unii pur şi simplu în categoria moderniştilor, iar cineva l-a numit freudian pentru motivul de mai sus!"[39].

A presupune că Blaga a fost influenţat *şi* de Jung nu este greşit, dimpotrivă, corespunde realităţii, mai ales pentru corespondenţa funcţională dintre „matricea stilistică" blagiană şi „arhetipurile" jungiene. Dar a „purifica" filosofia blagiană de influenţa lui Freud este nu doar o eroare factuală, ci o eroare în grad înalt semnificativă pentru Băncilă. Pe deasupra, exegetul este încredinţat că „Circulaţia etnică între lumea ţărănească şi viziunea lui Blaga" influenţează „toate categoriile de organizare logică"[40] din opera

37. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 121.
38. *Ibidem*, p. 124.
39. *Ibidem*, p. 225. Întrucît m-am ferit să editez texte deja editate, punctuaţia îi aparţine lui Băncilă.
40. *Ibidem*, p. 132.

filosofului; după părerea sa, conceptul de inconştient din opera lui Blaga s-ar nutri din „apriorismul etnic" al filosofului, care a fost potenţat de biografia lui, şi anume de copilăria în stil ţărănesc şi de originea ardelenească a lui Blaga. Aşa încît acesta nu ar datora nimic surselor teoretice, şi, cu deosebire, nimic lui Freud, sugerează Băncilă prin afirmaţia de mai sus şi apoi prin ocolirea sistematică a numelui lui Freud în interpretarea lui Blaga. Ne dăm seama, din ce scrie, dar şi din ce tace – numele lui Freud cînd este vorba despre inconştient –, că exegetul brăilean, în entuziasmul lui neaoşist, l-a vrut pe Blaga etnic român cu filosofie etnicistă, nemodernist („el a fost pus de unii pur şi simplu în categoria moderniştilor", se scandalizează Băncilă) şi necontaminat de autori „neconvenabili", cum a fost Freud în perioada interbelică, puternic antisemită.

Exegetul procedează la fel şi cu ceilalţi factori pe care îi consideră definitorii pentru etnicul românesc – pledează, în fraze frumoase, învăluitoare, sinuoase, că aproape tot ce există în opera lui Blaga a fost pregătit de etnicul românesc preexistent, diferenţele dintre ce-a scris Blaga şi ce se află în marele fond cultural anonim creat de ţăran fiind minuscule.

Observaţiile ingenioase şi corecte despre opera lui Blaga nu lipsesc din cartea lui Băncilă – de exemplu, cele despre importanţa lui Blaga în formarea limbajului filosofic românesc –, acesta a fost un comentator de o anumită valoare; atîta doar că a avut o singură idee hermeneutică, normativă prin fixitatea cu care o repetă: etnicismul; în consecinţă, l-a îngrămădit pe Blaga în acest canon, fără să sesizeze şi altceva.

Cînd confesiunile pe care i le face Blaga plus textul lui Blaga însuşi îi contrazic interpretarea etnicistă, Băncilă se clatină o clipă, apoi face o scamatorie hermeneutică şi în final o dă tot pe a lui. Din paginile de jurnal ale lui Băncilă aflăm că în anul 1937, cînd s-a întîlnit pentru a treia oară cu Blaga, la Bucureşti, la Hotelul Splendid, au stat îndelung de vorbă. Iar Blaga i-a povestit atunci cu amănunte cum s-a format ca filosof, inclusiv cum i-a venit ideea metodei dogmatice – care stă la temelia întregului său sistem –, şi anume, din studiile de ştiinţă contemporană, mai ales de biologie[41], pe care le-a citit; „prin urmare, tot e adevărat ce a scris Blaga că anume fapte din ştiinţe l-a[u] dus la metoda dogmatică"[42], notează contrariat Băncilă, pentru ca imediat să se răzgîndească, să tragă informaţia pe ideea lui: da, spune Băncilă, însă şi alţii, Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, de pildă, au studiat biologia, *„Dar*

41. La Universitatea din Viena, Blaga a studiat şi biologie, lucru adesea trecut cu vederea de comentatori.

42. Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină", însemnare din dec. 1937, în *Manuscriptum* (număr tematic Băncilă), p. 221.

n-au ajuns la concluziile lui Blaga", numai Blaga, care era teolog şi metafizician, a ajuns să aibă ideea metodei dogmatice[43]. Informaţia intră în cartea sa (apărută în iunie 1938) într-un fel care reduce rolul ştiinţelor pentru geneza metodei lui Blaga la unul nul sau cvasi-nul: „Blaga afirmă într-o rară confesiune a sa, că ceea ce l-a îndemnat să se ocupe de dogmă a fost caracterul structural cu totul nou al multor teorii ştiinţifice din ultimul timp"[44]. Apoi face speculaţia prin care, finalmente, să ajungă la ideea sa fixă:

> „Desigur, prilejul a putut să fie acesta. Dar pe lîngă acest prilej au trecut toţi gînditorii, mai ales ai Apusului, fără să ancoreze în dogmatic. Unul singur a făcut-o şi acesta e un gînditor pornit de la noi. A trebuit să vină Blaga, cu unghiul său personal de prindere şi cristalizare a lucrurilor, dar instalat pe un precedent psihic teologic, şi mai ales etnic, pentru ca să declanşeze conştiinţa metodologiei dogmatice şi să-i lămurească articulaţiile"[45].

Citindu-l, te întrebi: dar dacă, aşa cum bine a „tradus" Noica[46] termenul „dogmă", Blaga ar fi scris, în loc de *dogmă* şi *dogmatic*, *axiomă* şi *axiomatic*? Ce-ar fi făcut atunci Băncilă? Probabil că nu ar mai fi scris nici un cuvînt despre opera de eseist şi filosof a lui Blaga.

În marea exagerare etnicistă a lui Băncilă, să observăm totuşi că el identifică etnicul românesc în creaţiile *culturale* anonime ale românilor, în *cultura* populară, şi nu coboară, aşa cum aerul epocii l-ar fi putut încuraja să facă, la biologic, deci nu atinge explicit nivelul cel mai de jos, etnicist-rasist. Prin etnicitatea românească, el numeşte numai realităţi de natură psihologică, morală, culturală.

Scrisă într-o altă epocă, cartea lui Băncilă ar fi fost un punct de vedere între altele. Scrisă în a doua jumătate a anilor 1930, această carte – prima monografie despre Blaga! – devine semnificativă pentru Băncilă şi pentru mentalitatea extrem-contemporană acestuia, de un „românism" aflat în faza sa acută, supărătoare. Etnicismul exclusivist pe care i-l atribuie lui Blaga devine, în ultimele pagini, naţionalist-pedagogice, foarte neplăcut. Mai ales că acest diagnostic este numai în foarte mică parte exact: da, Blaga este un autor român, iar inconştientul colectiv românesc – ca să folosesc prin adaptare un concept al lui C.G. Jung – l-a inspirat şi s-a obiectivat prin el. Ceea ce a creat el este reprezentativ pentru cultura naţională românească. În acelaşi timp, nu e mai puţin

43. *Ibidem*, însemnare din dec. 1937, p. 220.
44. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 146.
45. *Ibidem*, p. 146.
46. Noica, „La o antologie filosofică Blaga" (1985), în Idem, *Istoricitate şi eternitate*, p. 177.

adevărat faptul că Blaga s-a hrănit din marea cultură a lumii, din filosofie, teologie, literatură, arte, pe de o parte, din știința contemporană lui, pe de altă parte. A-i pune toate creațiile pe seama etnicului țărănesc este o exagerare stingheritoare și totodată o nedreptate față de marea cultură universală pe care filosoful a asimilat-o și din care s-a inspirat. Așa cum nu spunem despre Enescu sau despre Brâncuși că reprezintă *etnicul românesc*, pentru că ar însemna să reducem sau chiar să anulăm formația lor, școlile europene pe care le-au urmat și cărora amîndoi le datorează foarte mult, nu este adecvat să îl numim pe Blaga un autor etnic și atîta tot.

Se poate pune întrebarea de ce nu a protestat Blaga la o asemenea interpretare foarte îngustă – așa cum a protestat, întîi în particular, apoi și public, atunci cînd a fost numit „ortodoxist". Dimpotrivă, așa cum vom vedea pe parcurs, Blaga pare a se fi complăcut în interpretarea lui Băncilă – e adevărat, plină de exorbitante elogii. Nu sînt primul cititor care își pune această întrebare. Foarte curînd după apariția volumului *Lucian Blaga, energie românească*, și-a pus-o în scris, într-o formă extrem-politicoasă, Noica. Tînărul filosof, care a comentat cu superlativă calificare filosofică mai multe dintre volumele sistemului blagian în construcție, nu a fost convins de exegeza lui Băncilă. Așa că, într-unul dintre cele mai bune studii scrise în perioada interbelică despre opera lui Blaga, „După *Trilogia culturii*" (1938), și-a declarat nedumerirea: „suntem mulțumiți să știm că d. Lucian Blaga o aprobă", a concedat el ambiguu, adăugînd: „de altfel, el nici nu ar fi avut dreptul să protesteze, în cazul că l-ar fi nemulțumit, dat fiind că un creator nu poate ști niciodată cum arată creația sa văzută din afară"[47]. Pentru Noica, creația blagiană arăta atunci[48] cu totul altfel, el n-a văzut în ea nici etnicism, nici „cosmicism" etc., ci, fără să piardă din vedere posibile puncte fragile ale acestui edificiu filosofic, a văzut o filosofie a culturii și o metafizică în construcție, cu o teorie a cunoașterii care l-a dus cu gîndul la Kant. La fel, unul dintre cei mai străluciți critici literari din perioada interbelică, Pompiliu Constantinescu, într-o lungă cronică literară întinsă pe trei numere din revista *Vremea*, superelogioasă, s-a întrebat totuși, în comentariul său[49], de ce apasă atît de tare Băncilă pe etnicul țărănesc.

47. Noica, „După *Trilogia culturii*", febr. 1938, în Idem, *Istoricitate și eternitate*, p. 159.
48. Pe măsură ce Blaga și-a publicat cărțile, Noica și-a remaniat interpretarea.
49. Pompiliu Constantinescu, „Vasile Băncilă: *Lucian Blaga, energie românească*", I-II-III, în *Vremea*, anul XI, nr. 551, 552, 553, 21 aug., 28 aug., 4 sept. 1938, rubrica „Cronica literară".

El a citit textul lui Băncilă avînd „obiecţiile noastre, de metodă". Iar una dintre ele, declarată cu mari volute de politeţe şi de îmblînzire a rezervei, sună astfel:

> „dar, în efortul lăudabil al d-lui Băncilă de a striga lumii, parcă, naşterea primului filosof pur românesc este un exces, nu de zel, ci de participare a colectivităţii etnice, la acest act creator. Pare-se a fi luat cam prea *à la lettre* caracterul anonimităţii creaţiei, sugerat mai mult decît dogmatizat de d. Blaga. Şi oricîte disociaţii subtile, cam alambicate uneori, oricîte recunoaşteri aduce aportului creator al filosofului, faţă de metafizica poporului, de «gnoseologia ţărănească», d. Băncilă cade în speciozitatea de a explica etnicul prin etnic, spiritual vorbind desigur, de a explica o realitate prin alta"[50].

Aceeaşi obiecţie i-a făcut-o lui Băncilă, repetat şi foarte precis, şi tînărul (atunci) filosof Dumitru Isac; într-o recenzie apărută în revista *Symposion*, din care se vede foarte solida sa pregătire filosofică, Dumitru Isac a respins evaluarea creaţiei lui Blaga exclusiv prin etnicitate şi a remarcat că exegetului îi lipsesc „spiritul filosofic şi spiritul critic"[51], că acesta utilizează argumente falacioase şi postulează trăsături ale etnicităţii româneşti fără să dovedească faptul că sînt numai româneşti, nu şi ale altor popoare; iar într-un alt comentariu, a observat, întemeiat, că „Nu putem iarăşi trece cu vederea faptul că în interpretarea şi explicarea gîndirii lui Blaga s-a lăsat deoparte, voit sau din ignoranţă, orice apropiere mai substanţială de filosofia occidentală"[52].

Un motiv plauzibil pentru care Blaga nu i-a făcut lui Băncilă nici o observaţie critică ar putea fi faptul sau mai ales faptul că el credea că textele acestuia despre filosofia sa ar putea fi un argument valabil, care ar impresiona comisia de concurs pentru ocuparea unei catedre universitare la Cluj. Căci Blaga a fost, din 1919 începînd, de cînd a stat de vorbă cu Sextil Puşcariu, preocupat permanent să ajungă la universitatea clujeană, să înfrîngă rezistenţa, în fond, organizată (G. Bogdan-Duică, Fl. Ştefănescu-Goangă), a profesorilor care nu îl agreau şi nu au vrut cu nici un preţ să îl accepte în instituţie. La una dintre ultimele încercări de a forţa porţile pentru el lăcătuite ale universităţii, l-a rugat explicit pe Băncilă:

> „În iunie va fi «concursul» pentru catedra de la Cluj. Îţi închipui ce imensă însemnătate ar avea studiul d-tale dacă ar apărea, să

50. *Ibidem*, II, 28 aug. 1938, p. 6.
51. Dumitru Isac, *„Lucian Blaga, energie românească"*, în *Symposion*, anul I, nr. 1, oct. 1938, pp. 96-101.
52. Dumitru Isac, „Specificul etnic şi cunoaşterea filosofică", în *Symposion*, anul II, nr. 2-3, iun. 1939, pp. 104-114.

zicem, pînă pe 20-30 mai! De aceea te rog să ai bunătatea de a ţine seama de acest termen. E vorba numai de o latură «practică» a chestiunei. Dar avem nevoie din cînd în cînd de un asemenea sprijin, care sper să devină reciproc"[53].

Poate că dacă nu ar fi avut această situaţie de „corigent" etern în faţa ţîfnoşilor universitari clujeni, Blaga nu l-ar fi încurajat în fel şi chip pe prietenul său să scrie despre el. (Poate că dacă ar fi fost angajat încă de la primul concurs pe care l-a dat, în 1923, pur şi simplu această carte a lui Băncilă – pe care Blaga l-a încurajat direct şi pe căi ocolite, prin Ion Chinezu, să o scrie – nu ar fi existat sau ar fi arătat altfel, iar învinuirile politice pe care i le-a adus mai tîrziu Lucreţiu Pătrăşcanu lui Blaga, bazîndu-se exact pe o frază de-a lui Băncilă, n-ar fi existat nici ele ori ar fi avut altă formă. Evident, raţionamentul acesta, ca şi modelul lui clasic, pascalian: Dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt, faţa lumii ar fi fost alta..., nu este chiar legitim.)

Cert este că Blaga nu a protestat nici măcar într-o singură scrisoare la interpretarea reducţionistă a lui Băncilă. Nu este mai puţin adevărat că la noi, cultură literaturocentrică, Maiorescu a stabilit regula, în vigoare de pe vremea serilor de cenaclu Junimea şi pînă astăzi, a suveranităţii criticului, în vreme ce autorul, chiar genial să fie – cum era de pildă Eminescu –, nu avea şi nu are nici acum voie să protesteze. O regulă care, desigur, nu este universală: în anii 1920-1930, Thomas Mann, după cum se vede din corespondenţa şi jurnalul său, le scria criticilor săi şi le explica pe-ndelete opera proprie şi greşelile lor de interpretare, respingîndu-le obiecţiile şi răstălmăcirile. Sau, în Statele Unite ale Americii, orice autor are dreptul şi obligaţia să explice oricui îl întreabă ce anume a vrut să spună prin creaţia sa. Alte spaţii culturale, alte drepturi ale autorului. Aş adăuga şi că, la un moment dat, un creator, obosit de tăcerea din jurul său (ca filosof, Blaga nu a fost un autor de succes, opera lui filosofică a fost îndelung ignorată sau pur şi simplu greşit interpretată), de neînţelegeri, de acuzaţii, de răstălmăciri ş.a.m.d., se resemnează, şi-atunci îi spune, politicos şi nu pe linia adevărului, oricărui comentator: da, da, sigur, e perfect, îţi mulţumesc; iar dacă din textul eronat al vreunui comentator mai iese şi cîte-un elogiu, cu atît mai bine, creatorul înşfacă elogiul greşit întemeiat şi se străduieşte să facă abstracţie de restul textului. Şi, dacă este diplomat, are grijă să nu îşi îndepărteze comentatorul.

53. Blaga către Băncilă, Elveţia, 30 mart. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 57.

Cam aşa a făcut şi Blaga; căci, iată, era pentru prima dată cînd, într-un text encomiastic, primea, chiar dacă eronat argumentate, mari onoruri[54] pentru filosofie.

Deci: Blaga ar fi putut să îşi contrazică comentatorul şi să îl corecteze explicit, dar în scrisori a tăcut. La întîlnirile faţă în faţă, însă, i-a povestit, poate cu gîndul că-i deschide o nouă cale interpretativă, unele detalii revelatoare – cum este acela despre importanţa ştiinţelor contemporane pentru filosofia sa –, lucruri pe care Băncilă le-a ascultat, le-a notat laconic în jurnal şi apoi le-a... anamorfozat.

Filosoful ar fi putut să-l corecteze pe interpretul său măcar în iluzia pe care şi-a făcut-o acesta cum că el, Blaga, ar fi un creştin ortodox neproblematic şi că „teologicul lui Blaga a fost teologicul ortodoxiei"[55]. A tăcut. Lui Crainic, cu care a fost bun prieten vreme îndelungată, nu s-a ferit să-i scrie, încă din 1931, în treacăt, că el socoteşte creştinismul „perimat":

> „E curios că teologii despre cari îmi scrii nu-şi dau seama că toate expunerile şi teoriile mele [din *Eonul dogmatic*] construiesc o bază filosofică interesantă şi nouă pentru mai multe sisteme metafizice (unele existente, altele posibile în viitor). Între ele e şi *doctrina creştină, cu toate că eu o socot din alte motive «perimată»*" [*s.n., M.P.*][56].

Revenind la Băncilă: tîrziu de tot, după *Diferenţialele divine* (1940), după *Religie şi spirit* (1942) şi, mai ales, după declanşarea de către teologul D. Stăniloae a războiului contra lui Blaga din cauza *necredincioşiei vădite a acestuia* (ca să folosesc formula asta arhaică şi popească), care, zicea Stăniloae, l-ar face să scrie o filosofie neromânească, periculoasă, „dezastruoasă" pentru români şi pentru spiritul românesc, exegetul s-a dezmeticit. Şi-atunci l-a somat de mai multe ori în scris pe Blaga să-i dea lămuriri. Prin ceea ce i-a răspuns şi mai ales prin tot ceea ce a tăcut, Blaga a făcut ca relaţia lor să intre în impas.

Pentru că s-a complăcut în această situaţie, elogioasă dar rău întemeiată, creată de exegeza lui Băncilă, începînd cu anul 1945 lui Blaga i-a venit, prin ideologul comunist Lucreţiu Pătrăşcanu, o notă de plată cît se poate de costisitoare.

---

54. Blaga a finanţat tipărirea cărţii lui Băncilă, rugîndu-l totodată pe Chinezu să nu-i spună acest detaliu lui Băncilă; vezi corespondenţa dintre Blaga şi Ion Chinezu în Lucian Blaga, *Corespondenţa (A-F)*, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Mircea Cenuşă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, pp. 209-231. La un moment dat, Băncilă totuşi a aflat: „Aflu abia acum, de la Chinezu, de substratul financiar al editării volumului. Faptul e atît de neaşteptat şi de mare, încît nici nu pot mulţumi!", îi scrie el lui Blaga în 18 iunie 1938, vezi Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 101.
55. Vezi Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, pp. 88, 99, 100, 101, 145.
56. Blaga către Nichifor Crainic, 10 mart. 1931, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), anul XXVI, nr. 1-4 (98-101), 1995, p. 160.

Capitolul III

Corespondența Băncilă – Blaga

Corespondența dintre Blaga și Băncilă a început, cum am spus, în 1934; foarte precis, în iulie 1934, printr-o scrisoare în care Băncilă îi mulțumea[57] lui Blaga pentru primirea volumului *Cenzura transcendentă*. În decembrie, a fost rîndul lui Blaga să-i mulțumească pentru cele două studii apărute în *Gîndirea* și *Gînd românesc*, acela din urmă fiind socotit „cel mai frumos, cel mai gîndit studiu ce s-a scris despre opera mea filosofică"[58]. Satisfacția filosofului transpare și dintr-o epistolă către Victoria Bena-Medean, una dintre verișoarele lui primare: „Cel mai bun lucru ce s-a scris despre filosofia mea e articolul din *Gînd românesc*"[59]; ceea ce, pentru acel moment, era exact. În continuare, pe măsură ce-i apăreau cărțile, Blaga i le-a trimis exegetului său, iar acesta și-a început, în primăvara anului 1935[60], șirul multelor conferințe pe care le-a ținut prin țară despre opera autorului *Eonului dogmatic*.

Pentru filosof, care nu fusese, ca filosof, răsfățat de critică, în orice caz nu în Vechiul Regat, conferințele lui Băncilă au fost o revanșă; după ce l-a răsplătit pe conferențiar în particular („nimenea în țara românească nu are atîta afinitate sufletească cu mine ca d-ta"[61]), l-a onorat și public, dedicîndu-i, în *Gîndirea*[62], primul capitol din cartea la care tocmai lucra, *Spațiul mioritic*; la apariție, cartea însăși i-a fost dedicată lui Băncilă.

Încet, în timp, cei doi intelectuali, dintre care unul admira, iar celălalt se lăsa admirat și își întreținea admiratorul flatîndu-l public, s-au împrietenit. În vara tîrzie a anului 1936, mai precis în 3 septembrie[63],

57. Băncilă către Blaga, Brăila, 14 iul. 1934, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 7.
58. Blaga către Băncilă, Viena, 7 dec. 1934, în *Ibidem*, p. 8.
59. Blaga către Victoria Bena-Medean, 24 dec. 1934, în Bazil Gruia, *Blaga inedit – efigii documentare*, I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 73.
60. Băncilă către Blaga, Brăila, 4 apr. 1935, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 13.
61. Blaga către Băncilă, Viena, 15 apr. 1935, în *Ibidem*, p. 15.
62. Blaga, „Spațiul mioritic", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 5, mai 1935, p. 225.
63. Ileana Băncilă, „Tabel biobibliografic", în Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 31.

Blaga şi-a vizitat prietenul la Brăila, unde a stat cîteva zile şi a fost dus de gazda sa în Balta Brăilei.

Începînd din 1936, pe lîngă problemele de creaţie ori acelea curente, în vasta lor corespondenţă apar şi însemnări de natură politică. În septembrie 1936, de pildă, Băncilă vorbeşte îngrijorat despre Nicolae Titulescu („În ţară, multă lume a înţeles cu acest prilej că se produsese o încercare de asasinat moral, care în mare parte a şi reuşit"[64]), ceea ce ne face să presupunem că Blaga, cu ocazia întîlnirii cu exegetul său, îi vorbise despre marele diplomat, care i-a fost multă vreme şef şi pe care l-a admirat. În ianuarie 1937, după moartea la Majadahonda a liderilor legionari Ion Moţa şi Vasile Marin (13 ianuarie 1937), Blaga, care se pregătea să se mute de la Viena la Berna deoarece Alexandru Gurănescu, noul său şef, nu-l avua, notează laconic, între două afirmaţii, una despre sine, alta de încheiere politicoasă a epistolei:

> „La Berna cred că o să recapăt liniştea necesară «creşterii limbii româneşti». / Sunt profund mîhnit de căderea lui Moţa. Viaţa lui va trece însă în legendă. / Sărut mîinile doamnei"[65].

Atîta i-a trebuit, să menţioneze că e „mîhnit" de moartea ideologului legionar Ion Moţa, cu care era înrudit prin alianţă: în 14 februarie, Băncilă, pradă unei emoţii de o rară intensitate, i-a scris o lungă şi detaliată scrisoare despre ceremonia înmormîntării celor doi lideri legionari la Bucureşti; originalul scrisorii a ajuns la mine într-un pachet de documente lăsat mie de una dintre admiratoarele lui Blaga, dna Viorica Z. Marinca[66], iar eu, după ce am publicat-o în facsimil şi am comentat-o la rubrica „Dosar" a revistei *Apostrof*[67],

64. Băncilă către Blaga, Brăila, 25 sept. 1936, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 40. Fraza lui Băncilă se referă probabil la înlăturarea lui Titulescu din guvern (29 aug. 1936).
65. Blaga către Băncilă, Viena, 20 ian. 1937, în *Ibidem*, p. 48.
66. Viorica Z. Marinca a fost soţia medicului Eugen Marinca, acesta, o personalitate medicală a Clujului vechi; doamnă din cercul admiratoarelor lui Lucian Blaga, poetă de ocazie, în sensul goethean al expresiei, prietenă cu toată familia Blaga. Am avut plăcerea să îi cunosc pe amîndoi în anul 1995, cînd au venit la redacţia revistei *Apostrof*, pe Iaşilor 14, aducîndu-mi pentru publicare, ea, o amintire despre moartea lui Blaga, el, „Consultul medical din 27 martie 1961", o relatare oficială şi precisă a examinării medicale făcute lui Blaga cu puţin înainte de moarte – altfel spus, diagnosticul bolii filosofului. Am publicat textele lor în revista *Apostrof*, nr. 5-6-7 din 1995. Iar în volumul Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate* de la Biblioteca Apostrof, am republicat transcrierea „Consultului medical din 27 martie 1961". Originalul acestui act l-am publicat în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), mart. 2013, rubrica „Dosar", p. 20.
67. Vezi Marta Petreu, „Dosar Vasile Băncilă – Blaga. O scrisoare a lui Băncilă către Blaga", în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), mart. 2013, pp. 15-20;

am trimis-o spre păstrare la București, la Muzeul Național al Literaturii Române. Presupun că Blaga, în anii de teroare comunistă, cînd se simțea – și chiar era – urmărit de Securitate, i-a dat el însuși scrisoarea doamnei Marinca, să i-o păstreze. El o putea păstra din rațiuni literare, ca s-o exploateze în vreun text, de pildă, sau pur și simplu pentru că venea de la prietenul și exegetul său, și, deși în grelele vremuri de socialism real românesc după model sovietic era periculos s-o mai țină în casă, nu a vrut s-o distrugă. În realitate, nu are sens să ne întrebăm de ce nu a distrus-o; întrebările de acest fel, *de ce X a păstrat cutare document?*, sînt ale noastre *ca oameni ieșiți din totalitarism*, dintr-o epocă a fricii, suspiciunii și delațiunii; altfel, într-o lume normală și netraumatizată de temeri ideologice, păstrarea unei scrisori primite, indiferent de conținutul ei politic, nu are nevoie de justificări.

Băncilă, repet, narează, cu o intensitate emoțională sesizabilă, ceremonia funerară a lui Moța și Marin. Nu aș spune că evenimentul a însemnat același lucru și pentru Lucian Blaga: citindu-i scrisoarea de răspuns, din 23 martie 1937, din Elveția, autorul *Trilogiilor* mi-a părut preocupat mai degrabă de alte lucruri, de *problemele lui*, decît de evenimentul pe care i-l descrie corespondentul său; în răspunsul său, el a regretat explicit moartea lui Moța, cu care se cunoștea și cu care era rudă îndepărtată prin alianță, a tăcut asupra numelui și morții ideologului legionar Vasile Marin, iar apoi a trecut la alte lucruri, la intrarea sa în Academie, la hipersensibilitatea sa nervoasă etc.; și abia înspre sfîrșit, ca și cum ar fi vrut să-l asigure pe prețiosul său corespondent – care, să nu uităm, tocmai elabora *Lucian Blaga, energie românească* – că nu-i este indiferent ce face, ce simte ori ce gîndește acesta, a mai adăugat o întrebare despre Legiune.

Răspunsul lui Blaga a fost scris cu o oarecare întîrziere, abia în 23 martie 1937; pentru a ne da seama care era de fapt atitudinea

---

dosarul cuprinde: comentariu de Marta Petreu, facsimilul scrisorii lui Băncilă (Brăila, 14 febr. 1937) către Blaga, iar pe ultima pagină, 20, am publicat fotocopia actului original „Consultul medical din 27 martie 1961". În comparație cu varianta aflată în arhiva familiei Băncilă și utilizată de editoarea Dora Mezdrea în volumul *Corespondență*, scrisoarea efectiv expediată (și în final ajunsă la mine, iar de la mine, trimisă la Muzeul Național al Literaturii Române) este mai scurtă: de pildă, lipsește al treilea alineat; la fel, există diferențe de grafiere cu literă mare sau mică între ciorna tipărită și scrisoarea expediată, despre care nu pot să spun dacă aparțin manuscriselor lui Băncilă sau țin de normele de transcriere adoptate de editoare; la fel, există mici diferențe stilistice: „iar în jos" devine „iar jos"; „imens Prohod" devine „imens Pohod na Sybir"; „înghețа apa pe țeastă" / „înghețа apa de țeastă"; „au pentru cei cinci legionari" / „au produs cei cinci legionari" ș.a.

lui Blaga, ar trebui să transcriu scrisoarea în întregul ei; mă voi limita la fragmente ceva mai extinse:

„23 mart. 1936. / Scumpe prieten, / Nu ţi-am mai scris demult, fiind foarte ocupat cu al treilea volum din *Trilogia culturii*. Lucrarea e aproape gata şi va purta titlul *Geneza metaforei şi sensul culturii*. / Scrisoarea d-tale despre Moţa m-a impresionat profund. L-am cunoscut de aproape, fiind din părţile mele de ţară, şi întrucîtva înrudiţi prin alianţă. Moartea lui a fost pentru mine o lovitură *personală*, de care anevoie mă voi putea reculege. C-a intrat deja în legendă, ca Avram Iancu, nu e pentru mine, deocamdată, nici o mîngîiere! / În mai vin să-mi ţin discursul la Academie şi voi face *Elogiul satului românesc*. A trebuit să-l scriu în grabă, în preajma mutării de la Viena, aşa că nu prea sunt mulţumit. / [...] Cît priveşte situaţia internaţională, sunt mai optimist ca astă-vară. / După informaţii sigure, Germania nu e pregătită încă de război. Dar, dacă trece perioada *optimă* pentru ea (de acu pînă la toamnă), sper să avem mult timp pace. Înarmările Angliei creează o nouă situaţie istorică. / Nu mă uita, te rog, şi mai scrie-mi din ţară. / Este o chestiune care mă preocupă. Ce crezi, nu e posibilă, într-un fel oarecare, o împăcare între Căpitanul şi Crainic[68]? Eu m-aş face luntre şi punte să-i văd iarăşi alături. / Sărut mîinile doamnei şi fetiţei..."[69].

După cum se vede, Blaga se referă numai la Moţa, nu şi la Vasile Marin, iar comentariile despre lumea legionară sînt prinse între rîndurile despre problemele personale. Cît priveşte chestiunea ridicată spre sfîrşit, ne putem întreba dacă Blaga era preocupat într-adevăr de posibilitatea unei împăcări între prietenul său Nichifor Crainic – care fusese eminenţa cenuşie a lui Corneliu Zelea Codreanu pînă în vara / toamna anului 1933, poziţie din care fusese dislocat şi înlocuit de Nae Ionescu – şi Căpitanul Legiunii sau scria asta numai ca să-i facă plăcere lui Băncilă, asupra căruia, după vizita la Brăila, nu mai putea avea nelămuriri în privinţa culorii politice. Că Băncilă era preocupat de alianţele schimbătoare de la vîrful Mişcării legionare o dovedeşte scrisoarea lui de răspuns, din 25 martie 1937; aici, el comentează atitudinea lui Crainic, care prin articolele din presă neplăcute ar fi tăiat posibilitatea unei reconcilieri cu Zelea Codreanu, vorbeşte despre „Fiinţa de arhanghel tutelar a lui Moţa" ş.a.m.d.; şi, între veştile despre alianţe şi rupturi din lumea legionarilor, îi picură lui Blaga şi informaţia că lucrează la „partea

68. Vezi Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre*, memorii, I, ediţie de Nedic Lemnaru, Bucureşti, Editura Gîndirea, 1991; Marta Petreu, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, pp. 273-240.
69. Blaga către Băncilă, Berna, 23 mart. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, pp. 52-53.

a doua din studiul *Lucian Blaga, energie românească*"[70], pentru aceeaşi revistă clujeană, condusă de Ion Chinezu, *Gînd românesc*.

„Ştirea ce-mi dai, despre apariţia unui studiu asupra subsemnatului, m-a umplut de o imensă bucurie!", răspunde Blaga, fără să comenteze în nici un fel veştile politice despre Crainic şi legionari pe care din abundenţă i le-a dat Băncilă. Apoi îl roagă pe corespondentul său să-şi publice repede studiul, pentru că în iunie va avea loc la Universitatea din Cluj concursul pentru mult rîvnitul post de profesor, iar articolul lui Băncilă ar fi un „sprijin"[71] – sprijin pe care se angajează să i-l întoarcă atunci cînd va fi în ţară, profesor; căci Blaga avea în minte, ca plan de viitor pentru cînd va fi profesor la Cluj, să-i adune în oraş, la Universitate, pe toţi prietenii săi, Băncilă, Basil Munteanu[72] ş.a., într-un centru de cultură şi creaţie: o utopie castaliană pe care istoria i-a zădărnicit-o cu totul, firește. Cînd studiul lui Băncilă a apărut, eternul candidat la profesură i-a mulţumit printr-o telegramă exaltată:

„10 apr. 1937, Berna / Mă găsesc în cel mai frumos extaz al vieţii citind *Gînd românesc*. Stop. Să trăieşti"[73].

Există dovada că Băncilă a spus şi altora despre această telegramă. În toamna anului 1943, cînd a izbucnit pe faţă conflictul dintre Blaga şi venerabilul filosof Rădulescu-Motru, acesta din urmă a notat în însemnările lui toate zvonurile răutăcioase despre autorul *Cenzurii transcendente*: ba că ar fi de o „iritabilitate" acută, ba că este „înconjurat de comunişti, şi că asistentul său B. Zevedei ar fi fost arestat din cauza comunismului său notoriu", informaţii primite de la Petru Manoliu şi confirmate, printre alţii, de preşedintele Academiei, I. Simionescu. Iar Motru s-a întrebat, cu falsă îngrijorare: „Nu cumva am de a face cu un nenorocit condamnat să facă o paranoia?". O bîrfă de-a lui Băncilă, în circulaţie prin lumea intelectuală bucureşteană, îi alimenta plăcutele pentru el presupuneri despre Blaga:

„Profesor Popescu-Spineni îmi comunică de asemeni că V. Băncilă este îngrijorat de starea nervoasă a lui Blaga şi că acum îşi explică multe curiozităţi de ale lui din trecut. Între altele că în timpul cînd a scris în revista lui Chinezu (din Ardeal) articolele despre filosofia lui Blaga, a primit 15 telegrame în şir din partea lui Chinezu cu

70. Băncilă către Blaga, Brăila, 25 mart. 1937, în *Ibidem*, pp. 54-55.
71. Blaga către Băncilă, Berna, 30 mart. 1937, în *Ibidem*, pp. 56-57.
72. Blaga către Basil Munteanu, Estoril, 14 aug. 1938, în *Manuscriptum*, anul XVII, nr. 3 (64), 1986, p. 82.
73. Blaga către Băncilă, telegramă, Berna, 10 apr. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 57.

aceste simple cuvinte: *mai scrie*. Aceste telegrame erau desigur trimise de Blaga"[74].

Ca să vezi: dintr-o telegramă de mulţumire şi satisfacţie[75], pe care Blaga, altfel reţinut, a făcut imprudenţa să i-o trimită exegetului său, s-au făcut cincisprezece, plus o bîrfă colportată cu mare satisfacţie de-a lungul Bucureştiului şi pe coridoarele Academiei Române, *la şase ani după* expedierea telegramei.

Deocamdată însă sîntem în 1937, prietenia celor doi autori este în toi, Blaga îl tutuieşte pe exegetul său, acesta i se adresează cu dumneavoastră şi-i trimite cam tot ce scrie, fie interpretarea ţărănist-etnicistă a operei destinatarului însuşi, fie texte despre Moţa. Iar filosoful îi mulţumeşte[76] pentru toate, neprecupeţind laudele bombastice; dar „negrăit de încîntat" este mai ales pentru „continuarea studiului"[77] despre opera lui.

În a doua jumătate a lunii mai şi începutul lunii iunie 1937, filosoful s-a aflat la Bucureşti pentru şedinţa solemnă de primire în Academie, iar în acest răstimp s-a întîlnit, scurt, şi cu exegetul său. În august 1937, Blaga – care lucra la *Geneza metaforei şi sensul culturii*, unde într-o notă şi-a elogiat comentatorul pentru ce scrie despre sufletul ţărănesc – i-a mulţumit din nou lui Băncilă pentru articolul acestuia despre opera sa din *Gînd românesc*. În aceeaşi perioadă, Băncilă avea serioase probleme de familie şi, pe deasupra, era atent la „neajunsuri[le]" din „viaţa publică", agravate „neîncetat de la plecarea dvs din ţară, desigur că le bănuiţi. *E un moment de paroxism*"[78], îl previne el în mod criptic pe filosof, declarîndu-se „îngrijorat chiar pentru d-voastră, cînd veţi fi în ţară" şi totodată dornic de a pleca el însuşi pentru o vreme din România (este posibil ca exegetul brăilean să facă aluzie la sentinţa, din mai 1937, de condamnare la închisoare a conducătorilor Congresului studenţesc de la Tîrgu Mureş, dominat de legionari, poate şi la faptul că a fost interzisă o tabără de muncă legionară). Blaga i-a

74. Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, volum îngrijit de Rodica Bichis şi Gabriela Dumitrescu, comentar de Dinu C. Giurescu, versiune finală de Stancu Ilin, însemnare din 14 nov. 1943, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996, p. 248.
75. Mai există, desigur, şi alte cîteva telegrame, una din 4 ianuarie 1938, în care Blaga îi mulţumeşte lui Băncilă pentru telegrama acestuia, ocazionată de un accident de automobil suferit de filosof în decembrie 1937, în ţară. Vezi Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 86; la fel, o telegramă din 14 decembrie 1940, prin care îşi dă acordul de a ţine o conferinţă la Brăila, la o Frăţie de Cruce ş.a.
76. Vezi Blaga către Băncilă, Berna, 12 apr. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 60.
77. Vezi Blaga către Băncilă, Berna, 14 mai 1937, în *Ibidem*, p. 66.
78. Băncilă către Blaga, Brăila, 25 aug. 1937, în *Ibidem*, p. 75.

răspuns cu mintea în altă parte, și anume, la Mecca sa, la postul de profesor pe care din 1919 nu înceta să și-l dorească și la care nu îi era încă dat să ajungă – universitarii clujeni au avut de-a pururi o atitudine superior-țîfnoasă la adresa lui, mai ales Bogdan-Duică și Ștefănescu-Goangă nedorindu-l în incinta nobilei instituții. Din nou, Blaga se pregătea de concurs, așa că la aluziile politice ale corespondentului său răspunde cinstit și lapidar că nu-l interesează decît situația proprie:

„Cît privește paroxismul la care faci aluzie, drept să-ți spun că nu mai știu nimic. Greu să urmărești lucrurile de la distanță. Mai sunt, pe urmă, așa de egocentric, că nu mă preocupă deocamdată decît: Clujul. Vom vedea pe urmă ce va fi"[79].

Iar în 27 noiembrie 1937, cînd filosoful află că mult așteptatul concurs pentru postul de la Cluj – postul lui! – nu se va mai ține, tonul i se schimbă, este cu totul altul decît în scrisorile anterioare:

„Ieri am primit o veste catastrofală: concursul de la Cluj a fost anulat tocmai în momentul cînd îmi făceam geamantanul să plec la examen. Greșeli de formă la publicare, zice-se – eu cred însă că e lucrătură. [...] Sunt nespus de amărît. Și, în această noapte, singura scînteie, meteorică însă, e pentru mine apariția apropiată a studiului d-tale. / Mai mult nu pot scrie. Te îmbrățișez"[80].

Așadar, cînd se întîmplă ceva care îl afectează direct, ceva ce privește planul lui de o viață, utopia lui absolută: Postul, cu P mare, la Universitatea din Cluj, Blaga are limbaj de catastrofă. Tot așa, cînd nu știe cum să-și rezolve situația de profesor la Cluj – unde abia fusese numit, și se cuvenea să se prezinte, iar el se afla în Portugalia, ca Ministru plenipotențiar și Trimis extraordinar al regelui Carol al II-lea – limbajul lui devine acut: „Mai fiert sunt însă din cauza universitară. Sextil [Pușcariu] mă solicită cu energie la Cluj"[81]; și, așa cum pe vremea studenției nu ezitase să-i ceară Corneliei[82] să-i rezolve urgențele de la universitatea vieneză sau așa cum, mai tîrziu, îl ruga pe Breazu să-i rezolve multele chestiuni de tot felul la Cluj, Blaga se slujește de prietenul său brăilean-bucureștean să-și obțină informațiile de care are nevoie. Cînd se bucură de ceva, cînd are o satisfacție auctorială (de pildă, în vara anului 1938, la apariția volumului *Lucian Blaga, energie românească*),

79. Blaga către Băncilă, Berna, 3 sept. 1937, în *Ibidem*, pp. 76-77.
80. Blaga către Băncilă, Berna, 27 nov. 1937, în *Ibidem*, p. 82.
81. Blaga către Băncilă, Portugalia, 29 iul. 1938, în *Ibidem*, p. 105.
82. Vezi Marta Petreu, „Cornelia Blaga", în Idem, *Domni și Doamne*, Iași, Editura Polirom, 2020, pp. 7-36.

de asemenea Blaga găseşte cuvinte de mulţumire vădit emoţionate: „Am citit încă o dată, în întregime, volumul d-tale. Eu cred că e cea mai bună lucrare de acest gen ce există în literatura românească"[83], se încîntă filosoful, încîntîndu-şi exegetul.

Vasile Băncilă a fost legionar[84]. Faptul că în toamna anului 1937 a devenit profesor la clasa prinţului Mihai[85], viitorul rege Mihai al României, ne sugerează că sau a fost unul discret, sau unul atît de bine recomandat Casei Regale, încît a fost acceptat, iar legionarii şi-au plasat în felul acesta un om de-al lor pe lîngă viitorul rege. În toamna anului 1940, cînd România a devenit, în 14 septembrie, stat naţional-legionar, Băncilă a devenit director al Direcţiei Învăţămîntului Secundar din Ministerul Educaţiei Naţionale[86], un post nu mic, dimpotrivă; ministru al Educaţiei Naţionale, al Cultelor şi Artelor era sociologul Traian Brăileanu, secretar general era sociologul Traian Herseni, iar director al învăţămîntului superior era chimistul Eugen Chirnoagă[87]. În volumul *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Dorli Blaga îşi aminteşte că, în această perioadă, Băncilă i-a vizitat îmbrăcat în uniforma verde: „Singurul legionar care ne-a intrat în casă, în uniformă, a fost Vasile Băncilă. Era în trecere prin Sibiu. După cutremur sau înainte de Rebeliune"[88]. Băncilă însuşi spune că a fost o singură dată în vizită la Blaga: „La el am fost o singură dată. Foarte frumos. Tot la Sibiu, în ianuarie 1941. [...] Veneam de la Alba Iulia, unde ţinusem o conferinţă. Şi mă întorceam la Bucureşti. Şi trecînd pe acolo, mi-am spus: – «Să dau şi pe la Blaga». I-a părut bine că m-am dus. Stătea foarte bine"[89].

Iar în toamna anului 1940, pe durata statului naţional-legionar, în corespondenţa celor doi se poate observa o schimbare de ton, o anumită creştere a autorităţii lui Băncilă asupra filosofului, el sfătuindu-l, după cum vom vedea, în privinţa unor gesturi şi atitudini publice.

---

83. Blaga către Băncilă, Portugalia, 17 iun. 1938, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 99.
84. Vezi scrisorile 28, 30, 67, 99, 101 ale lui Băncilă către Blaga, în *Ibidem*. La fel, Rădulescu-Motru înregistrează, în 14 nov. 1944, teama lui Băncilă „de a fi scos din învăţămînt sub învinuirea de a fi fost legionar"; vezi Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, volum îngrijit de Rodica Bichis, comentar de Dinu C. Giurescu, versiune finală de Stancu Ilin, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996, p. 350. Vezi şi Marta Petreu, „O scrisoare a lui Băncilă către Blaga", în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3, mart. 2013, rubrica „Dosar", pp. 15-19.
85. Ileana Băncilă, „Tabel biobibliografic", în Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, pp. 32-33.
86. *Ibidem*, p. 35; Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 188 (note).
87. Boia, *Capcanele istoriei*, p. 159.
88. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, cap. „Oprimarea", p. 191.
89. Vasile Băncilă intervievat de I. Oprişan, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, p. 68.

Partea a II-a

Războaiele lui Blaga din timpul Războiului

(septembrie 1940 – septembrie 1944)

Capitolul I

Un filosof fără rege

În vara şi toamna anului 1940, peste România s-a abătut o avalanşă de evenimente politice grave: în 27-28 iunie 1940, cedarea Basarabiei şi nordului Bucovinei; în 30 august 1940, Dictatul de la Viena, cu cedarea unei părţi însemnate din Transilvania; în 6 septembrie 1940, regele Carol al II-lea îşi transmite prerogativele regale principelui Mihai, apoi părăseşte ţara; în 7 septembrie 1940, România pierde sudul Dobrogei; în 14 septembrie 1940, România devine stat naţional-legionar.

În urma Dictatului de la Viena, Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj a fost evacuată la Sibiu. Blaga, pe care această nenorocire istorică l-a prins la casa lui ţărănească de lîngă Bistriţa – zonă care, la fel ca oraşul Cluj, unde îşi avea locuinţa şi locul de muncă, se afla în partea cedată Ungariei –, a urmat Universitatea din Cluj la Sibiu.

Un tablou dezolant al părăsirii Clujului şi-al refugierii unei bune părţi a populaţiei româneşti şi-a Universităţii în sud, în partea de Transilvania rămasă la statul român, a dat I. Negoiţescu: „organizarea fugii a fost perfectă", scrie sarcastic memorialistul, „niciodată autorităţile noastre n-au dat dovadă de mai mare spirit de ordine şi disciplină". Şi adaugă despre retragerea fără nici o opoziţie militară: „Umilinţa suferită avea să aibă consecinţe fatale pentru sufletul naţiei. A nu fi luptat nici în Răsărit, nici în Apus, la momentul în care ceea ce este eroic şi tragic trebuie neapărat să-şi spună cuvîntul, aveam s-o plătim scump, în straturile morale, vreme de generaţii"[1]. O situaţie pe care istoricul Oliver Jens Schmitt o numeşte „disoluţia parţială a statului, fără luptă, prin cedarea unei treimi din teritoriu, 1940", întrebîndu-se şi „de ce, împotriva prăbuşirii ordinii democratice, a cedării fără luptă a unor teritorii întinse şi a preluării uimitor de rapide a puterii de către comunişti, s-a opus atît de puţină rezistenţă în comparaţie cu Polonia sau Ungaria"[2].

---

1. I. Negoiţescu, *Straja dragonilor*, ediţie îngrijită de Ion Vartic, epilog de Ana Mureşanu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1994, pp. 194-195.
2. Oliver Jens Schmitt, *România în 100 de ani. Bilanţul unui veac de istorie. Urmat de un dialog cu Marian Voicu*, traducere din germană de Wilhelm

Ştim că pe Blaga Dictatul de la Viena l-a umplut de amărăciune. Nu ştim cum anume a primit el vestea că regele Carol, care îi recunoscuse din plin meritele şi îi făcuse o atît de splendidă primire în Academia Română, apoi îl numise, pe rînd, subsecretar de stat în guvernul Goga-Cuza, ministru al său în Portugalia, senator al său în Frontul Renaşterii Naţionale, nu mai este rege. Nu avem mărturii nici despre reacţia lui intimă la proclamarea statului naţional-legionar. Legionarii au fost adversarii declaraţi ai lui Carol al II-lea, iar oamenii politici şi intelectualii care treceau drept „carlişti" – cum foarte bine putea trece şi Blaga – au devenit, în timpul guvernării lor, obiectul mîniei şi răzbunării legionare. Este semnificativă observaţia lui Şerban Cioculescu despre felul în care a fost privit Blaga din punct de vedere politic: „S-a iscat, după 1944, suspiciunea că ar fi fost filosoful legiunii. Legiunea considera însă că Blaga era omul regelui"[3].

În ciuda mutării ei în grabă la Sibiu (cu excepţia Facultăţii de Ştiinţe, care a fost mutată la Timişoara), Sextil Puşcariu, care a condus reorganizarea Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj, a reuşit performanţa uimitoare ca anul universitar 1940-1941 să fie deschis la timp[4], la data de 10 noiembrie 1940. Mutat la Sibiu, cu Universitatea (pe deasupra, mai sărac, deoarece prin cedarea Ardealului pierduse proprietatea de lîngă Bistriţa, adică una din cele două proprietăţi pe care le-a avut vreodată), filosoful şi-a deschis şi el cursul la timp, cu o temă nouă, „Mitologie, religie, moravuri"[5], prin care îşi pregătea viitorul volum *Religie şi spirit* (1942). Cursul s-a păstrat în trei variante, cu variaţiuni, unele semnificative.

În prelegerea de deschidere, care ne interesează, profesorul a afişat un foarte pedagogic optimism. Blaga a pornit de la faptul că războiul „a zdruncinat vechile aşezări europene, răsturnînd perspective şi valori – că spiritul nu are în Europa momente prea fericite"[6]. În România, la fel, „mai acu vreo două luni, a început cascada dezastrelor noastre", spune el în varianta întîi a textului[7] (sugerînd astfel că nenorocirea a început cu Dictatul de la Viena);

Tauwinkl, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018, pp. 23, 32. Vezi şi p. 50. Răspunsul la întrebarea istoricului se află şi el în eseul său despre România; sugerat, dar clar.

3. Şerban Cioculescu intervievat de I. Oprişan, 26 mart. 1986, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, p. 187.
4. Marcela Sălăgean, „Universitatea din Cluj între 1919 şi 1944", în Ovidiu Ghitta (coordonator), *Istoria Universităţii din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012, p. 178.
5. Blaga ţinea în fiecare an alt curs, pe măsură ce îşi pregătea altă carte.
6. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, text stabilit de Dorli Blaga, Christu Nastu şi G. Piscoci Dănescu, Alba Iulia – Paris, Editura Fronde, 1994, p. 7. Reprezintă varianta a doua a manuscrisului blagian.
7. Blaga, „Introducere la Cursul de filosofia religiei", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973, p. 108.

„mai acum vreo doi ani a început cascada dezastrelor noastre politice", spune el în varianta a doua a textului[8] (sugerînd că nenorocirile au început în 1938); iar aceste dezastre au fost prevestite prin simptome de mai multă vreme sesizabile.

În acest context apăsător, filosoful se întreabă dacă nu cumva evenimentele istorice de dată recentă ar trebui să-l determine să își modifice viziunea optimistă asupra istoriei Europei de Sud-Est, pe care a susținut-o cu doi ani înainte, în noiembrie 1938, cu ocazia lecției de inaugurare a profesurii sale; atunci, în Aula Magna a Universității clujene, susținuse că Europa de Sud-Est se află în pragul unor mari „împliniri spirituale", deoarece aici trăiesc „popoare tinere", care vor începe să își dea măsura în creația de cultură. La această întrebare retorică, dacă s-ar cădea sau nu să își corecteze vechile afirmații pline de speranță, filosoful răspunde cu un „Nu" ferm: „nu trebuie să-mi revizuiesc deloc acel optimism" din lecția „Despre plenitudinea istorică" ținută în 17 noiembrie 1938 la Cluj, pentru că, argumentează el, dezastrul politic al unei țări și destinul ei spiritual sînt lucruri diferite, „Spiritul își are mersul său. Politica își are și ea mersul ei". Iar o nenorocire, continuă el, adresîndu-se studenților, poate fi convertită

> „într-un factor pozitiv de creație – aceasta este ceea ce se impune unui popor ajuns într-o atare situație. Procesul acesta decisiv, de conversiune a nenorocirei în factor pozitiv de creație, are firește cu atît mai multe șanse de a se realiza, cu cît destinele unui neam ajung mai hotărît în mîinile unei generații curate. A bătut deci ceasul tinereței, a tinereței neuzate! Nenorocirea e o forță! Se va face prin urmare, sunt sigur, și aceasta: conversiunea nenorocirei în prilej de faptă. / Două sunt așadar momentele care actualmente mă îndeamnă să privesc cu neștărmurită încredere ziua de mîine: 1) credința, de nimic alterată, că ceasul de fericită plenitudine a spiritului european, dacă va mai bate undeva, va bate cu certitudine aici, în sud-estul nostru, care pînă mai ieri era situat la spatele lui Dumnezeu; 2) împrejurarea, atît de nouă, că stelele neamului nostru au trecut în grija și în paza tinereții"[9].

Apoi mai găsește un argument pentru speranță, care sună așa: faptul că am fost o țară mare din punct de vedere etnic și geografic trebuie să ne rămînă în inimă și să devină orizont de creație spirituală majoră:

> „Pînă ieri am fost o țară mare, din punct de vedere etnic și geografic, astăzi suntem o țară mult mai mică. Totuși ni s-a dat să trăim douăzeci de ani în orizontul unei țări largi, aproape împărătești.

8. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, p. 7.
9. *Ibidem*, pp. 8-9.

Acest orizont, care de pe pămînt s-a retras în inima noastră, îl purtăm cu noi, închis în noi, ca orizont viu şi neuitat, pe care nici o măsură omenească ni-l va putea revizui. Ţara din inima noastră, orizontul tocmai suficient pentru orice creaţie oricît de mare a spiritului, ţara de totdeauna, rămîne neatinsă acolo, înăuntrul nostru, ca acea împărăţie a lui Dumnezeu despre care Isus spunea: iată, împărăţia lui Dumnezeu nu vine cu semne dinafară, căci ea este înăuntrul vostru. Cu acest orizont în inimă o putem lua spre viitor. Lucian Blaga"[10].

Ca mesaj de îmbărbătare pentru studenţi, acest fragment din prelegere a fost publicat, în ianuarie 1941, în frumoasa revistă studenţească *Curţile dorului*, editată de Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu – universitatea clujeană mereu a avut reviste studenţeşti frumoase.

Prelegerea a continuat cu prezentarea cursului pe care urmează să îl ţină: unul de filosofie a religiei, a precizat el, aşadar adoptînd punctul de vedere al *filosofiei* în cercetarea religiei (iar nu punctul de vedere teologic asupra religiei, cu atît mai mult nu punctul de vedere teologic ortodox), întrucît religia este considerată de el un produs cultural al omului, iar nu un produs de revelaţie. O poziţie pe care Blaga o afirma clar şi în *Eonul dogmatic*[11], de altfel.

În versiune prelucrată, cursul acesta de filosofia religiei a devenit ulterior volumul *Religie şi spirit* (1942), care i-a adus cele mai violente critici din partea teologilor ortodocşi şi excluderea lui în mod simbolic din neamul românesc, al cărui duşman a fost socotit de aceştia că este.

Aşa cum singur a precizat, ideile din această prelegere inaugurală au mai fost susţinute de el şi înainte. Într-adevăr, el a scris (Blaga, aşa cum se ştie, îşi citea cursurile) lucruri foarte asemănătoare şi în lecţia „Despre plenitudinea istorică", ţinută la Universitate în 17 noiembrie 1938, în Aula Magna. Şi acolo, îşi declara „presentimentul că şi pentru acest sud-est european, pentru această peninsulă, care a fost odată leagănul culturii europene şi care mai tîrziu a fost îmbrăţişată şi de meridianele celei mai rafinate culturi creştine, trebuie să se apropie iarăşi un ceas de plenitudine istorică"[12]. Analiza argumentelor filosofice care-l făceau pe Blaga să declare o asemenea evoluţie istorică împlinitoare, spre o fază istorică „majoră",

10. Lucian Blaga, [Fără titlu; „Până ieri am fost o ţară mare..."], în *Curţile dorului*, revistă de literatură a studenţilor în Litere şi Filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I", anul I, nr. 1, ian. 1941, p. 2.
11. Blaga, *Eonul dogmatic* (1931), în Idem, *Opere*, 8, *Trilogia cunoaşterii*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 294.
12. Blaga, „Despre plenitudinea istorică" (1938), în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 74.

nu intră în subiectul acestei lucrări, important pentru cercetarea de față este numai faptul că optimismul (utopic) al lui Blaga în privința zonei sud-est-europene, a celei românești în mod aparte, nu datează din anul 1940, de la venirea la putere a legionarilor, ci este atestat încă din 1938.

De fapt, ideea că e rîndul popoarelor tinere din sud-estul Europei la creația majoră (termenii sînt preluați și adaptați de Blaga din Spengler), adică la cultură majoră, la splendoare și glorie istorică ș.a.m.d., este și mai veche, de la începutul anilor 1920, cînd Blaga era jurnalist la Cluj. Iată ce prevestea el:

> „Cu o oareșcare firească încredere ne privim drept un popor tînăr, care are dreptul să se uite înainte. Ne vedem contemporani ai celor din viitor. Ritmul nostru cultural a fost în trecut destul de încet. Aveam mișcările lente ale unei vegetații vi[gu]roase, dar fără conștiință. Istoria noastră trebuia să se înalțe cu mari sforțări iarăși repetate din subsolul «etnograficului» (cum ar zice dl. Pârvan). Istoria noastră nu se mișcă prin sine însăși cu puterea elementară ca a unui vifor al naturii. Dar va veni odată vremea cînd cultura noastră, fără să ceară necontenit un sprijin dedesubt, o să stea pe picioarele proprii ca un ce divin, atotputernic și de sine stătător"[13].

Tînărul filosof credea că noi, prin cultura română, vom crea ceea ce lipsește din cultura europeană: o filosofie a culturii, care să integreze în intepretare toată istoria continentului. După părerea din 1921 a tînărului filosof, o asemenea filosofie a istoriei nu mai poate fi creată de Occident, ci numai de către un „popor tînăr" (este o formulă reluată adesea de Blaga în anii 1920 cînd vorbește despre noi), precum acela român – poate chiar de către un filosof tînăr, precum Blaga însuși: adică, de Blaga însuși!

> „Spengler – gînditorul german despre care se discută astăzi așa de mult în străinătate – a zis că o unică faptă îi mai rămîne Apusului de săvîrșit: o filosofie a culturii. Noi credem că această faptă n-o va crea Apusul, ci popoarele tinere care intră astăzi în istorie"[14],

făgăduia el, încă din anul 1921, în mod programatic pentru viitoarea sa operă.

În concluzie, ideea că nu Occidentul, ci popoarele tinere din această parte pînă în acel moment mută a Europei, ci înșiși românii urmează să facă mari fapte ale spiritului, ideea aceasta era deja gîndită și omologată de Blaga, într-o primă formulare, încă din 1921. Prin urmare, nu-l putem bănui pe Blaga de un optimism

13. Blaga, „Pe marginea unei cărți" (1921), în Idem, *Ceasornicul de nisip*, ediție îngrijită de Mircea Popa, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 45.
14. *Ibidem*, p. 46.

istoric datorat instalării regimului național-legionar, din simplul motiv că el a făcut previziuni optimiste privitoare la destinul nostru istoric încă de la începutul anilor 1920.

Rămîn deci rîndurile lui despre generația tînără: „Procesul acesta decisiv de conversiune a nenorocirii în factor pozitiv de creație are, firește, cu atît mai multe șanse de a se realiza cu cît destinele unui neam ajung mai hotărît în mîinile unei generații neuzate. A bătut deci ceasul tinereței, a tinereței neuzate!", respectiv afirmația că are încredere în ziua de mîine deoarece s-a produs „împrejurarea atît de nouă că stelele neamului nostru au trecut în grija și-n paza tinereții"[15].

Spre deosebire de perioada de dinaintea Primului Război Mondial, cînd se miza pe maturitate (ba chiar pe aceea bătrînicioasă, dacă ne luăm după *Lumea de ieri*, memoriile lui Stefan Zweig), după război și de-a lungul întregii perioade interbelice, Europa a mizat pe tineret. Blaga însuși a numit, încă de la începutul anilor 1920, poporul român drept „popor tînăr", cum tinere le-a considerat pe toate popoarele din această arie geografică a continentului. Nu era deloc o noutate pentru el să facă elogiul tinereții. După instalarea statului național-legionar, problema este la cine anume se referea el prin sintagmele de mai sus. Chestiunea a mai fost pusă, în 1973, cu ocazia publicării acestei prelegeri introductive în revista *Manuscriptum*. Textul blagian a apărut atunci cu o prefață de Tudor Bugnariu, ginerele lui Blaga, comunist din ilegalitate și profesor marxist.

În textul său, Tudor Bugnariu remarca faptul că acest paragraf de curs „trezește nedumerire", așa că se întreba: „Putea oare Blaga să se gîndească la «tinerețea legionară», pe care cercurile reacționare interne și externe o aduseseră la putere în toamna tragică a anului 1940? Putea să conceapă un moment măcar că viitorul țării îl pot asigura legionarii, părtașii și beneficiarii trădării naționale, după ce condamnase pe aceia care au contribuit la ruperea unei părți din trupul țării?". Răspunsul profesorului marxist este că nu, Blaga trebuie să se fi gîndit pur și simplu la „forțele vii ale națiunii, acelea care, în jurul său și în toată țara, se ridicau împotriva Dictatului de la Viena și împotriva autorilor și beneficiarilor lui, acelea care, după patru ani de nenorociri, au răsturnat regimul înscăunat de aceștia în România"[16].

15. Blaga, „Introducere la Cursul de filosofia religiei", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973, p. 109. Cu altă punctuație, de pus pe seama editorilor, aceleași cuvinte, plus formula „generația curată", și în Blaga, *Curs de filosofia religiei*, pp. 8-9.

16. Tudor Bugnariu, „Acel orizont spiritual al dragostei de țară", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973, pp. 104-105; text explicativ la publicarea capitolului întîi din cursul de *Filosofia religiei* ținut de Blaga în anul universitar 1940-1941.

Ion Bălu, la rîndul lui, consideră că Bugnariu greşeşte şi că „Prin substantivul colectiv «tinereţe», Lucian Blaga înţelegea elita intelectuală românească, aflată în plin proces de afirmare, care a avut posibilitatea de a trăi «douăzeci de ani în orizontul unei ţări largi, aproape împărăteşti»"[17], apoi observă că, în ultima prelegere a cursului, Blaga a reluat elemente din prima. Şi anume, în ultima lui prelegere (a douăzeci şi şaptea; cursul era de un an, iar după Rebeliunea legionară, cum se ştie, statul naţional-legionar şi-a încheiat existenţa), Blaga a spus că ar fi mulţumit dacă ar şti că pe viitor vreun student se va interesa de problemele deschise de el la curs, adăugînd că „Nu văd preocupări mai palpitante pentru tineri, mai ales în vremuri ca cele de azi. Pe plan spiritual, ne putem întrece cu oricine; aici superioritatea nu depinde decît de darurile cu cari ne-a înzestrat Dumnezeu şi de hărnicia noastră"[18].

După părerea mea, nu substantivul, ci adjectivul e problema, nu *tinereţea*, ci cuvîntul imediat următor, *neuzată*. Căci tinereţea a fost invocată de Blaga în mod permanent, din 1921 şi pînă în iunie 1940, în textul de omagiere a regelui Carol al II-lea. Probabil că Blaga a încercat să simuleze în mod minimal, adică vag şi imprecis, un limbaj ca acela al zilelor pe care le trăia. Cît să fie lăsat în pace, mai ales că era perceput, în mod întemeiat, cum atestă şi Şerban Cioculescu, drept omul regelui. Aşa cum spunea Blaga însuşi în interviul cu Şuluţiu: „pretinsa atitudine politică a intelectualilor în ţările dictatoriale e, de fapt, o simplă înrolare pasivă în umbra căreia aceştia pot lucra în linişte şi sunt lăsaţi în pace". Sau, cum a mărturisit Werner Heisenberg despre viaţa sa în Germania lui Hitler: „Într-o dictatură pot opune rezistenţă numai cei care simulează colaborarea cu regimul"[19]. La Blaga nu a fost vorba nici măcar despre o simulare a colaborării, ci despre o simulare, vagă, de limbaj. Cursul lui Blaga a fost ţinut la scurtă vreme după instalarea statului naţional-legionar, aşa că putem presupune că la primul curs profesorul a fost precaut în faţa unui auditoriu încă necunoscut, iar drept urmare a simulat, cu un cuvînt, două, că nu e duşmanul regimului. Dacă ar fi fost adeptul legionarilor, cu notorietatea pe care o avea, ar fi putut cere ceva pentru el, sau ar fi elogiat făţiş regimul în vreo publicaţie, sau ar fi trimis şi el, ca alţi scriitori, o telegramă de felicitare. Nu a făcut nici o cerere şi nu a formulat nici un elogiu. A mimat vag şi economicos, prin două adjective, ceva asemănător cu limbajul la zi („generaţia neuzată", „generaţia curată"[20]) şi a trecut la ale lui.

17. Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, pp. 271-272.
18. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, p. 238.
19. Werner Heisenberg, *Partea şi întregul. Discuţii în jurul fizicii atomice*, traducere din germană de Maria Ţiţeica, postfaţă de Mircea Flonta, Bucureşti, Editura Humanitas, 2015, p. 345.
20. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, p. 9.

Dacă ar fi vrut să colaboreze cu legionarii, l-ar fi putut ruga pe Băncilă să-i mijlocească contacte, întîlniri, tratative. Or, el, dimpotrivă, contactat fiind de universitarii legionari, în încercarea de a-i obţine colaborarea, i-a refuzat. Episodul este rememorat de Dorli Blaga, care atunci avea 10 ani:

„Eram deja în noua locuinţă, deci la sfârşit de septembrie, când a venit în vizită, la Tata, Traian Herseni, însoţit de cineva, dar n-au stat mult. Imediat după plecarea lor, Tata ne-a povestit că aceştia veniseră să «tatoneze» o eventuală colaborare. El a refuzat categoric orice colaborare cu guvernarea legionară şi i-a cam trimis acasă..."[21].

Nu ştim ce anume i-au oferit. Ştim că Traian Herseni era secretarul general al Ministerului Educaţiei Naţionale, al Cultelor şi Artelor, deci vizita şi oferta au fost la nivel înalt.

(Onisifor Ghibu, unul dintre principalii creatori ai Universităţii româneşti din Cluj, povesteşte în memoriile sale că el i-ar fi oferit lui Blaga – dar în 1938! – rectoratul Universităţii. Şi anume, spune Ghibu, văzînd atmosfera tot mai legionară din ţară şi din Universitate, s-a gîndit că Blaga ar putea ţine lucrurile sub control în universitate, pentru că ar fi ascultat datorită prestigiului său. Drept care l-a invitat pe Blaga la el acasă, la masă, iar după dineu au stat de vorbă. Blaga l-ar fi ascultat atent şi apoi l-ar fi refuzat politicos şi hotărît, spunîndu-i că vrea numai să scrie filosofie. Ghibu notează apoi alegerea ca rector, din nou, a liberalului Florian Ştefănescu-Goangă, apoi atentatul contra lui Goangă etc.

Presupun că memorialistul încurcă anii: în 1938, Blaga era în Portugalia; numirea lui ca profesor a intrat în vigoare la 1 octombrie 1938[22], dar, întrucît era trimisul regelui în străinătate, el a putut să se prezinte la post doar pentru a şi-l inaugura, iar apoi a fost suplinit. El a pornit spre Cluj, unde urma să îşi ţină lecţia inaugurală şi alte cîteva cursuri, în 7 noiembrie 1938; atentatul legionar la viaţa lui Ştefănescu-Goangă a avut loc în 9 noiembrie 1938, cînd Blaga se afla la Paris şi se pregătea să ia trenul spre România. Deci, nu a putut avea o întîlnire la masă cu Onisifor Ghibu înainte de atentat, iar pe urmă să fie alegeri la universitate, şi aşa mai departe.

Probabil că Onisifor Ghibu – din greşeală sau dinadins, cel mai probabil dinadins – amestecă anii. Sub formă de ipoteză care va fi

21. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, cap. „Oprimarea", pp. 190-191; Dorli Blaga, „Tatăl meu supravegheat de Securitate", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 14-15.

22. „Dl Lucian Blaga a fost numit prin chemare profesor titular la catedra de Filosofia culturii de la Facultatea de Litere, pe data de 1 Oct. 1938", menţionează *Anuarul Universităţii Regele Ferdinand I din Cluj*, 1937-1938, Cluj, Tipografia „Cartea Românească", 1939, p. 18.

confirmată sau infirmată în viitor, presupun că rectoratul i-a fost oferit lui Blaga în 1940, cînd universitatea era mutată la Sibiu, şi că, deoarece l-a refuzat, în octombrie 1940 a ajuns rector Sextil Puşcariu. Marele lingvist a ocupat această funcţie pînă în februarie 1941; pentru că a fost trimis în misiune, ca profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Berlin, spune Onisifor Ghibu – de fapt, la conducerea Institutului Român din Berlin –, Puşcariu a trebuit să renunţe la rectorat; mai ales că, la iniţiativa aceluiaşi foarte temperamental profesor fondator Onisifor Ghibu, universitatea a făcut demersuri la minister, la Bucureşti, pentru înlocuirea lui Puşcariu cu un rector care să fie prezent în universitate, aşa că profesorul medic Iuliu Haţieganu a devenit noul rector[23].)

Dacă Blaga ar fi vrut ceva de la legionari, ar fi făcut un gest să obţină ce dorea. Or, el nu a cerut nimic, dar a făcut gesturi de retragere şi de refuz. De aceea, cred că invocarea tinereţii *neuzate* din prima lui prelegere este *cel mult* o încercare a sa de a crea aparenţa că nu este un duşman al schimbărilor brutale petrecute în istoria ţării, deci o încercare de a obţine să fie lăsat în pace.

La fel de bine s-ar putea să mă înşel, în sensul că exagerez, şi în realitate să nu fie nici atît: să ne amintim că există un ritual de întîmpinare a studenţilor, pe care toţi profesorii îl practicăm spontan: la prima întîlnire cu studenţii noştri, le urăm bun venit şi le spunem că aşteptăm de la ei fapte de ştiinţă şi cultură mai mari decît ale noastre şi că mizăm pe avîntul şi tinereţea lor pentru a face lucrurile mai bine ca noi. Iar în mintea şi sufletul nostru îi considerăm, pentru că sînt tineri, şi necorupţi, curaţi – şi le spunem asta. Ba chiar le-o repetăm de cîte ori avem ocazia.

Dacă Blaga s-ar fi referit la legionari, cu desele schimbări de regim politic din România, el şi-ar fi distrus respectiva pagină de prelegere măcar după toamna anului 1944, cînd puterea comunistă în curs de instalare a început să îl pună sub acuzare. Aşa cum a ştiut să dea altcuiva spre păstrare o scrisoare – nici măcar a lui, ci a lui Băncilă, despre înmormîntarea lui Moţa şi Marin –, ar fi ştiut şi să îşi distrugă sau să-şi refacă o pagină proprie, dacă aceasta s-ar fi referit la ceva compromiţător pentru el. Chiar faptul că a lăsat pagina aceasta nemodificată sugerează că, din punctul lui de vedere, nu era nimic filolegionar în ea.

23. Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, selecţie şi introducere de Ion Bulei, text stabilit, tabel cronologic şi indice de nume de Octavian O. Ghibu, note şi comentarii de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Şerban Polverejan, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990, pp. 514-517. Pentru rolul lui Ghibu şi al lui Puşcariu în crearea Universităţii din Cluj, vezi şi Marta Petreu, „Universitatea din Cluj la Centenar", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 1 (356), ian. 2020, pp. 3, 15-19.

Capitolul II

Un surogat de protector pe timpul statului naţional-legionar

În timpul guvernării legionare, relaţia dintre Blaga şi Băncilă a suferit mutaţii subtile, în sensul că, aşa cum am spus mai sus, Băncilă pare a-şi fi cîştigat şi arogat un fel de autoritate asupra lui Blaga. De exemplu, filosoful are grijă să-i spună lui Băncilă că nu, nu a refuzat cutare lucru – concret, conducerea unui ziar în curs de înfiinţare –, ci pur şi simplu nu a fost căutat de nimeni care să-i propună aşa ceva[24], deci îl roagă pe prietenul său să transmită mai departe, la Ministerul Propagandei, informaţia asta.

Dacă ne amintim că guvernarea legionară a fost violentă, gestul explicativ al lui Blaga nu este ciudat, ci pur şi simplu defensiv: se apără de complicaţiile care, în urma acestei neînţelegeri, i-ar fi putut atrage neplăceri. Jurnalul ambasadorului elveţian în România, René de Weck, unul dintre cele mai concrete şi elocvente documente despre atmosfera din ţară după instalarea legionarilor la putere, arată că, imediat după proclamarea statului naţional-legionar, legionarii şi-au urmărit adversarii, în vederea răzbunării. Aşa că intelectuali sau oameni politici (D.I. Suchianu, prinţul Caragea, ţărănistul Mihail Ghelmegeanu) i-au cerut diplomatului paşaport elveţian, cu gîndul să fugă din ţară. Iar în zilele mîniei legionare, au avut loc masacrele de la închisoarea Jilava (noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940), asasinarea lui Virgil Madgearu (27 noiembrie) şi a lui Nicolae Iorga (27-28 noiembrie). Tot aşa, René de Weck consemnează cu oroare profanarea, în aceste zile, a mormîntului lui Armand Călinescu[25], tot de legionari asasinat în septembrie 1939.

În timpul guvernării legionare, Băncilă i-a dat din proprie iniţiativă sfaturi lui Blaga – de pildă, să se ferească de Grigore Popa,

24. Blaga către Băncilă, Sibiu, 19 nov. 1940, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 189.

25. René de Weck, *Jurnal. Jurnalul unui diplomat elveţian în România: 1935-1945*, ediţie tradusă din franceză şi îngrijită de Viorel Grecu şi Claudia Chinezu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, pp. 46-62, 65, 66, 68.

pentru că „tovărășia lui nu e totdeauna ce ar trebui lui Lucian în aceste momente de încleștări grave, în cari capetele oamenilor cad ori se păstrează o dată cu ideile"[26]. La fel, l-a sfătuit ca, dacă îi va fi propusă colaborarea la o revistă germană, s-o accepte: „Dacă vei primi propunerea de a face parte din comitetul de direcție al unei reviste în nemțește, ce va apărea la București și Viena, ar fi nimerit să nu refuzi"[27] – nu a fost cazul, lui Blaga nu i-a fost făcută o asemenea propunere.

În aceeași scrisoare din 30 noiembrie 1940 în care îl prevenea să se ferească de Grigore Popa, Băncilă l-a invitat pe Blaga să țină o conferință la Frăția de Cruce – organizație legionară, deci – din Brăila[28]. Nu știm cînd anume i-a ajuns lui Blaga epistola lui Băncilă, scrisă după asasinarea de către legionari, în noaptea de 26 spre 27 noiembrie, a 64 de foști demnitari români închiși la Jilava și după asasinarea economistului Virgil Madgearu și a istoricului și omului politic Nicolae Iorga. (Ralea, închis de legionari de trei ori[29], a scăpat printr-o minune.)

La aflarea știrii despre asasinarea lui Iorga, Blaga, care somatiza șocurile și, după cum a notat Cornelia în jurnalul ei, la orice eveniment neplăcut se agita și își lua obsesiv temperatura[30], s-a îmbolnăvit. „Atunci când a avut loc asasinarea lui Nicolae Iorga, pentru care avea o mare stimă (cu toate că acesta l-a atacat în repetate rânduri), știu, îmi amintesc ca imagine, Tata a zăcut în pat, bolnav de supărare. Câteva zile"[31], rememorează Dorli Blaga. Putem presupune și că a fost cuprins de teamă. În *Luntrea lui Caron*, autorii abominabilei crime au fost numiți scurt: „o bandă de asasini"[32]; și, fără să tacă asupra multelor persecuții la care Iorga l-a supus, romancierul i-a făcut ilustrului istoric un portret excepțional, numindu-l „personalitate de dimensiuni asiriene"[33].

(La mijlocul lunii decembrie 1940 a avut, în fața lui I. Negoițescu, studentul său legionar, o ieșire umorală teribilă despre Iorga: acesta, ar fi spus Blaga, „a fost un om așa de rău cum nici nu-și poate lumea închipui. Comitea răul cu luciditate diabolică. Lucian

26. Băncilă către Blaga, București, 30 nov. 1940, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 191.
27. Băncilă către Blaga, București, 22 dec. 1940, în *Ibidem*, p. 194.
28. Băncilă către Blaga, București, 30 nov. 1940, în *Ibidem*, p. 192.
29. René de Weck, *Jurnal*, pp. 51, 56, 57, 58, 68.
30. „Lucian e mult mai liniștit de cînd are siguranța mutării la Berna. Nu-și mai ia temperatura, asta e deja un mare progres", nota Cornelia, după ce, la Viena fiind Blaga cu slujba, noul său șef, Alexandru Gurănescu, l-a șicanat, ca să-l facă să plece. Vezi Cornelia Blaga, *Jurnale*, 5 ian. 1937, p. 58.
31. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, cap. „Oprimarea", p. 191.
32. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 98-99.
33. *Ibidem*, p. 99.

Blaga e de părere că pedeapsa cu moartea, ce i s-a aplicat lui Iorga, a fost prea uşoară... Trebuia pedepsit poate cu viaţa şi desconsiderarea, care să-i arate lui Iorga cît dispreţ se poate arunca peste persoana lui, preamărită din eroare..."[34]. Ceea ce i-a spus Blaga lui Negoiţescu despre firea şi hachiţele lui Iorga este, în linii mari, exact, marele istoric, prin temperamentul lui autoritar şi prin ideologia sa culturală, sămănătorismul, a fost un perpetuu factor de tulburare a vieţii culturale / literare din România interbelică.)

Răspunsul lui Blaga la propunearea lui Băncilă a fost dat în aceste circumstanţe. Nu ştim cînd i-a ajuns scrisoarea lui Băncilă, oricum, filosoful i-a răspuns în 14 decembrie, telegrafic, cum că acceptă să ţină conferinţa, dînd chiar un titlu, „Latiniştii ardeleni şi mesianismul cărţii"[35]. Lui Blaga, o conferinţă îi lua cel puţin o lună de pregătire, aşa că este de presupus că, în momentul cînd a acceptat invitaţia şi a dat titlul, o avea deja scrisă; iar preocupările lui pentru Şcoala Ardeleană erau vechi, ca dovadă faptul că în aprilie 1928 i-a vorbit lui Ion Breazu[36] despre „rolul ei istoric". Rămînea ca după Anul Nou să fie fixată data. Apoi au început calculele calendaristice, Băncilă a propus să fie ţinută imediat după Anul Nou sau în 22 ianuarie, Blaga a fost de acord cu 22 ianuarie, Băncilă l-a prevenit că e foarte frig şi a propus amînarea pentru aprilie, Blaga a fost de acord cu aprilie, Băncilă a confirmat aprilie ca lună a conferinţei, dar a lăsat totuşi data ei deschisă şi pentru altcîndva etc. Nu se ajunsese încă la stabilirea de comun acord a unei date, şi a venit Rebeliunea legionară, legionarii au devenit, din guvernanţi, persoane urmărite şi arestate, aşa că pînă la urmă conferinţa nu a mai fost niciodată ţinută.

După Rebeliune, Băncilă nu a fost, din fericire, nici urmărit, nici arestat, semn că nu era unul dintre legionarii foarte vizibili; a fost însă închis fiul său, Ioan Băncilă, cîndva în iunie 1941, şi eliberat în iulie[37].

Este mai mult decît probabil că textul conferinţei neţinute la Brăila este baza conferinţei despre Şcoala Ardeleană pe care filosoful a ţinut-o la Sibiu, în decembrie 1940, şi pe care a semnalat-o

34. I. Negoiţescu, „Fărîme dintr-un jurnal", însemnare din Sibiu, luni, 16 dec. 1940, în Idem, *Ora oglinzilor*, pagini de jurnal, memorialistică, epistolar şi alte texte cu caracter confesiv, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 106.
35. Blaga către Băncilă, telegramă, Sibiu, 14 dec. 1940, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 193.
36. Ion Breazu, „Note de jurnal. Paris 1927-1928. Sibiu 1945", în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 312.
37. Băncilă către Blaga, Brăila, 16 iun. 1941, 21 iul. 1941, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, pp. 216, 219.

Victor Iancu[38]; după rezumatul pe care îl face acesta, ne dăm seama că în centrul conferinţei se afla figura protopopului de Reghin, Petru Maior, şi că în prima parte a vorbirii lui, conferenţiarul a socotit necesar să-i elogieze pe daci şi să declare că-şi imaginează limba dacă potrivită pentru poezie: neavînd nici limba dacă, nici textul conferinţei, ci doar semnalarea lui Victor Iancu, nu avem nici ce să comentăm. Acelaşi text, modificat sau nu, trebuie să fi fost baza conferinţei „Şcoala ardeleană" ţinută de filosof în 16 martie 1942, pentru studenţii universităţii clujene[39] aflate în refugiu la Sibiu. Iar mai tîrziu, a devenit eseul – splendid şi de o mare noutate interpretativă – intitulat „Şcoala ardeleană-latinistă", publicat de Blaga în 1943 în *Vremea*[40], în numărul tematic care aniversa, în condiţiile războiului şi ale provinciei mutilate, 25 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Textul a fost apoi inclus în prima ediţie a volumului postum *Isvoade*[41]. Aşa cum îl cunoaştem din *Vremea* şi din *Isvoade*, eseul lui Blaga este un valoros studiu novator despre corifeii ardeleni, fără trimiteri sau aluzii politice actualizante.

Acceptarea de către Blaga a invitaţiei de-a conferenţia la o Frăţie de Cruce a fost *primul lui gest de colaborare pe faţă cu legionarii*. A acceptat pentru că propunerea venea de la Băncilă, exegetul său, care i-a adus în anii '30, prin scrisul lui, multă bucurie? A acceptat-o pentru că *se temea* de felul cum îi tratau legionarii pe intelectualii consideraţi duşmani? Pentru că, dezorientat de pe urma faptului că regele fusese alungat, se temea, ca intelectual preţuit de Carol al II-lea, că va fi şi el victima mîniei legionare? Sau pur şi simplu pentru că această conferinţă era un prilej să îl întîlnească pe Băncilă? Din alte – care? – motive? Imposibil de răspuns.

O ultimă urmă a autorităţii lui Băncilă asupra lui Blaga este informaţia pe care i-o dă filosoful, la mai bine de două luni după căderea legionarilor de la putere, că a refuzat propunerea lui Crainic, atunci ministru al Propagandei, de a conduce un ziar din Sibiu[42]. Nu ştim de ce i-a scris acest lucru, poate avea legătură cu vreo

38. Victor Iancu, „O nimerită caracterizare a sufletului ardelenesc", în *Tribuna Ardealului* (Kolozsvár – Cluj), anul II, nr. 86, 1 ian. 1941, p. 3.
39. Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, p. 286.
40. Blaga, „Şcoala ardeleană-latinistă", în *Vremea*, anul XV, nr. 726, 28 nov. 1943, pp. 6-7.
41. Blaga, „Şcoala ardeleană-latinistă", în Idem, *Isvoade*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga şi Petre Nicolau, prefaţă de George Gană, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.
42. Blaga către Băncilă, Sibiu, 29 martie 1941, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, pp. 199-200.

discuţie de-a lor pe tema refuzurilor lui repetate de a accepta funcţii. Nu ştim nici de ce nu i-a dat mai multe amănunte despre această propunere, mai ales că, ironie a destinului pe care Blaga trebuie să o fi savurat, propunerea i-a fost făcută printr-un mesager aparte, teologul Dumitru Stăniloae:

> „În primele luni ale anului 1941, după ce regimul Antonescu s-a instalat singur la putere, au venit la mine doi trimişi din partea ministerului propagandei; pot să le arăt numele: prof. D. Stăniloaie şi prof. Grigore Popa. Îmi făceau oferta să accept conducerea ziarului *Ţara* de la Sibiu. Oferta venea din partea Ministerului. Ziarul avea menirea să sprijine politica regimului. Am refuzat. De trei ori au venit la mine aceşti trimişi. De trei ori am refuzat"[43],

narează filosoful, în septembrie 1959, în „Memoriul" său către Comitetul Central al P.M.R. Dacă ne gîndim că D. Stăniloae îl contestase deja pe Blaga pentru filosofia lui la fel de liberă de creştinism precum aceea a lui Schopenhauer şi urma să-l conteste din nou, în curînd, amănuntele acestea sînt plăcute.

*

Ascendentul pe care Băncilă îl are, aşa, deodată, asupra filosofului în toamna anului 1940 – mă iau strict după corespondenţa lor, după faptul că Băncilă îi dă sfaturi de conduită publică – este, cel mai probabil, în legătură cu plecarea regelui Carol de pe tron şi din România şi cu instalarea la guvernare a legionarilor. A fost ca şi cum dispărînd regele, marele protector al lui Blaga, din peisaj, Băncilă, ajuns, prin formaţiunea politică din care făcea parte, la putere, ar fi încercat sau s-ar fi simţit dator să preia din mers funcţia de protejare a filosofului.

Este posibil ca, după 6 septembrie 1940, data cînd regele Carol al II-lea, izolat din punct de vedere politic, şi-a transmis prerogativele regale fiului său Mihai, şi după plecarea acestuia din ţară, Lucian Blaga să fi fost deprimat, chiar înspăimîntat. Aşa cum am mai spus, nu s-au păstrat mărturii despre reacţia lui intimă la pierderea marelui său protector, fapt explicabil prin multele schimbări de regim politic din România, care i-au făcut pe oameni precauţi cu ce scriu sau vorbesc.

---

43. Blaga, „Memoriu către Comitetul Central al P.M.R.", 1959, în Mircea Zaciu, *Lancea lui Ahile*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980, p. 357. Textul este de asemenea publicat în Pavel Ţugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1998, pp. 174-188. Pentru istoria publicării „Memoriului" (cum îl voi numi în continuare pe scurt), vezi Anexa II.

Oricum, după plecarea silită a regelui, în următorii cîțiva ani viața filosofului a fost asediată de conflicte și acuzații publice, ca și cum destui intelectuali români abia ar fi așteptat ca acesta să fie cu spatele descoperit. Iar odată ce bulgărele s-a pornit, s-a rostogolit de la sine, devenind o avalanșă care nu a mai putut fi oprită. Prestigiul lui filosofic – mult crescut în urma acelui „extraordinar discurs"[44] al regelui la primirea în Academie, care a fost citit de intelectuali într-o grilă intens politizată – a fost supus în anii 1940-1944 unei eroziuni sistematice, venite din cele mai neașteptate direcții. Imediat ce a rămas fără surprinzătoarea și niciodată ceruta de el protecție a suveranului, asupra sa a început să se reverse cascada atacurilor. Ani de zile de-acum încolo, oricine a avut chef să dea glas adversității ideatice și ideologice ori pur și simplu invidiei față de Blaga a avut cale liberă.

Unele conflicte, în ciuda mizei importante, au fost penibil-ridicole, ca de pildă acela din 1941 cu Dan Botta cu privire la paternitatea conceptului de *spațiu mioritic unduitor*[45], la care Blaga are întîietate cronologică dovedită, iar Botta, revendicări nejustificate; și cînd nu a mai fost nimic de spus, Dan Botta l-a provocat pe adevăratul autor al ideii de unduire și al conceptului de spațiu mioritic la duel (iar Marin Ciortea, prietenul filosofului, s-a oferit să-i țină locul; nu a fost cazul, înfruntarea cu arme nu a mai avut loc). Altele – războiul teologilor (declanșat în 1940, acutizat în 1942, activ încă în 1944), ruptura cu Crainic și cu *Gîndirea* (iulie 1943), din inițiativa directorului revistei, conflictul cu filosoful Rădulescu-Motru (1943), care a antrenat și Academia – au fost însă cu adevărat serioase. Alte evenimente publice, cum a fost de pildă „Manifestul Cercului Literar" (mai 1943), scris și semnat de studenții săi apropiați, erau lovituri prin tăcere asupra numelui său, pe care la rîndul lui Blaga le-a receptat în tăcere. Tot în această perioadă, Blaga a intrat, din proprie voință, în apărarea lui Zevedei Barbu, asistentul său la Universitate și colaboratorul său la revista *Saeculum*, implicat în 1943, pentru activitatea lui comunistă, într-un proces care era cît pe-aci să-l coste viața.

44. E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, V, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, București, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu", Editura C.N.I. „Coresi" S.A., 2001, însemnare din 5 iunie 1937, p. 94.

45. Istoria conflictului a fost repetat refăcută; vezi Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, II, pp. 357-365; mai recent, Ion Simuț, „Dan Botta și Lucian Blaga: istoria unei polemici", în Idem, *Vămile posterității*, pp. 443-454.

Capitolul III

Blaga citit de Stăniloae

Ca reacţie la *Diferenţialele divine*, carte apărută în mai 1940, apoi la volumul din 1942, *Religie şi spirit*, contra lui Blaga a început ceva ce poate fi numit *războiul teologilor*. Discuţia a fost pornită de Dumitru Stăniloae, care mai scrisese despre opera lui Blaga, foarte sensibilizat la atitudinea aparte a filosofului faţă de religie, în special faţă de confesiunea ortodoxă. În articolul „Metafizica lui Lucian Blaga", din 1934, teologul ortodox a observat că filosofia lui Blaga a devenit metafizică şi, plin de speranţe, a căutat potriviri între creştinism şi metafizica în stare născîndă a lui Blaga; în textul acesta tatonant, se poate vedea marea dorinţă a teologului de-a găsi puncte de întîlnire, de pildă: „în ideea cenzurii transcendente, înţeleasă în mod general, şi în ideea de Dumnezeu implicată de ea, metafizica lui Lucian Blaga prezintă mari înrudiri cu creştinismul"; în acelaşi timp, se întreba, nu fără îngrijorare, „în ce direcţie se va dezvolta filosofia lui Lucian Blaga. Va fi dezvoltarea aceasta o consolidare a poziţiilor pe cari se găseşte acum, sau se va apropia mai mult de duhul creştinismului răsăritean?"[46]; căci el îşi dă seama că, în unele privinţe, aserţiunile lui Blaga nu consună cu ortodoxia şi nu sînt conforme cu ea.

Era o observaţie corectă, o făcuse înaintea lui Stăniloae, în registru strict descriptiv-explicativ, şi marele critic literar Pompiliu Constantinescu, care a arătat că asocierea numelui lui Blaga la curentul ortodoxist este o eroare, opera acestuia realizîndu-se „în afara cadrelor istorice ale ortodoxismului naţional"[47].

Dumitru Stăniloae a perseverat în citirea a tot ceea ce publica Blaga; în 1939, în articolul „Ortodoxie şi latinitate"[48], a comentat

46. Dumitru Stăniloae, „Metafizica lui Lucian Blaga", în *Revista teologică*, anul XXIV, nr. 11-12, nov.-dec. 1934, pp. 393-401.
47. Pompiliu Constantinescu, „Lucian Blaga", 1933, în Idem, *Scrieri*, 1, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Victor Felea, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 274.
48. Dumitru Stăniloae, „Ortodoxie şi latinitate", în *Gîndirea*, anul XVIII, nr. 4, apr. 1939, pp. 197-202.

favorabil un text al acestuia abia apărut în *Gîndirea*, „Artă și valoare"[49]; iar în 1941, la sfîrșitul unui studiu expozitiv despre „dogmă", a luat în discuție *Eonul dogmatic*, observînd că autorul lui nu recunoaște „că în cazul dogmei religioase el [impulsul de a formula dogma] poate și trebuie să aibă într-adevăr caracterul misteriosului proces credință-revelație"[50]; cu alte cuvinte, teologul a reacționat la un pasaj – foarte clar, de altfel – din *Eonul dogmatic*[51], în care Blaga spune că sistemul teologic al creștinismului are o origine „pretins neomenească"; și, ca teolog, nu a gustat libertatea cu care filosoful extrage postularea de tip dogmatic din spațiul teologiei, o laicizează cu totul – pentru că, în fond, asta face Blaga – și o transformă într-o metodă de lucru într-un alt domeniu al culturii, în domeniul filosofic al gnoseologiei. Pentru filosofia lui Blaga, procedura dogmatică de postulare este esențială, stînd la temelia întregului său edificiu filosofic.

Marea ieșire la rampă a lui Stăniloae a fost însă la adresa celor două volume mai sus menționate. Și cînd a examinat teoria blagiană a cunoașterii, și cînd a comentat teoria lui cosmologică, teologul a fost interesat de atitudinea filosofului față de religie, de potrivirea sau nepotrivirea ideilor acestuia cu doctrina creștină. Comentînd, în 1940, *Diferențialele divine*, D. Stăniloae socotește că filosofia lui Blaga este „înapoiată", că autorul cărții „explică acum bazele realității într-un chip intelectualist și obiectivist, cu rațiune detașată de trăirea totală și de atmosfera de mister". Deoarece filosoful face abstracție de „iubirea de Dumnezeu" și nu crede în viața după moarte, la întrebarea: „Ce scop are lumea în concepția dlui Lucian Blaga?", răspunsul dat de această filosofie ar fi, spune teologul: „Nici unul". Urmaș al lui Democrit și al atomismului materialist văzut prin prisma chimiei contemporane, Blaga aduce o filosofie „grosieră", necreștină, neortodoxă, observă teologul, trăgînd concluzia că „Lucian Blaga a zădărnicit posibilitatea ca creștinismul și în special ortodoxia românească să poată arăta în D-sa un exponent al lor".

În legătură cu această ultimă declarație a teologului, să observăm faptul că, după apariția *Spațiului mioritic* (1936), în mediul teologic românesc s-a născut speranța că, în continuare, Blaga va crea prin lucrările lui o filosofie ortodoxă a românescului. Filosofia culturii și a popoarelor era în acei ani la modă, iar întîietatea ortodoxiei față de alte confesiuni creștine, recunoscută ca atare în Constituția României din 1923, alimenta aspirațiile teologilor de a avea o metafizică ortodoxă a poporului român. Să mai adăugăm faptul că,

49. Blaga, „Artă și valoare. Cadrul teoretic...", în *Gîndirea*, anul XVIII, nr. 1, ian. 1939, pp. 28-40.
50. Dumitru Stăniloae, „Despre dogmă", în *Gîndirea*, anul XX, nr. 3-4, mart.-apr. 1941, pp. 172-181.
51. Blaga, *Eonul dogmatic*, în Idem, *Opere*, 8, pp. 294-295.

în cultura românească, tema specificului nostru etnic, naţional, numită de la un moment dat tema românismului, este, de la cronicari şi pînă astăzi, o constantă; drept urmare, lucrările de psihologia poporului român şi de filosofia culturii şi istoriei aplicate pe cazul poporului / naţiunii române sînt numeroase. Volumul *Spaţiul mioritic* (1936) a apărut în acest climat cultural. Iar mai multe capitole din carte – cele în care Blaga a descris şi analizat spiritualitatea ordodoxă şi a arătat orientarea acesteia spre „categoriile «organicului»", apoi a expus afirmaţiile ortodoxiei despre neam şi naţiune – au putut pe bună dreptate să nutrească aşteptările teologilor ortodocşi de-a avea în Blaga filosoful care va da mult dorita metafizică ortodoxă a românescului. Tonul elogios al consideraţiilor lui Blaga despre confesiunea ortodoxă a făcut ca aşteptările iniţiale ale teologilor faţă de Blaga să nu fie, aşadar, fără temei. Şi abia după *Diferenţialele divine* şi mai ales după *Religie şi spirit* şi-au pierdut iluziile şi şi-au dat seama că filosoful de la care aşteptau atît de mult este, de fapt, aproape ca un ateu, care umblă numai pe drumul său.

Diagnosticînd faptul că Blaga nu crede în păcatul originar şi în nemurire, Stăniloae l-a acuzat că nu are şi nu poate avea o etică. Într-adevăr, filosoful, care intenţiona să includă în sistemul său şi-o asemenea lucrare, la acea dată nu avea încă nimic scris pe problema etică. Ceea ce nu înseamnă însă că punctul de vedere al teologului Stăniloae ar fi corect întemeiat, căci etica poate exista şi fără o bază (creştină sau de altă religie) de natură religioasă, ca o disciplină construită pe alte fundamente, atee, de pildă pe structura antropologică a omului. Stăniloae şi-a dus obiecţia pînă la ultimele ei consecinţe:

> „nici neamul, nici ortodoxia nu-l pot urma, căci nu se mai recunosc în ea [în filosofia blagiană]"[52].

Bazată pe premisa că românitatea şi ortodoxia ar fi într-o relaţie obligatorie[53], această ultimă afirmaţie a profesorului de teologie este gravă, deoarece echivalează cu excluderea lui Blaga din „neamul" românesc, adică din poporul, respectiv naţiunea română.

După această remarcabilă faptă, D. Stăniloae, pe atunci rectorul Teologiei ortodoxe din Sibiu, a reluat ofensiva în 1942; anume, între

52. Dumitru Stăniloae, „Cosmologia dlui Lucian Blaga", în *Telegraful român*, 19 mai, 26 mai, 2 iun. 1940. Textul a fost reluat de autor la sfîrşitul volumului său *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie*, 1942.

53. Nu intru în istoricul acestei afirmaţii, pe care o găsim şi la Nae Ionescu, de pildă. Vezi Marta Petreu, *Diavolul şi ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, ediţia a treia revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, 2016, pp. 22-32.

31 mai şi 16 august 1942, el a publicat în serial, în bisăptămînalul *Telegraful român*, un studiu amănunţit, politicos în formă, foarte violent de fond, despre filosofia blagiană; apoi, imediat, împreună cu recenzia din 1940, a adunat consideraţiile sale în volumul *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1942.

Pe fundalul creşterii religiozităţii din perioada interbelică, potenţată de cea mai populară mişcare politică pe care a avut-o România în acea perioadă, Mişcarea legionară, la care se adaugă ideologia ortodoxistă – a lui Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Radu Dragnea etc. –, care a stabilit o legătură obligatorie între românitate şi ordodoxie, în epocă s-a creat o stare de religiozitate difuză şi normativă, încît oricine încălca norma era sancţionat. Aşa a păţit-o Cioran, în 1937, cu *Lacrimi şi Sfinţi*, carte respinsă ca „macerantă"[54] chiar şi de prietenii lui cei mai apropiaţi, cum a fost Eliade. Deoarece a fost susţinut din mai multe surse, politice, intelectuale, bisericeşti, ortodoxismul a rămas în vigoare ca ideologie cultural-politică şi după Rebeliunea legionară.

Blaga a respins de timpuriu, încă din anii 1920, ideologia ortodoxistă şi asimilarea sa la ortodoxişti, şi anume în controversele private cu Nichifor Crainic, apoi în corespondenţa de asemenea privată cu Tudor Vianu; apoi, elegant dar ferm, în discursul de răspuns[55] la recepţia lui Crainic la Academia Română (mai 1941); iar în final, le-a refutat în mod public, în articolul „Despre viitorul filosofiei româneşti"[56], un text care a fost prezentat studenţilor ca lecţie de deschidere a cursului în anul universitar 1941-1942[57] şi care „A produs multă tulburare"[58] de la această primă prezentare publică. În acest eseu, tipărit abia în 1943, Blaga a disociat şi autonomizat: filosofia de religie; filosofia românească de ortodoxia românească; românitatea de ortodoxie, considerîndu-le domenii, existenţe, valori independente. Pentru el, ideea că între românitate şi ortodoxie ar exista o legătură necesară şi obligatorie reprezenta o

54. Vezi Marta Petreu, *De la Junimea la Noica*, studiul *„Lacrimi şi Sfinţi* sau cartea misticului refuzat".
55. Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, anul XX, nr. 6, iun. 1941, pp. 278-288; cu titlul schimbat: „Gîndirismul. Răspuns la discursul de recepţie în Academia Română al lui Nichifor Crainic" (22 mai 1941), în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 25-44.
56. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5.
57. Blaga către Domniţa, Sibiu, 28 oct. 1941, în Lucian Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Simona Cioculescu, Bucureşti, Muzeul Literaturii Române, 1995, p. 29.
58. Blaga către Domniţa, Sibiu, 19 nov. 1941, în Lucian Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 31.

flagrantă încălcare a independenţei domeniilor culturii şi a finalităţii axiologice proprii fiecăruia dintre acestea. Pe deasupra, pentru el religia reprezenta pur şi simplu o creaţie a inconştientului colectiv, modelată de factorii stilistici abisali.

Iar forma lui de credinţă – pentru că a avut una – a fost cu totul particulară: o religie cu un singur credincios şi practicant, credinţa lui în Marele Anonim, într-o forţă spirituală centrală, anterioară Universului şi indiferentă faţă de creatura pe care o cenzurează.

Ideile lui Blaga despre ortodoxie au trecut firesc în opera lui. Stăniloae a descifrat corect faptul că Blaga nu lucrează la filosofia ortodoxă a neamului românesc, că nu creează o filosofie creştină şi că, pentru autorul *Eonului dogmatic*, religia este doar o creaţie umană, nu una divină şi revelată. Ca teolog credincios cum era, folosindu-se atît de forţa sa polemică, cît şi de forţa Bisericii Ortodoxe Române, precum şi de avantajul considerabil pe care i-l dădea „spiritul epocii", D. Stăniloae a respins filosofia lui Blaga şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a-l discredita pe filosof.

În lungul său studiu polemic din 1942, Stăniloae i-a reproşat lui Blaga faptul că nu consideră ortodoxia o notă obligatorie a românităţii şi l-a numit, chiar din cauza acestui fapt, un pericol pentru românism. După Stăniloae, filosofia blagiană

> „e potrivnică creştinismului propriu-zis şi deci şi ortodoxiei, întrucît neagă Revelaţia care este temelia ei. Fiind însă potrivnică creştinismului şi deci ortodoxiei, această filosofie e potrivnică şi românismului".

În epocă, în plin război, o asemenea acuzaţie era gravă.

După Stăniloae, concepţia lui Blaga este „un fel de agnosticism", un „kantianism poetic", o filosofie religioasă anticreştină, asemănătoare cu gîndirea lui Feuerbach şi Spencer; la fel, a considerat ca grave faptul că la Blaga religia apare fără Dumnezeu ca „persoană" şi apoi faptul că în definirea religiei filosoful face abstracţie de nota credinţei.

Concluzia teologului a fost categoric negativă: „sistemul d-lui Blaga e dominat de ideea că rolul covîrşitor îl are în destinul omului cunoaşterea nu etica. Prin cunoaştere se împlineşte destinul omului. Sistemul D-sale e chiar opus eticii". În amănunt, teologul spune despre filosof că are o gîndire „individualistă şi antietică", că filosofia lui „nu cunoaşte libertate, păcat, virtute, obligaţii şi răspundere", aşa că el, Stăniloae, a luat pe seama sa „datoria sfîntă" de a lupta contra unuia ca Blaga, care „încearcă să construiască dumnezei".

Pe un ton mîhnit, teologul admite că, după *Spaţiul mioritic* – deşi încă din această carte existau semne că filosoful vede în

ortodoxie numai stilul, nu şi alte elemente –, Biserica Ortodoxă a aşteptat ca Blaga să dea filosofia „specificului nostru etnic şi ortodox".

Într-adevăr, în *Spaţiul mioritic* (1936), filosoful a recurs şi la etnic ca factor explicativ, atunci cînd a arătat că religia creştină s-a adaptat, în decursul expansiunii ei, la „duhul local sau etnic"; este o observaţie curentă, de fapt, pe care filosoful a reformulat-o în felul său metaforic-conceptual. În aceste capitole, Blaga a afirmat că spiritualitatea creştină, devenită în Europa de Răsărit confesiunea ortodoxă, este una bipolară, care pendulează între transcendenţă (polul originar al creştinismului, concepţia despre transcendent) şi categoriile organicului (polul lumesc al creştinismului, îndatorat „duhului local"[59], adică etnicului). Şi cînd a comparat-o cu protestantismul şi catolicismul, filosoful a scris despre confesiunea ortodoxă pe un ton elogios. În *Spaţiul mioritic* a lăsat neclarificată relaţia dintre „duhul local sau etnic" şi matricea stilistică, şi abia prin raţionamente mediate, făcute pe materia întregii sale opere, putem să ne dăm seama că pentru Blaga întîietatea creativă o avea matricea stilistică, etnicitatea fiind pur şi simplu un fapt de evidenţă, de care nimeni nu poate să scape, cum spunea el într-un interviu. Factorul ultim, cu cea mai mare valoare explicativă pentru trăsăturile pe care filosoful le atribuie românităţii, este *stilul*, generat inconştient, spontan, organic, de *matricea stilistică abisală*. După părerea sa, orice creaţie a minţii şi mîinilor omului, de la artă şi metafizică la organizarea socială, este modelată de matricea stilistică abisală, care reprezintă un apriorism universal (dar modificabil în timpi istorici îndelungi).

Prin conţinutul cîtorva capitole, Blaga a alimentat fără voia sa aşteptările teologilor ortodocşi. Or, ceea ce a dat el cu adevărat, observă Stăniloae, nu se potriveşte cu aşteptările. În fond, spune acesta, în felul lui perfect urban şi întristat, filosofia blagiană poartă „pecetea filosofiei germane", precis: „a protestantismului german". Iar prin „caracterul antiortodox" al acesteia, are şi un caracter „antiromânesc"; mai mult, este „opusă tendinţelor eroice, comunitariste, altruiste ale lumii tinere de azi", denunţă el, făcînd aluzie la războiul mondial în curs şi la ideologia colectivistă a epocii, aşa că ea este „o apariţie tardivă a trecutului raţionalist, individualist şi antispiritualist". „În nici un caz însă ea nu poate fi privită ca o expresie autentică a spiritului românesc şi deci ca un punct de plecare pentru cugetarea românească viitoare", avertizează teologul, ci este „mai degrabă o piedică decît un factor pozitiv", căci „dezastruoasă".

Stăniloae admite că mai există şi alţi filosofi români ostili creştinismului, dar nici unul nu a mers atît de departe ca Blaga, să

59. Blaga, „Spaţiul mioritic", 1936, în Idem, *Opere*, 9, *Trilogia culturii*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 205.

nege revelaţia şi dumnezeirea lui Hristos. Iar dacă pînă acum Blaga, prin echivocurile lui de limbaj, a „ispitit" lumea să se apropie de filosofia sa, faptul trebuie să înceteze, deoarece „în interiorul" acestei filosofii „nu se mai află aproape nimic creştin", iar apropierea de ea „ar putea să aibă urmări tot mai periculoase pentru sufletul generaţiilor tinere".

Cînd a scris lungul său studiu contra lui Blaga, Stăniloae era rectorul Academiei Teologice Andreiene din Sibiu, poziţie care a dat şi mai mare autoritate verdictului său; unul dintre articole se adresează studenţilor teologi, pe care îi avertizează contra filosofului: „Avem deci o datorie sfîntă ca azi, cînd lumea din jurul nostru încearcă să construiască dumnezei făcuţi de minte omenească, înlocuind realitatea lui Dumnezeu din Iisus Hristos cu umbre inconsistente, să propovăduim cu o rîvnă mai mare ca oricînd mărirea şi puterea dumnezeiască..."[60]. O recomandare care arăta încă şi încă o dată că Blaga nu era recunoscut de conducerea Bisericii Ortodoxe ca unul de-al lor, ci indicat ca duşmanul însuşi.

Deci, pentru teologul ortodox D. Stăniloae filosofia lui Blaga este opusă creştinismului, opusă ortodoxiei, lipsită de etică, periculoasă pentru generaţiile tinere, periculoasă pentru românism, pentru români. De fapt, Stăniloae are o gîndire de ev mediu potrivită cu un stat teocratic: consideră că filosofia se află pur şi simplu sub tutela teologiei, iar filosofia românească sub tutela religiei ortodoxe. Observaţiile lui îşi au originea în neînţelegerea fundamentală a faptului că filosofia are un statut independent. Autoritatea publică a teologului a fost potenţată şi de faptul că, în anii 1940, mentalitatea din ţară era influenţată de cele două decenii de ortodoxism activ, iar ţara, pentru că ciuntită teritorial şi aflată în război, într-o stare de suferinţă evidentă. Asemenea epoci, încărcate de evenimente istorice şi pline de durere, sînt nefavorabile libertăţii de gîndire şi democraţiei.

Există multe observaţii ale teologului despre filosofia blagiană interesante şi exacte, la care subscriu, *însă fără a accepta nici una din consecinţele pe care Stăniloae le trage din ele*. Şi anume, mi se pare semnificativ că Stăniloae nu vorbeşte niciodată, cum s-a tot vorbit în perioada interbelică şi-apoi în continuare, despre o presupusă atitudine mistică a operei blagiene: el ştia prea bine că această operă nu este mistică. La fel, consider corecte: observaţia că Blaga nu este ortodox şi nici ortodoxist în ceea ce scrie; observaţia că Blaga explică temeiurile universului în chip intelectualist şi obiectivist, *raţional* chiar – iată că a existat totuşi în cultura română cineva care şi-a dat seama de *raţionalismul* lui Blaga! –,

60. Dumitru Stăniloae, *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie*, Bucureşti, Editura Paideia, 1993.

căci filosoful s-a bazat pe datele științelor extrem-contemporane lui, asupra cărora a speculat maximal; chiar și observația lui Stăniloae că Blaga ar fi un atomist influențat de chimia contemporană are un sîmbure veridic în ea – Blaga, la curent cu fizica particulelor elementare și pe urmele ei, a vorbit despre o lume făcută din frînturi infinitezimale, pe care le-a botezat „diferențiale divine". Observația lui Stăniloae că filosofia lui Blaga nu este creștină e de asemenea întemeiată, dar, firește, pretinde o nuanțare pe care teologul nu a făcut-o, aceea că Blaga a respectat religia, considerînd-o o măreață creație culturală a omului, supusă factorilor stilistici; așa că Blaga a fost un filosof a-creștin (cum a mai fost, în cultura europeană, Schopenhauer), dar nu anticreștin; unul care raționează de pe poziția autonomiei domeniilor de cultură, iar nu de pe poziția subordonării filosofiei față de domeniul cultural al religiei; în plus, este un filosof spiritualist, chiar dacă într-o formă cu totul necanonică, fapt pe care Stăniloae nu i l-a recunoscut. Și altele asemenea.

Observația că pe Blaga îl interesează problema cunoașterii, nu a eticii, era la acea dată de asemenea întemeiată – însă se cuvine să o întregim cu afirmația că interesul pentru gnoseologie ține de chiar *fundamentele* filosofării; pentru a ajunge la etică, filosofia are nevoie de o teorie a cunoașterii și de-o ontologie / o metafizică în care să insereze universul antropologic, și apoi, pe aceste domenii, poate să înalțe, supremă, etica. Să îi ceri unui filosof – român, constructor de sistem, înainte de a-și fi încheiat sistemul – să dezbată, în secolul XX, direct problema etică a „păcatului" este un abuz și totodată o mare neînțelegere a felului cum funcționează filosofia. Așa cum am mai arătat, Blaga *intenționa* să scrie o etică, și numai totalitarismul de extremă stîngă după model sovietic înstăpînit la noi este responsabil că nu a scris-o; căci filosoful (la fel ca Aristotel, de altfel) era de părere că o etică poate fi gîndită și elaborată numai în libertate. Numai libertatea este favorabilă adevărului, iar etica presupune o construcție în spiritul adevărului gîndit fără nici o constrîngere. Drept urmare, din acest proiect filosofic ne-au rămas, din păcate, numai două articole[61]. Trăsăturile filosofiei blagiene care îl scoteau din sărite pe teolog sînt, de fapt, acelea care arată că Blaga era filosof pur și simplu: original, liber, necontaminat de moda și ideologiile dominante din România interbelică și, în ciuda limbajului „frumos" și expresiv, mai puțin „poetic" în sistemul său decît se spune.

(După ce a scris o viață întreagă despre opera și persoana lui în mod afectuos și elogios, mîndrindu-se că i-a fost student și că a

61. Este vorba despre două articole publicate după 1990, și anume „Adevărurile" și „Libertatea și conștiința libertății", antologate în Blaga, *Izvoade*, 2002.

avut favoarea de a-l însoţi adesea în drumul lui spre casă, Nicolae Balotă are faţă de Blaga, în volumul *Abisul luminat*[62], publicat postum, cam aceeaşi atitudine ca D. Stăniloae în timpul războiului. Şi anume, cheia persoanei lui Blaga i se pare lipsa de credinţă în Dumnezeul creştin. Aceasta este echivalată de eseist cu lipsa de mister, „un vid al misterului, tocmai la poetul şi filosoful misterului". Filosoful misterului, scrie Balotă, nu avea nici un mister, iar din cauza acestei carenţe religioase căuta „succedanee", stimuli pentru trăire, la „muzele" sale, a căror prezenţă îl înviora. Dar el, pentru că este necredincios, este „lipsitul de taină", afirmă, foarte reductiv şi nedrept, Balotă.

Paginile acestea, de o surprinzătoare – la Balotă – cruzime şi îngustime a raţionamentului, dar tapetate în fraze prozastic superbe, au fost scrise la bătrîneţe, cînd Nicolae Balotă, catolic practicant, s-a simţit îndreptăţit, din paradisul oraşului Nisa, să reevalueze figura lui Blaga prin prisma, rigidă, numai şi numai a credinţei în Dumnezeul creştin.)

Fără nici o exagerare, libertatea de gîndire a fost pentru Blaga o valoare supremă. Acest lucru se vede foarte clar din scrisoarea de demisie a filosofului din Astra. Faptele au fost următoarele[63]: în contextul criticilor agresive pe care D. Stăniloae i le aducea lui Blaga, Radu Stanca, viitorul său asistent, a scris o recenzie favorabilă despre *Religie şi spirit* şi a publicat-o în revista *Transilvania*[64]. Teologii din Sibiu au reacţionat, ne dăm seama de cine impulsionaţi!, cerînd revistei *Transilvania* să se desolidarizeze de textul lui Radu Stanca, sub ameninţarea că îşi vor da demisia din societatea Astra. Or, Astra era editorul revistei *Transilvania*, aşa că dorinţa teologilor a fost executată prompt: *Transilvania* a publicat, în nr. 7-8, pe iulie-august 1942, un comunicat de desolidarizare de recenzia lui Radu Stanca. Blaga s-a simţit nu numai solidar cu Radu Stanca, nu numai jignit pentru felul nedemn şi obsesiv în care D. Stăniloae şi Biserica Ortodoxă au încercat să-l elimine din spaţiul public şi să impună punctul lor de vedere, cum că opera blagiană este un pericol pentru naţiunea română, ci a simţit şi că unul dintre principiile sale de bază, acela al libertăţii de gîndire, este în pericol. El şi-a dat demisia din Astra, printr-o scrisoare publică adresată

62. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, pp. 291-296.
63. Marta Petreu, *Domni şi Doamne*, pp. 164-165. Vezi şi Ion Vartic, „Adevărul despre Blaga şi Radu Stanca", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 4 (359), 2020, pp. 8-9.
64. Radu Stanca, „Lucian Blaga: Religie şi spirit", în *Transilvania*, anul 73, nr. 5, mai 1942. Text republicat în Idem, *Aquarium. Eseuri programatice*, selecţia textelor şi cuvînt-înainte de Ion Vartic, ediţie îngrijită de Marta Petreu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2000.

preşedintelui societăţii, medicul Iuliu Moldovan, în care a calificat comunicatul din *Transilvania* drept

> „o jignire adusă spiritului de libertate, sub pavăza căruia orice intelectual are dreptul să se creadă pus cînd încearcă un pas nou în domeniul culturii"[65].

Mai trebuie spus că atacurile lui Stăniloae au antrenat, în siajul lor, mulţi teologi, universitari şi jurnalişti, aşa că vreme de cîţiva ani presa a fost plină de obiecţii de natură religioasă la adresa filosofului[66]. Se vede că atunci cînd un autor o păţeşte, se întîmplă să o păţească din toate părţile, agresiunea contra unui ins fiind un act socialmente contagios şi, se pare, plăcut şi învăţelitor pentru agresori. Pînă în 1944, Blaga a fost pus la punct din toate direcţiile, fie de oameni din presă, fie de universitari, unii dintre ei chiar colegi.

Început în 1940, după *Diferenţialele divine*, acutizat în 1942, după *Religie şi spirit*, războiul lui Stăniloae şi al procesiunilor ortodoxe şi ortodoxiste contra lui Blaga a avut, cum vom vedea mai încolo, şi alte urmări asupra filosofului, pe lîngă demisia sa din Astra. O replică polemică a filosofului, „De la cazul Grama la tipul Grama", nu izbutită, publicată în propria revistă[67], nu a rezolvat lucrurile. Conflictul s-a încheiat în 1944, fără concluzie, pur şi simplu odată cu începutul instalării regimului socialist în România, cînd alte griji, mai mari, au apărut în vieţile oamenilor. Inclusiv în viaţa lui Blaga.

65. Blaga, scrisoarea deschisă către Iuliu Moldovan, preşedintele Astrei, Sibiu, 26 aug. 1942, în *Ţara*, anul II, nr. 400, 2 sept. 1942, p. 2. A fost republicată de Dorli Blaga în Cornelia Blaga, *Jurnale*, pp. 138-139.
66. Nu intră în intenţia mea să stabilesc lista celor care l-au criticat pe Blaga de pe poziţia teologiei ortodoxe, ci doar să stabilesc adversităţile de principiu, cine şi pentru ce motive le-a iniţiat. Pentru atacurile teologilor şi durata lor, vezi Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, pp. 365-372.
67. Blaga, „De la cazul Grama la tipul Grama", în *Saeculum*, anul I, nr. 3, mai-iun. 1943, pp. 91-93.

Capitolul IV

Un text de direcție și urmările lui asupra relațiilor cu Nichifor Crainic și C. Rădulescu-Motru

În ianuarie 1943, în numărul 1 absolut din *Saeculum*, Blaga și-a inaugurat revista proprie cu articolul „Despre viitorul filosofiei românești"[68], un text îndelung elaborat, scris încă din anul 1941, cînd filosoful și-a deschis cursul universitar[69] cu această prelegere, care „A produs multă tulburare"[70]. Dacă urmăm informațiile laconic-aluzive din corespondența cu Domnița Gherghinescu-Vania, acest articol de direcție, de o maximă precizie și rigoare, sfidător față de dominantele ortodoxe și ortodoxiste ale epocii, a fost și citit[71] drept conferință la București, la Ateneu, în 5 decembrie 1942[72], într-un ciclu de întîlniri organizat de periodicul *Vremea*. Iar apoi, a fost publicat în propria revistă a lui Blaga. În absența unei ediții critice integrale a operei lui Blaga, este greu de stabilit dacă textul a avut sau nu variante și cum arăta aceea inițială; nu este exclus ca, pe măsură ce Stăniloae se sforța, în anul 1942, în serialul său, să-l scoată pe Blaga din cultura și națiunea română, Blaga să își fi întărit unele argumente.

„Despre viitorul filosofiei românești" este un text de direcție, important și contra curentului, în care autorul susține cîteva idei

68. Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5. Republicat în Idem, *Izvoade*, 2002.
69. Blaga către Domnița, Sibiu, 28 oct. 1941, în Lucian Blaga, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, p. 29.
70. Blaga către Domnița, Sibiu, 19 nov. 1941, în *Ibidem*, p. 31.
71. Blaga, cum se știe, citea, nu vorbea liber. Luase hotărîrea să excludă arta oratorică din viața sa după ce l-a ascultat în Elveția pe Mahatma Ghandi. Vezi eseul „Mahatma Ghandi. Cum l-am cunoscut", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 123.
72. Blaga către Domnița, 30 nov. 1942; Domnița către Blaga, Moroeni, 11 dec. 1942; Domnița către Blaga, Moroeni, 5 febr. 1943, în Lucian Blaga, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, pp. 79, 80, 91-92. Faptul că e vorba despre unul și același text este confirmat de Blaga însuși, în „Memoriul către C.C. al P.M.R.", 1959, publicat în Mircea Zaciu, *Lancea lui Ahile*, p. 376.

remarcabil de supărătoare pentru mediul cultural extrem-contemporan lui.

În primul rînd, el afirmă că filosofia românească abia începe, deoarece, pînă la Întîiul Război Mondial, intelectualii care se ocupau de filosofie (de aceea occidentală, una românească neexistînd) au scris cel mult „unele comentarii personale în marginea gîndirii apusene".

În al doilea rînd, în acest text Blaga face cîteva judecăţi de delimitare şi evaluare critică, în sensul întemeierii autonomiei domeniilor şi valorilor şi al separării lor tranşante unele de altele. Principiul său este „Să nu confundăm lucrurile şi valorile". Deoarece pe moment îl interesa filosofia, a „disociat-o" pe aceasta de alte domenii. Dar principiile pe care le susţine sînt valabile, ca fundament general al axiologiei, şi pentru domeniul estetic, ştiinţific etc. Autorul face trei disocieri şi subliniază insistent: 1. autonomia filosofiei faţă de religie, 2. autonomia filosofiei româneşti faţă de religia ortodoxă şi 3. autonomia românităţii faţă de religia ortodoxă. Aşa cum Maiorescu şi-a expus teoria „formelor fără fond" într-un context polemic, iar nu ca o argumentare de sine stătătoare, şi Blaga şi-a expus ideea autonomiei / separării valorilor într-un text şi context polemice. În bună parte, „Despre viitorul filosofiei româneşti" este o replică de fond la acuzaţiile lui Stăniloae cum că Blaga nu se supune ortodoxismului românesc şi că, prin asta, e antiortodox şi periclitează naţia română şi românismul.

Blaga scrie:

„Îmi amintesc că, după apariţia unuia dintre din studiile mele de metafizică, un pretins servitor al adevărului cu A mare, scriind despre cartea mea, spunea între altele că ideile mele n-ar fi româneşti, fiindcă, dragă Doamne, n-ar fi de acord cu o anume doctrină tradiţională [cu religia ortodoxă – *n.n., M.P.*]. Şi dascălul avertiza poporul românesc să se ferească de ideile mele ca de necuratul. Urechilor mele uluite rar le-a fost dat să audă o mai gravă şi mai naivă sentinţă. Cazului nu i-aş acorda nici o însemnătate dacă nu mi s-ar părea nespus de simptomatic pentru confuziile foarte penibile ce se fac în legătură cu problema: «ce e românesc şi ce nu e românesc».

Să scoatem din discuţie cartea mea de metafizică ce a avut darul să dea palpitaţii de inimă unor doctrinari cu apucături de Ev Mediu. Şi să punem chestiunea în generalitatea ei. De la un timp încoace, se aude destul de des acest cuvînt: «Ce nu e ortodox nu e românesc». Nimenea nu preţuieşte mai mult decît mine fervoarea religioasă, în orice formă s-ar manifesta, dar nu înţeleg care e pretinsa legătură *necesară* şi *exclusivă* între ortodoxie şi românitate. [...] nu prea înţeleg însă pretinsa «necesitate exclusivă» a acestei legături cînd se pune problema în chip abstract şi filosofic – şi oarecum în afară

de timp. [...] Ca filosof, trebuie să privesc lucrurile sub unghi strict şi pînă la capăt filosofic. Altfel, filosoful trebuie să renunţe la vocaţia sa. Voi continua deci să susţin că idei filosofice nu tocmai ortodoxe pot să fie foarte româneşti cînd ele sunt, ca atare, gîndite întîia oară de un român. [...] Cineva ar putea să răspundă: «Doctrina ortodoxă e de natură dumnezeiască, ea trebuie deci preferată oricărei gîndiri româneşti». O asemenea replică aş accepta-o cu entuziasm dacă ea n-ar echivala cu încercarea, deghizată sau făţişă, de a interzice orice gîndire filosofico-metafizică de o semnificaţie *creatoare*. Fiindcă aceasta este situaţia: doctrina în chestiune este în esenţă constituită şi rotunjită. Cel ce aderă total la ea trebuie să renunţe la orice nou şi mare act de creaţie metafizică. Şi în acest caz, e evident, filosofiei i se rezervă cel mult rolul de anexă teologică şi de unealtă în acţiunea defensivă a teologiei. Lucrurile trebuie spuse pe faţă, şi ar fi nedemn să ne ascundem după deget. [...] gîndirea filosofică se legitimează numai ca funcţie *creatoare* [...]"[73].

„Spre părerea noastră de rău, între ortodoxie şi românitate nu putem aşadar să surprindem legătura exclusiv-necesară, cum se pretinde nu numai în cercuri unde cultivarea unei asemenea păreri se înţelege de la sine şi nu miră, ci şi în unele cercuri intelectuale şi literare"[74].

Identificarea specificului naţional prin religia ortodoxă, stabilirea unei legături obligatorii între românitate şi ortodoxie – cu alte cuvinte, ortodoxismul ca ideologie inclusiv culturală – au făcut să se consume multă cerneală tipografică în anii 1920-1940. Nichifor Crainic, Nae Ionescu şi Radu Dragnea au fost, în mod independent unul de altul, teoreticienii cei mai vizibili ai acestui curent. Astfel de idei au fost pe placul Bisericii Ortodoxe Române, dintr-odată învestită, în plin secol XX, cu autoritate supremă în a hotărî asupra celorlalte domenii de creaţie ale imaginarului uman, deci ale culturii naţionale.

Blaga nu a acceptat o asemenea legătură obligatorie între românitate şi ortodoxie şi nici obligaţia filosofiei de a fi în conformitate cu vreo doctrină religioasă, în cazul de faţă, cu ortodoxia. În textul său, el face şi o trimitere la Nichifor Crainic (fără să îi dea numele) ca „unul dintre iniţiatorii ortodoxismului", cu care a discutat de mai multe ori pe seama ortodoxismului, contrazicîndu-l în privinţa obligativităţii filosofiei de a fi în conformitate cu ortodoxia. „Cum vrei să se manifeste geniul metafizic al poporului român dacă îi interzici marea creaţie metafizică, impunîndu-i cu orice preţ o doctrină gata făcută? Aceasta a fost întrebarea ce am pus-o distinsului

73. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5; Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 79-81.
74. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 82.

ideolog"[75], rememorează Blaga, din al cărui punct de vedere doctrina ortodoxă este „un sistem închis"[76]. Nu era pentru prima dată cînd susținea această idee, o susținuse, într-o formulare elegantă, și în discursul de răspuns[77] la primirea lui Crainic în Academia Română (22 mai 1941).

Din punctul de vedere al lui Blaga, filosofia este românească „dacă e originală" și dacă „este gîndită întîia oară de un român"[78].

Un alt teoretician, E. Lovinescu, a stabilit apartenența la cultura, respectiv la literatura română printr-un criteriu și mai permisiv, limba: dacă scrii în română, la un nivel care satisface criteriul estetic, atunci ești scriitor român, respectiv dacă *vrei* să fii român, atunci *ești* român[79]. Blaga a gîndit în conformitate cu propria lui filosofie a culturii, profund marcată de psihanaliză și de psihologia analitică, care l-au inspirat să postuleze „matricea stilistică" abisală, hotărîtoare în ceea ce privește orice creație culturală. Dacă însă ne luăm după lista scriitorilor români pe care Blaga îi prezintă în anul 1929 în străinătate, într-un articol publicat în revista elvețiană *Bund*: Tudor Arghezi, George Bacovia, Nichifor Crainic, Ion Pillat, Adrian Maniu, Ion Vinea, Tristan Tzara, Ion Barbu, Ștefan Nenițescu, Aron Cotruș, Perpessicius, Philippide, Demostene Botez, Emil Isac, Voiculescu, I.M. Sadoveanu, Rebreanu, Emanoil Bucuța, Cezar Petrescu, F. Aderca, Gib Mihăescu, Ionel Teodoreanu, Mateiu Caragiale, Ion Călugăru, Alexandru Teodoreanu[80], atunci ne dăm seama că și Blaga înțelegea prin scriitor român un autor care scrie în limba română și, evident, are valoare estetică, el avînd în vedere numai și numai criteriul *reușitei valorice în limba română*. Așa că distanța reală dintre el și Lovinescu este mult mai mică decît pare la prima vedere.

Revenind la articolul „Despre viitorul filosofiei românești", autorul și-a mărturisit speranța că „gîndirea românească se va realiza potrivit liniilor de forță ce i le imprimă substraturile subconștiente și de natură stilistică (iar nu doctrinară) ale spiritului etnic"[81]. Și, ca unul care tocmai fusese declarat neromân și protestant de către D. Stăniloae, a adăugat că filosofia presupune contactul permanent cu „doctrinele de peste hotare", văzute ca „«izvoare» din care se pot

75. *Ibidem*, p. 83.
76. *Ibidem*, p. 85.
77. Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, iun. 1941, pp. 278-288; cu titlul schimbat: „Gîndirismul. Răspuns la discursul de recepție...", în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 25-44.
78. Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 79.
79. E. Lovinescu, *Memorii*, II, 1932, cap. XVIII, în Idem, *Confesiunile unui critic*, antologie și studiu introductiv de Ion Simuț, București, Institutul Cultural Român, 2006, pp. 409-414.
80. Blaga, „Rumänische Nachkriegs Literatur", în *Der kleine Bund*, nr. 19, 12 mai 1929; vezi Idem, *Din activitatea diplomatică*, I, pp. 150-154.
81. Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 88.

culege sugestii, motive, material prelucrabil. Căci de «izvoare» nu s-a putut lipsi niciodată spiritul"[82].

Cu aprecierile lui rezervate despre trecutul filosofiei româneşti, cu cele trei mari disocieri polemic argumentate de el (nici una la modă, nici una pe gustul naţionalist-ortodoxist al epocii) şi cu previziunile lui despre viitorul filosofiei româneşti realizate ca filosofie originală dar în obligatoriu dialog cu alte culturi, acest studiu, curajos pentru epoca şi locul unde a fost scris, a atras repercusiuni importante asupra lui Blaga.

De pe urma lui, s-a rupt prietenia cu Nichifor Crainic.

Tot de pe urma lui, a început sterila şi în fond penibila polemică a filosofului C. Rădulescu-Motru cu Blaga, cu toate tribulaţiile ei.

A existat şi o urmare rodnică asupra culturii româneşti şi, după o scurtă sincopă, în final şi asupra vieţii lui Blaga: acest articol şi-a avut rolul său în autonomizarea generaţiei tinere de foşti şi actuali studenţi ai lui Blaga, care au lansat, în 13 mai 1943, „Manifestul Cercului Literar". (Pentru naşterea Cercului Literar şi datoriile acestuia faţă de Blaga, vezi Anexa I.)

*

Prin autonomizarea valorilor filosofice faţă de cele religios-ortodoxe, eseul lui Blaga i-a supărat pe ortodoxişti şi pe gîndirişti, inclusiv pe Crainic. Acesta a reacţionat public. Prieteni de la Viena, din 1920, de pe vremea studenţiei, Blaga şi Crainic au evoluat în direcţii opuse: pe măsură ce Blaga a devenit tot mai liber şi îndrăzneţ în gîndirea şi construcţia sa filosofică, Crainic, dimpotrivă, a devenit tot mai rigid în gîndirea lui religioasă, ortodoxistă, din care a făcut o normă obligatorie pentru cultura extrem-contemporană lui. Deşi nu era prima oară cînd Blaga făcea aluzie la diferenţa de păreri în legătură cu rolul ortodoxiei în cultură, pomenise chestiunea chiar şi în discursul de răspuns la recepţia lui Crainic în Academie[83], de data asta Nichifor Crainic s-a supărat. El şi-a dat drumul într-un pamflet, „Iulian Apostatul", în care unele acuzaţii coincid cu obiecţiile pe care Stăniloae i le adusese lui Blaga:

> „În ce consta problema, pe care şi-o propusese Iulian? Foarte simplu: în detronarea dogmei revelate prin Fiul lui Dumnezeu cel întrupat şi înlocuirea ei prin miturile fanteziei greceşti, care puteau să mai aibă la vremea aceea prestigiul frumuseţii poetice, dar erau

82. *Ibidem*, p. 93.

83. Blaga, „Gîndirismul...", 22 mai 1941, în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 34, 37, 39-40.

izbite de moarte, în sensul lor religios. Lupta lui Iulian, e lupta basmului filosofat împotriva adevărului relevat. Dacă n-ar fi făcut sînge rău creştinilor, în scurtul interval cît a domnit, insurecţia lui ne-ar apărea ca o copilărie nesăbuită. Şi era fatal să se prăbuşească, iar prăbuşirea lui să fie ştampilată de-a lungul veacurilor prin cuvîntul legendar: *Ai învins, Galileene!* / Rămas de la el, cuvîntul acesta e valabil pentru orice împărat sau filosof care, cu nemăsurat orgoliu luciferic, s-a luat la trîntă cu Dumnezeu însuşi. Iulian, în trufia lui, a fost un mare naiv. Ca adunătorii resturilor de ţigări, el colectase mucurile de idei ale filosofiei păgîne; în posesia lor se credea un filosof şi un profet şi îşi imagina că prin aceste biete resturi omeneşti avea să incendieze cerul lui Dumnezeu. Într-un anume sens, el era un etnicist, întrucît miturile în care credea erau produsul geniului naţional al grecilor, pe care îl voia «neconrupt» de credinţa creştină. Etnicismul lui însă era el însuşi conrupt de molima misterelor venite din Asia Mică şi Egipt, tot aşa ca la unii filosofi moderni, cari cred că gîndesc naţional sub obsesia formulelor evreului Sigmund Freud. Aceşti filosofi «cu drac în ei», cum se spune în grai creştin, se socot revoltaţi că nu pot cugeta din pricină că Dumnezeu a cugetat cosmosul întreg, odată pentru totdeauna. Şi în revolta lor gigantică, se ascund în obscuritatea abisală a pămîntului, de unde ridică în lumină muşuroaie de cîrtiţă, cu convingerea foarte serioasă că orbesc pe Dumnezeu cu geniul lor"[84].

Să observăm că Blaga este văzut acum de Crainic nu ca un discipol al lui Freud, ci ca un discipol al „evreului Sigmund Freud"; epoca tinereţii, cînd Blaga comenta, în scrisorile către Crainic, fără nici o restricţie mentală, metoda psihanalizei[85], era de domeniul trecutului. Pe fundalul acuzaţiilor pe care i le-au adus teologii de la Sibiu, reluarea lor de către Crainic nu avea cum să îi cadă bine lui Blaga. Relaţia s-a rupt pentru totdeauna. Filosoful s-a abţinut să-i replice fostului său prieten.

*

Prin ceea ce a susţinut despre începuturile filosofiei româneşti, Blaga l-a supărat pe Rădulescu-Motru, care i-a replicat, întîi în particular, într-„o scrisoare de pus la muzeu"[86]. Pe Motru, care s-a considerat pe sine constructor de şcoală filosofică românească şi care şi-a scris o parte relativ însemnată a operei înainte de Primul

84. Crainic, „Iulian Apostatul", în *Gîndirea*, anul XXII, nr. 3, mart. 1943, pp. 173-174. Am păstrat punctuaţia lui Crainic.
85. Blaga către Crainic, Berna, 18 sept. 1931, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), p. 162.
86. Blaga, scrisoare către Domniţa, 27 febr. 1943, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 94.

Război Mondial, l-a supărat mai cu seamă aserţiunea că, pînă la războiul mondial, filosofia românească s-ar fi aflat în faza de tatonare, autorii români imitînd cu fervoare „cam infantilă" producţia filosofică din Apus[87]. Dar nici afirmaţia lui Blaga, cum că abia în ultimele două decenii s-au pus bazele gîndirii româneşti – deci sugestia că filosofia românească ar începe, de fapt, cu el însuşi –, nu avea cum să îl lase pe autorul *Personalismului energetic* indiferent.

Rădulescu-Motru scrisese de mai multe ori despre filosofia lui Blaga, diagnosticînd-o din start drept „mistică". Adică, greşit. Deoarece nu a înţeles-o şi a judecat-o după criteriile pozitiviste de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, din epoca propriei sale formări, el nu a putut accepta o creaţie filosofică atît de originală şi înnoitoare ca aceasta. În 1934, făcînd bilanţul filosofiei româneşti din anul anterior, Motru a comentat şi cel mai recent volum blagian: „O scriere de o remarcabilă concentraţie şi originalitate este apoi *Cunoaşterea luciferică*, a domnului Lucian Blaga, apărută la Sibiu. În acest studiu îşi găseşte ecou marea controversă dintre logica raţionalului şi logica iraţionalului care preocupă pe mulţi gînditori europeni. Cunoaşterea luciferică este irupţiunea intuiţiei mistice şi poetice în tehnica raţionamentului pe categorii şi sisteme. D. Blaga este de partea intuiţiei şi a poeziei"[88]. Diagnosticul eronat de „misticism" şi operă „mistică" a fost adesea pus scrierilor lui Blaga, atît de către comentatorii literari, cît şi de către comentatorii de formaţie filosofică – mai puţin de Stăniloae, cum am arătat mai sus.

În 1941, într-o lungă comunicare făcută la Academie despre filosofia românească, ulterior publicată în *Convorbiri literare*[89], Motru a expus, prin opoziţie, filosofiile create de Mircea Florian şi Lucian Blaga, evident în defavoarea celui de al doilea, caracterizat prin interes pentru „mister", crearea de „termeni proprii", expunere în „stil propriu", plus faptul că „priveşte cu dispreţ spre ştiinţele pozitive şi spre raţionalism"; de asemenea, îi reproşează lui Blaga utilizarea metaforelor şi ieşirea, spune el, de „pe terenul raţionalismului sănătos". Aşa că, după părerea lui Motru, Blaga emite „teorii foarte

87. De fapt, şi Rădulescu recunoştea acest lucru, dar considera totuşi că filosofia românească a început la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi că el însuşi are mari merite în acest sens. Vezi: Rădulescu-Motru, „Mişcarea filosofică română pe 1933", în *România literară*, anul III, nr. 89, 6 ian. 1934; de asemenea, „Mărturisiri făcute la Asociaţia Creştină a Tinerilor în 4 decembrie 1943", în C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, ediţie de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, cuvînt-înainte, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p. 70.

88. Rădulescu-Motru, „Mişcarea filosofică română pe 1933", în *România literară*, 6 ian. 1934, pp. 1-2.

89. Rădulescu-Motru, „Gîndirea filosofică. Înţelesul şi scopul", în *Convorbiri literare*, anul LXXIV, nr. 11-12, nov.-dec. 1941, pp. 1233-1245.

riscante asupra valorilor morale şi mai ales asupra ideii de Dumnezeu"[90]. Rădulescu-Motru are grijă să atragă atenţia şi că asemenea idei, mai ales pe timp de război, au „consecinţe grave pentru viaţa practică a societăţii"[91]. (Se vede că acuzaţia lui Stăniloae, pusă în circulaţie în 1940, cum că Blaga nu are o etică şi nu se interesează de domeniul moral, a fost de succes. O vor relua, cu toată cruzimea tinereţii şi probabil fără să îi cunoască sursa, cerchiştii[92].) O serie de critici de aceeaşi factură, despre gîndirea magică şi metafizică la Blaga, sînt enunţate şi în volumul *Etnicul românesc*[93] (1942), în capitolul al doilea, care a fost citit la Academie în ianuarie 1942.

După atîtea atacuri – şi, pe deasupra, după atîtea acuzaţii nefondate –, la un moment dat Blaga i-a răspuns. Întîi, învăluit, chiar în articolul „Despre viitorul filosofiei româneşti"[94], unde afirmaţiile despre începuturile filosofiei româneşti îl priveau şi pe Motru. Sau, poate, în intenţia lui Blaga, direct pe Motru. Acesta a fost adînc ofensat că rolul lui de creator de şcoală filosofică nu numai că nu este explicit elogiat, ci implicit negat. „De la apariţia revistei *Saeculum* a lui Blaga, în care îşi publică acesta eseurile sale filosofice, care negreşit vor fi urmate de altele de ale tinerilor filosofi, care cred a fi găsit în Blaga pe fondatorul unei şcoli filosofice româneşti, mă bate gîndul să scriu un studiu, în care să arăt influenţele curentelor literare în filosofie pentru a încadra în aceste curente filosofia lui Lucian Blaga, arătîndu-i, bineînţeles, în ce constă valoarea. / Poate că este momentul să încep un asemenea studiu"[95], notează bătrînul filosof în jurnalul său. În mod semnificativ, o parte din însemnarea lui polemică este ecou, îndepărtat dar sesizabil, la... discursul ţinut de Carol al II-lea cu ocazia primirii lui Blaga în Academie: „Academia primeşte în sînul ei pe primul reprezentant al unei şcoale româneşti", spusese suveranul, iar Motru, în jurnalul lui, se plînge că tinerii filosofi „cred a fi găsit în Blaga pe fondatorul unei şcoli filosofice româneşti".

90. *Ibidem*, p. 1238.
91. *Ibidem*, p. 1237.
92. I.D. Sîrbu, „L-am văzut pe Blaga plîngînd", interviu realizat de Ion Jianu în intervalul 26 ian. – 6 febr. 1989, Craiova (publicat în revista *Ramuri*, republicat în *România literară*), în Idem, *Atlet al mizeriei*, ediţie a publicisticii îngrijită de Dumitru Velea, Petroşani, Editura Fundaţiei Culturale „Ion D. Sîrbu", 1994.
93. Rădulescu-Motru, „Etnicul românesc" (1942), în Idem, *Etnicul românesc, Naţionalismul*, ediţie îngrijită de Constantin Schifirneţ, Bucureşti, Editura Albatros, 1996, cap. II.
94. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5.
95. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 8 apr. 1943, pp. 69-70.

Ca un făcut, la scurtă vreme după asta, Motru primeşte de la Craiova o revistă şcolară în care este comentat „misterul la Blaga", semn că acesta „are din ce în ce mai mult răsunet în publicul românesc"[96]. Aşa că se pune în mişcare: îi scrie directorului şcolii de unde primise revista, să-l prevină că au luat-o pe o cale greşită. Apoi compune „cu mult *entrain*" un articol, „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", în care îl vizează pe Blaga ca filosof metafizic şi neştiinţific, şi îl trimite nu la de el creata *Revistă de filosofie*, ci la *Revista Fundaţiilor Regale* (unde de altfel era în comitetul de redacţie), pentru că „este mai răspîndită"[97]. În felul acesta, a generat o polemică lungă şi sterilă, al cărei substrat pasional-resentimentar a rămas multă vreme în umbră.

Cînd îi obiecta lui Blaga (autor al unui sistem filosofic amplu, încununat cu o cupolă metafizică: *Diferenţialele divine*) că este *metafizic*, Motru uita sau se făcea că ar fi uitat că el însuşi a scris o carte de metafizică: *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiene* (1912), în care a explicat posibilitatea cunoaşterii printr-un cît se poate de metafizic „Corp Alfa" sau Dumnezeu, care ar pune în acord lumea fizică cu lumea psihică. A-i obiecta unui filosof că este metafizician e la fel de îndreptăţit ca a-i obiecta unui croitor că, pe lîngă salopete, face şi fracuri. Căci filosofii cu asta se ocupă: la un moment dat, dacă îi ţin puterile, fac şi o metafizică, construcţia unei metafizici fiind una dintre posibilităţile de făptuire şi de împlinire pe care le are filosofia ca domeniu al culturii. Să fii filosof, autorul unui mic tratat metafizic, cum era Motru, şi să-i obiectezi altui filosof că a făcut metafizică este un gest de domeniul psihopatologiei resentimentului.

Incompatibilitatea dintre cei doi autori are la bază două moduri diferite de a concepe filosofia. Motru, dintr-o generaţie mai veche, consideră metafizica şi în general filosofia drept *ştiinţă*; practic, Motru s-a situat pe poziţia *metafizicii inductive*, care, pornind de la ştiinţele particulare, induce o concluzie mai largă, în care au fost eliminate posibilele contradicţii dintre afirmaţiile ştiinţelor particulare. Pentru Blaga, care luase pulsul noilor orientări filosofice europene şi care avea o originalitate accentuată, filosofia este filosofie: tautologia însemnînd pur şi simplu că filosofia este un teritoriu aparte, un domeniu de sine stătător al creaţiei umane. În mod explicit, Motru considera că el însuşi şi generaţia sa fac filosofie „bazat pe raţionament ştiinţific"; atîta doar că el şi generaţia lui au avut (şi aveau şi pe vremea polemicii cu Blaga) în vedere ştiinţa existentă pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cu centrul de greutate în fizica newtoniană. Blaga, însă, se raporta la teoria lui

96. *Ibidem*, însemnare din 27 apr. 1943, p. 105.
97. *Ibidem*, însemnare din 7 mai 1943, p. 107.

Einstein, la fizica microparticulelor, deci la ştiinţa extrem-contemporană lui; iar, pe deasupra, ştiinţa însăşi era văzută de el ca supusă factorilor stilistici abisali care o modelează, ceea ce îi conferă altă semnificaţie decît are ştiinţa pentru Motru. În numele concepţiei sale despre ştiinţă, Motru l-a acuzat pe Blaga că ar face filosofie „bazat pe metafore poetice"[98]. (De fapt, a fost una dintre ironiile nesfîrşite ale culturii noastre că, avînd în sfîrşit un filosof original, excepţional constructor de sistem, filosofii şi criticii literari s-au luat la întrecere în a-l pitici numindu-l „poet în filosofie".) Blaga a avut şi marele dezavantaj că numai puţini dintre comentatorii săi aveau o cultură ştiinţifică la zi (unul a fost Mircea Mateescu[99]), care să le permită să-şi dea seama că şi el tot pe ştiinţă se bazează, dar pe aceea contemporană, creată la începutul secolului XX de Einstein şi de fizicienii care studiau structura atomului (Max Planck, Werner Heisenberg ş.a.), *asupra căreia speculează metafizic.*

De pildă, în *Filosofia stilului* (1924), lucrare în care a teoretizat pentru prima oară *dogmaticul* ca metodă de cunoaştere, Blaga a raţionat filosofic pe seama experimentului lui Albert Michelson, de măsurare a vitezei luminii pentru un obiect în mişcare, precum şi pe interpretarea făcută de Einstein cu privire la rezultatul obţinut de acesta[100]; iar în *Eonul dogmatic*, a extras metoda numită de el dogmatică (sau ecstatică) din dogmele teologice (de pildă, din aceea a Sfintei Treimi), din matematică (numerele imaginare) şi din noua fizică, non-intuitivă (teoria relativităţii, natura duală a luminii). La curent cu fizica şi biologia extrem-contemporane, Blaga s-a inspirat din aceste ştiinţe, diferite în conţinut faţă de fizica şi biologia secolului anterior, ştiinţe pe care numai puţini dintre cititorii şi comentatorii lui le cunoşteau şi recunoşteau. Iar pentru că a scris „frumos" şi a mai avut şi păcatul de a fi poet, comentatorii i-au

98. *Ibidem*, însemnare din 5 nov. 1943, p. 245.

99. Mircea Mateescu a scris, la apariţia volumului *Diferenţialele divine* (în *Universul literar*, mai 1940), despre legătura lui Blaga cu fizica microparticulelor. Ulterior, în 1944, Ovidiu Drimba, care a fost studentul, apoi asistentul lui Blaga, a observat, în minimonografia foarte corectă pe care i-a dedicat-o, faptul că filosofia lui Blaga are şi o bază ştiinţifică; vezi Ovidiu Drimba, *Filosofia lui Blaga*, 1944, Bucureşti, Casa de Editură Excelsior Multipress, 1994. Iar mai recent, Ion Ianoşi a remarcat, în capitolul despre Blaga din istoria sa a filosofiei româneşti, că Blaga saturează filosofia de argumente ştiinţifice; vezi Ion Ianoşi, *O istorie a filosofiei româneşti în relaţia ei cu literatura*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1996, pp. 217-274.

100. Blaga, „Filosofia stilului", 1924, în Idem, *Încercări filosofice*, ediţie îngrijită şi bibliografie de Anton Ilica, prefaţă de Viorel Colţescu, Timişoara, Editura Facla, 1977, pp. 130-131.

considerat filosofia *neştiinţifică şi poetică*, clişee care s-au perpetuat pînă astăzi.

În articolul „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", Rădulescu-Motru s-a aşezat pe scaunul filosofului ştiinţific şi raţionalist devenit victimă a ofensivei metafizicienilor metaforici şi neştiinţifici ai misterului; ce mai, victima lui Blaga. Textul său, tendenţios, este mai puţin vehement decît însemnările sale de jurnal. Prin reacţia lui de mare nervozitate, el îşi apăra activitatea trecută, statutul de şef de şcoală filosofică raţionalist-ştiinţifică etc. De fapt, ataca, şi, după cum se vede mai sus, nu pentru prima oară. Chiar dacă invoca alte nume (al lui Nae Ionescu, de pildă), ţinta era Blaga. Pe baza diagnosticului că filosofia acestuia ar fi mistică, metaforică (iar metafora ar fi semn de primitivitate de gîndire, credea Motru), neştiinţifică şi ancorată strict în etnicul românesc, deci pe baza unui diagnostic eronat în toate cele patru puncte ale sale, în ultimul punct, poate preluat de la Băncilă, Motru, insidios, dă de înţeles că Blaga şi filosofia lui reprezintă un pericol pentru viitorul ţării. Raţionamentul lui sună astfel: această filosofie, care vine cu „o fanfară răsunătoare", pune în pericol „răspîndirea spiritului ştiinţific" în România; or, noi sîntem în război mondial, iar *după*, va trebui să participăm la organizarea Europei viitoare (Motru presupunea că Germania va cîştiga războiul, iar noi, alături de ea), organizare care va fi făcută pe baze ştiinţifice şi tehnice, care vor fi „pe prima linie"[101]. Concluzia sugerată, dar nedeclarată în articol, este că Blaga, cu filosofia lui mistică şi neştiinţifică, reprezintă un pericol pentru viitorul României. În jurnal, scrie direct: „o filosofie ieşită din speculaţii metafizice, în genul aceleia reprezentată de Lucian Blaga, este un adevărat pericol pentru viitorul culturii româneşti"[102].

Iarăşi, Blaga ca pericol naţional.

Blaga, care a tăcut asupra atîtor lucruri, a făcut greşeala să nu tacă şi de această dată. El i-a răspuns bătrînului filosof în scurtul articol „Automatul doctrinelor"[103], şi anume, făcînd şi un calambur inadmisibil cu numele acestuia, în care, atît: *a inversat două litere*. Rădulescu-Motru a aflat în 13 octombrie 1943. Instantaneu, a considerat „articolaşul" ca „neavenit" şi s-a hotărît să-şi ducă pe mai departe operaţiunea critică începută, „în tonul şi direcţia în care am scris pînă acum"; adică, „Eu îmi voi face datoria de a atrage atenţia, aşa cum am făcut-o şi pînă acum, asupra faptului că o

101. Rădulescu-Motru, „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul X, nr. 7, iul. 1943, pp. 123-237; republicat în Idem, *Mărturisiri*, pp. 202-217.

102. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 13 oct. 1943, p. 229.

103. Blaga, „Automatul doctrinelor", în *Saeculum*, anul I, nr. 5, sept.-oct. 1943, pp. 86-89.

filosofie ieşită din speculaţii metafizice, de genul aceleia reprezentată de Lucian Blaga, este un adevărat pericol pentru viitorul culturii româneşti", deoarece periculoasă pentru tineret şi ieşită „din mlaştina imaginaţiei dezordonate"[104].

Interesant: lui Rădulescu-Motru totalitarismul nu i s-a părut periculos pentru România, dimpotrivă, în volumul *Românismul, catehismul unei noi spiritualităţi* (1936), a argumentat pe larg necesitatea şi dezirabilitatea regimului totalitar la noi; periculos pentru România şi viitorul ei era, după el, sistemul filosofic apolitic al lui Blaga.

În *Revizuiri şi adăugiri*, jurnalul său, a recunoscut că, da, în cultura românească există nu o singură linie filosofică, ci două, una a sa, alta a lui Blaga... şi că a ieşit la rampă pentru apărarea liniei sale, pe care o simţea periclitată. De fapt, după cum notează aici, Motru avea de mai multă vreme intenţia să ducă o „campanie" contra lui Blaga.

> „În campania pe care voi să întreprind voi mai accentua, în contra curentului metafizic susţinut de L. Blaga, că cultura minoră se defineşte prin credulitatea uşoară, faţă de cultura majoră, care se caracterizează prin sporirea simţului critic. Această campanie a fost de fapt începută acum doi ani prin comunicarea făcută la Academie asupra «Gîndirii filosofice la noi în ţară»[105], şi apoi prin articolul «Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice» din *Revista Fundaţiilor Regale*. Ea va fi numai intensificată de aici înainte."[106]

Deoarece calamburul lui Blaga a scandalizat lumea academică, plănuita „campanie" contra „blagismului"[107] s-a derulat oarecum de la sine şi peste aşteptările celui ofensat, mai multe ziare i-au dat amploare, transformînd gîlceava filosofilor într-o ştire de senzaţie. Jurnalul lui Rădulescu-Motru consemnează, în toamna anului 1943 şi în continuare, toate zvonurile defavorabile lui Blaga. De pildă, ce a aflat de la Petru Manoliu: „Lucian Blaga: ar fi înconjurat de comunişti, şi că asistentul său B. Zevedei ar fi fost arestat din cauza comunismului său notoriu. Că în ultimele luni a provocat multe scene de iritabilitate, aşa de acute, încît a pus pe gînduri pe cei din jurul său"[108]. Cu aceste noutăţi în minte, se întîlneşte cu

104. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 13 oct. 1943, p. 229.
105. Adică, articolul mai sus comentat, „Gîndirea filosofică. Înţelesul şi scopul", publicat în *Convorbiri literare*, nov.-dec. 1941.
106. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 19 oct. 1943, pp. 231-232.
107. Formula este a lui Petru Manoliu, „Un act de solidaritate contra blagismului", în *Timpul*, 5 nov. 1943.
108. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 14 nov. 1943, p. 248.

preşedintele Academiei, I. Simionescu, cu C. Narly şi cu academicianul Popescu-Spineni, şi tuspatru au plăcutul prilej academic de-a se apropia social bîrfindu-l strașnic pe Blaga:

„Toate aceste informaţii, care mi-au fost confirmate în timpul zilei şi de I. Simionescu, preşedintele Academiei şi de C. Narly, au început să mă pună pe gînduri. Nu cumva am de a face cu un nenorocit condamnat să facă o paranoia? Simionescu ar fi de părere să nu dau nici o urmare incidentului. Profesor Popescu-Spineni îmi comunică de asemeni că V. Băncilă este îngrijorat de starea nervoasă a lui Blaga şi că acum îşi explică multe curiozităţi de ale lui din trecut. Între altele că în timpul cînd a scris în revista lui Chinezu (din Ardeal) articolele despre filosofia lui Blaga, a primit 15 telegrame în şir din partea lui Chinezu cu aceste simple cuvinte: *mai scrie*. Aceste telegrame erau desigur trimise de Blaga"[109].

Au urmat, în 19 noiembrie 1943, solidarizarea publică a unui grup mare de academicieni cu Motru şi complementara dezavuare publică a lui Blaga, *în chiar numele Academiei Române*. Au semnat solidarizarea cu autorul *Românismului*... următorii academicieni[110]: I.Th. Simionescu (preşedintele Academiei), Rebreanu, Cartojan, Caracostea, Brătescu-Voineşti, Enescu, D. Pompei, Tr. Săvulescu, Parhon, Petrovici, D. Gusti. Rebreanu se pare că îi purta pică lui Blaga pentru că a devenit academician înaintea sa; D. Gusti a putut fi iritat de cîteva fraze din „Elogiul satului românesc", în care Blaga, fără tact, se făleşte că vorbeşte despre sat conform imaginii din sufletul său, conform experienţei proprii, iar nu de pe urma unor „cercetări sistematice şi cu stricte intenţii monografice cu privire la satul românesc" – or, cum se ştie, D. Gusti conducea de mulţi ani un proiect excepţional, original şi valoros, de cercetare monografică interdisciplinară a satelor. Dar, foarte probabil, mulţi dintre semnatari au fost pur şi simplu şocaţi de ireverenţa lui Blaga. Nu este clar cine anume a organizat întreaga acţiune de la Academie, Motru presupunea că Ion Petrovici.

Cel mai uimitor este însă că în cuvîntarea ţinută la Academie cu această ocazie, Motru s-a scăpat şi-a scos pe gură cauza cea mai adîncă, deloc filosofică, a mai vechilor lui resentimente faţă de Blaga:

„am zis: lipsa de consideraţie pe care o acordă L. Blaga activităţii mele filosofice nu mă supără. De aceeaşi lipsă de consideraţie se bucură şi activitatea sa filosofică în ochii mei. Aş fi dorit însă – le

109. *Ibidem*.

110. D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga. 1895-1961. Biobibliografie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, poziţia 2224, p. 514.

spune el la Academie colegilor săi solidarizaţi public cu el – ca paginile scrise de dînsul în *Saeculum* să păstreze o formă civilizată. Dacă n-a păstrat această formă civilizată, cauza este de căutat probabil în temperamentul său irascibil, în primul rînd, *şi în al doilea rînd în laudele exagerate care i s-au adus* [lui Blaga – *n.n., M.P.*] *la intrarea sa în Academie, de către propunătorul candidaturii sale şi de preşedintele de onoare al Academiei din acea vreme. / Propunătorul l-a numit «un necontestat reprezentant al generaţiei sale», iar preşedintele de onoare l-a consacrat, ca primul reprezentant al talentelor literare româneşti! Aceste laude exagerate sunt de natură să se urce la cap şi unui om cumpănit, darămite unui poet înclinat spre vanitate*" [*s.n., M.P.*][111].

Preşedintele de onoare al Academiei fusese, în 1937, Carol al II-lea. Motru era atunci vicepreşedinte al înaltei instituţii. Iar la şedinţa din 1937, singurul care a protestat contra laudelor pe care regele i le-a adus lui Blaga a fost Nicolae Iorga. Motru protestează *acum*, şi la adresa lui Blaga (pe care îl numeşte dinadins *poet*, anume pentru a-l descalifica din punct de vedere filosofic), şi la adresa lui Carol al II-lea, fostul rege, în 1943 aflat în exil. De unde se vede că solemnitatea de primire a lui Blaga din iunie 1937 şi cuvîntarea superelogioasă a regelui îi mai stăteau lui Motru, şi după şase ani, în gît.

Lunga perioadă de socialism şi primii destul de mulţi ani de după 1989 au perturbat, în înţelegerea noastră, semnificaţia regalităţii din România. Regele Carol al II-lea a avut, se pare, o anumită simpatie pentru Blaga – fapt cu urmări pe viaţă pentru acesta. În 17 mai 1937, văzînd lista de primiri în Academie, Carol al II-lea, ca Preşedinte de onoare al Academiei Române, a anunţat că va participa la şedinţa de recepţie a lui Blaga şi a cerut discursul acestuia şi discursul de răspuns al filosofului Ion Petrovici: dorea să participe la şedinţă ca să-l cunoască pe filosof, pe care nu-l mai întîlnise pînă atunci. Şedinţa a fost planificată pentru 28 mai. Regele însă s-a îmbolnăvit de gripă şi le-a cerut de două ori academicienilor să o reprogrameze (a doua reprogramare a avut nevoie de aprobarea specială a acestora, întrucît se încălca regulamentul instituţiei), pentru a putea fi prezent. Pînă la urmă, ceremonia solemnă s-a ţinut în 5 iunie.

Regele a vorbit după Blaga şi după Ion Petrovici, şi a repetat de trei ori că se află acolo dinadins, pentru Blaga:

„Am ales într-adins această şedinţă din sesiunea anului în curs, şedinţa solemnă în care Academia primeşte în sînul ei pe autorul *Poemelor luminei*. / Am voit să asist la această şedinţă, fiindcă am

111. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 17 nov. 1943, p. 250.

ţinut să ascult acel frumos gînd ce-l are poetul şi filosoful Lucian Blaga, cînd face elogiul nu al unui predecesor, ci al predecesorului subconştient, acela care stă la originea formaţiei sale spirituale şi la temelia talentului său. / Am mai ţinut să asist la această recepţie pentru că ea are o mare însemnătate: Academia primeşte în sînul ei pe primul reprezentant al unei noi şcoale literare româneşti; pe primul reprezentant al talentelor literare româneşti de după război. / Recepţia lui Lucian Blaga la Academia Română este consacrarea oficială şi definitivă a literaturii actuale româneşti".

Onorîndu-l în felul acesta pe Blaga şi situîndu-se „fără echivoc de partea literaturii noi"[112], cum observă Lucian Boia, regele se încînta că propria lui domnie este, prin valorile culturale create în timpul lui, un succes. El l-a onorat superlativ pe filosof, iar discursul lui dovedeşte că a înţeles mai bine decît Ion Petrovici (acesta, uşor acrişor cu filosofia blagiană) ipotezele lui Blaga despre matricea stilistică în mod potenţial făgăduitoare a unei culturi româneşti majore.

În „Elogiul satului românesc", Blaga, în numele amintirilor lui din copilărie la sat şi în numele filosofiei culturii (a aceleia proprii, expusă în *Orizont şi stil* şi *Spaţiul mioritic*, formată pe baza cunoaşterii psihanalizei şi a filosofiei morfologice a culturii a lui Leo Frobenius şi Oswald Spengler), susţinea că vîrsta copilăriei la om consună cu vîrsta copilăriei la care se situează, atemporal mereu, satul; că existenţa unei culturi minore (populare, folclorice, create la sat, la vîrsta copilăriei) dovedeşte că noi avem o matrice stilistică, una fecundă, care a creat cultura minoră populară, aflată la vîrsta copilăriei, matrice abisală care permite, respectiv făgăduieşte, în principiu, naşterea şi a unei culturi majore, individualizate, de autor; cu precizarea că

„Nu cultura minoră dă naştere culturii majore, ci amîndouă sunt produse de una şi aceeaşi matrice stilistică",

Blaga îşi declara speranţa unor mari înfăptuiri culturale de autor şi la noi.

Anul 1937 a fost unul de înfruntări între ideologiile culturale, Iorga îşi ducea „campania contra pornografiei", ortodoxismul ideologic era în floare, gîndirismul susţinut de Nichifor Crainic era tot mai normativ, sămănătorismul mai avea un anumit teren, mişcarea românească de avangardă era vie, provocatoare, cîţiva dintre membrii generaţiei '27 scriau articole legionare etc. Pentru că a fost ţinut într-un moment complicat şi mai ales pentru că a vorbit pe şleau despre curentele literare, discursul regelui a fost interpretat

112. Boia, *Capcanele istoriei*, p. 119.

în fel şi chip, fiecare ideologie culturală încercînd să tragă maximum de avantaje din această cuvîntare[113]. Suveranul a afirmat că

> „Ţăranul şi satul au dominat fără îndoială literatura noastră. / Au început s-o domine prin poeziile populare ale lui Vasile Alecsandri, au continuat s-o domine pînă la covîrşire chiar, prin poporanism, prin «Sămănătorul» şi prin «Viaţa Românească». / Dar azi, cînd literatura se zbate să-şi găsească o nouă cale, descătuşată de acel calapod sentimentalo-rural – necesar poate la începutul veacului, dar o adevărată piedecă pentru marile creaţii –, vine Lucian Blaga şi ne arată cum trebuie priceput satul. / E o adîncă lecţie de etică culturală; este, pentru cine vrea să înveţe, şi una de superioară etică politică".

Luînd cam *ad litteram* afirmaţiile lui Blaga, Ion Petrovici s-a întrebat ce poate face un creator care nu s-a născut la sat[114]. Regele a înţeles mai exact decît Petrovici ce *nu* înseamnă spusele lui Blaga: „Aceasta nu vrea să zică, însă, reruralizarea operei intelectuale româneşti", explică regele, pe bună dreptate. La fel de adevărat este şi că suveranul nu a înţeles la fel de bine şi ce susţine cu adevărat Blaga, şi anume că, după părerea sa de filosof al culturii, avem structurile matriciale, apriorice, din care se poate naşte cultura română majoră, monumentală, care să exprime în mod sublimat specificul naţional la nivel universal. Regele a înţeles că nu e cazul reruralizării culturii culte şi a elogiat „literatura modernă", dar a tradus afirmaţia lui Blaga printr-o formulă cam rigidă: „de la sat, de la matcă, de la crisalidă izvorăşte tot ce e adevărat românesc – chiar cînd este transpus în oraş, sau chiar într-o mare metropolă a lumilor străine"[115] (ceea ce nu e chiar acelaşi lucru cu ceea ce a spus Blaga; corect ar fi fost să spună: de la matricea stilistică pe care o avem, spre o cultură românească majoră).

Din păcate, mulţi au înţeles exact ceea ce Blaga precizase că nu e cazul, şi anume, că din cultura minoră se va naşte cultura majoră, în timp ce Blaga afirmase că şi cultura anonimă sau minoră, şi aceea de autor sau majoră se nasc din una şi aceeaşi matrice stilistică.

---

113. Vezi comentariul Gabrielei Omăt, în E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, V, pp. 464-465.
114. Ion Petrovici, „Răspunsul dlui Ion Petrovici", în *Academia Română. Discursuri de recepţie*, LXXI, *Elogiul satului românesc. Discurs rostit la 5 iunie 1937 în şedinţă solemnă de L. Blaga, cu răspunsul d-lui I. Petrovici*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, 1937, [„Supliment al revistei «Transilvania» nr. 3-4, 1994", ediţie anastatică], p. 20.
115. Carol al II-lea, „Cuvîntare rostită la recepţiunea în Academie a d-lui Lucian Blaga. Şedinţa de la 5 iunie 1937", în volumul *Cuvîntările Majestăţii Sale*, pp. 37-39.

Oricum, pentru a fi de neuitat pentru academicieni, Carol al II-lea l-a felicitat pe noul academician, dar mai ales a felicitat instituţia pentru că l-a ales:

„Deci te felicit pentru că ai fost ales. / Dar felicit mai cu seamă Academia, că te-a ales; căci şi-a făcut ea însăşi un bine, introducînd sub cupolă literatura modernă şi vie a României de azi. / Şi, salutîndu-te pe tine, Lucian Blaga, salut literaţii de astăzi ai Ţării Mele, cari, chiar dacă îşi permit uneori licenţe în arta lor, sunt o generaţie de scriitori plini de avînt şi talent"[116].

Datorită regelui, care l-a asumat pe Blaga ca pe-o dovadă că în *Ţara Sa* există, datorită politicii Sale culturale, o creaţie literară şi filosofică importantă şi originală, pentru proaspătul academician ceremonia a fost un triumf. Unul pe care îl va plăti apoi cu vîrf şi îndesat, măcar pînă în 1959. Singurul care şi-a dat instantaneu enervarea pe faţă a fost Iorga, care era de felul lui ţîfnos şi nu se ferea, nici temea să-şi arate resentimentele: a plecat furios; de fapt, în situaţia dată, el a fost singurul onest. Motru s-a răzbunat numai peste ani, şi, firește, numai după plecarea din ţară a regelui, cînd Blaga s-a pomenit, de la o zi la alta, cu spatele descoperit şi înconjurat de un talaz de invidie şi contestare. Ecoul invidiei se află clar înregistrat în jurnalul lui Rădulescu-Motru.

Este posibil ca şi Ion Petrovici, unul dintre apărătorii[117] cei mai vizibili ai valorii filosofice a lui Rădulescu-Motru în toată istoria asta penibilă, să fi fost îmboldit în acţiunile lui de reconsolidare a celui ofensat nu numai de bunele lui sentimente faţă de autorul textului *Cultura română şi politicianismul*, cu care colaborase încă de cînd era student, ci şi de amintirea aceluiaşi elogiu pe care regele, cu o comprehensiune mai adîncă decît a lui, i l-a adus lui Blaga, punîndu-l pe el oarecum în dificultate.

Ecoul interesului pe care regele i l-a purtat lui Blaga a ajuns pînă în romanul *Pe muche de cuţit* (1959) al lui Mihai Beniuc, care scrie că Blaga, „cu o asemenea filosofie, [...] îmbrăcase uniforma albastră a Frontului Renaşterii Naţionale sub Carol al II-lea şi se înfruptase pînă la indigestie din favorurile acestuia"[118].

Iar în timp, s-a transformat într-un fel de „folclor cult", nu ştiu cu cîtă acoperire în fapte. Şi anume, în timpul deselor lui şederi la Cluj, Nicolae Balotă ne interpreta actoriceşte, cu mare voioşie, următoarea anecdotă: regele Carol al II-lea obişnuia să îl întrebe

116. *Ibidem*, p. 39.
117. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 17 nov. 1943, p. 250.
118. Mihai Beniuc, *Pe muche de cuţit*, roman, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959, capitolul „Marele Anonim".

în fiecare dimineaţă pe secretarul său personal: „Ce mai e nou în Regatul Meu?". Şi i se dădea răspunsul. „Ce fac scriitorii din Ţara Mea?", continua suveranul, iar secretarul său îl informa. Iar în final, regele punea întrebarea: „Ce face Blaga?".

*

Revenind la Motru: în şedinţa din 19 noiembrie 1943 a Academiei s-a pus chiar problema ca Blaga să fie „îndepărtat"[119] din instituţie, dar statutul Academiei a blocat, spre părerea de rău a lui Motru, această posibilitate. În continuare nemulţumit, bătrînul filosof s-a referit din nou la Blaga într-o comunicare ţinută la Academie în 18 februarie 1944, cînd a avut plăcerea să îl descrie drept reflexul multelor curente filosofice care se încrucişau în Universitatea din Viena pe vremea studiilor acestuia acolo, apoi să tragă concluzia că Blaga scrie „într-un chip interesant, poetic chiar, dar într-o legătură artificială cu cerinţele culturii noastre naţionale"[120]. Din nou, Blaga era prezentat ca un corp străin şi periculos pentru cultura românească – ideea lui Stăniloae a prins repede teren.

La rîndul lui, şi Blaga l-a mai înţepat o dată pe bătrînul filosof, într-o scurtă notă, de nici o coloană de revistă, de data asta graţios scrisă, „Wundt şi Bergson"[121], din primăvara anului 1944; profita de fapt de un articol al lui Motru despre Wundt (fostul lui profesor, căruia îi prevestea revenirea la modă) şi despre Bergson (pe care, spre deosebire de Blaga, nu îl aprecia).

Supărarea lui Motru s-a menţinut cu anii, el notînd despre Blaga orice zvon răuvoitor, de la acela că ar avea o boală psihică la acelea de natură politică. În 19 mai 1945, văzîndu-l pe Blaga la o şedinţă a Academiei – prima apariţie a acestuia după dezavuarea din noiembrie 1943 –, are prilejul să-l mai taxeze o dată politic. Conjunctura era complicată, Academia Română, formată exclusiv din români (evident, bărbaţi), cei mai mulţi de orientare de dreapta, după cum notează Rădulescu-Motru, era presată de statul român să se adapteze noilor contexte istorico-politice. Bătrînul filosof consemnează ameninţarea că vor fi oprite subvenţiile; tot el înregistrează faptul că la această sesiune au fost vizitaţi în plen de trei academicieni sovietici, unul dintre ei luînd cuvîntul ca să-i asigure că „Sovietele ruse nu vor oprima culturile naţionale". Noutatea

119. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 19 nov. 1943, p. 250.

120. Rădulescu-Motru, „Rolul educativ al filosofiei", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiei literare*, seria III, tom XII-XIII, 1942-1944, pp. 7-8, republicat în Idem, *Mărturisiri*, p. 268.

121. Blaga, „Wundt şi Bergson", în *Saeculum*, anul II, nr. 2, mart.-apr. 1944, p. 73, semnată cu iniţiale, „L.B.".

cea mai supărătoare a fost însă lista de propuneri pentru locurile vacante din Academie, deoarece au fost propuşi „comunişti şi filoruşi", plus unii candidaţi maghiari, ceea ce a stîrnit „adversitate, mai ales din partea academicienilor din secţia istorică". La această sesiune, Blaga era raportorul pentru intrarea în Academie a slavistului Emil Petrovici, cunoscut ca om de stînga.

Pe deasupra, la cîteva şedinţe a mers însoţit de Zevedei Barbu, fostul său asistent comunist, acum personaj politic relativ important, în locuinţa căruia a tras[122] pe durata şederii în Bucureşti.

Ca şi cum prezenţa lui Zevedei Barbu lîngă Blaga nu ar fi ajuns, filosoful a făcut opinie separată în privinţa intrării maghiarilor în Academie:

> „Rolul determinant în această privinţă [a opoziţiei la intrarea maghiarilor în Academie] îl joacă academicienii transilvăneni, care sunt revoltaţi de egalitatea de drepturi, ei zic, de supremaţia de drepturi conferită maghiarilor: Silviu Dragomir, Ion Lupaş, Episcopul Colan, Al. Lapedatu, cu excepţia lui Lucian Blaga"[123].

De unde, concluzia severă a lui Motru, care i-a atribuit lui Blaga fără nici un fel de scrupule propria sa conduită politică oportunistă.

În primul rînd, ca şi cum Blaga ar fi scris *Românismul, catehismul unei noi spiritualităţi* – care este o pledoarie explicită pentru sincronizarea totalitară a României cu totalitarismul din Italia, Germania şi U.R.S.S., carte în care, după cum singur recunoaşte, a fost binevoitor legionarilor: „Eu nu pot nega că prin scrierea *Românismului* am încurajat mişcarea legionară, ca mişcare naţionalistă, şi am fost însă departe de a-i aproba excesele"[124] –, Motru a notat că Blaga e legionar.

În al doilea rînd, după ce el însuşi schimbase de-a lungul vieţii partid după partid[125] şi după ce – văzîndu-se, în 6 octombrie 1944, criticat de pe poziţii comuniste în *Scînteia* – luase în calcul să treacă la comunişti (se credea avantajat de faptul că, pe vremea

122 Blaga, scrisoare către Domniţa, nedatată, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 130.

123. Pentru această reconstituire: Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1945*, III, volum îngrijit de Gabriela Dumitrescu, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1999, pp. 216-222; Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, III, *aprilie 1944 – iunie 1947*, Bucureşti, Editura Libra, 1997, pp. 118-124; Lucian Boia, *Capcanele istoriei*, p. 268.

124. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, p. 349.

125. Pentru evoluţia politică a lui Rădulescu-Motru de la conservatorism tolerant la gîndire totalitară de dreapta, rasistă, vezi Marta Petreu, „De la lupta de rasă la lupta de clasă. C. Rădulescu-Motru", în Idem, *De la Junimea la Noica*.

simpozioanelor Criterion, îi făcuse lui Lucreţiu Pătrăşcanu un serviciu important, intervenind pentru eliberarea lui din arest), deci după ce cochetase cu ideea că „Dacă n-aş fi prea bătrîn, partidul în care m-aş înscrie astăzi ar fi partidul comunist”[126], în mai 1945, bătrînul filosof scrie că Blaga ar fi trecut la comunişti.

Într-o singură trăsătură de condei: „Acesta [Blaga] se pare că de la legionarism a trecut direct la comunism”[127], Motru i-a atribuit lui Blaga propria sa evoluţie şi versatilitate politică.

126. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, p. 305.
127. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1945*, III, însemnare din 19 mai 1945, p. 216.

Capitolul V

În afara subiectului
Sfîrșitul unei prietenii

Deși nu ține strict de subiectul în discuție, prezint și destrămarea lentă a prieteniei dintre Blaga și Băncilă, o relație care a însemnat mult și pentru filosof, și pentru exegetul său și care a avut urmări asupra destinului fiecăruia; foarte serioase, cum vom vedea ceva mai încolo, asupra lui Blaga, care-și onorase exegetul dedicîndu-i poeme și volumul *Spațiul mioritic*.

Văzută din afară, relația lor, fără îndoială de prietenie, s-a înălțat pe admirația lui Băncilă (nu discut cît de înțelegătoare) față de opera lui Blaga. La un moment dat, după apariția în 1938 a volumului *Lucian Blaga, energie românească*, admirația exegetului a început să fie, în mod natural, mai puțin manifestă, el citește cărțile filosofului cu oarecare întîrziere și le comentează în scrisori cu anumite rezerve, nu grave. De pildă, *Diferențialele divine*, volum despre care Blaga i-a vorbit pe vremea cînd îl scria și pe care i l-a dat la apariție, în primăvara anului 1940, a fost citit și comentat abia în primăvara anului 1941, în aprilie, după ce directoratul lui Băncilă în Ministerul Învățămîntului din timpul guvernării legionare a luat sfîrșit, iar el a scăpat nevătămat (nearestat). „De fapt, *Diferențialele divine* sunt o carte nespus de interesantă, de specifică, deși e, poate, cea mai vulnerabilă din cîte ai scris. Așa cum este, eventual, cu unele corecturi secundare, era necesară sistemului tău, în care face figură plină și originală. În esența ei era predestinată, ca și celelalte cărți ale desfășurării sistemului, ca și numărul de stamine la o floare"[128], îl laudă cu sesizabilă reținere Băncilă. Cînd îi trimite, în 1942, *Religie și spirit*, Blaga însuși este conștient că exegetul său ar putea avea obiecții la carte: „Convingerea mea e că ție o să-ți placă *totuși*"[129] [*s.n., M.P.*].

În iulie 1943, Blaga i-a propus lui Băncilă, insistent, în două epistole, reeditarea volumului *Lucian Blaga, energie românească*;

128. Băncilă către Blaga, București, 4 apr. 1941, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 205.

129. Blaga către Băncilă, Sibiu, 23 mart. 1942, în *Ibidem*, p. 243.

autorul i-a răspuns abia la a doua scrisoare, deci cu o anumită lentoare şi cam fără chef[130], că da, însă din acest proiect, de la care probabil Blaga spera o reparaţie pentru imaginea sa publică serios avariată de Stăniloae, nu a ieşit nimic, exegetul nu mai avea de fapt nici o dorinţă să se afişeze în lume ca admirator necondiţionat al lui Blaga.

La sfîrşitul lunii februarie 1944, Băncilă a ţinut la Bucureşti, la Institutul Augustinian, o conferinţă despre „filosofia religioasă" a lui Blaga, apoi, panicat de felul cum i-a fost rezumată în presă, i-a scris prietenului său Lucian – se tutuiau de ceva vreme – să-l asigure că vorbirea i-a fost răstălmăcită şi că va clarifica lucrurile, punîndu-şi conferinţa pe hîrtie[131]. Aşa cum a admis mai tîrziu, în 1946, la această conferinţă pe tema „Lucian Blaga şi religia", „am luat atitudine publică opusă concluziilor tale"[132] – ceea ce, evident, era dreptul lui, şi ca exeget, şi ca om cu o credinţă religioasă profundă. Mai ales că, după *Diferenţialele divine* şi după *Religie şi spirit*, Blaga a fost supus, sistematic, de teologi şi de „filosofii ştiinţifici", unui război violent de expulzare din lumea valorilor româneşti. Se pare că argumentele teologilor contra filosofiei blagiene l-au marcat pe Băncilă mai tare decît pe filosof. Criticile teologice ale lui Stăniloae au fost aspre, mergînd pînă la afirmaţia că spiritul care animă filosofia blagiană este neromânesc, că atitudinea acestuia faţă de religie este germană, protestantă, şi că Blaga, prin cărţile lui, este un pericol pentru români. Practic, *critica lui Stăniloae infirma implicit dar pe de-a-ntregul nu numai opera blagiană, ci şi exegeza etnicistă* a lui Băncilă. Ca să nu mai punem la socoteală că alţi teologi, cum a fost profesorul N. Terchilă, l-au acuzat pe Blaga direct de „bolşevism", cum se plîngea acesta în „Memoriul"[133] său din 1959.

În interviul pe care i l-a acordat lui I. Oprişan în 9 martie 1979, Vasile Băncilă recunoaşte, destul de încurcat şi evaziv, cu multe inexactităţi, dar recunoaşte totuşi, că relaţia lui cu Blaga i-a creat „un caz de conştiinţă. După ce am scris studiul meu despre Blaga, lumea îşi închipuia că eu răspund moral de toată atitudinea lui în filosofie. Eu faţă de religie am altă atitudine decît Blaga. Aici n-am semănat prea mult". Întrebat de ce „aveaţi mustrări de conştiinţă", răspunde „Fiindcă eu treceam mereu ca apologetul lui Blaga", aşa că, admite el, „simţeam nevoia să-mi definesc punctul de vedere, privitor la raporturile lui Blaga cu religia. Şi, în 1943 [de fapt, în 1944 – *n.n., M.P.*], am ţinut la «Augustineum» o conferinţă pe această

130. Blaga către Băncilă, Sibiu, 2 iul. 1943, 25 iul. 1943; Băncilă către Blaga, 4 aug. 1943, în *Ibidem*, pp. 255-257.
131. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 1 mart. 1944, în *Ibidem*, pp. 258-259.
132. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 20 mart. 1946, în *Ibidem*, p. 275.
133. Blaga, „Memoriul", în Zaciu, *Lancea lui Ahile*, p. 375.

temă [...]. Am arătat care sunt atitudinile pozitive în materie de religie ale lui Blaga – e adevărat – dar am arătat şi neajunsurile atitudinii lui..."[134].

Ei bine, la scrisoarea explicativă din 1 martie 1944, Blaga i-a răspuns prietenului său, afectuos, că e foarte „încîntat de cele ce îmi scrii"[135].

Peste un alt an, prietenia asta bazată pe admiraţie şi care, de ceva vreme, cam din 1941, poate şi din cauza vremurilor grele de război, începuse să se tocească, a intrat cu totul în criză. În 28 martie 1945, Băncilă l-a rugat pe Blaga nici mai mult, nici mai puţin decît *să se împace cu Dumnezeu*.

> „Dragă Lucian, în acest moment, care s-ar putea să nu se mai repete, te rog din adîncul sufletului, împacă-te cu Dumnezeu. E adevărat, nu eşti deloc certat cu El, dar ai un sistem filosofic ce îţi impune anumite reţineri. Nu poţi schimba acest sistem, dar poţi, cel puţin în viitor (dacă îl vom mai avea) să atenuezi forma şi să pui în valoare coarde religioase cari există prestigios în sufletul tău, dar au fost, în parte, umbrite de vegetaţia ecuatorială a tinereţii şi a bărbăţiei. [...] dragă Lucian, te rog mult, reflectează la problema religioasă, şi nu numai ca filosof"[136].

A urmat, în 4 mai 1945, o altă scrisoare a sa către Blaga (nu se ştie cînd expediată destinatarului, nici cînd ajunsă la acesta):

> „M-am hotărît să pun complet problema religioasă între noi mai ales acum un an, de Paşti, cînd m-am spovedit şi m-am împărtăşit din nou, după ce nu o mai făcusem de vreo douăzeci de ani. Am avut atunci un greu examen de trecut, dar m-am simţit după aceea foarte înălţat. Şi atunci mi-am adus aminte că tu nu crezi în Revelaţie. Şi m-a durut *profund pentru mîntuirea ta*. De aceea mă socotesc în primul rînd dator să-ţi scriu. Afară de problema filosofiei tale şi a influenţei ei asupra altora. Evenimentele m-au împiedicat însă pînă acum să-ţi scriu despre această chestiune. O fac acum, dar fragmentar"[137].

În jur de 20 mai 1945, participînd, pentru prima dată după dezavuarea sa de către instituţie, la o şedinţă a Academiei, Blaga şi exegetul său au avut o întîlnire cu valoare simbolică. În

134. Băncilă intervievat de I. Oprişan, 9 mart. 1979, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, pp. 54-55.
135. Blaga către Băncilă, Sibiu, 10 mart. 1944, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 260.
136. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 28 mart. 1945, în *Ibidem*, pp. 271-272.
137. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 4 mai 1945, în *Ibidem*, p. 273.

Luntrea lui Caron, autorul rememorează o scenă simptomatică de la parastasul de un an pentru Octavian Goga, și anume, descrie o mare procesiune de pomenire, pusă în scenă, pe domeniul de la Ciucea, de Veturia Goga: procesiunea a pornit „La semnalul dat din clopotnița bisericuței de lemn", iar „în fruntea alaiului urca încet, cu pas de tragediană, văduva, sprijinită la braț, de-a dreapta de generalul Antonescu, de-a stînga de omul politic Petru Grosu [Groza]". În trioul astfel alcătuit, Blaga a văzut „Istoria țării și a atîtor oameni care au jucat un rol în destinele ei – iat-o concentrată ca o anticipare în această imagine"[138]. În mai 1945, la Academie, Blaga însuși s-a aflat pentru o clipă într-o postură similară, între un legionar și un comunist, care, amîndoi, au făcut parte din biografia lui și i-au marcat și viața, și destinul operei. Însoțit la ședințe de fostul său asistent comunist, Zevedei Barbu, atunci subsecretar de stat în Ministerul Naționalităților, la care și locuia pe durata șederii în București, și zărindu-l la galerie pe Băncilă, Blaga „a plecat, de acolo, din potcoavă, și a venit la mine, să stea de vorbă cu mine. Și el, și Zevedei", rememorează Băncilă; „eu mă așteptam să nu îmi dea atenție!", recunoaște acesta, „Dar el s-a purtat foarte frumos. Am spus adineaori. A plecat de-acolo și a venit sus la mine. Lumea se uita ce caută un academician la galerie. Și el, și Zevedei Barbu. [...] Era deștept acest Zevedei. [...] Trecea că-i cam de stînga"[139].

A fost, de altfel, ultima dată cînd Blaga și Băncilă s-au văzut. În amintirea exegetului, și amiciția lor s-a stins cam tot atunci. Dar, de fapt, au mai urmat cîteva scrisori. La scrisoarea din 4 mai 1945 a lui Băncilă, despre care nu știm cînd anume a ajuns la Blaga, acesta i-a răspuns abia în 26 iunie 1945:

> „La întrebarea și îndemnul ce le-ai cuprins într-o scrisoare către mine – e foarte greu să răspund. Te rog să mă crezi că nu mă simt deloc certat cu Dzeu[140] ca să trebuiască să mă împac cu El. Religiozitatea mea e un element de dozaj al tuturor manifestărilor mele. S-a răspîndit în mine ca drojdia în aluat. Probabil și în păcatele mele – a căror conștiință nu o am. Dacă ai citit *Discobolul*, poate ai aflat încă unele lucruri și, mai ales, cît de ex-centric sunt chiar și în raport cu ceea ce unii cred că ar putea să fie dogma mea"[141].

138. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 103-104.
139. Vasile Băncilă intervievat de I. Oprișan, în I. Oprișan, *Lucian Blaga printre contemporani*, pp. 55, 67.
140. Exact așa scrie Blaga, „Dzeu". La fel ca mai tînărul său prieten Cioran, care în *Lacrimi și Sfinți* (1937) a scris, dinadins, numai „Dzeu", niciodată numele întreg al Domnului.
141. Blaga către Băncilă, Sibiu, 26 iul. 1945, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 274.

Era o eschivare, firește, nu ceea ce aştepta Băncilă în urma celor două ample şi dramatice scrisori trimise; în acelaşi timp, era o mărturisire sinceră, căci Blaga a fost un spiritualist, care îl gîndea pe Marele Anonim atît de sus, încît nu şi-a îngăduit să-i atribuie şi preocuparea pentru măruntele fapte curente ale biografiei unui om. Descurajat de rezerva care se ghicea în răspunsul lui Blaga, Băncilă a reluat discuţia abia peste un an, semnificativ, tot în preajma sărbătorii pascale, în 20 martie 1946; el a recunoscut de data asta frontal că în ultima lui conferinţă despre Blaga (1944), aceea pe tema religiei, a luat „atitudine publică opusă concluziilor tale", şi, cu gravitatea omului religios, i-a cerut autorului volumului *Religie şi spirit* să mediteze asupra relaţiei sale cu Dumnezeu, pentru că religiozitatea pe care şi-o recunoaşte, „apoi aceasta nu e de-ajuns pentru mîntuire"[142]. Blaga i-a scris, în 5 iulie 1946, făcînd o aluzie la necazurile prin care a trecut, anume, la episodul intrării sale în Partidul Naţional Popular şi la boala care a urmat – dar nici un cuvînt despre problema mîntuirii. Băncilă a insistat, în scrisoarea din 28 ianuarie 1947: „Recitesc paginile tale din 5 iulie şi văd că treci sub tăcere principala problemă pe care o pusesem în scrisoarea mea precedentă: aceea a atitudinii tale religioase. Aceasta înseamnă că eşti complet de acord cu teza mea, ori că eşti complet în dezacord, ori [...] Pe viitor nu voi mai atinge problema de mai sus în scrisorile către tine"[143].

S-a ţinut de cuvînt, nu a mai atins-o: pentru că alte scrisori ale lui Blaga n-au mai fost, aşa că schimbul lor epistolar, conform datelor existente pînă acum, a încetat.

În acelaşi interviu tîrziu pe care i l-a acordat lui I. Oprişan, Vasile Băncilă, care parcă nu-şi mai aminteşte de ultimele şi atît de dramaticele sale epistole în care l-a îndemnat pe Blaga să se împace cu Dumnezeu, declară că prietenia şi corespondenţa lor s-au sfîrşit după conferinţa sa despre problema religiei în opera filosofică blagiană, în 1944.

Cînd Băncilă, în aprilie 1961, a revenit, anume pentru că aflase de boala fostului său prieten[144], Blaga era nu doar bolnav, ci bolnav pe moarte. A murit peste mai puţin de o lună, în noaptea de 5 spre 6 mai 1961, în jurul orei 4 dimineaţa.

142. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 20 mart. 1946, în *Ibidem*, p. 276.
143. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 28 ian. 1947, în *Ibidem*, p. 286.
144. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 8 apr. 1961, în *Ibidem*, p. 287.

Capitolul VI

În apărarea unui comunist

Cînd Blaga încasa loviturile foarte calculate ale lui Rădulescu-Motru și ale sprijinitorilor lui, „războiul teologilor" contra lui nu se terminase încă. Iar pe acest fundal de conflicte în curs, în toamna anului 1943 a fost implicat și s-a implicat, de bunăvoie, în procesul care i-a fost intentat lui Zevedei Barbu, asistentul său la catedră (de la 1 septembrie 1942[145]) și totodată secretarul de redacție de la revista sa, *Saeculum*.

Nu era pentru prima dată cînd Blaga se implica într-un proces politic. Petre Pandrea povestește, în *Turnul de ivoriu*, că, în toamna anului 1940, a fost ajutat de Lucian Blaga în procesul muncitorilor de la Mediaș:

> „După instalarea dictaturii legionaro-antonesciene în septembrie 1940, în orașul industrial Mediaș s-au operat arestări printre muncitorii comuniști și negustorii izraeliți. S-a făcut un lot al Mediașului, cu 300 (trei sute) de oameni încadrați la moarte. Ajutaseră de Iom Kipur pe deținuții din închisori, prin colecte de bani. Listele căzuseră pe mîinile Siguranței Generale. Arestări. Schingiuiri. Proces. Orice stipendiere a unui partid interzis se pedepsea cu moartea. PCR era interzis. Ergo, moartea. Lotul a fost trimis, cu oamenii în lanțuri, la Sibiu, în fața curții marțiale prezidată de un colonel-magistrat, aristocrat carierist și cam histeroid, un prinț fanariot. [...] / Fără Lucian Blaga la Sibiu, în prima etapă, nu s-ar fi putut face nimic"[146].

145. *Anuarul Universității „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu, în al doilea an de refugiu, 1941-1942*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj", 1943, p. 500. În memoriile lui (Zevedei Barbu, *Drum și destin printre husarii istoriei. O narațiune bio-culturală*, introducere, postfață, traducere de Michael Finkenthal, București, Editura Tracus Arte, 2016), Zevedei Barbu scrie că s-ar fi mutat la catedra lui Blaga în primăvara anului 1941, fapt pe care, deoarece nu am găsit *Anuarul Universității* pentru anul universitar 1940-1941, nu l-am putut verifica. Zevedei Barbu a fost asistentul lui Blaga pînă în toamna anului 1943, cînd a fost închis.

146. Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, prefață de Ștefan Dumitriu, ediție îngrijită și postfațată de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea XXI, 2004, p. 482.

Blaga, care „se ferea de şovinism ca de ciumă"[147], a sărit în ajutorul lui Pandrea şi al celor 300 de medieşeni în pericol.

„La Sibiu, am găsit ajutor imediat, necondiţionat, cu o seninătate de filosof antic, la Lucian Blaga, profesor, academician şi poet. A mers cu mine pretutindeni, în cele trei zile, cînd am bătut la uşa sa, la inima sa. Faptul că nu-şi părăsise asistentul la ananghie pare simplu şi firesc. Lucian Blaga a sărit în ajutor şi pentru cei 300 de comunişti şi izraeliţi, clienţii mei, într-un timp cînd noţiunile de comunist şi de evreu echivalau cu termenul de lepros. M-a sfătuit ce trebuie să fac. M-a condus prin Dedalul misterelor locale, pentru a-mi feri meseria şi prestigiul de un abator judiciar şi pentru a nu terfeli omenia noastră românească şi rurală"[148].

Şi anume, Blaga l-a sfătuit pe avocatul Pandrea să strămute procesul, pentru că la Sibiu nu-l va putea în nici un fel cîştiga. El i-ar fi spus avocatului Pandrea:

„Dacă te judeci la Sibiu, asişti la un abator judiciar. Cei 300 de inşi vor fi judecaţi rapid şi împuşcaţi"[149].

Un sfat semnificativ pentru atmosfera oraşului, care, prin mutarea universităţii clujene acolo, devenise, ce e drept, centru universitar, dar rămăsese ceea ce era, un centru religios ortodox, cu o atmosferă dominată de judecăţile şi prejudecăţile ideologiei ortodoxiste. Ascultîndu-i sfatul şi reuşind să strămute procesul – şi anume, la Craiova, unde i-a salvat de la moarte pe cei 300 de inculpaţi din „lotul Mediaş" –, Pandrea i-a rămas recunoscător „omului de omenie care a fost Lucian Blaga".

Revenind la procesul tînărului comunist Zevedei Barbu, pe acesta Blaga îl admira, socotindu-l excepţional dotat pentru filosofie.

Cînd a descoperit filosofia blagiană şi s-a apropiat de autorul ei, despre care a scris cu admiraţie şi pricepere, Zevedei Barbu era deja universitar, la specialitatea Psihologie, deci în cadrul aceleiaşi facultăţi cu Blaga. El a fost şi pe front – şi a reuşit să nu se întoarcă acolo prin intervenţia lui Lucian Blaga, care „a vorbit cu o cunoştinţă a soţiei Mareşalului Antonescu"[150], cel mai probabil, cu Veturia Goga. Asistent al lui Blaga fiind, s-a implicat în cercurile antifasciste şi apoi de-a binelea comuniste, fiind un element de legătură cu grupuri similare din capitală, fapt facilitat de desele lui călătorii la Bucureşti, în interesul revistei *Saeculum* sau în

147. *Ibidem*.
148. *Ibidem*, p. 484.
149. *Ibidem*, p. 486.
150. Zevedei Barbu, *Drum şi destin printre husarii istoriei*, p. 65.

interes universitar. În noiembrie 1943, cînd poliția a descoperit un complot comunist, a fost și el arestat.

În urma studierii arhivei procesului, istoricul Virgiliu Țârău precizează că „în octombrie-noiembrie 1943 autoritățile românești au descoperit, anchetat și condamnat, în urma unor procese militare, trei grupări asociate activităților comuniste. Numărul celor anchetați a depășit 200, doar la Sibiu au fost interogate peste 100 de persoane"[151]. Dintre universitarii clujeni în refugiu la Sibiu, au fost audiați și anchetați, de-a valma, cadre didactice, personal auxiliar și studenți, cum ar fi David Prodan, Mihai Beniuc, Victor Iancu, Alexandru Roșca, Anatolie Chircev, D.D. Roșca, Liviu Rusu, Constantin Daicoviciu, Emil Petrovici, studentul Radu Stoichiță și mulți alții; printre inculpații din București a fost profesorul Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, om cu vederi de stînga. Nu toți cei audiați și / sau anchetați erau propriu-zis comuniști, observă Virgiliu Țârău, în urma studierii voluminosului dosar al procesului, unii erau doar antifasciști.

Din cauza amplorii pe care a luat-o ancheta, în urma unei discuții oficiale între rectorul universității, profesorul Iuliu Hațieganu, și mareșalul Ion Antonescu, numărul suspecților universitari a fost redus. Zevedei Barbu a rămas un inculpat principal, alături de comuniștii propriu-ziși. Procesul a fost judecat de Curtea Marțială a Corpului VI Armată, începînd cu 22 noiembrie 1943.

Foarte curînd după arestarea lui Zevedei Barbu, Blaga a intervenit pentru asistentul său la șeful Siguranței locale, apoi la Veturia Goga, doamnă cu influență și relații în toate mediile. Zevedei Barbu a avut trei apărători, unul dintre ei fiind avocatul Ioan Negoițescu, tatăl scriitorului. Blaga a făcut tot ce i-a stat în puteri să-și salveze asistentul: a depus în favoarea lui, lăudîndu-i calitățile intelectuale și numindu-l „capul cel mai strălucit din generația sa care împlinește 30 de ani, în toată țara"[152]. Profesorul cunoștea orientarea politică (nu și activitatea în detaliu) a asistentului său, dar credea în principiu în libertatea de gîndire și în dreptul fiecărui om la convingerile proprii. La proces, declarația lui a fost în așa fel formulată, încît să îl prezinte pe asistentul său ca pe o valoare intelectuală ieșită din comun, o viitoare „mîndrie a neamului românesc", iar pe de altă parte să-l exonereze de acuzația de comunism; „I-am spus lui Barbu că în această revistă [*Saeculum*] nu admit să facem nici un fel de politică". „Mă știa că sunt un om apolitic, după cum

151. Virgiliu Țârău, „Zevedei Barbu și mișcarea comunistă. Idealism și ilegalism", în *Zevedei Barbu, psiholog, sociolog și filosof român și englez*, volum îngrijit de Daniela Maci și Michael Finkenthal, București, Editura Tracus Arte, 2015, pp. 64-121 (în continuare, *Zevedei Barbu, psiholog*).

152. Blaga, „Proces-verbal de depoziția unui martor", în Cornelia Blaga, *Jurnale*, p. 186.

bănuiesc eu. N-am discutat cu el despre politică", „N-am observat nici o activitate şi nici că ar nutri idei politice de nici un fel"[153]; pentru contactele comuniste ale asistentului său, Blaga, aşa cum rezultă din procesul-verbal al depoziţiei şi cum afirmă în *Luntrea lui Caron*, a născocit o acoperire, o cercetare ştiinţifică în derulare despre „psihologia unui om viu". În aceeaşi depoziţie, Blaga a vorbit şi în favoarea altui inculpat, profesorul de liceu Petre Drăghici. Prin felul cum a elogiat calităţile intelectuale ale lui Zevedei Barbu – Blaga într-adevăr îl considera tînărul cel mai dotat pentru filosofie pe care l-a cunoscut –, precum şi prin intervenţiile de culise, profesorul şi-a salvat asistentul, în sensul că acesta nu a fost condamnat la moarte, ca alţi doi inculpaţi, ci numai la opt ani şi jumătate de închisoare. Virgiliu Ţârău rezumă astfel rezultatul procesului:

> „...cu unanimitate de voturi Curtea Marţială a emis sentinţa nr. 6030 a acestui proces. I-a condamnat la moarte pe cei doi lideri ai organizaţiei locale: Vasile Meţiu şi Etelka Deak. Au fost decise pedepse dure pentru alţi 19 membri ai acestei organizaţii, alţi 16 fiind achitaţi. Zevedei Barbu, în urma performanţelor martorilor, a obţinut o pedeapsă mai blîndă, 8 ani şi 6 luni de închisoare corecţională, cu pierderea drepturilor profesionale. Schimbarea încadrării legale de la participare la activitate politică ilegală (art. 5, 6, 7 din L. 80/1941) la cea prevăzută de art. 24, potrivit căreia propaganda politică în şcoală era interzisă, a fost de asemenea o *realizare* a apărării sau a magistraţilor. În cuprinsul sentinţei magistraţii militari nu au reţinut decît activitatea de propagandă pentru strîngerea rîndurilor [...]. Ca urmare, la 29 noiembrie a fost emis mandatul de întemniţare, iar la 7 decembrie comandantul Penitenciarului Caransebeş îl prelua în custodie – alături de alţi condamnaţi – pe condamnatul Zevedei Barbu, devenit din asistent universitar numărul matricol nr. 329/1943"[154].

Prin Veturia Goga, filosoful a intervenit pentru protejarea lui Zevedei Barbu în închisoare, fapt confirmat de Barbu însuşi, care

153. *Ibidem*, pp. 186-187.

154. Virgiliu Ţârău, „Zevedei Barbu şi mişcarea comunistă. Idealism şi ilegalism", în *Zevedei Barbu, psiholog*. Informaţii despre procesul de la Sibiu, noiembrie 1943, se găsesc şi în: Cornelia Blaga, *Jurnale*, pp. 185-187; Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 87-93; Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, pp. 299-304; Marin Diaconu, „Schiţă pentru un profil spiritual", în Zevedei Barbu, *Metafizică şi umanism*, I, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Bucureşti, Editura Tracus Arte, 2015, p. 7; Zevedei Barbu, *Drum şi destin printre husarii istoriei*; David Prodan, *Memorii*, text îngrijit şi adnotat, cu o postfaţă de Aurel Răduţiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, pp. 50-51; Nicolae Mărgineanu, *Mărturii dintr-un veac zbuciumat*, prefaţă de Mircea Miclea, ediţie îngrijită de Daniela Mărgineanu-Ţăranu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2002, pp. 234-235.

își amintește că, la o vizită a comandantului penitenciarelor, a fost dus la director: „Comandantul Penitenciarelor a ținut explicit să mă vadă pentru ca apoi, în prezența directorului [închisorii], să-mi transmită salutări din partea doamnei Veturia Goga, verișoara lui Lucian [Blaga]"[155].

Vîlva creată de proces a fost mare, de unde discuțiile din București dintre Rădulescu-Motru și Petru Manoliu, despre care am scris mai sus, cum că Blaga s-a înconjurat de comuniști.

În „Memoriul" din 1959 către Comitetul Central, filosoful a recunoscut despre Zevedei Barbu că „știam că avea idei de stînga" – dar nu a apăsat prea tare pe această coardă, deoarece fostul său colaborator era, de la sfîrșitul anului 1948, un fugar, părăsise prin demisie funcția pe care o avea în ambasada românească de la Londra, devenind un transfug. În romanul *Luntrea lui Caron*[156] și în „Memoriul" din 1959, Blaga menționează că felul cum s-a implicat pentru apărarea și salvarea asistentului său l-a făcut și mai suspect în ochii Bisericii Ortodoxe:

> „Nu s-ar putea spune că eu personal nu riscam nimic luînd atitudinea ce luam, căci campania teologică împotriva mea era în toi, iar Nicolae Bălan, mitropolitul de-atunci, căuta să mă implice și pe mine în proces. Că mitropolitul avea influență chiar și în justiția militară se poate dovedi: înainte de proces, un consiliu (de generali?) a discutat dacă n-ar fi cazul să fiu arestat și eu. N-am fost arestat, dar chestiunea s-a pus. Detalii în privința aceasta ar putea să dea, dacă mai este în viață, generalul (pe-atunci) Filip Agricola"[157].

Un alt student comunist de-al filosofului, I.D. Sîrbu, a fost, după cum relatează el însuși, salvat de asemenea de Blaga de la pericolul unui proces militar de nesupunere în fața superiorului. Relatarea, imprecisă – nu dă anul, numai locul, Sibiu, deci cîndva în timpul studenției acestuia și al refugiului Universității clujene la Sibiu –, sună așa: „Eram și singurul student din întreaga facultate care, *ca pedeapsă politică* (făceam parte dintr-o organizație de bază comunistă), eram mereu și mereu trimis pe front. Relația mea extrașcolară cu Blaga a început într-o zi în care, fiindcă mă apărasem de bătaia cu cravașa a unui plutonier (pe nume, Pisică), «pentru lovirea superiorului pe timp de război», mi s-au întocmit acte spre a fi judecat și împușcat. Și aș fi fost împușcat dacă nu aș fi reușit să o strig, prin gratiile închisorii regimentului 35 Artilerie Sibiu, pe frumoasa mea colegă Măriuca Țenghea-Enescu (în prezent, o

155. Zevedei Barbu, *Drum și destin printre husarii istoriei*, p. 82.
156. Blaga, *Luntrea lui Caron*, p. 88.
157. Blaga, „Memoriul", în Zaciu, *Lancea lui Ahile*, p. 373. Filip Agricola (1891-1965), general de brigadă, a luptat în al Doilea Război Mondial.

distinsă profesoară pensionară în Braşov). I-am explicat în ce pericol sînt şi am rugat-o să anunţe imediat pe Blaga şi pe rectorul Haţieganu. I-a anunţat. Blaga era în relaţii excelente cu Comandantul Pieţei din Sibiu, un colonel pe nume Paul Constant (autor al unor romane pe care le-a remarcat şi Călinescu). Acesta a făcut pierdut dosarul meu de la procuratura militară. Plutonierul Pisică a trebuit să-mi dea drumul"[158].

*

Recapitulînd, rezultă că între 6 septembrie 1940 şi 23 August 1944, deci între data cînd regele Carol al II-lea şi-a transmis prerogativele regale fiului său, principele Mihai, şi data la care România a întors armele împotriva Germaniei, marcînd începutul unei noi epoci istorice în România, opera şi viaţa lui Blaga au fost supuse unor neîncetate hărţuieli: conflictul cu Dan Botta, ruptura de Crainic şi de *Gîndirea*, războiul teologilor, conflictul cu Rădulescu-Motru şi, prin urmare, cu Academia Română, implicarea în procesul lui Zevedei Barbu. Şi, sigur, evenimentul autonomizării unor studenţi şi colaboratori apropiaţi, prin „Manifestul Cercului Literar" (13 mai 1943), în fapt prin scrisoarea adresată lui E. Lovinescu, fără să-i fie adresată şi lui Blaga (vezi Anexa I).

În pofida acestor conflicte de uzură, la care nu a reacţionat întotdeauna la nivelul personalităţii lui filosofice, ci a dat glas exasperării şi a răspuns prin atac la persoană (cazul Motru), aceşti ani, nu buni, nu au fost nici cu adevărat răi: el a putut scrie şi publica fără nici o oprelişte. Blaga credea în creaţie, aşa că faptul c-a putut crea şi publica i-a fost, în tot acest timp, de ajuns.

Cît priveşte orientarea politică atribuită lui Blaga, în această perioadă, pe lîngă faptul că e socotit – de adversari şi de aceia care se credeau concuraţi de el – legionar, apare bănuiala că ar fi comunist.

Este simptomatic însă faptul că cerchiştii, care au păstrat o distanţă plină de ironie faţă de Blaga şi au notat cu maliţie în scrisorile, jurnalele sau evocările lor toate zvonurile şi amănuntele care l-ar fi putut micşora cumva pe profesorul lor, nu au lăsat nici o mărturie despre vreo legătură a lui Blaga cu legionarii, aşa cum, de exemplu, au tocat mărunt faptul că filosoful s-a lăsat ademenit în Partidul Naţional Popular. În privinţa extremei drepte, mărturiile lor, dimpotrivă, îl exonerează de orice bănuială. I. Negoiţescu, care în toamna anului 1940, la Sibiu, cuprins de cel de-al doilea lui puseu legionar, unul atît de violent, încît umbla numai în uniformă verde, cînd apărea în faţa lui Blaga se îmbrăca în civil: „la Blaga n-aş fi cutezat să mă înfăţişez în «uniformă»"[159], recunoaşte

158. I.D. Sîrbu, „L-am văzut pe Blaga plîngînd", în Idem, *Atlet al mizeriei*.
159. I. Negoiţescu, *Straja dragonilor*, p. 204.

el, pentru că, în ceea ce privește „ideologia și mentalitatea legionară", „filosoful *cunoașterii luciferice* n-a lăsat să se înțeleagă că ar avea ceva în comun cu ele"[160]. La rîndul lui, alt fost student al lui Blaga, Ovidiu Drimba, preciza: „Blaga n-a avut nici cea mai mică simpatie pentru legionari"[161]. Iar Balotă, care, în stilul lui blăjean-iezuit, a scris lucruri nu numai foarte dure, ci și nedrepte despre firea și opera lui Blaga, cînd e vorba despre politică, consemnează, în toamna anului 1944, următoarele: „L-au atacat comuniștii pe Blaga în *Scînteia*. Niciodată acest om n-a făcut o politică pronazistă. Dacă a fost germanofil, aceasta numai în ce privește cultura. Aș fi vrut să scriu ceva pentru apărarea lui, dar nu mă lasă Victor Iancu. Zice că nu știe care e părerea lui Boilă în această privință (directorul e la București). Faptul mă supără foarte mult. Ne doborîm valorile"[162].

160. *Ibidem*, p. 206.

161 Ovidiu Drimba intervievat de I. Oprișan, 5 febr. 1982, în Idem, *Filosofia lui Blaga*, p. 166.

162. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, însemnare de jurnal, 6 nov. 1944, p. 38. Nu am reușit să identific articolul despre care vorbește Balotă.

Partea a III-a

„Călcat în picioare sub mersul istoriei"

(octombrie 1944 – mai 1961)

Capitolul I

Un filosof pe linie moartă

Schimbarea puterii și a alianțelor de la 23 August 1944 l-a prins pe Blaga la Căpîlna, unde se adăpostise cu familia sa încă din aprilie, cînd Universitatea din Cluj-Sibiu s-a închis din cauza raidurilor de bombardamente asupra țării. După cum știm din romanul autobiografic *Luntrea lui Caron*, actul de la 23 August l-a umplut de aprehensiuni cu privire la viitorul țării. Marea dilemă a României a fost de a nu ști ce alianțe să facă pe plan internațional încît să păstreze țara în granițele ei; așa că a luptat pe rînd cu amîndouă taberele, întîi cu puterile Axei, apoi cu Forțele Aliate, și a sfîrșit ca țară învinsă, dată prin tratatele internaționale în zona de influență sovietică, cu toate consecințele pe care le presupunea această cedare a țării sub influența unei puteri totalitare de stînga extremă. Iar marea dilemă morală trăită de intelectualitatea românească, de-a nu ști cum să aleagă între fascismul luptei de rasă și comunismul luptei de clasă – între Germania hitleristă și Rusia sovietică, deoarece amîndouă taberele amenințau integritatea teritorială a țării –, urmează de fapt marea dilemă a țării înseși. Această dilemă a fost trăită și de Blaga; el a interpretat evenimentul de la 23 August și condițiile de armistițiu ca echivalînd „cu desființarea virtuală a unei ființe etnice"[1], a ființei etnice românești.

Prima vestire a ceea ce urma să i se întîmple ca autor în noul regim i-a venit chiar de la fostul său asistent, Zevedei Barbu. Se afla încă la Căpîlna, cu toată familia, cînd a primit, în septembrie, vizita acestuia. Tînărul asistent de stînga, comunist sau numai simpatizant[2], tocmai fusese eliberat, în 24 august 1944, din închisoarea pentru comuniști de la Caransebeș, iar unul dintre primele drumuri pe care le-a făcut din satul lui, Reciu, a fost peste deal, la Căpîlna, să-l vadă pe cel căruia îi datora viața.

1. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 65-66.
2. În memoriile sale, Zevedei Barbu se declară de stînga, dar nu comunist. Scrise în America de Sud, unde l-a dus viața, memoriile lui (din păcate neterminate) sînt suficient de evazive pentru a ne face să bănuim că le-a retușat cu gîndul la lumile în care se mișca el, Anglia, America de Nord, America de Sud, lumi în care nu era bine să se știe despre el chiar totul.

Întîlnirea a lăsat urme diferite în ţinerea de minte a celor doi. Blaga îşi aminteşte că, spre sfîrşitul revederii, fostul său asistent „mi-ar fi dat să înţeleg că singura favoare la care m-aş putea aştepta de-aci încolo era să fiu lăsat în pace, «pe linie moartă»"[3]. Zevedei Barbu, în schimb, îşi aminteşte că la plecare „Lucian mi-a dat un plic cu treizeci de mii de lei şi vreo cincizeci de pagini scrise cu scrisul său de mînă, spunînd: «am notat aici cîteva idei legate de începuturile gîndirii dialectice. Ştiu că vrei să scrii o carte despre evoluţia acestui mod de a gîndi; vei putea utiliza poate aceste pagini cu folos...». Cu mici modificări, aceste pagini au devenit parte din primele capitole ale cărţii mele, *Le développement de la pensée dialectique*, publicată la Paris, în 1947"[4]. Interesantă destăinuire!

Poate că lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa cum scrie Blaga, poate că fostul său asistent nu l-a prevenit chiar de la prima întîlnire că va fi indezirabil noului regim. Este sigur că, atîta vreme cît a fost în ţară, îndeplinind diverse funcţii relativ înalte pe linie de partid (subsecretar de stat la Ministerul Naţionalităţilor, director al Serviciilor Culturale din Străinătate, participant în 1946 la lucrările Conferinţei de Pace de la Paris), Zevedei Barbu a încercat, în felul lui, să-l protejeze pe fostul său profesor; lui i se datorează înscrierea filosofului în Partidul Naţional Popular, format prin transformarea partidului Uniunea Patrioţilor, formaţiune politică înfiinţată în 1942 şi aflată sub influenţa Partidului Comunist. A fost, cum vom vedea, un succes al lui Zevedei, dar numai pe termen scurt.

Chiar în toamna anului 1944, Blaga a avut ocazia să constate că Zevedei Barbu are dreptate, că noul regim politic vine cu oameni noi (sau vechi, dar repede reorientaţi şi convertiţi în filocomunişti, cum a fost Ion Călugăru, fost angajat al lui Nae Ionescu în anii de glorie a ziarului *Cuvîntul*), grăbiţi să îl ofenseze, la fel ca pe mulţi alţi intelectuali, unii cu activitate politică, alţii, precum Blaga, fără. Mai rău: să îl denunţe şi să îl pună sub acuzaţie. Primele atacuri la adresa lui nu au întîrziat să apară, în noiembrie 1944, în *Democraţia*, sub semnătura lui Al. Posescu[5].

---

3. Blaga, *Luntrea lui Caron*, p. 90.
4. Zevedei Barbu, *Drum şi destin printre husarii istoriei*, p. 83.
5. Al. Posescu, „Agonia unui filosof", în *Democraţia*, anul I, nr. 7, 19 nov. 1944. Cam tot atunci apărea o notiţă semnată Nicanor et Co., „«Obscurantismul» lui Lucian Blaga", publicată în *Viaţa românească* (anul XXXVI, nr. 1, nov. 1944, pp. 112-114); dar nu aş pune-o în aceeaşi categorie cu atacul lui Al. Posescu, deoarece discută, cu rezerve, este adevărat, dar în termenii proprii filosofiei, o notă a lui Blaga („Kant şi metafizica") din *Saeculum*. În ceea ce priveşte textul lui Al. Posescu, acesta a declarat că a mai încercat, încă înaintea războiului, să critice (de pe poziţii marxiste) filosofia blagiană, dar textul lui nu a fost acceptat la *Revista Fundaţiilor Regale* şi la *Rînduiala*, unde l-a trimis.

*

Cum era şi normal, filosofia lui Blaga nu s-a bucurat niciodată de o preţuire unanimă; în primul rînd, filosofia nu este mijlocul cel mai rapid de a ajunge la public, nici chiar la unul intelectual. Apoi, biografia şi personalitatea autorului, absent multă vreme din ţară deoarece plecat prin legaţiile României, pe deasupra, tăcut, nefamiliar mediilor bucureştene etc., au contribuit la păstrarea distanţei şi faţă de operă. În plus, extraordinarul lui ritm de scris, de pe urma căruia bombarda lumea intelectuală cu volum după volum de poezie, filosofie, teatru, nu avea de ce să îi aducă simpatii în mediul cultural-intelectual, prin definiţie al concurenţei intraspecifice. Şi, peste toate, filosofia lui, de o factură pe cît de originală, pe atît de complexă, saturată de filosofia occidentală asimilată într-o formulă personală, inspirată adesea din ştiinţa de ultimă oră, are nevoie de cititori şi comentatori specializaţi, aşa cum a fost, de pildă, Noica.

Pînă spre sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial, obiecţiile de natură ideologică (nu mă refer la cele propriu-zis filosofice) aduse acestei filosofii au fost dinspre dreapta: că nu este un filosof creştin sau unul propriu-zis ortodox, că nu este destul de român, că universul lui filosofic este lipsit de o etică, aşa că periclitează românitatea, ca să rezum astfel.

În anii războiului apar însă şi obiecţii ideologice dinspre stînga. Eugen Ionescu a avut onoarea istorică de a fi unul dintre primii critici dinspre stînga ai lui Blaga, din fericire numai în corespondenţa privată. În două dintre scrisorile lui către Tudor Vianu trimise de la Vichy în 1943 şi 1944, el îl anatemizează pe Blaga: „(ce antipatic a devenit! Nu are nimeni voie să-l contrazică! Mai rău ca Iorga! «Cultura» românească e blestemată a fi veşnic terorizată de un tiran apostol oficial!)"[6], exclamă într-o paranteză. El îi reproşează lui Blaga elogiul „permanenţei preistoriei", punîndu-l alături de Eliade (care „e un duşman al istoriei", zice Eugen Ionescu) şi de Nae Ionescu, socotindu-i apoi pe tustrei duşmani ai Occidentului şi ai progresului istoric[7].

Cred că este vorba despre o neînţelegere: Blaga, asemeni altor filosofi europeni, asemeni lui Leo Frobenius, a fost interesat şi de orizontul originar sau preistoric al popoarelor şi omenirii. Spre

6. Eugen Ionescu, scrisoare către Tudor Vianu, Vichy, 20 febr. 1944, în *Scrisori către Tudor Vianu*, II, *1936-1949*, ediţie îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu şi Vlad Alexandrescu, note de Vlad Alexandrescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1994, pp. 233-234.
7. Ionescu, scrisori către Tudor Vianu, Vichy, 23 dec. 1943 şi 20 febr. 1944, în *Scrisori către Tudor Vianu*, II, pp. 229, 232-234.

sfîrşitul secolului al XIX-lea, savanţii şi filosofii au început să aibă o viziune universalistă asupra istoriei lumii, deosebită (poate ar trebui să spun: opusă) de viziunea europocentristă de pînă atunci. În atenţia etnologilor, filosofilor culturii, a istoricilor religiilor etc. au intrat popoarele primitive, cărora le-au fost recunoscute semnificaţia şi importanţa în derularea istoriei umanităţii. În timp ce, să zicem, la Hegel, sînt recunoscute ca aparţinînd istoriei numai popoarele care au ajuns să îşi formeze stat, noua orientare, universalistă, asimilează în istorie, pe baza unor criterii noi şi mai largi, toate popoarele şi populaţiile lumii, şi pe orizontală, adică geografic, şi pe verticală, adică pe dimensiunea temporală, mergînd pînă la triburile primitive. Şi le studiază pe toate cu seriozitate – iar dacă mă gîndesc la Leo Frobenius, cu o admiraţie afectuoasă. Interesul pentru primitivitate nu a însemnat (şi nu înseamnă) nici adeziune la orientările politice de extremă dreaptă din perioada interbelică, nici reacţionarism, ci a fost şi este pur şi simplu o nouă cale deschisă de ştiinţele socio-umane şi de filosofie în cercetarea umanului. Interesul pentru popoarele aflate în fazele începătoare de evoluţie, deci mai aproape de „origini", are o legătură şi cu dezvoltarea psihanalizei, a celei freudiene şi, după 1912, şi a aceleia jungiene: aşa cum psihanaliza caută explicaţii în copilăria individului, diferite ştiinţe socio-umane, filosofia culturii, filosofia istoriei au căutat explicaţii pentru natura umană în „copilăria" popoarelor, a grupurilor umane. Cercetarea „originilor" ori a „preistoriei" a fost de altfel o cale validată de evoluţia culturii de-a lungul întregului secol XX şi este continuată şi astăzi.

Blaga era de fapt sincronizat în opera lui cu ştiinţele, şi ale naturii, şi ale lumii socio-umane, din vremea lui. Discipolul şi asistentul lui comunist, mă refer la Zevedei Barbu, a observat cu îndreptăţire că Blaga, prin geniul lui creator, a fost un „premergător" al mai multor curente şi concepte din etnografie, antropologie, şi un „deschizător de drumuri", de pildă în teoria cunoaşterii şi filosofia culturii; şi, cu experienţa lumii occidentale şi sud-americane în care a trăit, Zevedei Barbu l-a considerat pe „Lucian" (l-a tutuit în cărţile lui, el spune că şi în perioada cînd i-a fost asistent) un mare filosof european: „Blaga este, fără îndoială, cel mai mare gînditor român şi unul dintre cei mai mari gînditori europeni ai secolului prezent"[8] (adică ai secolului XX). Tot ca premergător al mai multor direcţii din cultură l-a privit pe Blaga şi Pompiliu Constantinescu: „Prin structură intelectuală şi tendinţe, d. Blaga a premers tuturor dorinţelor programatice şi zgomotoaselor manifeste spiritualiste din ultimii ani"[9].

8. Zevedei Barbu, „Lucian Blaga", în caietul „Destin", Madrid, 1962; republicat în Idem, *Metafizică şi umanism*, II, pp. 943, 938-939.
9. Pompiliu Constantinescu, „Lucian Blaga", 1933; Idem, *Scrieri*, 1, p. 274.

Astfel contextualizată, acuzaţia pe care Eugen Ionescu i-o aduce lui Blaga apare ca nefondată.

Eugen Ionescu visa o catedră de filosofia culturii condusă de Vianu, spre a contracara „învăţămîntul nefast" al lui Blaga. Cît de „nefast" a fost acest învăţămînt se vede în coagularea, în jurul lui, a Cercului Literar de la Sibiu, unul dintre cele mai strălucite momente de rodire intelectuală pe care le-a avut vreodată vreo universitate românească – şi numai faptul că s-a instalat socialismul real în România a făcut ca roadele rezultate de pe urma acestei generaţii ardeleneşti să fie parţiale şi mutilate. În aceeaşi scrisoare din februarie 1944 către Vianu, el i-a cerut acestuia sfatul cum anume să sistematizeze cultura românească pe două linii, pentru a le-o prezenta francezilor: o linie „modernistă, occidentalizantă, raţionalistă" i-ar cuprinde pe Lovinescu, Ralea, Vianu, Zarifopol, Cioculescu, Streinu, Călinescu, Camil Petrescu, Pompiliu Constantinescu; o alta, „sămănătoristă, antioccidentală, mistică", i-ar cuprinde pe Pârvan, Nae Ionescu, Blaga, Cioran, Eliade, Noica[10].

(Aş observa că în cultura română Occidentul are, pe bază de gîndire inerţială şi necontextualizare cronologică, un sens pozitiv, reprezintă o valoare de imitat; or, în perioada interbelică, fascismul italian şi naţional-socialismul german tot în Occident se aflau, căci sînt, de fapt, curente occidentale. Valoarea de model pe care o atribuie Eugen Ionescu în aceste scrisori Occidentului nu se verifică, pentru acel moment, în nici un fel.)

Să remarcăm faptul că ar fi greu să îl socotim antioccidental pe Pârvan, cu proiectele lui de universitate după tipicul apusean şi american; sau pe Cioran, admirator al Occidentului, al Franţei îndeosebi, din al cărei standard de civilizaţie a făcut o normă pentru evoluţia României; pe Blaga, care proiecta o cultură majoră de autor după modelul occidental, însă, ca să nu mai fim veşnic imitatori, cu substanţă românească; faptul că aceşti autori s-au ocupat şi de România sau în primul rînd de România nu îi transformă în antioccidentali. Nici Noica, format şi la şcolile Occidentului şi cerînd, în *Pagini despre sufletul românesc*, să nu mai fim eternii săteni ai istoriei[11], nu a fost un antioccidental propriu-zis. Singurul antioccidental (filorăsăritean, filobizantin) şi antifrancez declarat a fost Nae Ionescu; căci pînă şi Eliade, iniţial antioccidental şi antifrancez, după ce a cunoscut, în compania lui Cioran, Parisul, s-a convertit la admiraţia faţă de Occident, concret: faţă de Franţa, şi a

10. Ionescu, scrisoare către Tudor Vianu, Vichy, 20 febr. 1944, în *Scrisori către Tudor Vianu*, II, pp. 235-236.
11. Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, Bucureşti, Colecţia Luceafărul, 1944, p. 8.

regretat că n-a făcut studii la Paris[12]. În concluzie, Eugen Ionescu a făcut atunci un tablou de ansamblu al culturii române simplificînd drastic. Rezultatul final al proiectului său a fost textul, de mică dimensiune, *Littérature roumaine*[13], din care numele lui Blaga lipseşte.

Cît priveşte întrebarea dacă Blaga a fost în opera lui un duşman al istoriei, sămănătorist, aşa cum l-au diagnosticat şi G. Călinescu şi Henri H. Stahl[14], antioccidental, mistic, răspunsul este nu. Blaga considera istoria drept singurul spaţiu de creaţie şi manifestare pe care îl are omul. Sămănătorist nu a fost, dimpotrivă, formula lui poetică a fost de-o modernitate izbitoare, iar faptul că mînuieşte spontan sau premeditat mituri şi arhetipuri (româneşti, zonale, universale), ori chiar le creează, ţine de formula lui intelectuală, asemănătoare cu a lui Brâncuşi, care sculpta arhetipuri, sau cu a lui Enescu ori Béla Bartók, genii componistice care au folosit motive muzicale populare româneşti în interiorul creaţiilor lor. Blaga nu

12. În 15 ianuarie 1943, Eliade recunoaşte că „una dintre marile mele melancolii e nutrită de gîndul că n-am avut noroc să trăiesc, încă tînăr fiind, la Paris. Nu regret studenţia în India, dar sunt desperat cînd mă gîndesc că aş fi putut trăi la Paris între 1932-1938"; Mircea Eliade, „Jurnalul portughez", în Idem, *Jurnalul portughez şi alte scrieri*, 1, prefaţă şi îngrijire de ediţie de Sorin Alexandrescu, studiu introductiv, note şi traduceri de Sorin Alexandrescu, Florin Ţurcanu şi Mihai Zamfir, traduceri din portugheză şi glosar de nume de Mihai Zamfir, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006, p. 170.
13. Eugène Ionesco, *Littérature roumaine, suivi de Grosse chaleur, adapté de I.-L. Caragiale*, Paris, Fata Morgana, 1998. În *Littérature roumaine*, scriitorul prezintă triumful lui E. Lovinescu şi al modernismului românesc, precum şi sinteza „naţional-universal" ca petrecîndu-se „în mod natural, spontan"; el menţionează existenţa „antisemitismului, a naţionalismului şi a antioccidentalismului" în viaţa politică şi intelectuală a României, fără să dea nume. Un capitol prezintă „Curentele ideologice şi literare ale secolului XX", dar fără nume. Nominalizările, atunci cînd sînt făcute, nu au obligatoriu o coloratură ideologică, deşi aceasta nu lipseşte (de exemplu, despre Iorga ne spune că a fost victima unui atentat săvîrşit de gardişti, *„ses fils ennemis"*). Împărţirea cu toiagul în două a apelor culturii române, aşa cum o găsim în scrisoarea către Vianu, nu este decît parţial respectată; aripa de dreapta este condensată într-o singură pagină, în care numele sînt lăsate pe dinafară, dar sînt precizate trăsăturile ei ideologice: antiraţionalismul, misticismul, antiistorismul, rasismul, organicismul.
14. Pentru afirmaţia că a trăi la sat „înseamnă a trăi în zariştea cosmică", G. Călinescu îl apropie pe Blaga de sămănătorişti: „În ăst chip congenitala oroare de oraş a scriitorului român, structural semănătorist, îşi găseşte justificare într-o filosofie ontologică", scrie G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundaţia Culturală Drăgan [ediţie anastatică, reproduce ediţia întîi], 1980, p. 866 (în continuare, *Istoria literaturii române*). Un alt exeget care îl socoteşte pe Blaga sămănătorist este sociologul Henri H. Stahl, în *Eseuri critice. Despre cultura populară românească*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 87.

are în creaţia lui nimic din idilismul minor şi dulcegăria invalide estetic ale sămănătorismului. În filosofia sa, de valoare superlativă, el şi-a urmat calea proprie, conectată subteran ori pe faţă la ştiinţele extrem-contemporane (fapt pe care din păcate puţini dintre contemporanii săi l-au sesizat), la filosofia universală şi, simultan, la fondul popular anonim românesc (la inconştientul colectiv românesc, ca să folosesc prin adaptare un termen al lui Jung).

Pentru cultura românească, faptul că a avut două curente socio-culturale complexe care s-au ocupat de ţărănime – clasa pînă acum vreo treizeci de ani cea mai numeroasă, care acum a ieşit pur şi simplu din istorie, nu mai există, dar nimeni nu a băgat încă de seamă –, sămănătorismul şi poporanismul, curente care au eşuat din punct de vedere estetic, a devenit de multă vreme un adevărat blestem; din cauza acestor două eşecuri mari, orice text literar în care sînt prezente mediul ţărănesc sau pur şi simplu peisajul, natura, este confundat cu sămănătorismul şi descalificat din start. Or, lucrurile sînt mai complicate, modelele de civilizaţie, mai multe. De unde ştim că Blaga nu va fi socotit în viitor un precursor român al ecologiei, de pildă, şi că felul în care îşi petrecea el verile, la ţară – Nietzsche umbla vara în zone montane... –, de preferinţă sub un pom, unde citea şi scria, nu va fi pe viitor un vis de invidiat? (Iar literar, de evaluat prin orientarea, recentă, a *eco-criticii.*) Şi, pentru cine îşi poate permite, un vis de urmat (aşa cum Eugen Ionescu însuşi tînjea, din Paris, după spaţiul rural unde a copilărit, din La Chapelle-Anthenaise). De fapt, acest model al vieţii mai aproape de natură chiar este urmat, cine are bani îşi face acum casă de vacanţă la ţară, în mijlocul unei livezi – cam aşa cum englezilor le place încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea să locuiască la ţară sau cum americanilor le plac locuinţele cît mai însingurate şi fără gard, undeva în afara oraşului. Poate că acum, cînd, pe de o parte, clasa noastră ţărănească a încetat să mai existe, iar pe de altă parte se vede că omul şi civilizaţia noastră agresiv direcţionată pun natura în pericol, am putea renunţa să mai aplicăm clişeul descalificant de „sămănătorist" oricui a avut sau are dorinţa de a trăi într-un mediu mai apropiat de acela natural.

Nu cunosc articole sau pagini antioccidentale ale lui Blaga. Ştiu în schimb exclamaţia lui, din *Luntrea lui Caron*, despre casa unor prieteni: „Aci la voi", se adresa el amfitrionilor, „găsesc încă un colţ de patrie şi de Europă"[15]. Şi, la fel, observaţii de-ale lui despre Occident – inclusiv despre Franţa, Parisul[16] fiind oraşul unde nu rata niciodată să se oprească. Nu există antioccidentalism în opera

15. Blaga, *Luntrea lui Caron*, p. 198.
16. Vezi Ion Breazu, „Note de jurnal. Paris 1927-1928. Sibiu 1945", în *De amicitia Blaga – Breazu*, pp. 309-320.

lui Blaga, ci privirea sa despre această lume – pe care a cunoscut-o direct, în care nu a vrut să rămînă, el dorea să ajungă profesor la Cluj –, observațiile lui bazate pe experiență, filtrate prin grila filosofiei culturii și a istoriei „vîrstelor", o gîndire marcată, poate mai mult decît a vrut el să admită, de Spengler. Blaga a privit toate creațiile de istorie și cultură, indiferent de „vîrsta" acestora, cu o comprehensiune largă și o admirație vie față de puterea de zămislire spirituală a omului de oriunde. Tocmai din cauza acestui respect fundamental, în concepția lui nu a existat nici o atitudine anti-: nici atitudinea antioccidentală.

Faptul că în filosofia sa a scris și un „studiu de caz", *Spațiul mioritic* (care este numai *o aplicație* a filosofiei lui a culturii), nu reprezintă o manifestare antioccidentală, ci expresia interesului natural, de ins care trăise Unirea din 1918 și lucra la „proiectul" său și al generației sale: crearea culturii naționale românești la nivel universal. Interesul său față de *matricea culturală* națională căreia îi aparținea, în mod fatal, prin naștere nu are nevoie de justificări. Este semnificativ că ideea spațiului mioritic i-a venit într-o discuție cu Hugo Marti[17], prietenul său elvețian, căruia a încercat să-i argumenteze faptul că muzica românească are propriul ei specific, prin care diferă de muzica rusească, cu care prietenul său elvețian o confunda.

Cred că diagnosticarea lui Blaga drept antioccidental este bazată pe o neînțelegere: Blaga s-a crezut din start, încă din anii 1920, în stare să creeze o *operă de autor* care, *fără să mai imite vreun model occidental*, dar bazîndu-se pe asimilarea culturii universale (filosofie, teologie, literatură anonimă, pictură, muzică, arhitectură, știință), să reprezinte individualitatea românească la nivelul cel mai înalt. Ca toată generația lui, a avut aspirația de a plasa cultura românească în spațiul universalității de tip european: „va veni odată vremea cînd cultura noastră, fără să ceară necontenit un sprijin

17. Prima aluzie că ideea i-a venit într-o discuție cu un prieten din Occident se află în eseul „Simboluri spațiale" (*Darul vremii*, anul I, nr. 4-5, mai-iun. 1930), eseu republicat în Blaga, *Ceasornicul de nisip*, p. 151. Cînd a polemizat cu Dan Botta, Blaga a spus direct că ideea i-a venit dintr-o discuție cu prietenul său Hugo Marti (vezi Blaga, „Hazul țărănesc al imperialului Dan Botta", în *Timpul*, anul V, nr. 1423, 26 apr. 1941; text reluat în volumul Dan Botta, *Unduire și moarte*, cu un fragment pentru Dan Botta de Mircea Eliade, ediție și postfață de Gheorghe Hrimiuc-Toporaș, Iași, Institutul European, 1995). Blaga a povestit mai multor cunoștințe cum anume i-a venit ideea, așa că în volumul de interviuri realizat de I. Oprișan (*Lucian Blaga printre contemporani*) mulți dintre cei intervievați relatează faptul. Vezi și Blaga, „Despre spațiul mioritic", însemnări inedite aflate la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj, transcrise de Mircea Popa, în Mircea Popa, *Lucian Blaga prin cenușa vulcanului*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2019, pp. 282-284.

dedesubt, o să stea pe picioarele proprii ca un ce divin, atotputernic şi de sine stătător"[18], a afirmat el programatic. Tînărul filosof credea că acest ideal poate fi împlinit prin producerea de către noi a ceea ce lipseşte din cultura europeană – şi anume, o filosofie a culturii care să integreze în interpretare întregul istoriei şi culturii continentale. După părerea lui Blaga, o asemenea filosofie a istoriei nu mai putea să fie creată de Occident, ci numai de către un „popor tînăr"[19], precum acela român – poate chiar de către un filosof tînăr, precum Blaga însuşi! El a vrut şi a fost în stare să nu mai fie pur şi simplu un imitator al vreunui model occidental, ci un creator. Măsura în care i-a reuşit sau nu acest proiect este o altă discuţie, care nu intră în intenţiile studiului de faţă.

*

Aşa cum Vasile Băncilă, exegetul şi prietenul său, l-a determinat pe Blaga să se intereseze de fenomentul legionar, respectiv să accepte invitaţia de a ţine o conferinţă la Brăila, la Frăţia de Cruce de acolo, şi prietenia cu Zevedei Barbu l-a determinat pînă la urmă pe Blaga să accepte să facă un gest politic.

După cum relatează Blaga, prietenul său l-a persuadat încă de la bun început, din septembrie 1944, că noul regim îl va pune pe „linie moartă", dar că gestul pe care l-a făcut faţă de el, apărîndu-l la proces, i-a creat o oarecare simpatie în rîndul stîngii comuniste. În *Luntrea lui Caron*, Blaga relatează pe pagini întregi episodul[20], iar biograful său, Ion Bălu, l-a reconstituit cu acurateţe pe bază de documente. Şi anume, Blaga a avut întîlniri repetate cu Zevedei şi a fost pas cu pas sfătuit, persuadat, înfricoşat cu prevestiri întunecate despre ce urmează să i se întîmple sub comunişti; iar în final a fost ispitit să intre în viaţa politică, să se înscrie într-un partid politic, prezentat de Zevedei Barbu ca al „micilor burghezi". Cîndva, în anul 1945, Zevedei l-a convins pe Blaga că îşi va salva „existenţa creatoare"[21] dacă se înscrie în Partidul Naţional Popular, pe cale de înfiinţare. Filosoful a lipsit de la Congresul de formare al partidului (11-13 ianuarie 1946), iar cînd a luat cunoştinţă din presă că partidul s-a format prin metamorfozarea Uniunii Patrioţilor şi că el apare în structurile de conducere, şi anume în Comitetul Central al noului partid[22], spre sfîrşitul unei lungi liste de intelectuali cunoscuţi ca marxişti, şi-a dat seama că este vorba

18. Blaga, „Pe marginea unei cărţi", 1921, în Idem, *Ceasornicul de nisip*, p. 46.
19. *Ibidem*, p. 46.
20. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 93-130.
21. *Ibidem*, p. 112.
22. ***, „Congresul Partidului Naţional Popular. Dl Mitiţă Constantinescu a devenit preşedinte", în *Scînteia*, seria III, anul XVII, nr. 426, 14 ian. 1946, p. 3.

despre un partid satelit celui comunist şi că, deci, a intrat într-o capcană.

Reacţia lui transpare clar din scrisori: s-a îmbolnăvit. El s-a autoculpabilizat că a acţionat ca să îşi salveze „numai existenţa", „existenţa simplă, singură, animală", iar nu „existenţa creatoare", şi că s-a purtat cu „laşitate"[23]. Invadat „ca de un corp străin pe care nu l-am putut asimila şi pe care a trebuit să-l elimin, fiindcă începuse să-mi dezorganizeze substanţa nervoasă"[24], îmbolnăvit de-a binelea, a plecat din Sibiu la Cluj şi s-a internat la clinica universitară condusă de profesorul Ioan Goia. Chemată de el, a sosit şi Cornelia, să îl îngrijească. Reîntors la Sibiu şi baricadat în spatele unui diagnostic real, dar mult amplificat, la 11 februarie 1946 şi-a dat demisia din partid, printr-o scrisoare – trimisă prin Zevedei Barbu însuşi – către preşedintele Partidului Naţional Popular, Mitiţă Constantinescu, la care a ataşat un certificat medical care atesta boala:

> „Vă rog cu mult regret să mă socotiţi ca nemaifiind parte din comitet şi din Partid. Retragerea mea nu are altă semnificaţie decît aceea de a mă pune la adăpost de orice frămîntări sufleteşti ce mi-ar agrava boala, zădărnicind vindecarea"[25].

Deci, episodul politic de stînga s-a petrecut în ianuarie-februarie 1946. Iar filosoful şi-a dat demisia la o lună după primul congres, de înfiinţare, al Partidului Naţional Popular. În corespondenţa privată, a făcut numeroase aluzii patetice la această foarte dureroasă pentru el „chestiune de natură morală"[26] prin care a trecut[27] şi de pe urma căreia se considera, nu fără amărăciune, „mai bogat cu o experienţă morală"[28]. Pe deasupra, faptul că s-a sustras din partidul marionetă l-a înfricoşat, mai ales că, din ianuarie 1945, prin vocea autoritară a ideologului comunist Lucreţiu Pătrăşcanu, atunci ministru al Justiţiei, filosofia sa şi el însuşi erau o ţintă directă a atacurilor oficiale.

I.D. Sîrbu, care susţine că l-ar fi văzut pe Blaga în această perioadă, povesteşte că filosoful se temea de urmările demisiei – ceea

23. *Ibidem*, p. 122.
24. Blaga către Ion Breazu, Sibiu, 9 mart. 1946, în *De amicitia Blaga –Breazu*, pp. 305-306.
25. „Demisia lui Lucian Blaga din Partidul Naţional Popular...", Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj-Napoca, Fondul „Dorli Blaga", în Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, p. 103.
26. Blaga către Băncilă, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 283.
27. Despre această perioadă din viaţa lui Blaga şi a soţiei sale, care de asemenea s-a îmbolnăvit de supărare, vezi şi Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, pp. 24-28.
28. Blaga către Domniţa, Sibiu, 9 apr. 1946, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 139.

ce era de fapt normal. În interviul „L-am văzut pe Blaga plîngînd", realizat de Ion Jianu, publicat inițial în revista *Ramuri*, fostul student și asistent al lui Blaga dă o versiune spectaculoasă a faptelor. El narează că în toamna anului 1946, la Cluj (!), doamna Cornelia Blaga l-ar fi dus cumva în taină la Blaga, la spital, și acesta i-ar fi vorbit cam așa: „Gary, mi-a spus, te-am chemat ca să afli de ce sunt aici. Bolnav de uremie. Nu am uremie, dar mi s-a propus, de sus de tot, să accept să fiu președintele unui nou partid politic: PNL, Partidul Național Popular. Eu, toată viața mea, am refuzat să fac politică. Știu ce pot, știu și ce nu pot. Eu am adunat pietre pentru templul meu filosofic: vocația mea este filosofia și libertatea. L-am refuzat pe Carol al II-lea, părăsind diplomația. Am refuzat legionarii, am refuzat și pe Antonescu. Cum să accept să mă mut acum din catedrala sistemului meu ca să ajung să semnez afișe electorale într-un cort militar rusesc... Am refuzat! Dar sunt foarte amenințat, mi-e frică să nu fiu ucis. Dacă pățesc ceva, tu ești martor că nu am murit de uremie. Ci de altceva... Cam așa ceva mi-a spus"[29].

Dacă dăm la o parte elementul senzaționalist și formulările bombastice ale lui I.D. Sîrbu (Blaga, oricît era de conștient de valoarea sa, nu vorbea despre sine cu formulări precum „catedrala" operei...), relatarea are un anumit (nu total) conținut de adevăr: Blaga i-a cerut lui Carol al II-lea să aprobe ieșirea sa din diplomație, i-a refuzat pe legionari cînd aceștia i-au propus oficial o colaborare, l-a refuzat pe Antonescu cînd i-a fost propusă, din partea lui Crainic (care era ministrul Propagandei), prin intermediul lui Stăniloae și Grigore Popa, conducerea unei publicații[30].

Nu este exact că lui Blaga i-ar fi fost propusă conducerea noului partid, fusese numit numai în Comitetul Central al acestuia; această inexactitate i se datorează, cel mai probabil, lui I.D. Sîrbu. Indiferent de la cine a aflat Sîrbu toată istoria asta, direct de la Blaga sau dintr-o sursă intermediară oarecare, detaliile pe care le dă el nu sînt exacte, narațiunea lui nu se potrivește cu cronologia reală a evenimentelor; faptul că își datează vizita la spital la Blaga în toamna anului 1946 este un indiciu că ea nu a avut loc, căci Blaga s-a internat la Cluj în ianuarie 1946, cînd el și familia lui mai locuiau la Sibiu. Familia Blaga s-a mutat la Cluj în vara-toamna anului 1946, cînd Blaga, de multă vreme demisionat din Partidul Popular, s-a însănătoșit. Presupun însă că este

29. I.D. Sîrbu, „L-am văzut pe Blaga plîngînd", interviu realizat de Ion Jianu, 1989, în Idem, *Atlet al mizeriei*, pp. 111-112.

30. „Crainic mi-a oferit să primesc direcția unui ziar, la Sibiu. N-am primit", i-a scris Blaga lui Băncilă, în 29 martie 1941; vezi Băncilă – Blaga, *Corespondență*, pp. 117-216. În „Memoriul" său către C.C. al P.M.R., 1959, Blaga a evocat de asemenea episodul, vezi *supra*, cap. „Un filosof fără rege".

corectă afirmaţia că, după ce şi-a dat demisia din acest partid, filosoful s-a temut de posibilele consecinţe asupra vieţii lui.

O relatare şi mai fantastică asupra acestui episod din biografia filosofului se află de altfel şi-n cartea autobiografică, nu lipsită de narcisism, a lui Nicolae Balotă, *Abisul luminat*[31]; precum alţi studenţi ai lui Blaga şi precum cei mai mulţi dintre cerchişti, şi Balotă a scris despre fostul său magistru ambivalent, împărţit între admiraţie şi respingere.

Peripeţia asta politică în care a fost atras de Zevedei Barbu a lăsat în Blaga o umbră. Abia la ceva vreme după demisie s-a simţit mai bine, s-a arătat în centrul Sibiului, unde umblau pe seama lui zvonuri fantastice, s-a dus la şcoala lui Dorli, să fie văzut; şi, de asemenea, i-a revenit inspiraţia şi a putut să îşi continue *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, carte începută în toamna anului 1945.

*

Legătura strînsă între Blaga şi fostul său asistent a continuat pînă cînd acesta din urmă a rupt, în 1948, relaţiile cu România. Ultima lui vizită la Blaga a fost în anul 1947. Zevedei Barbu era pe vremea aceea funcţionar în Ambasada română din Londra şi fusese chemat de Ana Pauker în ţară, iar el bănuia că i se pregăteşte retragerea din post. A mers să-l vadă pe Blaga, căruia i-a adus un cadou preţios – multă cafea verde, care poate fi păstrată vreme mai lungă, şi... ciorapi de nailon pentru Dorli, care avea atunci 17 ani. Ea şi-a îmbrăcat ciorapii la o petrecere cu colegii, la Colegiul Academic; pentru că avea picioare frumoase, moştenire de la mama ei, care la rîndul ei le moştenise de la mama ei, purta rochii scurte, de data asta, o izbitoare rochie de un roşu profund, şi, bineînţeles, lungă numai pînă la genunchi. Iar colegii ei, care nu mai văzuseră niciodată nailon, i-au spus că are „ciorapi de sticlă" – mi-a povestit Dorli, foarte amuzată, în data de 10 august 2020.

Tot atunci Dorli mi-a spus în treacăt că Zevedei ştia că Ana Pauker, ministrul român de Externe, vrea să-l schimbe, dar a „păcălit-o", i-a spus că merge înapoi în Anglia, să-şi adune lucrurile. A fost lăsat să iasă din ţară. Ştim că de fapt Zevedei Barbu a părăsit Ambasada numai la sfîrşitul anului 1948, într-un mod dramatic, anunţîndu-şi demisia şi apoi ieşind în fugă din clădirea Ambasadei, de teamă că va fi arestat şi expediat colet în ţară[32], iar apoi şi-a construit, cu migală, o carieră de profesor în Anglia. La prima lui revenire în România, cu ocazia Congresului Internaţional de Estetică, ţinut la Bucureşti între 28 august şi 2 septembrie 1972, Zevedei a fost acasă la Dorli Blaga-Bugnariu şi Tudor Bugnariu, invitat la cină.

31. Balotă, *Abisul luminat*, cap. „Lucian Blaga între demoni şi muze".
32. Zevedei Barbu, *Drum şi destin printre husarii istoriei*, pp. 104-105.

Capitolul II

Cînd Partidul Național Țărănesc face presă

Așa cum, în 1945, Rădulescu-Motru și-a notat că Blaga a trecut de la legionari la comuniști, și ziaristul țărănist Zaharia Boilă a anunțat, în anul următor, în ziarul *Patria*, că Blaga s-a dat cu noua putere, cu „fenede-ul" (cu Frontul Național Democrat, creat la 26 septembrie 1944 sub supravegherea P.C.R.). Știrea venea pe fundalul tulbure al luptei pentru putere între noul regim, impus de sovietici, și partidele politice „istorice" (prin simpla denumire de „istorice", noul regim dădea semnalul că le va transforma degrabă în trecut, observă undeva Blaga), între care cel mai puternic, Partidul Național Țărănesc, era încă din toamna anului 1944 ținta celor mai violente atacuri din partea noii puteri. Pentru Blaga, notița din *Patria* venea pe fundalul tirului ideologic la care-l supuneau Lucrețiu Pătrășcanu și presa comunistă, pe fundalul depresiei serioase cauzate de gafa de-a fi intrat în Partidul Național Popular și a fricii de urmări după ce ieșise din el.

> „Poetul Lucian Blaga, azi șef fenedist la Sibiu, era subsecretar de stat în guvernul Goga și candidatul legionarilor la președenția «Astrei»",

scrie, amabil, Zaharia Boilă în ziarul *Patria*[33], al Partidului Național Țărănesc, sau din reflex malițios de jurnalist, sau pentru că pur și simplu nu era la curent cu demisia poetului. Deci, exact atunci cînd Pătrășcanu dădea tonul demolării întregii filosofii românești, publicistul național-țărănist Zaharia Boilă a lansat în presa sibiană acuzația cum că filosoful suferă de oportunism politic. În afirmația lui Boilă se află trei informații, una adevărată: aceea că Blaga a făcut parte din guvernul de patruzeci și patru de zile al lui Goga. Șef fenedist Blaga nu a fost, pentru că, fără să fi participat măcar la congresul de deschidere (ianuarie 1946)

33. George Ohăbeanu *alias* Zaharia Boilă, „În jurul antisemitismului", în *Patria*, anul 27, nr. 31, 26 mart. 1946, p. 1; republicată în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 307.

al Partidului Naţional Popular, şi-a trimis, prin Zevedei Barbu, în februarie 1946, demisia din partidul în care n-a activat nici măcar o zi, dar în care, spre marea sa supărare pe sine însuşi, se înscrisese totuşi.

În ceea ce priveşte candidatura lui din partea legionarilor la conducerea Astrei, de care îl acuză Boilă, Blaga a explicat singur situaţia, într-o scrisoare către Ion Breazu:

> „Sibiu, 2 apr. 1946 / Scumpe Breazu, / [...] / Vreau să te rog ceva. Mi se spune că într-un număr recent al «Patriei» Zachi [Zaharia Boilă] mă acuză că aş fi fost candidatul legionarilor la preşidenţia «Astrei». Eu cred că tu eşti cel dintîi în măsură să-l lămureşti, că acuza e de domeniul unei fantezii ranchiunoase. Ţi-aduci aminte că iniţiativa a pornit de la *tine* şi *de la Iuliu Moldovan*, şi că eu numai foarte greu am cedat insistenţelor voastre. Despre toată această chestie eu n-am vorbit decît cu tine. De altfel nici nu s-a ajuns la «candidare», deoarece tocmai reprezentantul legionarilor nu era de acord cu lista propusă. Ranchiuna – care e? Iuliu Maniu dorea atunci la preşidenţie pe Ghiţă Pop. Eu n-am avut nimic împotrivă, fiindcă sunt cel dintîi gata să recunosc că Ghiţă Pop avea infinit mai mari merite pentru cultura românească decît mine. / Fapt e că asemenea ieşiri, în situaţii psihologice aşa de grele pentru mine, mă dezgustă cumplit"[34].

Deci: persuadat de Ion Breazu şi Iuliu Moldovan (preşedintele Astrei), Blaga a acceptat – cîndva pe durata statului naţional-legionar, deci între septembrie 1940 şi ianuarie 1941 – să candideze din partea legionarilor la Astra, probabil la filiala locală. Informaţia este importantă, căci avem, pentru a doua oară, confirmat de Blaga însuşi, faptul că a acceptat, e drept, „foarte greu", „la insistenţele voastre", o colaborare de principiu cu legionarii, în domeniul cultural, ca şi acea făgăduită şi niciodată ţinută conferinţă pentru Frăţia de Cruce din Brăila. Amîndouă acordurile lui Blaga sînt date în timpul statului naţional-legionar. La amîndouă aceste acorduri de principiu, cererea a venit din afară, nu a fost iniţiativa lui Blaga. Nu este vorba despre un minister, despre un rectorat sau despre cine ştie ce altă funcţie importantă, vizibilă, bănoasă, care i-ar fi conferit putere, ci despre o conferinţă – neţinută – şi o candidatură la Astra – nedepusă.

Fapt important, în scrisoarea lui Blaga către Breazu este consemnată şi *reacţia legionarilor faţă de filosof*: *nu l-au vrut*, nu l-au considerat potrivit pentru ei, nici ei, nici Iuliu Maniu, care avea

34. Blaga, scrisoare către Ion Breazu, Sibiu, 2 apr. 1946, în *De amicitia Blaga – Breazu*, pp. 306-307.

propriul candidat, precum și propriile lui mai vechi înțelegeri cu legionarii lui Zelea Codreanu. În previziunile lui din 1940, Nae Ionescu avusese în fond dreptate! În plus, Stăniloae, în serialul „Cosmologia dlui Lucian Blaga" (mai 1940), îi prevenise pe legionari că Blaga este incompatibil cu doctrina lor, ba chiar un *pericol pentru neamul și ortodoxia românească*.

Cît privește situația „grea" despre care îi scrie lui Breazu, el continua o confesiune dintr-o altă epistolă, din 9 martie 1946[35], și făcea aluzie la boala sa și a Corneliei, declanșate de gafa sa morală de a se fi lăsat atras în Partidul Național Popular, din care își dăduse deja demisia.

Privită dintr-un cu totul alt unghi, situația din 1946 a lui Blaga este trasă la indigo cu aceea, tot din 1946, a lui Eugen Ionescu, neprietenul său. Și pe viitorul dramaturg, țărăniștii – cei de la ziarul *Dreptatea*, prin N. Carandino, directorul oficiosului țărănist – l-au demascat public[36], în martie 1946, pentru ce a scris despre armata română[37], livrîndu-l astfel unui proces complicat[38], judecat de un tribunal militar, care a dat o sentință grea: 5 ani închisoare corecțională pentru ofensa armatei; 6 ani închisoare corecțională pentru ofensa națiunii; 5 ani interdicție corecțională. Și, în plus, sentința tribunalului militar anunța: „Curtea a decis să se facă demersuri pentru a se cere extrădarea condamnatului din Franța"[39]; fapt care, dacă ar fi fost pus în aplicare, ar fi schimbat înfățișarea teatrului universal așa cum îl cunoaștem astăzi.

În 26 martie 1946, exact în timp ce erau judecate procesele criminalilor de război, două ziare țărăniste, *Patria* și *Dreptatea*, perfect sincronizate, i-au denunțat, prin doi ziariști diferiți, Zaharia Boilă și N. Carandino[40], pe Blaga și pe Eugen Ionescu, pentru fapte diferite. Zaharia Boilă l-a denunțat pe Blaga amestecînd

35. Blaga, scrisoare către Ion Breazu, Sibiu, 9 mart. 1946, în *Ibidem*, pp. 305-306.
36. N. Carandino (semnat: Dreptatea), „Cine insultă armata!!", în *Dreptatea*, anul XXI, nr. 43, 26 mart. 1946, p. 2.
37. Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris. Fragmente dintr-un jurnal intim", datat „Paris, 19 martie 1945", în *Viața românească*, anul XXXVIII, nr. 3, mart. 1946.
38. Vezi Marta Petreu, „Un oarecare Eugen Ionescu, poet ratat și dezechilibrat, este condamnat în contumacie de Curtea Marțială la 5 ani închisoare corecțională pentru ofensa armatei, 6 ani închisoare corecțională pentru ofensa națiunii, 5 ani interdicție corecțională", în Idem, *Ionescu în țara tatălui*, ediția a treia revăzută și adăugită, Iași, Polirom, 2012.
39. Sentința a fost anunțată în presa cotidiană bucureșteană în 31 mai 1946; bisăptămînalul armatei a anunțat-o în 3 iunie, sub titlul „Unul dintre calomniatorii armatei pedepsit cu ani grei de închisoare" (*Glasul armatei*, anul II, nr. 78, 3 iun. 1946, p. 1).
40. Vezi Marta Petreu, „Un oarecare Eugen Ionescu...", în Idem, *Ionescu în țara tatălui*, pp. 138-140.

adevărul cu zvonurile; să notăm că, deşi a revenit, în alt număr al *Patriei*, nu a avut succesul fulminant repurtat de Carandino, care, denunţîndu-l pe Ionescu pentru un text, l-a căpătuit, în contumacie, cu o foarte grea condamnare. Asupra lui Blaga, în afară de faptul că s-a simţit „dezgustat", se pare că nu au existat şi alte urmări.

Iar „demascarea" făcută de ziariştii ţărănişti pe seama celor doi scriitori aruncă o lumină proastă asupra Partidului Naţional Ţărănesc, ocupat cu hărţuieli mărunte, iar nu cu construirea unei rezistenţe şi opoziţii fundamentale în faţa comunismului de origine sovietică în curs de instalare în ţară; să nu uităm că, în momentul respectiv, P.N.Ţ. era cel mai important partid interbelic care supravieţuise războiului şi pe care puterea comunistă în curs de instalare îl considera duşman şi încerca să îl distrugă.

Capitolul III

Blaga citit de Pătrășcanu

Încă nu se stinseseră ecourile atacurilor teologilor, şi, imediat după 23 August 1944, au început acelea politico-ideologice din partea noii puteri, comuniste, în curs de instalare şi apoi bine înstăpînită peste țară. În 18 ianuarie 1945, într-o conferință de senzație[41] ținută la București, Lucrețiu Pătrășcanu, membru al Comitetului Central al P.C.R. şi ministru al Justiției, a început măsurarea operei filosofice a lui Blaga cu metrul marxist. Textul conferinței, „Curente şi tendințe în filosofia românească", a fost publicat în revista *Viața românească*, în numărul pe martie-aprilie 1945, aproximativ două pagini din total fiind despre Blaga. Punctul de vedere al ideologului comunist este cel marxist-dogmatic; el consideră că Blaga „este un mistic cu vag parfum medieval, cu înclinări eclectice şi agnostic", că „se complace" în „antiraționalism, misticism şi vag teoretic", că şi-a ales „primitivitatea" ca „punct de plecare" şi că este, „alături de existențialişti, reprezentantul tipic al crizei filosofiei, al crizei gîndirii filosofice din țara noastră". Într-o lume liberă, acest diagnostic ar fi putut fi un punct de pornire, unul ca oricare altul, de discuție; s-ar fi putut dezbate, de exemplu, uluitoarea grosolănie hermeneutică a lui Pătrășcanu de a considera cel mai amplu şi mai original sistem filosofic românesc drept simptomul „crizei gîndirii filosofice" din România. Însă România nu mai era o țară liberă, ci una dată prin tratatele de pace în sfera de influență a Uniunii Sovietice. În regimul care tocmai se instala în România, al ideologiei unice, diagnosticul lui Pătrășcanu însemna o etichetă care atrăgea oprobriul ideologic. Diagnosticul lui era, de fapt, un stigmat.

Pătrășcanu nu s-a limitat însă la atît. El l-a numit pe Blaga filosof influent asupra legionarilor:

> „Acapararea lui Blaga de cei care vorbeau sau se situau pe poziții apropiate elementului obscurantist din societatea românească nu este nici ea o simplă întîmplare. / Afirmarea cu care publicistul V.

41. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1945*, III, pp. 22-24, 160; bătrînul filosof califica această conferință „pe de-a-ntregul lipsită de seriozitate" din punct de vedere filosofic.

Băncilă încheie unul din considerentele sale, că «opera lui Blaga a fost în sfîrşit însuşită de tineretul nostru în ceea ce are mai ales» este o concluzie împotriva căreia filosoful Blaga nu poate să protesteze. Numai că tineretul «cel mai ales» este considerat aici tineretul legionar... Adoptarea lui Blaga de către acest tineret nu este însă mai puţin caracteristică şi plină de înţeles, pentru însăşi filosofia lui"[42].

Acesta este capul de acuzare, cu argumentarea lui cu tot. Deşi şi-a mărit în mod repetat textul, Pătrăşcanu nu s-a simţit niciodată obligat să dovedească în vreun fel această afirmaţie care, să notăm, nu era a lui Blaga, ci a exegetului acestuia; într-un regim totalitar de extremă stîngă, această afirmaţie era de fapt o acuzaţie de mare gravitate.

Ideologul comunist se bazează, cum vedem, pe un citat din Vasile Băncilă. În serialul din revista *Gînd românesc* (1937-1938), apoi în volumul *Lucian Blaga, energie românească* (1938), acesta a afirmat:

„Opera lui [a lui Blaga] a fost în sfîrşit însuşită de tineretul nostru în ceea ce acesta are mai ales, dar în general e încă puţin cunoscută"[43].

S-a referit oare Băncilă la legionari? Este posibil, dacă ne gîndim că pe Blaga îl admirau pentru filosofia şi literatura sa Cioran, Noica şi Eliade, care l-au elogiat în presa interbelică pentru construcţia lui filosofică. Atîta doar că nici unul dintre aceşti tineri exegeţi ai lui Blaga – nici Băncilă însuşi – nu s-a legitimat, atunci cînd a scris despre Blaga, cu identitatea politică, de legionar, ci fiecare a scris în calitate de filosof şi de comentator de filosofie. La fel de mult l-a elogiat pe Blaga şi tînărul comunist Zevedei Barbu, de pildă, şi, din nou, nu de pe poziţia politică de tînăr comunist, ci de pe poziţia de iubitor de filosofie şi tînăr filosof. Şi la fel de admirativ a scris despre opera blagiană, chiar dacă nu a descris-o întotdeauna perfect, un critic strălucit, postmaiorescian, precum Pompiliu Constantinescu.

Acuzaţia adusă de Pătrăşcanu lui Blaga este de aceeaşi natură cu învinuirea adusă lui Nietzsche, cum că opera lui a fost pe placul naziştilor; sau cu învinuirea adusă lui Wagner, cum că opera lui a fost pe placul lui Hitler. Este raţional (şi valabil inclusiv din punct de vedere juridic) să considerăm că un autor este responsabil pentru

42. Lucreţiu Pătrăşcanu, „Curente şi tendinţe în filosofia românească", în *Viaţa românească*, anul XXXVII, nr. 3-4, mart.-apr. 1945, p. 30.
43. Vasile Băncilă, „Lucian Blaga, energie românească", în *Gînd românesc*, anul VI, nr. 3-4, mart.-apr. 1938, p. 134; Idem, *Lucian Blaga, energie românească*, Cluj, Tipografia „Cartea românească", Colecţia „Gînd românesc", 1938, p. 163.

ceea ce scrie şi face el în mod efectiv, nu însă şi pentru opţiunile politice ale cititorilor, comentatorilor şi admiratorilor / adversarilor săi. Pătrăşcanu pune sub acuzaţie şi supune *epuraţiei de tip comunist* opera lui Blaga nu pentru conţinutul politic al acesteia – nu există un asemenea conţinut –, ci pentru ceea ce a scris Băncilă despre Blaga; mai mult, pentru interpretarea pe care o dă el însuşi afirmaţiilor lui Băncilă despre Blaga.

Blaga ştia că orice filosofie, chiar şi una complet lipsită de elemente politice, are implicaţii politice şi sociale. Întrebat de Octav Şuluţiu, în interviul pe care i l-a luat în 1934: „Credeţi că un sistem filosofic poate avea consecinţe politice?", el a răspuns:

> „Toate sistemele metafizice implică consecinţe sociale, chiar cînd acestea nu sunt scoase de autorii lor. Evident că aceste concluzii nu au un caracter rigid. Ba, chiar, sunt posibile mai multe concluzii care zac pe aceeaşi linie. / De altfel, gînditorii sunt, într-un anumit sens, anonimi[44]. Ei fac parte dintr-un stil cultural căruia îi dau expresie filosofică. În cadrul aceluiaşi stil cultural, sunt anumite date sociale care corespund acelor concepţii filosofice"[45].

Între filosofia lui Blaga şi ideologia legionară nu poate fi stabilită în mod serios vreo legătură. Blaga nu a fost religios, nu a fost mistic, nu a fost ortodoxist, nu a fost xenofob, nu a fost antisemit, nu a fost rasist, nu a fost antidemocrat, nu a propus un model totalitar de organizare statală, nu a pledat pentru revoluţie – de fapt, n-a propus nici un model de stat şi nici un model de regim politic. La examinarea comparativă a ideologiei legionare şi a filosofiei lui Blaga, examinare care în sine este un abuz asupra filosofiei blagiene, nu există în comun între cele două corpusuri teoretice decît interesul naţional faţă de România – ceea ce mi se pare prea puţin pentru a le putea pune în legătură, deoarece

---

44. Blaga gîndeşte ca Goethe, care mărturisea că scrierea unui poem care îţi vine prin inspiraţie este un act al naturii, iar nu o creaţie de autor. Vezi Goethe, *Poezie şi adevăr*. Sau, altfel formulat, Blaga susţinea acelaşi punct de vedere pe care Marin Sorescu îl materializează liric în poezia „Eminescu": „Eminescu n-a existat/ A existat numai o ţară frumoasă/ La o margine de mare/ Unde valurile fac noduri albe" etc. Faptul că orice creaţie autentică este într-un fel un „dar" venit *ca* de „dinafară", din „obiectivitatea psihică", ca să folosesc un concept al lui Jung, şi pe care creatorul este recunoscător să îl primească, este un secret pe care toţi marii creatori îl cunosc şi recunosc. Dar despre care nu prea vorbesc. Ca „receptacul" al „darului", creatorul poate fi numit şi „anonim", cum spune Blaga. Sau, ca să mai reformulez o dată, ideea blagiană a anonimităţii gînditorului / creatorului e echivalentă cu ideea lui Heidegger cum că *limba ne vorbeşte* pe noi.

45. „De vorbă cu Lucian Blaga", interviu realizat de Octav Şuluţiu (*Vremea*, 15 sept. 1934), în *Dramaturgia românească în interviuri*, p. 228.

interesul naţional faţă de România nu aparţine exclusiv legionarilor. Toate partidele politice, plus o puzderie de domenii de cercetare şi de creaţie au nutrit şi nutresc interes naţional pentru România. În fond, interesul naţional pentru ţara căreia îi aparţii este o datorie morală şi un sentiment firesc al oricărui cetăţean care vrea ca în patria sa lucrurile să meargă bine în interesul tuturor. Poate că Blaga mai are în comun cu doctrina şi mentalitatea legionară şi interesul pentru mituri şi mitizare – dar, din nou, şi curentul cultural expresionist, şi folcloriştii, şi istoricii religiilor, şi psihanaliza etc. au avut în epocă, şi au şi acum, un interes viu pentru mituri. Inclusiv avangarda, aceea românească şi aceea internaţională, se interesa de mituri, de origini, în căutarea înfăţişării originare a fiinţei umane. Interesul lui Blaga pentru mituri are legătură cu structura personalităţii lui, influenţată de timpuriu de psihanaliză şi de expresionism, şi, desigur, de anii copilăriei, petrecuţi la Lancrăm.

Revenind la citatul din Băncilă care l-a preocupat pe Pătrăşcanu, „Opera lui [a lui Blaga] a fost în sfîrşit însuşită de tineretul nostru..." etc.; această frază, deformată uşor la citare, a fost folosită de ideologul comunist ca dovadă a nocivităţii operei blagiene.

Afirmaţia lui Vasile Băncilă, care a fost legionar, preluată de Lucreţiu Pătrăşcanu, care a fost comunist, a fost de ajuns pentru a stigmatiza irevocabil opera şi persoana lui Blaga pentru toată durata socialismului real din România. O întîlnire a contrariilor dintre cele mai nefaste pentru Blaga şi opera lui. O teribilă notă de plată pentru bucuria filosofului de a fi avut un exeget elogios!

În documentarul său despre Blaga din volumul *Amurgul demiurgilor*. Pavel Ţugui, înalt funcţionar de partid, îşi aminteşte că Lucreţiu Pătrăşcanu a ţinut la Şcoala de partid lecţii pe această temă: „În prelegerile ţinute în anul 1947 la Şcoala de Partid «Ştefan Gheorghiu», Lucreţiu Pătrăşcanu a demonstrat, prin numeroase exemple, «furtişagurile pretinşilor filosofi legionari», apreciind că aceştia au operat un «adevărat rapt de substanţă teoretică» din filosofia lui Blaga şi a altor gînditori români, cu scopul de a da ideologiei legionare «un lustru şi o înnobilare teoretică...»"[46]. În urma conferinţelor şi „demonstraţiilor" de uz intern ale lui Pătrăşcanu, filosofia blagiană a fost catalogată ca periculoasă pentru noua orînduire. Orînduire care, sub pretextul că luptă contra fascismului, adică contra geamănului de sens contrar, a luptat simultan împotriva a tot ce însemna lumea românească interbelică, în esenţă democratică, împreună cu întreaga ei cultură; o cultură în care au existat nu puţine valori.

În luna decembrie 1945, Pătrăşcanu a publicat în *Lumea* un fragment din viitoarea sa carte, intitulat „Lucian Blaga şi criza

46. Ţugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 105.

gîndirii filosofice românești". Pe structura, amplificată, a textului din *Viața românească*, ideologul scrie, din nou, despre „fondul mistic" al filosofiei blagiene, care „închide un element primitiv", înrădăcinat „în ceea ce are sufletul țăranului român rămășițe primare, superstiții și obscurantism". Sînt denunțate, repetat, „iraționalismul", „antiscientismul" și agnosticismul lui Blaga, „misticismul «trăirist»", „vagul teoretic" pe care-l cultivă și faptul că Blaga este „în parte vinovat" de „confuzia între mistic și ortodoxie". Sentința ideologului comunist – care scrie destul de limpede, de precis, care are o minte la fel de metodică precum ideologul legionar Vasile Marin și care nu a făcut de fapt o cercetare aprofundată asupra filosofiei blagiene și a ideologiilor culturale din epocă – este fără drept de apel:

> „Analizînd concluziile ultime ale filosofiei lui Blaga nu putem ignora încercarea acaparării și utilizării lui tocmai de către acei cari au cultivat în societatea românească cel mai respingător obscurantism. Această încercare nu este însă rodul unei simple întîmplări. / Afirmarea cu care publicistul Vasile Băncilă încheie unul din considerentele sale, și anume că opera lui Blaga a fost în sfîrșit «însușită de tineretul nostru, în ceea ce are el mai ales», este o concluzie împotriva căreia filosoful Blaga nu poate să protesteze, deși prin tineretul «ales» este desemnat aici tineretul legionar. Adoptarea lui Blaga de către acest tineret «ales» este însă caracteristică și, în același timp, plină de înțeles pentru întreaga lui filosofie"[47].

Filologic vorbind, să observăm că Pătrășcanu tot nu și-a corectat citatul din Vasile Băncilă, pe care îl schimbă, dar păstrîndu-i sensul. Apoi, să mai observăm că pasajul, deși mai bine scris decît în varianta anterioară, este neschimbat în acuzațiile pe care le aduce filosofiei lui Blaga.

Diagnosticul cum că Blaga ar fi mistic, mistic trăirist, responsabil pentru confuzia dintre mistic și ortodoxie este eronat; foarte pe scurt: un filosof care postulează că între Dumnezeu sau Marele Anonim și om există o cenzură transcendentă nu are cum să fie mistic, căci mistica presupune unirea insului în stare de extaz cu Dumnezeu (sau, pentru atei, cu fondul ultim al lumii); adjectivul de mistic, adesea lipit pe operele de orice fel ale lui Blaga, este eronat, și socotesc semnificativ faptul că D. Stăniloae, care știa ce e mistica, nu l-a considerat pe Blaga mistic – ci *un raționalist* care merge pe urmele științei vremii, chimia, presupunea el. Apoi, Blaga nu a aparținut existențialismului românesc, numit uneori la noi „trăirism"; el a fost critic cu existențialismul în general, deoarece acest curent filosofic a renunțat programatic la ideea de sistem

47. Pătrășcanu, „Lucian Blaga și criza gîndirii filosofice românești", în *Lumea*, anul I, nr. 13, 20 dec. 1945, p. 3.

filosofic, dragă lui Blaga. Iar ca filosof, aşa cum am arătat mai sus, i-a iritat superlativ pe teologii ortodocşi, aşa că e greu să îl faci pe Blaga un susţinător al ideologiei ortodoxiste, ba chiar şi numai al religiei ortodoxe.

Însă, pentru noul regim, faptul că acuzaţiile erau sau nu întemeiate nu avea nici o importanţă, conta numai ca ele să fie emise.

În ianuarie-februarie 1946 – în vreme ce în tribunale se derulau procesele criminalilor de război – Blaga, la îndemnul lui Zevedei Barbu, aderă la Partidul Naţional Popular, pe care îl credea al „micilor burghezi", lipseşte de la congresul de inaugurare („Nu m-am ostenit pînă la Bucureşti. N-am luat parte la şedinţă"[48]), se îmbolnăveşte de supărare cînd îşi dă seama în ce fel de partid a intrat, se internează la Cluj, se întoarce la Sibiu, iar în 11 februarie 1946 îşi dă în scris demisia din partid.

Tot atunci, în primele luni ale anului 1946, la Editura Socec din Bucureşti a apărut ediţia întîi a volumului *Curente şi tendinţe în filosofia românească*[49]. Cartea lui Lucreţiu Pătrăşcanu conţine, neîmblînzit prin nimic, textul despre Blaga. La 3 martie 1946, autorul – ministru al Justiţiei – îi trimite lui Blaga volumul său, cu dedicaţie, însoţit şi de o scrisoare. Iată scrisoarea:

„3 martie 1946

Stimate Domnule Blaga

Cu toate că mi-a lipsit prilejul să vă cunosc personal, îmi fac o plăcere deosebită să vă trimit ultimul meu volum – abia apărut – asupra filosofiei româneşti.
Supunîndu-l competenţei şi spiritului Dv. critic, îl supun în acelaşi timp şi strălucitului filosof, care a adus un aport atît de bogat şi original în gîndirea românească. Este sublinierea pe care ţin să o fac, *tocmai* pentru că apăr alt punct de vedere decît al dv. în lucrarea alăturată.
Dorindu-vă multă sănătate, vă rog să credeţi în bunele sentimente pe care vi le port, în aşteptarea unui contact personal – care mie cel dintîi îmi va face o deosebită plăcere.

L. Pătrăşcanu"[50].

De necrezut: în timp ce în conferinţe, în presă şi în cartea tocmai apărută filosofia lui Blaga este acuzată ca nocivă politic, în scrisoarea personală Blaga a devenit, deodată, „strălucitul filosof",

48. Blaga, *Luntrea lui Caron*, p. 113.
49. Pătrăşcanu, *Curente şi tendinţe în filosofia românească*, [Bucureşti], Editura Socec & Co. S.A.R., 1946.
50. Pătrăşcanu, scrisoare către Lucian Blaga, 3 mart. 1946, în *Gazeta literară*, anul XV, nr. 18, 2 mai 1968, p. 3.

cu un „aport atît de bogat şi original în gîndirea românească", pe care Pătrăşcanu este nerăbdător să-l cunoască. Stupefiată de diferenţa dintre textele publice şi scrisoarea privată, m-am întors la cele trei texte ale lui Pătrăşcanu, căutînd în ele măcar o umbră din admiraţia acestuia faţă de „strălucitul filosof". Nu am găsit-o. În paginile lui Pătrăşcanu se înşiruie numai atributele care, din punctul de vedere al marxismului şi al noului regim în curs de înstăpînire în România, sînt negative şi suficiente pentru a-l duce pe Blaga în puşcărie. *Aceste texte conţin întreaga vulgată marxistă a socialismului românesc, vulgată prin care orice filosofie autohtonă este categoric şi definitiv condamnată.*

Pătrăşcanu ştia ce consecinţe atrage asupra lui Blaga prin articolele lui. Încă din octombrie 1944, ca ministru de stat din partea comuniştilor, el a fost vestitorul „epuraţiilor", adică al purificării instituţiilor din România de „duşmanii dinăuntru"[51]. Iar aceştia sînt: „elemente hitleriste, legionare şi profasciste"[52], „tot ce a fost fascist, hitlerist, legionar, putred, netrebnic, corupt, şovin"[53], „legionarii şi toţi prietenii lor camuflaţi"[54]. Că Pătrăşcanu denunţa extrema dreaptă ca vinovată era normal şi dezirabil; că o denunţa în numele extremei stîngi – geamăna extremei drepte, care urma să facă la fel de mult rău, în numele „luptei de clasă" –, iar nu în numele unei autentice democraţii, acesta este un fapt ce ţine de batjocura istoriei îndurată de ţările Europei de Răsărit. Aceste cuvîntări şi discursuri dovedesc că Pătrăşcanu, ca ideolog comunist care anunţă „epuraţia"[55], apoi o practică, ştie prea bine la ce îl expune pe Blaga cînd îl acuză că este filosof influent asupra legionarilor.

O conferinţă a lui Pătrăşcanu din 9 decembrie 1945 – deci exact din perioada cînd îl denunţa pe Blaga în *Lumea* ca filosof pe placul legionarilor, conferinţă în care explica „poziţia Partidului Comunist Român faţă de intelectuali" – mi-a sugerat o altă explicaţie pentru diferenţa de ton dintre textele lui publice şi scrisoarea către Blaga. Şi anume, în această conferinţă Pătrăşcanu se joacă cu ameninţările la adresa intelectualităţii şi, în acelaşi timp, întredeschide, ambiguu, o portiţă de salvare pentru aceia care vor fi „alături de noi". El aminteşte că „o foarte mare parte" din intelectualitatea

51. Pătrăşcanu, „Discurs din 8 oct. 1944", în Idem, *Scrieri, articole, cuvîntări, 1944-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1983, p. 22 (în continuare, *Scrieri*).
52. *Ibidem*, p. 18.
53. Pătrăşcanu, „Cuvîntarea rostită la conferinţa prefecţilor din Transilvania de Nord ţinută la Ministerul de Interne", publicată în *Scînteia* din 1 apr. 1945, în Idem, *Scrieri*, p. 35.
54. Pătrăşcanu, „Legea criminalilor de război şi Legea epuraţiei aparatului de stat", conferinţa pentru ostaşi, sfîrşitul lunii aprilie 1945, în Idem, *Scrieri*, p. 69.
55. Vezi volumul Pătrăşcanu, *Scrieri*, cu discursurile lui Pătrăşcanu pe tema epuraţiei, criminalilor de război, reeducării etc., pp. 18-125.

română „a mers cu legionarii, a mers cu cuziștii, a mers cu toate curentele profasciste și hitleriste" și conchide că „acest trecut trebuie lichidat", printr-o „operație critică în ce privește trecutul". În mare parte, această „operație critică", adică *epurația* în domeniul filosofiei și-al filosofilor, a făcut-o chiar el, în volumul *Curente și tendințe în filosofia românească*. Eufemistic spus, filosofiei românești nu i-a priit nicidecum în patul procustian în care a vîrît-o Pătrășcanu pentru cîteva decenii. Iar filosofia blagiană a livrat-o, pe baza frazei lui Băncilă, unei lecturi ideologice deformatoare, ale cărei ecouri au durat cel puțin pînă la căderea socialismului real românesc. Dar este de presupus că ar fi procedat la fel și fără fraza lui Băncilă, din simplul motiv că socialismul real românesc după model sovietic a fost, prin chiar natura sa totalitară, regimul ideologiei unice.

După ce le amintește intelectualilor culpa lor politică și constatînd că aceștia au o „rezervă față de mișcarea muncitorească, față de partidul nostru", ideologul comunist le deschide o portiță de răscumpărare și salvare:

> „Partidul vrea să-i convingă pe cei care au încă rezerve să vie alături de noi, într-o muncă colectivă, de la profesor universitar și pînă la țăran și muncitor..."[56].

El încearcă să-și facă oferta – sau șantajul, cum vrem să-i spunem – cît mai ademenitoare, așa că nu uită să amestece în ea irezistibilul condiment al terorii. Concret, la fel ca Emil Cioran (cu care Pătrășcanu este „consangvin", în sensul că amîndoi se trag direct din doi frați înnobilați în 1628[57]), care susținuse că indivizii care rămîn pe dinafara revoluției naționale românești „se ratează pe sine"[58], și Pătrășcanu anunță că intelectualii care vor rămîne pe dinafara revoluției comuniste din România vor fi „călcați în picioare de mersul istoriei"[59].

Dacă ținem cont de oferta precedată și condimentată cu amenințări pe care Pătrășcanu o face în principiu intelectualității, apoi de faptul că în 11 februarie 1946 Blaga tocmai își dăduse în scris demisia din Partidul Național Popular pentru că n-a putut suporta, din punct de vedere moral și drept urmare nici fizic, să facă un compromis politic, s-ar putea ca scrisoarea flatantă cu care Pătrășcanu și-a însoțit amenințătorul său volum să fie, de fapt, o invitație

56. Pătrășcanu, „Cuvîntare ținută în sala «Scala» din București în legătură cu poziția Partidului Comunist Român față de intelectuali", 9 dec. 1945, în Idem, *Scrieri*, pp. 119-129.
57. Mihai Sorin Rădulescu, *Genealogii*, București, Editura Albatros, 1999, p. 149.
58. Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Vremea, 1936, p. 227.
59. Pătrășcanu, *Scrieri*, p. 129.

explicită ca Blaga să colaboreze cu noul regim. Şi, probabil, pentru ca invitaţia să fie cît mai convingătoare, a fost precedată şi apoi urmată (prin conferinţa din 18 ianuarie 1945; prin textul ei publicat în *Viaţa românească*, nr. 3-4, 1945; plus textul din *Lumea*, 20 decembrie 1945; prin volumul *Curente şi tendinţe în filosofia românească*, ediţia I, începutul anului 1946; ediţia a II-a, cu capitolul despre Blaga triplat, 1946; apoi ediţia a III-a, 1946) de un susţinut atac ideologic.

Dacă ipoteza mea este corectă, înseamnă că formularea lui Pătrăşcanu, că este în „aşteptarea unui contact personal", era de fapt o invitaţie ca Blaga „să vie alături de noi", ideologul punîndu-şi mari speranţe într-o întîlnire „lămuritoare" cu filosoful; o întîlnire în care să-l convingă să renunţe la „rezerva" faţă de comunism şi să îşi declare public simpatia faţă de noul regim, eventual făcîndu-şi şi autocritica pentru trecutul său de filosof. Mecanismul de cîştigare a adeziunilor la noua lume comunistă a fost pus la punct şi în funcţiune cu o uluitoare repeziciune, de la bun început, iar Pătrăşcanu l-a mînuit cu abilitate. Blaga nu i-a dat curs, el s-a ţinut în afara revoluţiei socialiste din România. Iar din acest motiv a fost asimilat „prietenilor camuflaţi" ai legionarilor şi tratat ca atare: a fost „călcat în picioare de mersul istoriei"[60] şi supus „epuraţiei generale"[61].

Dacă ipoteza mea este corectă, ne mai putem întreba care aripă anume a partidului se afla în spatele acţiunilor lui Pătrăşcanu; căci încă din primii ani de instalare a regimului socialist real după model sovietic, Partidul Comunist, care funcţiona după ordine venite de la Moscova, era fracţionat în interior în mai multe grupări în luptă pentru supremaţie.

În 1948, Pătrăşcanu a fost eliminat din aparatul de partid şi de stat, arestat (28 aprilie 1948), apoi, în 17 aprilie 1954, executat prin împuşcare în închisoarea Jilava. (Blaga, cum se vede, a păstrat scrisoarea lui, aşa că în 1968, cînd nici expeditorul, nici destinatarul nu mai erau în viaţă, a putut fi publicată...)

Cartea lui despre filosofia românească, metamorfozată în adevăr impersonal de partid, a continuat însă să fundamenteze criteriile de judecare a filosofilor români şi să furnizeze clişeele de formulare a sentinţelor. Paginile despre Blaga (mult adăugite în ediţia a II-a) au oferit, de-a lungul întregii perioade socialiste, principalele capete de acuzaţie la adresa acestei filosofii.

Tot în 1948, şi anume, la sfîrşitul anului, ca o primă consecinţă a diagnosticului pus de Pătrăşcanu, dar fără să fie unica motivare subterană a deciziei (s-a adăugat măcar acuzaţia că a făcut parte din guvernul Goga-Cuza), Blaga a fost epurat din universitate.

60. *Ibidem*, p. 129.
61. *Ibidem*, p. 35.

Capitolul IV

Activiști mici și răi, dar mulți. Plus Securitatea

Simultan cu atacul politic al lui Pătrășcanu, opera lui Blaga a fost atacată și de un anume Nestor I. Ignat (1918-2016), ziarist care după 1948 a făcut o impresionantă carieră, de profesor și de decan la „Ștefan Gheorghiu" (viitoarea academie cu același nume), de profesor la Catedra de Materialism dialectic și istoric de la Facultatea de Filosofie a Universității din București; personajul a reapărut în viața publică de după 1989 în postura avantajoasă de artist plastic și de suav deconspirator al metodelor de intimidare politică practicate, după 1944, de el însuși. Nestor I. Ignat l-a urmărit pe filosof cu zelul său ideologic din 1946 pînă în 1958.

Pe linia de atac inaugurată de Pătrășcanu în 1945, și considerînd că „Astăzi, cînd ruinele și rănile războiului ne sunt prezente, cînd a început să se facă judecata criminalilor mari și mărunți[62], astăzi datoria noastră este să *denunțăm*, să spulberăm confuzia, să rupem măștile oricât de ticluite și să aruncăm rază de lumină în bezna în care a colcăit fascismul"[63], în ianuarie 1946, Nestor I. Ignat a scris un lung text intitulat „Cazul Blaga"[64]. El a pus semnul egalității între conceptul blagian de „eon dogmatic" și „acea «neue Ordnung» eonică a fascismului", apoi a denunțat „arsenalul fascist pe care l-am descoperit" în filosofia lui Blaga.

Așa cum am arătat pe scurt mai sus, *Eonul dogmatic* este o carte de teoria cunoașterii, în care Blaga teoretizează pe larg (pe scurt a făcut-o pentru prima dată în 1924, în *Filosofia stilului*, o carte de estetică) o nouă metodă gnoseologică: metoda dogmatică sau metoda ecstatică; ideea acestei metode i-a venit lui Blaga din trei direcții: din structura enunțurilor teologice (dogma Sfintei Treimi), din matematică și din noile teorii științifice (Einstein, teoria naturii

62. Aluzie la procesele criminalilor de război, începute în 1945.
63. Nestor I. Ignat, „Cazul Blaga", în *Viața românească*, anul XXXVIII, nr. 1, ian. 1946, p. 53.
64. *Ibidem*, pp. 49-60.

corpuscular-ondulatorii a luminii, teorii din biologie etc.). Ca o concluzie a schimbărilor extrem-contemporane din ştiinţe, filosoful a presupus că începe un „eon" nou, adică o lungă perioadă în care şi cunoaşterea ştiinţifică, şi speculaţia metafizică se vor realiza prin conlucrarea cercetătorilor, prin „colaborarea gînditorilor în adevăr"[65], în mari echipe de cercetare, iar nu prin indivizi izolaţi (cum izolat era, să zicem, Pascal cînd făcea experimentele privitoare la vid sau inventa maşina lui de calcul; ori Descartes, în laboratorul propriu); iar aceştia vor postula „dogme": adică, axiome, cum a tradus, corect şi banal, Noica.

„Arsenalul fascist" pe care Nestor I. Ignat s-a lăudat că l-ar fi „descoperit" în această carte în realitate nu există; nici aici, nici în *Filosofia stilului*, nici în oricare altă operă a lui Blaga. Acuzaţia lui Ignat este fără temei şi specifică pentru totalitarismul de extremă stîngă.

Trăsăturile definitorii ale filosofiei blagiene, cum ar fi originalitatea conceptuală, capacitatea filosofului de a observa că un enunţ teologic (dogma trinităţii) şi o aserţiune ştiinţifică din fizica extrem-contemporană (Einstein despre experimentul lui Albert Michelson) au aceeaşi structură, plus plăcerea lui de a boteza mitic-metaforic fenomenele pe care le diagnostica şi de a crea concepte-metaforă, toate aceste însuşiri intelectual-creatoare au fost considerate, în timpul socialismului real, vinovăţii politice şi transformate în argumente contra filosofului.

La fel ca Lucreţiu Pătrăşcanu, Nestor I. Ignat atrage atenţia că filosofia blagiană, deşi „diletantistă", a avut „oarecare circulaţie în rîndurile unui anume tineret", adică legionar, răspîndindu-se „ca o lepră printre tineri"[66]. În *Scînteia* din 16 iulie 1954, în textul „Cu privire la valorificarea moştenirii culturale", activistul a diagnosticat faptul că „În scrierile lui Lucian Blaga, de pildă, şi-au dat întîlnire mai toate curentele decadente apusene filosofice şi literare", şi a conchis că „Întreaga operă a lui Blaga este expresia ideologiei putrede burgheze şi e sortită să piară odată cu clasa pe care a slujit-o", apoi le-a cerut istoricilor şi criticilor literari „să demaşte şi să combată cu hotărîre influenţele istoriografiei burgheze, ideile estetice reacţionare ale lui Maiorescu, Lovinescu, Blaga, Cioculescu, Streinu şi alţii"[67]. Un alt atac se află în textul „False «modele»", din 28 aprilie 1958, unde – deşi scopul principal era să spulbere *Craii de Curtea-Veche*, carte pe care o rezumă în mod... genial, cum

65. Blaga, *Eonul dogmatic*, în Idem, *Opere*, 8, p. 303.
66. Nestor I. Ignat, „Cazul Blaga", în *Viaţa românească*, nr. 1, ian. 1946, pp. 51-60.
67. Nestor I. Ignat, „Cu privire la valorificarea moştenirii culturale", în *Scînteia*, anul XXIII, nr. 3026, vineri, 16 iul. 1954, pp. 2-4.

că în ea este vorba despre „o bandă de trei cheflii" – Blaga şi Ion Barbu sînt demascaţi ca „decadenţi"[68].

*

Pe linia inaugurată de Lucreţiu Pătrăşcanu, cu sau fără variaţiuni agravante, Blaga a fost atacat constant, în toată această perioadă, de activişti şi publicişti mari şi mici, aflaţi în aripa dogmatic-internaţionalistă[69] a Partidului Comunist. De pildă, diagnosticul cu totul greşit de „misticism" pus lui Blaga a fost vehiculat cu largheţe în anii instalării socialismului real în România, de la, să zicem, un jurnalist pe linie cum a fost Geo Şerban, la un ideolog sistematic, cu succesive funcţii în domeniul cercetării şi învăţămîntului, cum a fost Pavel Apostol. În articolul „Anticăriile – focare de otravă" (1948), Geo Şerban începe paşnic, ca un iubitor de cultură în plimbare prin Bucureşti, unde s-au înmulţit „anticăriile" de cărţi vechi; e drept, spune el, anticarii aşază cărţile într-o „regretabilă dezordine", punînd „Tolstoi sau Gorki alături de Ionel Teodoreanu, Dessila şi Dekobra". Apoi trece la „aspecte mult mai grave în fond": anticarii „n-au înţeles sau n-au vrut să înţeleagă rostul primenirilor din viaţa noastră culturală", aşa că vînd produse care „leagă firul rupt cu trecutul de întuneric şi robie", ceea ce „este dureros pentru noi şi condamnabil pentru aceştia". Numitele „anticării" vînd volumele „celor mai notorii fascişti", cărţi de „aţîţare la război şi de înăbuşire a tendinţelor populare progresiste – în timp ce din cărţile marilor învăţători ai clasei muncitoare, sau din cele ale scriitorilor care au luptat alături de popor dacă găsim cîteva svîrlite fără noimă prin rafturi". Din prima categorie, a cărţilor scrise „în spiritul îngust al ideologiei burgheze", reporterul remarcă volumele lui Constantin Rădulescu-Motru, ale lui Ioan Colfescu Delaturda (acesta „neagă existenţa materiei" şi susţine „erezii filosofice scornite spre a îndepărta masele de la lupta dîrză de clasă"), apoi volumele „fostului ministru antonescian Ion Petrovici", volumul *Paradoxele logice* de Anton Dumitriu, cărţi de Crainic etc. Recoltă bogată, cum ar veni. Şi, sigur, cărţile lui Blaga:

> „Am mai putea cita volume ca *Trilogia culturii* şi *Trilogia cunoaşterii* ale lui L. Blaga (pline de misticism şi şovinism)"[70].

68. Nestor I. Ignat, „False «modele»", în *Scînteia*, anul XXVII, nr. 4201, sîmbătă, 28 apr. 1958, p. 3.
69. Vezi, în acest sens, volumele: Ţugui, *Amurgul demiurgilor*, pp. 104-188; Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, III-IV, Bucureşti, Editura Libra, 1997-1999; Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*; Achim Mihu, *Maestrul şi iedera*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988.
70. Geo Şerban, „Anticăriile – focare de otravă", în *Flacăra*, anul I, nr. 27, 4 iul. 1948.

Concluzia lui Geo Şerban este categorică: „am socotit «anticăriile» focare de otravă", iar pentru rezolvarea problemei propune „crearea unor severe organe de control şi revizuire".

Un acuzator ideologic constant al lui Blaga a fost Pavel Apostol; numele public al acestuia este un pseudonim, unul de anvergură nou-testamentară, ca şi cum purtătorul lui s-ar fi imaginat, nici mai mult, nici mai puţin, un Apostol Pavel al socialismului românesc, un „agent electoral", ca să folosesc formula lui Cioran, al noii religii seculare, marxismul. Din admiratorul sau poate numai linguşitorul lui Blaga, cu care şi-a dat doctoratul – acesta, respectîndu-şi pricipiul libertăţii de gîndire, i-a făcut un elogios referat de doctorat[71] –, a devenit unul dintre supraveghetorii şi denunţătorii vigilenţi ai fostului său profesor. Sociologul clujean Achim Mihu[72] a studiat revenirile ritmice ale acestui fost doctorand al lui Blaga, metamorfozat pe parcurs, prin „magia" de partid unic şi totalitar, în şeful şi persecutorul profesorului său.

În 1950, într-un amplu articol despre cultură, Apostol face o interpretare vulgar-marxistă a unor opere scrise de Eliade, Maiorescu („ideologul coalizării burgheziei şi moşierimii", pe deasupra „şovin"), C. Rădulescu-Motru, G. Ibrăileanu şi E. Lovinescu (aceştia doi din urmă, puşi sub acuzare deoarece „cosmopoliţi", ultimul şi „«liberal» occidentalizant" şi injurios „la adresa Uniunii Sovietice"), Mircea Florian (aspru judecat pentru cartea sa din 1947, *Dialectica...*), Petru Comarnescu şi Fl. Ştefănescu-Goangă (vinovaţi de „americanism")[73] ş.a. Cel mai pe larg se ocupă de Blaga: „Ne oprim asupra concepţiei lui Lucian Blaga despre cultură, reprezentînd expunerea sistematică a ideologiei difuze în toate publicaţiile fasciste, mai ales pentru că ea exercitase şi exercită încă asupra unei categorii de intelectuali oarecare influenţă"[74]. Apostol consideră că teoria despre cultură a lui Blaga „se situează în *întregime* pe planul cotiturii înspre reacţiune, comună întregii ideologii burgheze a epocii imperialiste". El se sprijină în evaluarea şi judecarea lui Blaga nu numai pe afirmaţiile lui Lenin şi Stalin, ci şi pe două autorităţi ideologice locale, „tovarăşul I. Chişinevschi" şi „tovarăşul L. Răutu". Bazîndu-se pe mai vechile afirmaţii, din 1949, ale lui Leonte Răutu, dintr-o broşură intitulată „Împotriva cosmopolitismului şi obiectivismului burghez în ştiinţele sociale", din care citează ample pasaje, cum ar

71. Blaga, „Raport asupra tezei de doctorat a dlui Pavel Apostol", datat „Cluj, 22 iunie 1948", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 212-214.

72. Achim Mihu, „Lucian Blaga în Clujul postbelic", în Idem, *Maestrul şi iedera*, pp. 8-89.

73. Pavel Apostol, „Teoria leninistă a reflectării şi spiritul de partid în cultură", în *Almanahul literar*, I, nr. 2-3, ian-febr. 1950, pp. 61-98.

74. *Ibidem*, p. 75.

fi următorul: „Blaga atribuie poporului român un specific «mioritic», adică un specific al resemnării în faţa morţii, al resemnării în faţa duşmanului. Această teorie a contribuit şi ea la pregătirea atmosferei politice şi morale propice pentru înscăunarea dictaturii fasciste, pentru transformarea României într-un satelit al Germaniei hitleriste, şi împingerea poporului român în dezastruosul şi criminalul război antisovietic", Pavel Apostol trage concluzia: „Teoria literară a lui Blaga este iremediabil legată de ideologia fascistă"[75].

În 1957, în articolul „Gnoseologia mistică a lui Lucian Blaga", reia ideea fascismului de care suferă filosofia lui Blaga, care ar fi acţionat prin „gesturi de solidarizare cu fascismul"[76]. Analiza este atentă şi vicleană. Porneşte de la constatarea faptului că Blaga a avut succes în perioada interbelică şi că a fost considerat, datorită stilului în care scrie, un autor singular, aşa că încet, încet s-a creat un „mit Blaga". Sistemul lui filosofic, continuă Pavel Apostol, se sprijină pe teoria lui iraţionalistă a cunoaşterii, care s-a născut simultan cu instalarea iraţionalismului în cultura europeană şi îl situează pe Blaga în miezul iraţionalismului şi misticismului de tip fascist. În continuare, Apostol descrie, din perspectivă marxistă, gnoseologia blagiană, răstălmăcind ideea de cunoaştere dogmatică în sens teologic şi mistic; la fel, răstălmăceşte în sens teologic ontologia blagiană a Marelui Anonim. Pe baza răstălmăcirilor lui, Pavel Apostol susţine că teoria cunoaşterii a lui Blaga este „idealistă, solipsistă, mistică şi iraţionalistă", apoi îi atribuie o funcţie ideologică: ar fi, zice Apostol, în slujba claselor exploatatoare. Apărută deodată cu fascismul, ea este opusă socialismului, ba chiar şi liberalismului şi democratismului burghez. Concluzia sună astfel:

> „Prin tezele sale iraţionaliste şi mistice, filosofia lui Blaga a jucat un rol extrem de reacţionar în evoluţia ideologică a ţării noastre, din următoarele puncte de vedere: / a) ea a exprimat poziţia ideologică a aripei celei mai reacţionare a burgheziei – fascismul; / b) ea s-a îndreptat activ împotriva bazelor teoretice ale ideologiei clasei muncitoare şi împotriva poziţiilor teoretice ale aripei democrate, antifasciste sau numai nefasciste a burgheziei, contribuind ca atare la falsificarea conştiinţei sociale; / c) ea a contribuit (prin teza fatalismului, a anistorismului funciar al poporului român etc.) la dezarmarea ideologică a maselor într-un moment cînd interesele naţionale cereau o atitudine activă de rezistenţă faţă de expansiunea hitleristă; mai mult, militînd pentru ideea că adevărata afirmare a specificului naţional se înfăptuieşte doar prin contactul cu cultura germană (în *Spaţiul mioritic*) filosoful contribuia la netezirea «germanizării»

75. *Ibidem*, p. 77.
76. Pavel Apostol, „Gnoseologia mistică a lui Blaga", în *Cercetări filosofice*, anul IV, nr. 5, 1957, pp. 104-122.

culturii naţionale în sens hitlerist. / Prin aceste funcţii ideologice profund reacţionare, gnoseologia lui Blaga, inacceptabilă logic fără renunţarea totală la spiritul ştiinţei, a fost şi este ireductibil opusă concepţiei marxist-leniniste şi ca atare inasimilabilă pentru noua cultură socialistă"[77].

Pavel Ţugui, care a dat în vileag unele lupte din interiorul instituţiilor de partid ce controlau şi dirijau cultura şi învăţămîntul (presa, tipăriturile de orice fel, inclusiv manualele), a arătat, în studiul său despre Blaga, cît de greu a fost eliminat, dintr-un proiectat manual despre filosofia românească, diagnosticul lui Pavel Apostol, cum că filosofia lui Blaga ar fi de un „reacţionarism extrem" şi ar exprima ideologia fascistă[78].

Pentru felul cum a fost tratat Blaga în anii socialismului sînt semnificative documentele consfătuirilor, conferinţelor etc. care au avut loc atunci. În 1955, la Conferinţa (secretă) a Uniunii Scriitorilor, Ovid S. Crohmălniceanu se plîngea: „...constat în rîndul tineretului că se manifestă tendinţa primejdioasă în care tinerii, care nu găsesc răspuns la noi, la o serie de probleme merg şi citesc aceste lucruri în cărţile vechi, unde sînt prezentate acestea şi nici nu merg la lucrări cu renume, ci merg şi citesc aceste lucruri în lucrări de mîna a 5-a şi a 6-a, de cele mai reacţionare forme, circulă tot felul de tratate şi interpretări de la unii scriitori mistici cum este Blaga, care dau formulele cele mai reacţionare"[79]. La aceeaşi conferinţă secretă, Petre Iosif, atunci director al faimoasei „şcoli de literatură", a relatat că s-a dus să vadă un cursant absent, despre care se spunea că e bolnav, şi, stupoare: „L-am găsit citind cunoscuta trilogie a lui Blaga"[80] – nu precizează care.

Felul cum a fost tratat Blaga în anii socialismului real românesc arată 1) atît natura totalitară a regimului, cît şi 2) caracterul aleatoriu al funcţionării regimului. Ideea că totalitarismul comunist ar fi funcţionat impecabil şi implacabil, cu toate segmentele perfect coordonate între ele, nu este întemeiată; dimpotrivă, în interiorul structurilor totalitare a fost o luptă permanentă pentru putere între facţiuni, cu urmări asupra victimelor, în cazul de faţă asupra lui Blaga. În plus, regimul a favorizat exploatarea politică a afectelor şi conflictelor personale; de exemplu, atacurile lui Beniuc la adresa

77. *Ibidem*, p. 120.
78. Ţugui, *Amurgul demiurgilor*, pp. 135-138.
79. Ovid S. Crohmălniceanu, [intervenţie la dezbateri, 18 iul. 1955], în *Conferinţa (secretă) a Uniunii Scriitorilor din iulie 1955*, ediţie alcătuită de Mircea Coloşenco, cuvînt înainte de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Vremea, 2006, p. 267.
80. Petre Iosif, [intervenţie la dezbateri, 19 iul. 1955], în *Conferinţa (secretă) a Uniunii Scriitorilor din iulie 1955*, p. 283.

lui Blaga au ţîşnit în primul şi primul rînd din ranchiună scriitoricească, din invidie, chiar dacă au fost deghizate în acuzaţii ideologice. Ceea ce religiile şi codurile etice din toate timpurile au încercat să zăgăzuiască şi să interzică – în numele onoarei, delaţiunea de pildă – a fost permis şi încurajat în timpul totalitarismului românesc de extremă stîngă şi transformat în virtute cetăţenească. Faptul că, pe tot parcursul regimului socialist real, adică aproape o jumătate de secol, la noi *a fost încurajată delaţiunea* şi, complementar, pedepsită „omisiunea de denunţ" nu a rămas fără urmări dezastruoase asupra *stării etice de acum a naţiunii noastre*.

O dovadă a luptelor din interiorul conducerii comuniste este chiar cazul lui Blaga. Pe măsură ce, în anii 1950, creatorii importanţi au primit învoirea să publice, au fost reprimiţi în Academie, au fost onoraţi cu premii etc., o aripă din partidul comunist a încercat repetat repunerea în circuitul public şi în drepturile lui de creator şi a lui Blaga – numai ca poet, despre filosofie nici nu putea fi vorba[81]. De fiecare dată cînd „recuperarea" părea să izbutească, cînd importanţi oficiali de partid şi de stat au început discuţii cu el, propunîndu-i revenirea în viaţa culturală, în *Scînteia* sau în alt organ de partid au apărut imediat acuzaţii la adresa lui (semnate sau anonime, dar, oricum, girate de partid), filosofia blagiană a fost din nou acuzată, pe linia Pătrăşcanu, de reacţionarism şi fascism, iar tentativele de a-l readuce în spaţiul public au eşuat. Din 1954 pînă în 1959, acest mecanism de o extremă cruzime morală s-a repetat cu Blaga de patru ori. Pentru un autor ca Blaga, a cărui filosofie îşi află corolarul în ideea că omul este o fiinţă creatoare, care-şi atinge împlinirea numai prin creaţie, gimnastica de partid la care a fost supus – a „stimulării" şi frustrării, adică a ademenirii să publice şi a promisiunii că va putea publica, după care apărea o nouă acuzaţie în *Scînteia* cum că este un „reacţionar", solidar „cu fascismul" – trebuie să fi fost, psihologic şi moral vorbind, dezastruoasă. Situaţia are o explicaţie în lupta pentru putere dintre facţiunile din interiorul Partidului Muncitoresc Român, în care o aripă urmărea recuperarea culturii naţionale, iar altă aripă se împotrivea. Natura totalitară a regimului – în care, tipic, mai multe instituţii de partid şi de stat au avut acelaşi obiect al muncii, au luat decizii pe acelaşi sector, iar ierarhia lor nu era clară[82] – a

81. Vezi Marta Petreu, „Blaga şi Cioran, via Pătrăşcanu – Beniuc", în Idem, *Filosofii paralele*, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, 2013.

82. Hannah Arendt a observat aceeaşi structură multiplicată a instituţiilor şi aceeaşi imprecizie a deciziilor în Germania hitleristă. Ideea era ca oamenii să funcţioneze în urma unor ordine vagi, pe care să le îndeplinească excesiv, din cauza fricii de a nu greşi. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, traducere din limba engleză de Ion Dur şi Mircea Ivănescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.

favorizat și lupta dintre facțiuni, și zelul dogmatic ieșit din comun al unor activiști.

În toamna anului 1956, în urma zvonului că a fost nominalizat din străinătate la Nobel, Blaga a fost contactat de o delegație a Partidului Comunist venită la Cluj (Miron Constantinescu, Ianoș Fazekaș, Constanța Crăciun, Vasile Vaida, Pavel Țugui); discuțiile dintre cele două părți promiteau să ducă la reintegrarea lui Blaga în viața culturală a țării. Dar, tot atunci, Securitatea și-a întețit supravegherea asupra filosofului[83], iar în 1958 au fost arestați oamenii din anturajul său. În 1959, Blaga era un poet și un filosof interzis: nu mai publicase nici o poezie din 1947, iar din 1948, cînd i-a apărut, litografiat, cursul universitar *Aspecte antropologice*, nici un text filosofic. Omul și opera se aflau în continuare sub sentința lui Lucrețiu Pătrășcanu, condimentată agravant de Nestor I. Ignat ori de Pavel Apostol.

După părerea lui Pavel Țugui, aripa dogmatică a partidului, formată din I. Chișinevschi, Leonte Răutu, Mihail Roller, a jucat un rol important în marginalizarea și perpetua inculpare ideologică a filosofului. Și, deși alți autori în situația lui Blaga au fost reprimiți în Academia Română, au putut să-și publice ori republice cărțile, pentru Blaga aceste reparații ale statutului său public nu au fost făcute.

*

A existat și o altă linie marxistă de abordare a operei lui Blaga; este vorba despre sociologul Henri H. Stahl, care și-a început comentariile critice despre opera lui filosofică încă în perioada interbelică[84]. Convins că nu este permis să vorbești despre satul românesc decît dacă ești sociolog, de preferință unul marxist (sau austro-marxist, cum era el), Henri H. Stahl i-a obiectat lui Blaga că nu este științific în „sociologia" sa. În *Eseuri critice. Despre cultura populară românească* (1983), Stahl a măsurat *Spațiul mioritic* cu metrul sociologic al materialismului istoric, trăgînd concluzia că Blaga nu este „materialist istoric"[85]; ceea ce, fără îndoială, este cu totul adevărat. Aproximativ în aceeași perioadă cu *Eseurile critice...*, intervievat de Zoltán Rostás, a susținut, vesel-ironic la adresa lui Blaga: „...ca sociolog, habar n-are. Nu sînt de acord cu sociologia lui Blaga. N-am voie? Întrucît mă abat de la dogma materialismului?... Sau, mai bine zis, cine se abate de la dogma materialismului istoric?"[86].

83. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 67 și urm.
84. Henri H. Stahl, „Satul românesc. O discuție de filosofia și sociologia culturii", în *Sociologia românească*, anul II, nr. 11-12, nov.-dec. 1937.
85. Henri H. Stahl, *Eseuri critice*, pp. 71-148.
86. Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*, București, Editura Paideia, 2000, pp. 195-196.

Evident, Blaga nu a fost pe linia materialismului istoric. Atîta doar că în *Spaţiul mioritic* filosoful nu a făcut, dar nici nu a avut intenţia de a face, *sociologie*, ci a intenţionat să facă filosofia culturii. În ce măsură este sau nu adecvată această lucrare la specificul cultural al poporului român (dacă există vreunul), asta este altă problemă, care nu intră în tema cercetării de faţă.

Linia critică pe care a mers Henri H. Stahl, care a confundat filosofia culturii cu sociologia, şi deci opacă faţă de sistemul filosofic blagian, este independentă de marele flux critic generat, după al Doilea Război Mondial, prin Pătrăşcanu, de către Partidul Comunist.

Nu-i mai puţin adevărat că Blaga, care s-a inspirat din ştiinţa extrem-contemporană lui, mai ales din fizică şi din biologie, n-a dovedit prea mult tact faţă de sociologie şi sociologi. Aluziile pe care le face, de exemplu, în „Elogiul satului românesc", discursul său de recepţie la Academie, la superioritatea experienţei sale de copil crescut la sat faţă de cercetarea monografică a mediului rural („N-aş putea rosti cuvîntul că aş fi făcut vreodată cercetări tocmai sistematice şi cu stricte intenţii monografice cu privire la satul românesc. Satul trăieşte în mine într-un fel mai palpitant, ca experienţă vie", şi „Voi vorbi, prin urmare, despre satul românesc, nu ca specialist care şi-a potrivit în prealabil metodele în laborator şi porneşte pe urmă să examineze pe dinafară un fenomen. Voi vorbi despre satul românesc din amintire trăită şi făcînd oarecum parte din fenomen"[87]) au fost, foarte probabil, iritante în grad înalt pentru sociologi, pentru D. Gusti şi echipa lui de sociologi, din care a făcut parte şi Stahl, căci Gusti inventase metoda sociologică monografică de cercetare complexă a lumii rurale.

Cînd se revendica de la experienţa trăită în copilărie la sat şi de la avantajele acesteia, Blaga, însă, se situa pe o poziţie filosofică pe care o deprinsese de la primul filosof european admirat de el: pe aceea a lui Henri Bergson. Filosoful francez argumentase avantajul de-a vorbi din experienţa trăită, accesibilă din interior[88], faţă de experienţa cu lucrurile, pe care le cunoşti din exteriorul lor. Iar înaintea lui, Arthur Schopenhauer, în *Lumea ca voinţă şi reprezentare*[89], a argumentat posibilitatea cunoaşterii lucrului în sine care este subiectivitatea umană tocmai pentru că te afli în interiorul acesteia, deci o cunoşti de dinăuntru, în mod imediat, nu mediat.

87. Blaga, „Elogiul satului românesc", 5 iun. 1937, în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 8-9.
88. Henri Bergson, „Introducere în metafizică", 1903, în Idem, *Gîndirea şi mişcarea*, traducere de Ingrid Ilinca, Iaşi, Editura Polirom, 1995.
89. Arthur Schopenhauer, *Le Monde comme volonté et comme représentation*, I-II, traduit en français pour la première fois par J.A. Cantacuzène, Leipzig F.A. Brockhaus, Paris Librairie Académique Didier Perrin et C-ie, Libraires-Editeurs, Bucarest Librairie Sotschek & C-ie (Socecu & Comp.), [f.a.].

*

În același timp, Blaga se temea că este urmărit de Securitate. Și chiar era urmărit, deși el nu avea dovada că este: supravegheat intermitent din ianuarie 1947[90], filosoful a fost pus sub urmărire continuă în decembrie 1955[91]. Prin tangentă, chiar mai devreme: deoarece lucra la Filiala Cluj a Academiei Române, numele lui a început să figureze în lista angajaților suspecți ai acestei filiale, cercetată de Securitate începînd cu anul 1953. Despre el și alți foști academicieni, documentele de Securitate spun:

„În etapa fascizării țării noastre, ei slăveau în rîndurile Academiei oameni care se fac direct vinovați de dezastrul țării, care au pactizat cu dușmanii poporului ca: Sextil Pușcariu, Manoilescu, Ioan Petrovici, Lucian Blaga, George Brătianu și alții care susțineau cu argumente zise științifice valoarea doctrinală a fascismului și îndreptățirea mișcării legionare, sau a regimului antonescian"[92].

Filosoful este caracterizat în felul următor: „poet și filosof burghez, fost ministru adjunct la departamentul Afacerilor externe sub regimul burghezo-moșieresc. Este idealist, mistic, a fost exclus din învățămînt apoi infiltrîndu-se la Academie ca referent științific și bibliotecar. Și astăzi își dezvoltă teoriile încăpățînat – care nu vrea nicicum să lase din vechile sale concepții"[93].

Numele filosofului, însoțit de epitetele infamante ale epocii, revine de cîteva ori în acest dosar de supraveghere și cercetare a Filialei Cluj a Academiei Române; astfel, în „Hotărîre privind reînregistrarea dosarului de obiectiv Academia Republicii Populare Române, filiala Cluj", avizată de șeful Direcției Regionale M.A.I. Cluj, colonelul Nedelcu Mihail, în 2 februarie 1954, se reia acuzația de mai sus, că numitul „poet și filosof burghez"[94] ar fi contribuit la fascizarea țării.

90. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 51-52.
91. „Hotărîre de deschiderea dosarului de acțiune informativă individuală", 20 dec. 1955, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 58-62.
92. „Hotărîre asupra reînregistrării dosarului de obiectiv Academia Republicii Populare Române, filiala Cluj", act emis de Ministerul Afacerilor Interne, Regiunea Cluj, 2 febr. 1954, în *Dosar de obiectiv al Filialei Academiei Române din Cluj*, *ACNSAS*, fond Documentar, dosar nr. 3577, f. 5 bis; am păstrat punctuația și ortografia din document.
93. „Istoricul Academiei RPR Filiala Cluj", 18 aug. 1953, act emis de Ministerul Securității Statului / Regiunea Cluj, în *Dosar de obiectiv al Filialei Academiei Române din Cluj*, ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3577, f. 9; am păstrat punctuația și ortografia din document.
94. „Hotărâre asupra reînregistrării dosarului de obiectiv Academia Republicii Populare Române, filiala Cluj", act emis de Ministerul Afacerilor Interne,

De la sfîrșitul anului 1955, i s-a deschis dosar de urmărire individuală, printr-o hotărîre care îi consemna numeroasele culpe proprii (printre care: „o concepție mistică, metafizică, de contopire a omului cu dumnezeu, făcîndu-l pe cititor să uite de exploatare") și faptul că, pe cînd era profesor la Sibiu, studenții săi au înființat Cercul Literar, care, deși desființat, „își continuă ilegal"[95] activitatea. Pe seama lui și a Cercului Literar sînt înșirate vinovățiile de: decadentism, activitate contrarevoluționară, complot politic încît „la o eventuală schimbare a regimului să înlocuiască cadrele din posturile de conducere cu oamenii lor", cosmopolitism, așa că „Urmează a fi trecut în evidență operativă ca *diversionst* în sectorul ideologic"[96].

În vara anului 1958, au fost arestați oameni cu care el se întîlnea, doctorul Iubu și alți cunoscuți de-ai săi din Cluj[97], așa că era pe bună dreptate „foarte îngrijorat"[98].

La începutul anului 1959, după cum relatează Pavel Țugui, au început noi tratative cu filosoful – după calculele mele, este seria a patra a tratativelor de partid cu Blaga, foarte complicată, de fapt, de-a dreptul periculoasă. Blaga se afla în acest moment între ciocan și nicovală: dacă nu publica, era socotit dușman al regimului; iar ca să i se permită să publice, i se cerea să-și declare pe față adeziunea la regim. Era ultimul dintre marii scriitori care nu fusese încă „recuperat" de regim, așa că instituțiile de partid și de stat se ocupau de el intens, și pe linie de Securitate, și pe linie de partid. La ideea lui Nicolae Ceaușescu, pe atunci secretar cu probleme organizatorice al C.C., lui Blaga i s-a cerut oficial „exprimarea publică a poziției sale politice despre noile realizări sociale și culturale din România", drept condiție a acordării permisiunii să publice (de fapt, a obligației lui de a publica, pentru a nu mai fi suspectat de ostilitate contra regimului). (Presupun că pentru persoanele care nu au trăit în totalitarismul românesc după model sovietic, a fi suspectat de regim că îi ești ostil nu înseamnă nimic. În interiorul socialismului real românesc, a fi suspect că ești adversarul regimului putea atrage o condamnare la închisoare și, pe deasupra, acuzația și urmările ei erau extrapolate și asupra membrilor familiei.) Pavel Țugui recunoaște că asupra lui Blaga era exercitată „o formă de presiune politică", ceea ce fusese ocolit „cu iscusință în

---

Regiunea Cluj, 2 febr. 1954, în *Dosar de obiectiv al Filialei Academiei Române din Cluj*, ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3577, f. 5 bis; am păstrat punctuația și ortografia din document.

95. „Hotărîre de deschiderea dosarului de acțiune informativă individuală", 20 dec. 1955, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 59.
96. *Ibidem*, pp. 59-62.
97. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 48-49, 189.
98. Dorli Blaga, „Poetul, familia, ultimii ani de viață...", în *Ibidem*, p. 189.

ceea ce-i privea pe Tudor Arghezi, Al. Philippide, Ion Agârbiceanu, M. Codreanu, I.M. Sadoveanu etc., cărora nu li s-au cerut, anticipat, articole de «atitudine politică»"[99]. Exercitată abil și prietenos, în prezența liniștitoare a lui Constantin Daicoviciu, în care Blaga avea încredere, de Pavel Țugui însuși, căci el a fost desemnat ca emisar al partidului, presiunea părea să fi reușit: Blaga i-a dat lui Aurel Rău un articol despre lansarea primei rachete sovietice. Dar articolul „Tehnică și basm" era, cum bine a observat redactorul-șef de atunci al revistei *Steaua*, „un adevărat poem în proză"[100], nu o „adeziune" la comunism; iar Leonte Răutu, șeful Direcției de Propagandă și Cultură a C.C. al P.M.R., a oprit publicarea micului eseu și, urmînd indicațiile anterioare ale lui Nicolae Ceaușescu, a pus condiția: „Lucian Blaga trebuie să trimită, mai întîi, articolul de «atitudine politică»"[101].

Blaga a dat articolul „O lămurire"[102]. Adevăratele sale păreri față de „robia spirituală" pe care a adus-o socialismul în România sînt declarate în *Luntrea lui Caron*. În articolul „O lămurire", el își recunoaște, într-un paragraf de început, bunele sentimente față de orînduirea socialistă – un efect datorat presiunilor la care a fost îndelung supus. De această dată, Leonte Răutu, șeful Direcției de Propagandă și Cultură, a acceptat articolul lui Blaga; textul a fost programat în *Scînteia*, pentru luna iulie, iar un grupaj de poeme noi i-a fost programat lui Blaga la *Gazeta literară*[103].

Însă în acest moment a apărut, în *Gazeta literară* nr. 29, din 16 iulie 1959, „Marele Anonim", un capitol din romanul *Pe muche de cuțit* de Mihai Beniuc.

99. Țugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 147.
100. Aurel Rău, „Etape Lucian Blaga", în Idem, *Alcinous și zarva pețitorilor*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2003, p. 32.
101. Țugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 149.
102. Înregistrat în *Bibliografia* lui Vatamaniuc fără loc de apariție, articolul „O lămurire" a fost publicat de Pavel Țugui în „Anexele" dosarului Blaga din volumul *Amurgul demiurgilor*.
103. Țugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 152.

Capitolul V

Beniuc sau concurența scriitoricească intraspecifică dusă cu mijloacele luptei de clasă

Mihai Beniuc era pe atunci secretar sau prim-secretar[104] al Uniunii Scriitorilor. Fragmentul de roman „Marele Anonim", respins de Direcția Presei, a apărut, spune Țugui, cu aprobarea specială a lui Gh. Gheorghiu-Dej. Foarte curînd, în august, a apărut și romanul *Pe muche de cuțit* de Mihai Beniuc.

Capitolul lui Beniuc conține, la adresa lui Blaga, toate acuzațiile / locurile comune ale propagandei marxist-leniniste prin care, în acei ani, orice operă era automat eliminată din circuitul public, iar autorul ei, închis. Atacul merge pe modelul inaugurat de Pătrășcanu și perpetuat, printre alții, de Nestor I. Ignat.

Beniuc era la curent cu încercările repetate ale aparatului de partid de a-l scoate pe Blaga din „rezerva" în care se menținea și de a-l determina „să vie alături de noi", căci el însuși a fost, împreună cu Pavel Țugui, „trimis la Cluj" la începutul anului 1959, cu misiunea „să subliniem, în intervențiile noastre publice, necesitatea ca poetul și omul de cultură Lucian Blaga să-și exprime deschis poziția față de politica statului democrat-popular"[105]; o reverență care i-a fost pretinsă insistent lui Blaga de către partid, la ideea lui Nicolae Ceaușescu. Dintr-un motiv care putea fi și ideologic, dar pare a fi în primul rînd strict personal: invidia scriitoricească, Beniuc – care a fost și el în refugiu la Sibiu, cu Universitatea clujeană, deoarece era asistent la catedra de psihologie, deci îl cunoștea pe Blaga personal – nu dorea ca acesta să fie „recuperat" și ca opera lui poetică, filosofia nu intra în discuție, să fie repusă în circulație. Așa că demnitarul comunist l-a acuzat pe Blaga din

104. Conform *Dicționarului general al literaturii române*, Beniuc a fost „secretar, prim-secretar și președinte al Uniunii Scriitorilor (1949-1965)". În volumul Ilie Rad, *Convorbiri cu Ion Brad, „din primăvară pînă-n toamnă" (aprilie-octombrie 2013)*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, p. 183, citim: „din iarna lui 1962, cînd Mihai Beniuc devenea, din prim-secretar, «Președintele» obștii noastre, în locul lui Mihail Sadoveanu". Prin urmare, nu am putut stabili cu exactitate funcția lui din anul 1959.

105. Țugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 151.

punct de vedere politic. Ca să fie sigur de succes, l-a atacat de două ori: în prefaţa la volumul *Versuri* de Tudor Arghezi, publicat în 1959 de Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, şi în romanul *Pe muche de cuţit*.

Volumul lui Tudor Arghezi are, în caseta tehnică, următoarele date: „Dat la cules: 04.03.1958. Bun de tipar: 04.06.1959", ceea ce înseamnă că a ieşit pe piaţă cam deodată cu fragmentul de roman, cu „Marele Anonim", apărut, repet, în 16 iulie 1959. Acuzaţiile politice din prefaţa la *Versurile* argheziene sînt la fel ca în roman. Ridicîndu-l în slăvi pe Arghezi, Beniuc îi stabileşte antonimul în persoana lui Blaga:

> „Se ştie de exemplu că un alt poet, Lucian Blaga, cu un certificat de naştere ulterior celui al lui Arghezi, a evoluat tocmai în sensul metafizicii şi misticismului, ajungînd la un moment dat să fie considerat exponent al ortodoxismului, exact atunci cînd «gîndirismul», preambul al huliganismului fascist, atinsese culmea reprobabilei sale glorii. Iar urme de revolte sociale în opera lui Blaga nu găsim, nici vreo dorinţă de a lumina pentru a împrăştia misterul şi a indica un drum nu spre Marele Anonim, cum numeşte acest poet pe dumnezeu, ci spre viaţă, pentru acei care au dreptul la ea prin munca lor. Blaga s-a complăcut să împrăştie în jurul său o tulbureală luminescentă, o luminescenţă de putregai, învăluindu-se în ea ca sepia în norul de cerneală şi ţinîndu-se sus şi la distanţă de mulţime, dar bucurîndu-se de graţie şi favoruri la cei puternici. Aşa se explică poate de ce nici pînă astăzi Blaga nu s-a simţit atras de lupta poporului român, pornit să-şi croiască drum fără stăpînitori în lumea nouă constructoare a socialismului şi susţinătoare a păcii. / Dimpotrivă Arghezi"[106].

Acuzaţiile care au fost aduse poeziei lui Arghezi de către Sorin Toma, în „Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei", din 1948[107], sînt reluate acum de Beniuc la adresa poeziei lui Blaga. Iar stigmatul legionar pe care îl aplicase Pătrăşcanu filosofiei lui Blaga este aplicat acum mult mai apăsat de Beniuc, în această prefaţă şi apoi în fragmentul de roman „Marele Anonim", atît omului Blaga, cît şi întregii lui opere. Pîcla acuzatoare în jurul filosofiei lui Blaga a fost în această epocă atît de densă, încît se considera că, dacă

106. Mihai Beniuc, „Despre arta lui Tudor Arghezi", în Tudor Arghezi, *Versuri*, cu o prefaţă de Mihai Beniuc, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959, pp. 7-8.

107. Sorin Toma, „Răsfoind volumele lui Tudor Arghezi. Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei", în *Scînteia*, nr. 1013, 1014, 1015, 1016 din 5, 7, 8 şi 10 ian. 1948; textul a apărut în broşură la Editura „Scînteia", în 1948; republicat în revista *Apostrof*, anul III, nr. 5, 1992, la rubrica „Dosar", cu un şapou care îmi aparţine.

această filosofie este trecută sub tăcere, înseamnă că de fapt autorului ei îi este făcută o favoare. Iar Beniuc, în fragmentul „Marele Anonim", apărut în *Gazeta literară*[108], vorbeşte despre filosofia lui Blaga, o etichetează ca „mistică", „antiistoricistă" şi retrogradă, întrucît se opune „materialismului istoric" şi progresului. În romanul său, Beniuc scrie că, pentru Blaga,

> „Fiinţa tracă a poporului putea fi apărată numai de Garda de Fier şi de mesianismul sîngeros al lui Hitler".

La fel, scrie:

> „Marele Anonim, cu o asemenea filosofie, a ajuns gînditorul oficial al partidelor de dreapta din România şi un «geniu» proslăvit de legionari, pe care nici el nu-i detesta, dimpotrivă! – deşi îmbrăcase uniforma albastră a Frontului Renaşterii Naţionale sub Carol al II-lea şi se înfruptase pînă la indigestie din favorurile acestuia".

Nu uită să adauge că filosofia lui Blaga este periculoasă deoarece influenţează „pernicios" tineretul. În fapt, Beniuc îl demască pe Blaga drept hitlerist, mussolinian, ideolog legionar influent asupra tineretului legionar, sugerînd totodată şi că este rasist şi antisemit. Într-o epocă în care acuzaţia de duşmănie la adresa Uniunii Sovietice era încă foarte gravă, Beniuc îl descrie pe Blaga ca bucuros, în anii 1940, de „războiul sfînt" al lui Hitler contra Sovietelor. Insultele nu lipsesc nici ele din acest capitol de roman: porecla lui Blaga, „Marele Anonim", este echivalată cu „Marele Imbecil", iar conceptul blagian de „spaţiu mioritic" este tradus prin „spaţiul ovin". Două scurte pasaje din acest capitol arată fără nici un echivoc sentimentele lui Beniuc faţă de filosof. Astfel, personajul Mustea (= Beniuc) îi declară lui Sandu Crai (= Zevedei Barbu[109], cu care Beniuc fusese coleg) ce-ar vrea el să-i facă lui Blaga:

> „[Crai] — ...Ce cauţi tu în această junglă metafizică?
> [Mustea] — Vreau să-i dau foc.
> [Crai] — Cum adică, să ardă Marele Anonim?
> [Mustea] — Să ardă!"[110].

---

108. Mihai Beniuc, „Marele Anonim", în *Gazeta literară*, anul VI, nr. 29, joi, 16 iul. 1959, p. 5.
109. Între părerile lui Zevedei Barbu despre Blaga şi părerile personajului Sandu Crai care îl reprezintă pe Zevedei Barbu în romanul lui Beniuc nu există nici o legătură. Zevedei Barbu l-a socotit pe Blaga un mare filosof european. Vezi în acest sens eseul său intitulat „Lucian Blaga", apărut în caietul „Destin", la Madrid, în 1962 şi republicat în culegerea de articole Zevedei Barbu, *Metafizică şi umanism*, II, pp. 935-943.
110. Mihai Beniuc, *Pe muche de cuţit*, p. 316.

Apoi romancierul Beniuc pune în gura lui Mustea și Crai un simptomatic dialog pentru dorințele proprii, izvorîte din ură: „Marele Anonim este ca șarpele – îi zdrobești capul, îl tai bucăți și fiecare bucată continuă să miște", și va mișca astfel „Dar numai pînă la asfințitul soarelui, cum se spune la noi în sat", adică „pînă la «Untergang des Abendlandes», ai zice tu", de fapt „Aș zice pînă la asfințitul lumii burgheze"[111]. În afară de faptul că îl acuză direct pe Blaga că ar fi fost în Spania lui Franco (!) și îi pune în gură admirația pentru „Ordinea Nouă, Hitler și Mussolini", oficialul comunist îl descrie în bătaie de joc și pe Isidor Blaga, tatăl lui Lucian, făcîndu-i un portret de preot-măcelar.

Pentru a nu lăsa nici un echivoc, trebuie să precizez că *toate* acuzațiile ideologice, politice și factuale ale lui Beniuc sînt false (inclusiv, din nou, calificarea filosofiei blagiene drept „mistică"; mistica presupune căutarea unirii cu ființa supremă, de obicei printr-o tehnică spirituală; or, la Blaga, ca la Kierkegaard, de fapt mai drastic decît la filosoful danez, o distanță infinită, *o cenzură transcendentă* separă implacabil și iremediabil pe om de ființa supremă, de Dumnezeul numit Marele Anonim).

*

În ziua cînd a apărut *Gazeta literară* cu textul infam al lui Beniuc, Dorli Blaga se afla la C.O.Ș., Casa Oamenilor de Știință, la masă, cu soțul ei, Tudor Bugnariu. Un bărbat atrăgător, pe care l-a cunoscut în 1956, mergînd la el cu un memoriu, și cu care s-a căsătorit în mai 1957. Iar în ziua aceea de joi, 16 iulie 1959, mîncau în grădina restaurantului. Era lume. Era și Beniuc, la o masă. „Mă simțeam îngrozitor, mă simțeam foarte umilită. *Știam*. Și eram sigură că toată lumea de la mese *știe*. Tudor s-a ridicat de lîngă mine și s-a dus la masa lui Beniuc. Nu s-a așezat, a rămas în picioare. Și i-a spus ceva lui Beniuc. Apoi s-a întors și s-a așezat liniștit pe scaun. Nu știu ce i-a spus. Nici pînă astăzi nu știu ce i-a spus. Nu l-am întrebat niciodată. M-am gîndit că lumea de la mese crede că l-a felicitat...", mi-a spus Dorli în ziua de 28 mai 2020, la telefon. Citise textul meu din *Apostrof*, „«Memoriul» lui Blaga «către C.C. al P.M.R.» (1959) și culisele publicării lui în «Echinox» (1978)"[112], și era tulburată. „Mi-am amintit tot. Tot. Cînd a apărut textul lui Beniuc, Tata a fost distrus", mi-a spus, cu vocea ei joasă.

111. *Ibidem*, p. 317.

112. Marta Petreu, „«Memoriul» lui Blaga «către C.C. al P.M.R.» (1959) și culisele publicării lui în «Echinox» (1978)", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 5 (360), mai 2020, rubrica „Dosar". Vezi Anexa II.

E de presupus că Tudor Bugnariu, care a fost un om de caracter şi care a ştiut, cînd s-a îndrăgostit de fiica lui Blaga, că o ia de soţie cu tot ce presupune într-un regim totalitar o asemenea ascendenţă, pe care totalitarismul roşu nu putea în principiu s-o accepte, este de presupus că Tudor Bugnariu i-a spus lui Beniuc ceea ce el merita, că este josnic.

Capitolul VI

Blaga se apără. „Memoriul"

În condiţiile dure ale anilor 1958-1960, cînd se „ascuţise lupta de clasă", cînd se succedau valuri de arestări şi de procese politice, iar Blaga însuşi era urmărit de Securitate, cunoscuţii săi fiind arestaţi şi anchetaţi despre relaţiile lor cu filosoful, textul lui Beniuc a reprezentat – după cum i-a mărturisit Blaga însuşi unui cunoscut de-al său din Timişoara, un scriitor, care apoi a informat Securitatea – un „adevărat asasinat moral"[113]. La trei zile după apariţia textului lui Beniuc în *Gazeta literară*, în 19 iulie 1959, filosoful i-a telefonat lui Ţugui şi l-a anunţat că îşi retrage atît textul „O lămurire", cît şi cele cîteva poeme deja planificate spre publicare[114]. El şi-a conceput, probabil împreună cu istoricul Constantin Daicoviciu, cu care era prieten, o strategie de apărare. O epistolă a istoricului ne sugerează cît de complicate erau lucrurile:

> „Dragă Luciene, / Ştii că am vorbit de două articole pe care urma să le scrii. Cel cu Cioran nu poate fi scris, nesosindu-ne încă lucrarea aceluia. / Dar e de dorit şi bine-ai face să scrii – cam în termen de zece zile – articolul de care mi-ai vorbit tu: cel în formă de scris[oare] deschisă pentru lămurirea unora şi altora. / Dă-mi, rogu-te, un telefon despre cele ce ai hotărît. / Ţi-am văzut şi admirat nepotul (şi fata!). Bravo! / Cu drag, al tău / Constantin Daicoviciu / 8 VIII [1]959"[115].

Rezultă că, în încercarea de a se apăra de fapta mîrşavă a lui Beniuc, Blaga a acceptat, la sugestia lui Daicoviciu, să scrie *două* texte, unul anti-Cioran (acesta invectivase ţara de origine cu locuitorii ei cu tot[116]) şi altul, o „scris[oare] deschisă pentru lămurirea

113. „Notă informativă – 13 septembrie 1960", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 160.
114. Ţugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 156.
115. Constantin Daicoviciu, scrisoare către Blaga, 8 aug. 1959, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 218. Transcriere şi verificare după facsimil, arhiva personală.
116. Vezi Marta Petreu, „Blaga şi Cioran, via Pătrăşcanu – Beniuc", în Idem, *Filosofii paralele*. Obiectul polemicii lui Blaga cu Cioran a fost eseul „Mică

unora şi altora" – adică „Memoriul" de protest adresat Comitetului Central al P.M.R. Iar Daicoviciu, la rîndul lui, discutase cu Pavel Ţugui[117] despre strategia de apărare a lui Blaga.

Încolţit din mai multe părţi cum era, este foarte plauzibil că filosoful a consimţit să scrie contra lui Cioran – la sugestia lui Constantin Daicoviciu[118] – tocmai pentru a-şi mări şansele de a-i fi luată în seamă apărarea din „Memoriul" său anti-Beniuc. Pentru Blaga, exonerarea de calomniile lui Beniuc devenise o problemă de viaţă şi de moarte.

*

În „scrisoarea sa deschisă", Blaga a contrazis toate afirmaţiile şi sugestiile lui Beniuc, acuzîndu-l că i-a atribuit „atitudini sau fapte infamante pe de-a-ntregul *născocite*". Beniuc i-a pus în seamă preluarea filosofiei lui Hans Driesch, iar Blaga a precizat că nu e cazul. Pentru că Beniuc susţine că a vrut să-l critice pe Blaga în timpul războiului, dar nici o revistă nu i-a acceptat textul, Blaga a precizat că Beniuc a scris şi publicat, de fapt, un text „favorabil" în polemica pe care filosoful a avut-o cu Dan Botta. Pentru că Beniuc îi atribuie atitudini antisemite, Blaga îl contrazice şi invocă textul său din 1935 din *Gîndirea*, „Despre rasă ca stil", în care a criticat rasismul mesianic şi a privit fenomenul existenţei mai multor *stiluri* ale omenirii în spirit umanist. Deoarece Beniuc a făcut portretul lui Isidor Blaga ca preot-măcelar, Blaga a scris pe larg despre tatăl său ca om cult, luminat şi devotat comunităţii. Deoarece Beniuc scrie că Blaga a fost prohitlerist, Blaga a precizat că „numele lui Hitler nu se găseşte nici măcar o singură dată în scrierile mele", că nu a scris despre Hitler, că nu i-a trimis, ca alţi scriitori, telegrame de felicitare şi că, atunci cînd „la Sibiu s-a înfiinţat «Asociaţia româno-germană», invitat fiind să particip ca membru, am refuzat această «onoare»" în scris, explicînd că el admiră numai cultura germană. Iar fanatismul hitlerist pe care i-l atribuie Beniuc, adaugă Blaga, e infirmat şi de faptul că a refuzat, pe vremea regimului Antonescu, să conducă un ziar care i-a fost oferit de Ministerul Propagandei, prin Stăniloae şi Grigore Popa, deşi aceştia au insistat, venind la el de trei ori cu aceeaşi propunere. În acelaşi sens, Blaga invocă faptul că l-a angajat pe Zevedei Barbu la revista sa, *Saeculum*, „cu toate că ştiam că avea idei de stînga", iar apoi l-a

---

teorie a destinului" – din *La Tentation d'exister*, Gallimard, 1956 –, în care Cioran îşi acoperă ţara de baştină cu insulte. Atitudinea lui faţă de România a supărat foarte multă lume, vezi Stelian Tănase, *Anatomia mistificării, 1944-1989*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

117. Ţugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 158.

118. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, p. 45.

apărat la proces, deși „campania teologică împotriva mea era în toi, iar Nicolae Bălan, mitropolitul de-atunci, căuta să mă implice și pe mine în proces".

Deoarece Beniuc îl prezintă ca un „habotnic ortodox, «un pravoslavnic fiu al sfintei biserici», purtat de speranța reîntronării țarilor în Rusia", Blaga precizează în memoriul său că, din 1940, a fost ținta unei campanii din partea teologilor ortodocși, Stăniloae considerîndu-l „primejdie națională", iar cartea sa *Religie și spirit* a fost socotită de unii teologi o carte „bolșevică"; în plus, cînd a apărut recenzia favorabilă a lui Radu Stanca în *Transilvania*, teologii sibieni au șantajat publicația să se desolidarizeze de recenzie, așa că el și-a dat demisia din Astra. La acuzația lui Beniuc că filosofia lui ar fi devenit o „filosofie a oamenilor de «dreapta», și că legionarii o admirau" – este ideea lui Pătrășcanu, argumentată cu o frază de la sfîrșitul cărții lui Băncilă și ajunsă pe mîna lui Beniuc – Blaga răspunde:

> „Nu prea știu ce gîndeau legionarii despre filosofia mea [...]. Pot să spun categoric un lucru: eu nu mi-am scris filosofia pentru legionari, ci pentru toți amatorii de filosofie din țară, indiferent de orientarea lor politică. O întrebare: în toamna anului 1940, în cele cîteva luni cînd legionarii au fost la «putere», am ocupat eu vreo slujbă, vreo situație, prin care să mă fi «angajat» în mișcare? Să se cerceteze presa acelor luni: se va vedea că tocmai atunci s-a produs o tăcere în jurul filosofiei și literaturii mele![119] [...] Să reiau chestiunea admiratorilor. Subliniez încă o dată: nu mi-am scris filosofia decît pentru amatorii de filosofie. Aprecieri favorabile și admirative am găsit în diverse cercuri de intelectuali, din țară și străinătate, indiferent de poziția lor politică".

Iar apoi îl pomenește pe intelectualul italian, comunist, Antonio Banfi, de la Universitatea din Milano, care a scris despre *Orizont și stil* un studiu[120] extins. În final, pentru că a fost acuzat de Beniuc că este antisovietic – acuzație la fel de gravă ca aceea de prohitlerist –, face o listă cu textele sale în care a scris elogios despre cultura rusească[121].

---

119. Afirmația este exactă, comentariile despre Blaga au încetat pe durata statului național-legionar.
120. Vezi Lucian Blaga, *Orizzonte e stile*, a cura din Antonio Banfi, traduzione di Mircea Popescu e Eugenio Coșeriu, Milano, A. Minuziano Editore, 1946; volumul cuprinde o „Introduzione" de Antonio Banfi. Această traducere a fost reluată în volumul Idem, *Trilogia della cultura*, edizione italiana integrale a cura di Giancarlo Baffo, Verona, Edizioni Fondazione Centro Studi Campostrini, 2016, volum care beneficiază de un foarte documentat studiu introductiv („Gnosi senza redenzione: la filosofia della cultura di Lucian Blaga", VII-LXV) al profesorului Giancarlo Baffo.
121. Blaga, „Memoriu către Comitetul Central al P.M.R.", 1959, în Zaciu, *Lancea lui Ahile*, pp. 365-380.

*

La începutul lunii noiembrie 1959, „Memoriul" (datat „Cluj. 28 sept. 1959 / 16 oct. 1959") a fost înmînat de Blaga – care era însoţit de ginerele său, Tudor Bugnariu – lui Atanase Joja, pe atunci vicepreşedinte al guvernului şi preşedintele Academiei Române. Blaga s-a dus, ce e drept însoţit, în gura lupului: căci Atanase Joja nu era unul dintre intelectualii de partid binevoitori filosofului. Opiniile lui despre sistemul filosofic blagian au fost expuse în articolul „Despre rolul reacţionar şi antipatriotic al filosofiei idealiste din România burgheză-moşierească", apărut în 1953 în *Lupta de clasă*; un articol care ţinteşte „demascarea filosofiei reacţionare din România"; ceea ce autorul şi face, minuţios, „demascîndu-i", la nivelul unei argumentări vulgar-penibile, pe Maiorescu, Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Nae Ionescu şi Blaga (o listă, să recunoaştem, eclectică), acesta din urmă pentru gîndirea dogmatică, filosofia misterului şi, din nou, pentru misticism. Conţinutul filosofiei lui Blaga este prezentat la un nivel trivial şi inculpat la nivel maximal. Blaga, spune academicianul A. Joja, „a transpus teoria sa şi în domeniul fenomenelor sociale, predicînd şi în acest domeniu fatalismul şi misticismul", el a susţinut că „orice cultură se dezvoltă în chip fatalist, predeterminată de un «stil» care îi e propriu", idee care pe Joja îl face să exclame: „Este greu de conceput o atitudine mai hotărît antimaterialistă, mai mistică şi antiştiinţifică". Scandaloasă este, după acest politruc rătăcit în filosofie şi împuternicit să hotărască soarta altora, şi ideea de spaţiu mioritic: „Poporului român Blaga îi atribuie un «spaţiu mioritic». El afirmă că «sentimentul destinului» este organic înfipt în conştiinţa poporului nostru. Trebuie să ne supunem ursitei, aşa glăsuieşte această filosofie calomniatoare şi care se pretinde românească! Poporului român, care timp de secole a luptat cu dîrzenie atît pentru libertatea sa naţională, cît şi pentru libertăţile sale politice şi sociale, L. Blaga îi tăgăduieşte posibilitatea de a acţiona în vederea progresului social, de a-şi lua soarta în propriile sale mîini". Concluzia este categorică: filosofia lui Blaga se caracterizează prin „slujirea cu credinţă a politicii obscurantiste şi agresive a putredului regim burghezo-moşieresc"[122].

Ştim ce s-a întîmplat la această întîlnire pentru că Blaga i-a povestit-o unui scriitor timişorean care l-a vizitat, iar acesta a transcris detaliile (nu ştim cît de fidel) în „Nota informativă" pe care a dat-o Securităţii în 13 septembrie 1960.

122. A. Joja, „Despre rolul reacţionar şi antipatriotic al filosofiei idealiste din România burgheză-moşierească", în *Lupta de clasă*, seria a V-a, anul XXXIII, nr. 10, oct. 1953, pp. 111-112. Autorul semnează, probabil în funcţie de epocă: A. Joja, Atanase Joja, Athanase Joja.

Conform acestei unice surse de informare, Joja i-ar fi spus lui Blaga că „tăcerea lui" este interpretată „ca o opoziţie faţă de regim" şi că „dacă el – BLAGA – continuă această atitudine pasivă de pînă acum, de a nu publica decît traduceri, atunci să nu se mire că va fi considerat inamic şi va fi combătut". Cu aerul că e obiectiv, de fapt ameninţîndu-l, Joja i-a amintit filosofului că „el nu se poate plînge, pentru că faţă de el nu s-au aplicat măsuri de privare a libertăţii personale". Şi a continuat: „Dacă dovedeşte însă o atitudine din care rezultă clar că nu este un adversar al regimului socialist", atunci „se va trece cu vederea opera sa care nu poate fi în nici un caz popularizată", adică, tradus, *va fi iertat că a scris opera pe care a scris-o*, şi se va bucura de consideraţie: „dar el – BLAGA – se va bucura de consideraţiile care revin de drept unui talent excepţional de la care Republica noastră populară aşteaptă o contribuţie de creaţie la nivelul talentului său"[123].

Înspăimîntător. Se dusese să îşi facă dreptate, şi a fost ameninţat. Iar ca să se apere de acuzaţiile mincinoase ale lui Beniuc, Blaga este constrîns de forurile la care apelează să-şi declare simpatia faţă de noul regim. Conform aceleiaşi note informative, întîlnirea cu Joja s-ar fi încheiat printr-o înţelegere:

„– Nu i se cere să scrie lucruri în care nu crede.
– Nu i se cere să-şi renege opera vieţii.
– Are posibilitatea să scrie şi să publice articole în care subliniază acele părţi din realizările pe tărîm cultural al[e] regimului, cu care e de acord, şi
– I se vor publica – deocamdată în reviste – acele poezii pe care exigenţa critică a regimului le acceptă"[124].

Deci: Blaga, primit în Academie de regele Carol al II-lea, exclus din instituţie în 1948 şi lăsat pe dinafară cu ocazia reprimirilor organizate pentru alţi „foşti" aflaţi în aceeaşi situaţie, se duce în audienţă la Atanase Joja, vicepreşedintele guvernului şi totodată preşedintele Academiei Române (care în timpul preşedinţiei sale nu a organizat nici o şedinţă de reprimire a „foştilor"), şi este încă o dată culpabilizat pentru opera lui, apoi abil împins de la spate să-şi declare bunele sentimente faţă de realizările socialismului. Să fii Blaga cel primit în Academie de regele Carol, iar spre sfîrşitul vieţii să fii dăscălit şi culpabilizat de Atanase Joja, preşedintele Academiei din care tu, Blaga, ai fost dat afară... Teribilă situaţie.

123. „Notă informativă – 13 septembrie 1960", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 164.
124. *Ibidem*, p. 165.

După informaţiile lui Ţugui însă, această întîlnire s-ar fi încheiat fără nici un fel de rezultat, iar Blaga s-ar fi declarat „dezamăgit"[125] de ea.

După părerea doamnei Dorli Blaga, audienţa a avut un rezultat, şi anume, Partidul l-a însărcinat pe George Ivaşcu să ia legătura cu Blaga şi să obţină de la el texte spre publicare.

Blaga nu s-a grăbit să dea curs recomandărilor lui Joja de-a scrie despre „realizările pe tărîm cultural al[e] regimului", în lunile următoare nu a publicat nimic în favoarea socialismului. În iarna 1959-1960, a început însă să fie încolţit şi din direcţia fiicei lui. După cum îşi aminteşte Dorli Blaga, Tudor Bugnariu, a cărui existenţă „evident deranja" încercuirea politică a lui Blaga, a început să-i vorbească de despărţire, adăugînd că „Partidul îmi va da *mie* copilul"; după părerea lui Dorli Blaga, „i se indusese ceva lui Tudor". Iar cînd i-a povestit tatălui ei aceste „incidente", Blaga a fost, spre onoarea lui, în favoarea vieţii fiicei sale, iar nu a operei proprii:

> „Să nu-ţi faci griji, să te linişteşti, eu pentru acest copil fac orice, chiar şi scriu..."[126].

Dorli Blaga se întreabă dacă ea poartă răspunderea faptului că Blaga a scris pînă la urmă favorabil despre regimul socialist real din România, în loc să se menţină pînă la capăt, singurul dintre marii intelectuali din generaţia sa, într-o tăcere semnificativă la adresa regimului: „Pentru mine a fost şi rămîne o gravă problemă de conştiinţă. După vizita lui Ivaşcu la Cluj (ca răspuns la «Memoriul» lui Blaga), a contat oare şi acest incident, în decizia pe care a luat-o Tatăl meu? De a răspunde invitaţiei lui Ivaşcu?"[127]. Răspunsul este simplu: Blaga acceptase să scrie un text favorabil regimului socialist cu un an înainte, în 1959, textul „O lămurire", pe care l-am mai pomenit, care trebuia să apară în *Scînteia* în iulie 1959 şi pe care filosoful şi l-a retras după ce în *Gazeta literară* din 16 iulie 1959 a apărut capitolul insultător şi denunţător al lui Beniuc. Faptul că la sfîrşitul anului 1959 şi începutul anului 1960 a început să fie ameninţată şi viaţa de familie a fiicei sale a fost pentru Blaga, cu siguranţă, un motiv în plus să scrie cum i se cerea. Însă hotărîrea fusese luată cu un an înainte, în 1959, poate şi pentru că oamenii din anturajul său fuseseră deja arestaţi, iar el însuşi se temea că va avea aceeaşi soartă.

În fond, putem evalua această situaţie şi privind-o din alt unghi. În anul 1946, cînd s-a pomenit în Comitetul Central al Partidului

125. Ţugui, *Amurgul demiurgilor*, p. 159.
126. Dorli Blaga, „Poetul, familia, ultimii ani de viaţă...", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 188-189.
127. *Ibidem*, p. 189.

Național Popular, Blaga a demisionat, pentru că și-a dat seama că acest partid este o marionetă a celui comunist, iar el nu voia să participe la instalarea și construirea în România a unui regim politic după chipul și asemănarea celui din Soviete. La sfîrșitul anilor 1950, urmînd principiul realității, a conștientizat că acest regim cu care nu a vrut să colaboreze s-a înstăpînit peste țară și va mai exista vreme lungă, indiferent de sentimentele și părerile lui despre el. Iar el, Blaga, era scriitor și filosof, iar menirea unui scriitor și filosof este să scrie... Chiar și dacă nu ar fi fost încercuit și amenințat vital în felul în care a fost, ar fi avut dreptul moral să încerce să își salveze și publice creațiile.

În primăvara anului 1960, cînd a sosit G. Ivașcu la Cluj pentru noi discuții, Blaga a acceptat să colaboreze la *Contemporanul*.

În 29 aprilie 1960, revista i-a publicat articolul „Probleme și perspective literare", reluat a doua zi pe pagina întîi a *Scînteii*. Și, la fel cum Stalin năucea scriitorii – pe Pasternak ori pe Bulgakov – prin capriciul cîte unui telefon personal de felicitare, și Gheorghiu-Dej l-a surprins pe Blaga, felicitîndu-l pentru acest text; e drept, l-a felicitat doar prin intermediul unui telefon dat prim-secretarului de Cluj, „tov. Vaida"[128], în timp ce Stalin telefona direct și vorbea el însuși cu autorii. Ironia este deplină: Gheorghiu-Dej, adică același personaj suprem care avizase publicarea fragmentului infam al lui Beniuc, îl felicita pe Blaga, adică felicita victima calomniilor lui Beniuc.

Cel mai nemulțumit de situația nou-creată – la nașterea căreia contribuise din plin el însuși – a fost Beniuc însuși, care *a interpretat-o ca pe-o promovare a lui Blaga*:

> „Ai văzut ce-ai făcut?", i-a reproșat el lui Ivașcu, „Acu l-a publicat și *Scînteia*!"[129].

Căci Beniuc ar fi dorit ca Blaga „Să ardă!" ori să fie „zdrobit" ca un șarpe[130], iar nu să fie publicat în locul pe care el, Beniuc, îl considera cel mai de cinste: *Scînteia*, și încă pe pagina întîi. Un loc care pe Blaga îl îngrijora profund:

> „el BLAGA, ar vrea să știe cum sînt privite aceste articole de către acei prieteni ai lui, cari nu sînt comuniști. [...] Dar a rugat sursa în același timp că dacă în cercurile necomuniste, ba chiar reacționare

128. „Notă informativă – 13 septembrie 1960", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 165.
129. Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, IV, *iulie 1947 – mai 1961*, București, Editura Libra, 1999, p. 362.
130. Beniuc, „Marele Anonim", în *Gazeta literară*, 16 iul. 1959, p. 5.

se discută despre el şi e criticat pentru că a început să colaboreze, sursa să arate că BLAGA n-a devenit comunist"[131].

Iar „sursa", literatul din Timişoara, a împlinit dorinţa filosofului, dar nu în „cercurile necomuniste", ci direct la Securitate, prin raportul amănunţit pe care l-a dat. Publicarea lui Blaga în *Scînteia*, pentru care-l invidia Beniuc, era un loc pe care Blaga însuşi nu şi l-a dorit, dar pe care n-a mai avut cum să îl evite. Şi n-a mai avut cum să-l ocolească chiar din cauza lui Beniuc, fără al cărui atac mîrşav el nu ar fi scris nici „Memoriul", nici articolul anti-Cioran intitulat „Farsa originalităţii"[132].

Pentru felul cum a fost evaluat Blaga în timpul socialismului real românesc după model sovietic este semnificativă şi bătălia care s-a dat, între 1977 şi 1979, pentru publicarea corectă şi completă a „Memoriului" său din 1959 către Partid (vezi Anexa II).

131. „Notă informativă – 13 septembrie 1960", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 165.

132. Text anti-Cioran al lui Blaga, apărut numai postum, în 1962. Cioran a aflat de el şi, date fiind legăturile lor anterior amicale, a fost pentru totdeauna lezat. Vezi Marta Petreu, *Filosofii paralele*, pp. 106-121.

Capitolul VII

La Securitate, „despre o persoană cu numele de Lucian Blaga"

Nicolae Balotă notează undeva, în fragmentele memorialistic-prozastice publicate în *Abisul luminat* şi în acelea rămase în reviste, uneori şi cu ironie (distanţa ironică a cerchiştilor faţă de Blaga atunci cînd acesta nu era lîngă ei a fost reală; asta nu înseamnă că nu îl respectau şi îndrăgeau, ci erau... în postura eternă a studentului faţă de profesor, de care este obligatoriu să şi rîzi), că filosoful se temea, în anii socialismului, că este urmărit. Şi chiar era, după cum deja am arătat. Urmărirea a fost accentuată spre sfîrşitul anilor 1950.

În iulie 1958 a fost arestat doctorul Mihai Iubu, apoi alte cunoştinţe din acelaşi cerc de persoane cu care filosoful se întîlnea. Pe de altă parte, a ajuns la Securitate zvonul că s-a constituit un „guvern subversiv", din care fac parte D.D. Roşca şi Lucian Blaga – acesta din urmă, ca „preşedinte al Consiliului de Miniştri". De pe urma acestor evenimente, Blaga, aşa cum îşi aminteşte şi Dorli Blaga în cartea despre tatăl său, era neliniştit. Avea de ce.

În toamna aceluiaşi an, în birourile Securităţii a fost conceput un plan de „urmărire informativă a lui Lucian Blaga, realizat de Direcţia Regională de Securitate Cluj; plan de marşrutizare[133]". Un foarte activ informator al numitei instituţii, prozator, numit conspirativ „Ştefan Dragomirescu", pe numele lui real Sergiu Dan, a fost trimis să-l contacteze pe filosof pentru a afla „informaţii despre activitatea lui Lucian Blaga", „unde păstrează scrierile de «sertar»", „unde păstrează Blaga scrierile sale duşmănoase", mai ales manuscrisele nepublicate, şi, totodată, să-i verifice anturajul. Informatorul a sosit la Cluj, a fost aşteptat de un ofiţer local şi s-a cazat la Hotelul Siesta, adică foarte aproape de Biblioteca Centrală, locul de muncă al lui Lucian Blaga. Pretextul lui era să îi ceară filosofului ajutor pentru a publica în revistele clujene *Steaua* şi *Tribuna*, mai ales că, spun oamenii Securităţii, *Steaua* publicase „unele fragmente

133. Termen împrumutat din domeniul circulaţiei trenurilor de marfă. Presupune stabilirea unui itinerar de lung parcurs.

din *Faust* de Goethe scoase din traducerea pe care a făcut-o Blaga, fragmente care reflectă stilul mistic în care a fost făcută traducerea". Asta, ştiut fiind faptul că Blaga se află în legătură cu „elemente duşmănoase" şi este „filosof idealist şi scriitor mistic", „poet reacţionar". Documentele specifică şi că, pentru a aduna informaţii despre activitatea lui Blaga, au fost anchetaţi mai mulţi deţinuţi, şi anume: dr. Mihai Iubu, Grigore Popa, I.D. Sîrbu, Vasile Voiculescu, Petre Ţuţea, Nistor Chioreanu, Nichifor Crainic. În 30 ianuarie 1959 s-a făcut un alt plan de măsuri, bazat pe informaţiile primite de la

> „Ştefan Dragomirescu, care, fiind marşrutizat la Cluj, pe lîngă Lucian Blaga, precizează că fiind în vizită la domiciliul lui Blaga, acesta a scos din raftul de jos al bibliotecii sale personale două mape cu manuscrise şi altă mapă a adus-o dintr-o cameră vecină, unde de asemenea are un raft de cărţi, manuscrise pe care i le-a citit"[134].

Ideea securiştilor era să organizeze „percheziţii secrete", ca să afle ce scrie Blaga şi, evident, să procure lucrările acestuia pentru a le... studia. În paralel, sînt plănuite percheziţii în casele următorilor: Elena Daniello („Muza" de atunci a poetului), Vichi Medianu (rudă a lui Lucian), Vertlen Emilia (dactilografa lui Blaga) şi, de asemenea, la Biblioteca Universitară[135], unde Blaga îşi avea biroul.

*

Coroborînd informaţiile date de agentul „Ştefan Dragomirescu" *alias* Sergiu Dan cu altele, obţinute de la Doamna Dorli Blaga, în convorbirile telefonice din 27 mai şi 30 iulie 2020, am ajuns la concluzia că agentul „Ştefan Dragomirescu" a fost un fel de Caracudi, care a brodat o bună parte din rapoarte: descrierea pe care o face pentru locul manuscriselor este inventată. În locuinţa lui Blaga din Cluj, strada Martinuzzi, manuscrisele scriitorului nu erau aşezate pe rafturi, ci într-o ladă uriaşă, genul de ladă de călătorie care pe vremuri se lega în spatele diligenţelor, mi-a spus Doamna Dorli Blaga. Ei bine, manuscrisele lui Blaga erau păstrate în această ladă, lîngă biroul său, aşezat între geamuri. (Cufărul negru se află acum în „Bîrlogul lui Faust" de la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj, cămăruţa de pe scară cu aspect de acvariu scufundat unde şi-a petrecut filosoful anii de bibliotecar... L-am văzut, la cerere, în data de 7 decembrie 2020, condusă fiind de

134. Dan Cătănuş, Mioara Anton, Ana-Maria Cătănuş, Alexandru-Murad Mironov, Nicoleta Raluca Spiridon, *Intelectuali români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006, pp. 265-269.
135. Ioana Diaconescu, *Scriitori în arhivele CNSAS. Intelectuali urmăriţi informativ, arestaţi, condamnaţi, ucişi în detenţie. 1946-1989*, Bucureşti, Editura Academia Civică, 2012, pp. 26-28.

profesorul Ionuț Costea, directorul adjunct al Bibliotecii.) Acolo, în întunericul lăzii de călătorie, au stat scrierile lui Blaga și după moartea lui, pînă în 1968. În august 1968, cînd a aflat de invadarea Cehoslovaciei, Dorli Blaga – care era la mare, în concediu –, temătoare că va fi invadată și România, a plecat imediat la București, iar de acolo, cu o mașină a Academiei, la Cluj. Cornelia Blaga era deja bolnavă. Așa că Dorli a luat toate manuscrisele – a fost ajutată de Vasile Nicolau, vărul ei prin alianță (întrucît căsătorit cu fiica cea mai mare a lui Lionel Blaga) – și le-a dus la București. A pus manuscrisele în locuința sa, precis: în dormitorul ei, în scrinul de la capul patului.

A dormit cu manuscrisele lui Blaga la căpătîi. Paznic de comoară.

În 1977, la cutremurul din 4 martie, toți patru – Tudor Bugnariu, Tudorel, Lila și Dorli – s-au refugiat în pragul băii, locul cel mai sigur, indicat ca atare de un specialist, pentru asemenea cazuri. Iar cînd zdruncinăturile pămîntului s-au oprit, Dorli a fugit în dormitorul ei și s-a uitat pe fereastră, să vadă dacă nu cumva a izbucnit vreun incendiu care mistuie clădirea – cu manuscrise cu tot. „Mă gîndeam să le arunc în stradă, să le salvez", mi-a spus ea.

Pe urmă, obsedată că opera inedită a lui Blaga poate fi în pericol și printr-un accident al naturii, nu numai prin acțiunile Securității, a început tratativele cu Muzeul Literaturii Române pentru constituirea Arhivei Blaga.

În toți anii cît au avut manuscrisele lui Blaga în casă, Dorli și soțul ei au plecat în concediu pe rînd – ca nu cumva, în lipsa amîndurora din casă, să intre securiștii și să le fotografieze sau chiar să le facă dispărute. Despre asta mi-a povestit de atîtea ori de cînd o cunosc, încît pentru mine a devenit o informație oarecare.

Așa, deci.

Dar, dacă informatorul marșrutizat pe lîngă Blaga a fabulat, rămîne faptul amenințător că Securitatea l-a trimis la Blaga cu scopurile mai sus numite.

*

Această supraveghere țintită a filosofului în 1958-1959 este în legătură cu arestarea lui Iubu și a altor cunoscuți ai săi. Istoricii care vor studia dosarele vor obține mai multe informații decît am publicat la Biblioteca Apostrof în volumul Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*. Fișa de Securitate a lui Blaga redactată la sfîrșitul lunii august 1958 îi pune în seamă ca vinovăție și Cercul Literar de la Sibiu – despre care sînt emise toate clișeele acuzatoare: „organizație naționalistă studențească"[136], cu

136. „Tabel cuprinzînd pensionarii din cadrul Uniunii Scriitorilor", 27 aug. 1958, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 78.

ideologie „idealistă, cosmopolită şi naţionalistă, imprimată fiind de Lucian Blaga"[137]. Întrebările anchetatorilor încearcă să scoată de la inculpaţi orice detaliu care ar putea fi, din perspectiva totalitarismului de stînga, incriminant: acţiuni politice, legături cu persoane ostile regimului, atitudinea faţă de regim, lectura în faţa altor oameni a unor pagini din cărţile proprii, scrierile noi despre care se presupune obligatoriu că au un caracter „duşmănos", faptul că are scrieri noi pe care nu le-a publicat (iar el nu putea publica pentru că era condiţionat de o adeziune explicită la regim), un eventual trecut legionar şi aşa mai departe. Pentru un cititor care nu a trăit în regimul socialist românesc, actele de interogatoriu şi sintezele anchetatorilor sînt greu de înţeles: pare de necrezut că Securitatea statului se ocupa de... filosofi şi literaţi, că a citi o carte sau alta este o vină, că a citi altora un poem propriu este o vinovăţie capitală, că a citi unor oameni din scrierile proprii îi duce pe toţi ascultătorii în închisoare. Securitatea servea ideologia unică şi ţintea să controleze totul, inclusiv gîndurile oamenilor – conform naturii totalitare a statului român. Pe de altă parte, însă, este limpede că ofiţerii de Securitate se ocupau de fleacuri şi că îşi căutau cu dinadinsul un obiect al muncii, comploturi inexistente, că umflau lucruri mici pînă la dimensiunea zepelinelor, că inventau „duşmani" din care apoi compuneau „loturi", jucîndu-se cu vieţile unor oameni reali pe care îi chinuiau şi îi aruncau în puşcărie, şi asta nu de grija statului român şi a regimului socialist, *ci ca să îşi menţină importanţa, instituţia, puterea.*

Ce spun actele de anchetă ale grupului Iubu? Anchetaţii au fost puşi să răspundă mereu la întrebări despre Blaga: „La interogatoriul anterior ai declarat că ai întreţinut legături cu o serie de elemente duşmănoase regimului ca Lucian Blaga, Perian Sorin, Pătruţ Dumitru, Deac Aurel, D.D. Roşca şi alţii", este întrebat Iubu; „La interogatoriile anterioare ai declarat despre o persoană cu numele de Lucian Blaga. Ancheta îţi cere să declari cînd l-ai cunoscut dta pe Lucian Blaga?"; „Verbal ai declarat că l-ai cunoscut pe Lucian Blaga. Declară tot ce cunoşti dta despre activitatea lui"; „Declară tot ce cunoşti dta despre activitatea lui Lucian Blaga?". Un mare semn de întrebare a fost „spaţiul mioritic": „Precizează dacă Lucian Blaga a vorbit cu această ocazie despre teoria «spaţiului mioritic»?"[138], şi aşa mai departe, luni întregi.

Anchetaţii s-au descurcat care cum a putut. Iubu, interogat repetat despre Blaga (12 septembrie, 1 octombrie, 10 noiembrie 1958, 12 ianuarie 1959), declară destule lucruri care nu-i erau favorabile filosofului – nu îmi permit să judec răspunsurile date sub anchetă

137. „Proces-verbal de interogatoriu al învinuitului Ivan Deneş", 12 dec. 1958, în *Ibidem*, p. 128.

138. Procese-verbale de interogatoriu ale învinuiţilor Mihai Iubu, Perian Sorin, Boantă Ioan, 1958, în *Ibidem*, pp. 84, 97, 108, 109.

de Securitate şi nici formulările, deoarece declaraţiile erau reformulate de anchetatori în limbajul de lemn, incriminator, al Securităţii; de pildă, el a admis „Atitudinea duşmănoasă şi ostilă regimului a lui Lucian Blaga" şi l-a deconspirat că a scris un roman[139] (dacă scriau ceva nou, scriitorii neafiliaţi puterii comuniste erau automat suspectaţi că fac un *act duşmănos* faţă de regim). În declaraţiile filosofului Grigore Popa citim: „Declar că Lucian Blaga a fost foarte apreciat şi popularizat de către organizaţia legionară, el fiind prezent în presa legionară, care îl popularizează ca pe o mare personalitate. De asemenea el era în anturajul elementelor legionare. Ştiu că în acest sens era prieten cu profesorul Ion Chinezu din Cluj, cunoscut ca legionar"; sau „era apreciat de către legionari şi era considerat ca un element cu sentimente filogermane"; sau „era în anturajul legionarilor"[140], spune filosoful existenţialist, şi ne putem întreba dacă toate cuvintele sînt ale lui.

O realizare veritabilă a anchetatorilor au fost interogatoriile cu profesorul Ioan Boantă, care a declarat:

> „Despre el [Blaga] se vorbea în cercurile legionare că ar fi fost în 1936-37 simpatizant legionar. De asemenea se vorbea în aceiaşi ani că Avram Iancu, personajul principal din piesa cu acelaşi nume, scrisă de Lucian Blaga, ar fi reprezentat pe Corneliu Zelea Codreanu".
>
> „Ştiu că prin anii 1935-1936 în unele cercuri legionare se vorbea că Lucian Blaga ar fi simpatizant legionar. / Se vorbea în acest sens în cercurile legionare, că piesa de teatru «Avram Iancu», scrisă de către Lucian Blaga, prin eroul principal – Avram Iancu – ar reprezenta pe Corneliu Zelea Codreanu. / După cîte ştiu însă, Lucian Blaga, nu şi-a manifestat simpatia faţă de organizaţia legionară, deşi se vorbea despre acest lucru. / În anul 1937 Lucian Blaga a fost numit subsecretar de stat în guvernul Goga-Cuza"[141].

Insistînd cu întrebările: „În declaraţia din 1 noiembrie 1958, ai declarat că Avram Iancu, eroul principal al piesei de teatru cu acelaşi nume scrisă de Lucian Blaga ar reprezenta pe legionarul Corneliu Zelea Codreanu. Pe ce se bazează această informaţie a d-tale?", anchetatorii obţin răspunsul:

> „După cum am declarat şi anterior, în anii 1935-1936 circula în rîndul elementelor legionare afirmaţia că Avram Iancu, eroul principal al piesei de teatru cu acelaşi nume scrisă de către Lucian

139. Procese-verbale de interogatoriu ale învinuitului Iubu Mihail, 12 sept. 1958, în *Ibidem*, pp. 86, 94-95.

140. Procese-verbale de interogatoriu ale învinuitului Grigore Popa, 3 nov. 1958, 14 nov. 1958, în *Ibidem*, pp. 101, 104.

141. Procese-verbale de interogatoriu ale învinuitului Ioan Boantă, 31 oct. 1958, 1 nov. 1958, în *Ibidem*, pp. 106, 108.

Blaga ar reprezenta pe Corneliu Zelea Codreanu. Eu personal am citit această piesă însă nu am putut constata acest lucru"[142].

Răspunsurile celor anchetați dau indicii care se potrivesc, în parte, cu:

a) acuzațiile ideologice care i-au fost aduse lui Blaga de către Pătrășcanu în 1945-1946 (iar apoi de către o puzderie de comentatori comuniști), cum că a fost un autor pe placul legionarilor;
b) cu informația enunțată de Nae Ionescu în anul 1940 în discuția cu Băncilă și consemnată de Băncilă în jurnalul său, că în anii interbelici, în jurul anului 1937 sau ceva mai devreme, s-ar fi produs o apropiere între Blaga și Legiune: Nae Ionescu afirma că Blaga *umbla pe la gardurile Legiunii*, Boantă spune că în *cercurile legionare se vorbea despre Blaga ca simpatizant al lor*;
c) în plus, *apare pentru prima dată* ideea că între piesa și personajul *Avram Iancu* ale lui Blaga și Zelea Codreanu, Căpitanul Legiunii, ar exista o legătură. Evident, nu a mai avut nici o importanță faptul că anchetatul Boantă, care a divulgat această informație, a adăugat după aceea că el nu vede legătura („Eu personal am citit această piesă însă nu am putut constata acest lucru").

Toate aceste documente, care de altfel nu reprezintă decît o parte din dosarul de supraveghere a filosofului[143], sugerează că ancheta a urmărit, așa cum s-a mai observat, arestarea lui. Ceea ce, din fericire, nu s-a întîmplat.

Însă, în urma interogatoriilor, pînă și ofițerul de Securitate care a redactat „notele de stadiu", adică sinteza informațiilor obținute la anchetă, a fost nevoit să se lase păgubaș; fără să îl poată diagnostica pe Blaga drept legionar, a conchis și că:

„Din punct de vedere politic, rezultă că în această perioadă a fost încadrat în «Frontul Renașterii Naționale». / Nu se cunoaște dacă a fost încadrat în vreo altă organizație sau partid"[144].

142. Proces-verbal de interogatoriu al învinuitului Ioan Boantă, 12 ian. 1959, în *Ibidem*, p. 111.
143. Dorli Blaga a citit dosare de Securitate ale lui Blaga mai voluminoase decît ceea ce a rămas apoi pentru uzul cercetătorilor, așa că a regretat mereu că nu le-a putut fotocopia integral atunci cînd le-a avut pentru prima oară în față; din rațiuni necunoscute, dosarele au fost ulterior modificate, în sensul că au devenit mai mici, cu mai puține file, cu mai multe numerotări pe una și aceeași pagină, semn că au fost trecute dintr-un dosar în altul.
144. „Nota de stadiu redactată de Lt. Maj. Jurca Iosif", 17 nov. 1958, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 114.

Oricît au căutat și oricît de volubili au fost unii inculpați (filosoful Grigore Popa, doctorul Mihai Iubu, profesorul Ioan Boantă), anchetatorii nu au găsit nici o probă că Blaga ar fi fost legionar. Singurul lucru pe care anchetatorii l-au mai putut face a fost să recomande anchetarea în continuare a cunoscuților filosofului, doar-doar vor putea găsi vreo legătură între filosof și „elementele legionare"[145] sau informații despre „rolul lui în clandestinitatea legionară"[146].

145. *Ibidem*, p. 116.
146. *Ibidem*, p. 122.

Capitolul VIII

Cum şi-a scris Blaga piesa *Avram Iancu*

În anchetele de Securitate apar numele paşoptistului Avram Iancu şi suspiciunea că piesa lui Blaga are o legătură cu Zelea Codreanu. Anchetatul Ioan Boantă spune, în 1958, sub anchetă la Securitate, că, în anii 1935-1937, legionarii credeau că piesa *Avram Iancu „ar fi reprezentat pe Corneliu Zelea Codreanu"*. Este pentru prima dată cînd drama *Avram Iancu* de Lucian Blaga este pusă în legătură cu Zelea Codreanu; această conexiune a fost mai apoi reluată, uneori cu variaţiunea că piesa i-ar fi de fapt *dedicată* Căpitanului.

Legionarii îl socoteau pe Iancu unul dintre eroii neamului românesc, îl pomeneau în rugăciunile lor, asta, în condiţiile în care toate ceremoniile lor începeau cu rugăciuni; „Acolo s-a oficiat o rugăciune pentru pomenirea sufletelor lui Ştefan Voevod, Domnul Moldovei, Mihai Viteazul, Mircea Ion Vodă, Horea, Cloşca şi Crişan, Avram Iancu, Domnul Tudor, Regele Ferdinand...". La fel, în „săculeţul cu pămînt"[147], talismanul pe care îl purtau la gît, era pusă ţărînă şi de pe mormîntul revoluţionarului paşoptist transilvănean.

În acelaşi timp, Avram Iancu a fost şi este un erou de la 1848 pe care românii din Transilvania îl păstrează şi acum cu pietate în imaginarul şi memoria lor colectivă.

Blaga a început să se documenteze pentru drama *Avram Iancu* în anul 1932. Dar gîndul de-a scrie despre revoluţionarul paşoptist îl avea, spune el, de opt ani[148]. De fapt, iniţial a vrut să scrie o piesă despre Horea[149]: „Am citit undeva că Ciorogaru a publicat o foarte interesantă broşură despre Horia. Chestiunea mă interesează foarte mult. Nu mi-ai putea-o procura? De asemenea mi-ar trebui

147. Corneliu Zelea Codreanu, *Cărticica şefului de Cuib*, [mai, 1933], ediţia a 13-a, Bucureşti, [f.ed., f.a.], pp. 104, 110.

148. Blaga intervievat de Corneliu Albu, în *Patria*, 5 febr. 1935, vezi *Dramaturgia românească în interviuri*, p. 214.

149. Probabil că suspiciunile ar fi fost aceleaşi şi dacă ar fi scris despre Horea, deoarece Horea a fost de asemenea adoptat ca erou model de legionarii lui Zelea Codreanu.

ceva bibliografie despre acest extraordinar personagiu"[150], îi cerea el lui Ion Breazu, prietenul său din Cluj, în anul 1931. Încurajîndu-l că Horea este „un subiect pentru dta" şi bazîndu-se pe informaţii primite de la David Prodan, Ion Breazu i-a recomandat alte mult mai consistente surse istoriografice[151]. Din cauza dificultăţilor de documentare – pentru a da personajului culoare locală, i se părea necesar să ştie particularităţile de limbă ale moţilor, ceea ce presupunea să stea o vreme în Apuseni, lucru imposibil pentru el –, dramaturgul a renunţat la subiect[152] şi a trecut la Iancu.

Volumul de corespondenţă Blaga – Ion Breazu alcătuit de profesorul Mircea Curticeanu, pe care l-am publicat la Editura Biblioteca Apostrof la centenarul naşterii filosofului, permite stabilirea detaliată a genezei piesei. „Nu mi-ai putea împrumuta o monografie despre Avram Iancu?"[153], îl întreba Blaga, în martie 1932, pe atunci funcţionar de presă în Legaţia română din Berna, pe Ion Breazu. În 10 martie 1932, cercetătorul clujean l-a anunţat că i-a trimis „pe *Avram Iancu* de Dragomir" şi că „am alăturat *Ioan Buteanu*, cartea mai recentă, a aceluiaşi specialist în anul 1848, pentru că înscrie o figură extrem de originală şi ajută astfel la plasticizarea epocii"[154], şi i-a semnalat existenţa studiilor scrise de istoricii Nicolae Buta şi Ioan Lupaş. În decembrie 1932, Blaga a revenit, din Viena de data asta, unde fusese mutat cu serviciul, asupra subiectului: „Pentru drama lui Avram Iancu am concepţia şi cadrul mitic – produs exclusiv al imaginaţiei mele – prin care vreau să-l ridic pe un plan neistoric. (Ştii că «istoricul» mă interesează cel mult ca cadru simbolic.) Aş vrea să găsesc răgazul realizării"[155]. L-a găsit abia în 1934: „Anul ăsta isprăvesc sigur pe Avram Iancu"[156], i-a scris el în aprilie 1934 lui Breazu, care încercase, prin tot felul de

150. Blaga către Breazu, Berna, mai 1931, în *De amicitia Blaga – Breazu*, pp. 160-161.
151. Breazu către Blaga, Cluj, 19 mai 1931, în *Ibidem*, pp. 162-163. Breazu i-a recomandat în primul rînd ceea ce a scris David Prodan, apoi documentele editate de Papiu-Ilarian, o carte a lui Nicolae Densuşianu şi un studiu al lui Ioan Lupaş.
152. Vezi şi Mircea Curticeanu, „Ecouri ale dramei Avram Iancu, de Lucian Blaga, în corespondenţa inedită cu Ion Breazu", în Idem, *Studii şi documente literare*, ediţie îngrijită de Doina Curticeanu, prefaţă de Mircea Zaciu, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2002, pp. 153-155. În convorbirea pe care a avut-o cu Octav Şuluţiu în 1935, Blaga a declarat că a renunţat la o dramă despre Horea pentru că ar fi trebuit s-o scrie în limba moţilor; vezi Octav Şuluţiu, „De vorbă cu Lucian Blaga", în *Vremea*, 15 sept. 1935, în *Dramaturgia românească în interviuri*, p. 229.
153. Blaga către Breazu, Berna, mart. 1932, în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 176.
154. Breazu către Blaga, Cluj, 10 mart. 1932, în *Ibidem*, p. 177.
155. Blaga către Breazu, Viena, 10 dec. 1932, în *Ibidem*, p. 180.
156. Blaga către Breazu, Viena, 2 apr. 1934, în *Ibidem*, p. 192.

trucuri afectuoase, să-l zorească să compună în sfîrşit piesa. De data asta, dramaturgul n-a mai amînat proiectul, aşa că în iunie l-a anunţat pe prietenul său clujean că a terminat „prima sa *formă embrionară*"[157]. Totodată, dramaturgul i-a cerut „ceva studii despre graiul moţilor", pentru că voia să introducă în piesă „forme dialectale pentru unele personagii secundare"[158]; nu se ştie sigur ce anume i-a trimis Breazu[159]. În septembrie 1934, l-a anunţat pe prietenul său că „cioplesc din greu la Avram Iancu. Opera e destul de înaintată"[160].

O dramă despre Avram Iancu, pe deasupra scrisă de Blaga, însemna atunci, pentru ardeleni, un subiect de interes maxim şi un prilej de mare emoţie. În imaginarul transilvănean, Avram Iancu a fost şi a rămas eroul de la 1848[161], care a luptat pentru drepturile românilor şi împotriva maghiarizării forţate a Transilvaniei. Felul cum a fost trădat de Curtea imperială de la Viena, pe care a mizat şi pentru care a luptat, apoi felul cum şi-a sfîrşit viaţa – ca om sărac, peregrinînd, într-o stare de vădită alienare mintală, dintr-un loc în altul – sînt zguduitoare şi au stîrnit şi stîrnesc şi acum o emoţie intensă. Pentru Transilvania, cu istoria ei întortocheată şi grea, Avram Iancu, mitizat de imaginarul popular, înseamnă şi astăzi foarte mult. Cu atît mai mult emoţiona el în prima jumătate a anilor 1930, cînd transilvănenii se aflau într-un proces de recuperare a identităţii lor inclusiv istorice, înainte de Unire imposibil de pus în discuţie.

157. Blaga către Breazu, Viena, iun. 1934, în *Ibidem*, p. 199.
158. *Ibidem*.
159. George Gană presupune că Breazu i-ar fi trimis volumul: Teofil Frâncu şi Gheorghe Candrea, *Rotacismul la moţi şi istrieni*, 1886. Vezi Blaga, *Opere*, III, *Teatru*, ediţie critică de George Gană, cronologie şi aducere la zi a receptării critice de Nicolae Mecu, introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2012, p. 597.
160. Blaga către Breazu, Viena, 22 sept. 1934, în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 200.
161. Mă simt obligată să precizez că nu un studiu despre Avram Iancu şi cu atît mai puţin unul despre revoluţia de la 1848 a românilor din Transilvania mi-am propus să schiţez în aceste pagini, ci strict un studiu despre piesa *Avram Iancu* a lui Blaga şi despre sursele folosite de dramaturg. Altfel, istoricii discută acum Revoluţia de la 1848 din Transilvania ca pe un fenomen complex, care a avut, în rîndul românilor, două orientări: prima preconiza emanciparea naţională, dar în alianţă cu revoluţia maghiară (Murgu, de pildă); a doua, mai „conservatoare", dorea de asemenea emancipare naţională, iar pentru asta s-a aliat cu Moharhia habsburgică contra revoluţiei maghiare – este chiar cazul lui Avram Iancu. Vezi Keith Hitchins, *Românii. 1774-1866*, p. 322. Evident, Silviu Dragomir are un punct de vedere tradiţionalist despre Revoluţia din Transilvania de la 1848 şi despre personalităţile ei.

Blaga obișnuia să își dea piesele de teatru spre lectură criticĕ cîtorva prieteni din Cluj, lui Breazu, Pușcariu, Chinezu. Vestea că scrie o dramă despre eroul național de la 1848 l-a pus în mișcare pe Sextil Pușcariu, așa că i-a transmis protejatului său – pe care l-a sprijinit cu infinită delicatețe de la debut și în toată perioada interbelică – să-și tipărească piesa în 1934, iar dacă nu poate, s-o tipărească datînd-o 1934, pentru că vrea să-l propună la marele premiu Hamangiu al Academiei Române; a fost, de fapt, primul pas din strategia ocolitoare, foarte complicată, pe care Pușcariu a conceput-o pentru a obliga Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj, la construirea căreia el pusese din greu umărul, să îl cheme și să îl accepte în final pe Blaga ca profesor al ei. Mesajul să se grăbească cu drama *Avram Iancu* și, oricum, să dateze volumul ca apărut în 1934 i-a fost transmis autorului prin Breazu:

> „Tot despre Avram Iancu – Sextil Pușcariu te roagă să faci tot posibilul să tipărești piesa pînă la 31 decembrie 1934, pentru a te propune la marele premiu Hamangiu al Academiei. [...] Poate va fi greu însă să tipărești pe Iancu pînă în 31 XII. Dacă nu-l poți tipări decît *după* să-i pui în tot cazul data 1934, pentru a avea măcar argumentul de formă..."[162].

În 27 octombrie, Blaga a trimis manuscrisul la Cluj, să fie citit de Breazu și Pușcariu; de fapt, i-a fost citit și de alții, printre care Victor Papilian și Ion Chinezu; practic, a „circulat din mînă în mînă"[163], cum recunoștea Breazu. Dramaturgul și-a declarat intențiile auctoriale încă de la început: „Am încercat în orice caz să sublimez și să distilez materialul brut și adesea provincial pînă la cvintesența unui mit tragic. Istoricii vor trebui uneori să închidă un ochi"[164]. Sau: „Știi că mă feresc de retorica patriotardă luată în întreprindere de oamenii politici ca de sfîntul Naiba. Am voit să fac din Avram Iancu un personaj tragic. Tragedia m-a interesat în primul rînd, și nu instinctele noastre patriotice. [...] nu pot să introduc scene de retorică și patos tricolor, oricît publicul ar cere aceasta. Mai bine nu reprezint piesa. Din Iancu nu pot să fac un vizionar al întîiului rege al românilor. Asta merge împotriva intuiției și instinctului meu poetic"[165]. Ceva asemănător i-a scris și lui Ion Chinezu[166], căruia îi dăduse „delegație de locțiitor" la punerea în scenă de la Cluj.

---

162. Breazu către Blaga, Cluj, 17 oct. 1934, în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 203.
163. Breazu către Blaga, Cluj, 14 nov. 1934, în *Ibidem*, p. 207.
164. Blaga către Breazu, 27 oct. 1934, în *Ibidem*, p. 206.
165. Blaga către Sextil Pușcariu, 9 dec. 1934, în Blaga, *Opere*, III, p. 604.
166. Blaga către Ion Chinezu, Viena, 7 dec. 1934, în Blaga, *Corespondența (A-F)*, p. 205. Vezi și scrisoarea din 27 nov. 1934, în *Ibidem*.

Cititorii clujeni i-au făcut diverse observaţii (inclusiv aceea că, venind după *Cruciada copiilor*, drama nu are „misticismul" şi forţa mitică a acesteia), multe dintre ele tehnice, pe care Blaga le-a luat în serios, scurtînd şi modificînd textul. Pusă în scenă la Teatrul Naţional din Cluj care astăzi îi poartă numele, piesa a avut premiera în 29 ianuarie 1935. În toamna aceluiaşi an, piesa a fost pusă în scenă la Bucureşti, unde s-a jucat cu succes pînă în mai 1936[167].

Iar volumul, cu o frumoasă copertă sobră făcută de Hugo Ullrich[168], tipărit pe banii autorului în tiraj de 500 de exemplare, a apărut cîndva în martie 1935; pe pagina de titlu scrie (conform indicaţiilor să-şi dateze piesa 1934): „Lucian Blaga, *Avram Iancu*. Dramă într-un prolog şi trei faze (zece tablouri). Sibiu, Tiparul Institutului de arte grafice «Dacia Traiană», 1934"; cartea are 150 de pagini. La 28 martie 1935, Breazu, care o primise cu o zi înainte prin poştă, îi mulţumea autorului.

Deşi autorul s-a ferit cu obstinaţie să facă teatru istoric, deoarece a intenţionat – conform esteticii lui expresioniste – să proiecteze figura luptătorului de la 1848 în mit, această dramă poartă în ea urmele evidente ale surselor principale de documentare. Astfel, lectura paralelă a dramei lui Blaga şi a micii monografii din 1924 a lui Silviu Dragomir[169] arată că dramaturgul s-a bazat pe informaţiile adunate de istoric. În acelaşi timp, Blaga a simplificat drastic firul epic – revoluţia din 1848 din Transilvania a fost de durată, complicată, cu o puzderie de episoade sîngeroase, aşa că o reducere la esenţial era obligatorie. Personajele dramei lui Blaga sînt în mare cele istorice, iar episoadele principale ale piesei sale – Iancu în cîrciuma din Abrud, Iancu în Comitetul Naţional Român din Sibiu, provocîndu-i pe cei vîrstnici şi sărind peste bănci, Iancu organizînd paza munţilor ori bătăliile etc., revoluţia, episodul trădătorului Ioan Dragoş, apoi dezamăgirea lui Iancu pentru atitudinea Curţii de la Viena şi refuzul decoraţiei pe care i-a trimis-o împăratul – urmează, prin simplificare şi complementară prelucrare literară, linia cărţii lui Silviu Dragomir.

În convorbirea cu Ioan Massoff, Blaga a spus explicit: „Iancu e aproape de la început pus în situaţia tragică de a lupta pe două fronturi, întîi împotriva ungurilor care doresc o Ungarie mare şi deznaţionalizarea românilor, şi pe urmă împotriva nerecunoştinţei

167. Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, p. 144.

168. Hugo Ullrich, corespondent de presă, cunoscut al lui Blaga. Vezi Blaga către Nichifor Crainic, ian. 1936, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), p. 165. Blaga l-a rugat pe Nichifor Crainic să-l ajute pe „prietenul Hugo Ullrich" inclusiv cu bani pe durata vizitei acestuia la Bucureşti.

169. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „România Nouă", 1924.

«împărăției» habsburgice. Vina tragică a lui Avram Iancu e aceea de a fi crezut prea tare în «noua împărăție». Dar această vină aproape că nu e o vină personală, ea era dată prin înseși împrejurările istorice în care se găsea poporul român"[170]. Din declarațiile lui Blaga, din textul piesei și din schimbul de scrisori dintre Blaga și prietenii săi clujeni rezultă că *împărăția cea nouă* pomenită în piesa de teatru este cea austriacă, Imperiul austriac pe care au mizat revoluționarii români de la 1848 din Transilvania, numită „nouă" probabil pentru că, din 2 decembrie 1848, deci chiar din timpul revoluției, „împărăția" a avut un nou împărat, tînăr, de numai 18 ani, Franz Josef.

Originalitatea lui Blaga a constat în principal în mitizarea eroului de la 1848 ca ieșit din *pasărea fără somn care se transformă în om*, condiție la care eroul lui Blaga se și reîntoarce în final. Adică, l-a pus pe Iancu în cadrele versurilor populare „În pădurea lui Ion/ Toate păsările dorm/ Numai una n-are somn/ Cată să se facă om", versuri pe care Blaga le citează ca extraordinare cu mult înainte de a scrie *Avram Iancu*, de pildă în eseul „Simboluri spațiale"[171]. La fel, originalitatea lui ar putea fi căutată și în scenele de tensiune erotică difuză dintre Iancu și Erji cîrciumăreasa, care corespund de altfel unui adevăr generic: Avram Iancu avea succes la femei și, fără să-i pese de etnie, a fost de mai multe ori îndrăgostit de fete maghiare pe care le-a curtat[172], după cum a observat istoricul Sorin Mitu. În primă instanță, studiul lui Silviu Dragomir despre Ioan Buteanu[173], de un nivel științific mai înalt decît mica sa monografie *Avram Iancu*, nu pare să-l fi influențat pe Blaga, Ioan Buteanu nu apare ca personaj; totuși, anumite elemente din drama scrisă de Blaga sînt inspirate din această carte.

170. Blaga intervievat de Radu Mina (Ioan Massoff), în *Rampa*, 9 sept. 1935; vezi *Dramaturgia românească în interviuri*, p. 218.

171. Blaga, „Simboluri spațiale", în *Darul vremii*, anul I, nr. 4-5, mai-iun. 1930, pp. 97-99. În același eseu, expresia „infinitul ondulat" („Dansul nostru e dansul lent al unui om care suie și coboară chiar și atunci cînd stă pe loc sau al unui om cu sufletul definitiv legat de infinitul, ritmic alcătuit din deal și vale, de infinitul ondulat"), adică prefigurarea viitoarei idei de „spațiu mioritic".

172. Sorin Mitu, „Iubitele unguroaice ale lui Avram Iancu", în Idem, *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități*, Iași, Editura Polirom, 2013. Mai adaug că primele studii despre viața personală a lui Iancu datează din 1923: Ioan Lupaș, „O prietenă a lui Avram Iancu", în *Adevărul literar și artistic*, nr. 123, 1923; Ioan Lupaș, *Avram Iancu*, Cluj, 1924.

173. Silviu Dragomir, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului în anii 1848-49*, București, Editura Casa Școalelor, 1928 (în continuare, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului*).

Capitolul IX

Limbajul istoric din *Avram Iancu*

În piesa lui Blaga sînt prezenți: „gardiști unguri", „gărzi ungurești", „gardiști", Iancu declară „eu sînt căpitanul vostru", se numește pe sine „soarele moților", locotenentul Schuler vorbește despre „cuiburile" de răsculați și de neliniște din Ardeal, sînt prezenți „tribunii" lui Iancu, Erji îl strigă pe Iancu „Bădiță Iancule! Craiul munților și-al mierloilor" și așa mai departe.

Pentru un legionar nu cine știe ce școlit și mai ales netransilvănean de-al lui Zelea Codreanu (Legiunea nu a fost formată numai din intelectuali instruiți) care ar fi citit textul lui Blaga la sfîrșitul anilor 1930 ori mai tîrziu, drama ar fi putut să pară, datorită sintagmelor de mai sus – gardă, tribun, căpitan, ca soarele, legiune, cuib ș.a. –, o aluzie la Mișcarea legionară și la Garda de Fier, partidul ei politic. Mai ales că Mișcarea legionară îl socotea pe Avram Iancu unul dintre eroii neamului – și s-a inspirat în denumirea structurilor ei din denumirile utilizate de pașoptiștii români din Transilvania, care, la rîndul lor, s-au inspirat din denumirile armatei / legiunilor romane.

În monografia istoricului Silviu Dragomir, scrisă în 1924, așadar *înainte* ca Mișcarea legionară să se fi născut, sînt pomenite: „garda ungurească", „garda națională română", „legiunile românești sub drapelul prefecților", „tribun", „gardiști", „gardist național", Sibiul văzut de maghiari e numit „cuibul principal de propagandă românească", se spune că Abrudul este „cuibul rebeliunii", Avram Iancu e numit „adevăratul căpitan al oastei românești", apoi „Craiul Munților", „frate Iancu", sînt pomeniți „lăncierii" lui Iancu, se vorbește despre „românism" și „propagarea românismului". La fel, sînt citate cuvintele lui Nicolae Bălășescu din Sibiu către Iancu, cum că „Noi privim la tine ca la soarele de meazăzi"[174] etc. Aceleași sintagme apar de altfel firesc și în studiul lui Silviu Dragomir despre Ioan Buteanu apărut în 1928 și elaborat la un nivel științific înalt: „prefectul legiunii", „legiuni românești", „gardă" de voluntari

174. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, pp. 15, 23, 25, 27, 30, 55, 33, 35, 47, 34, 45, 120, 91, 97, 93.

maghiari, „patruzeci de mii de legionari îmbrăcaţi în sumane albe", „pentru asta [crezul «egalitate, libertate, fraternitate»] trăim sau murim", „Noi suntem gata sau a trăi sau a pieri" pentru idealurile româneşti, românii au de ales între „învingere sau moarte", „gărzi naţionale", „cuib duşman"[175]. Aşa că sintagmele din drama scrisă de Blaga sînt preluate nu de la o organizaţie politică extrem-contemporană scrierii piesei, ci din cărţile lui Silviu Dragomir.

Cît priveşte expresia lui Blaga, cum că Iancu ar fi „soarele moţilor", posibilul ei model se află într-o scrisoare din august 1849 către Iancu, citată de Silviu Dragomir, „Noi privim la tine ca la soarele de meazăzi"[176]. Data la care au fost scrise aceste expresii, 1849 (scrisoarea către Iancu), 1924 (citarea scrisorii în volumul lui Silviu Dragomir), 1934 (scrierea piesei de teatru de către Blaga), exclude orice legătură cu urarea, foarte cunoscută în mediile legionare, „Să faci, Căpitane, o ţară ca soarele sfînt de pe cer!"[177], pe care Moţa i-a făcut-o lui Zelea Codreanu, deoarece Ion Moţa a făcut această urare în 1936, într-o scrisoare testamentară datată „Bucureşti, 22 noiembrie 1936", atunci cînd se pregătea de plecare în Spania, să lupte în războiul civil; iar scrisoarea a fost publicată în 1937, după moartea lui Moţa la Majadahonda.

Ca orice istoric de profesie, Silviu Dragomir a lucrat pe documente – unele transcrise fragmentar şi pasibile de a fi identificate în corpusul documentelor de la 1848[178], altele mai greu de identificat, întrucît în cartea sa din 1924 nu există note şi bibliografie; cealaltă carte primită spre documentare de Blaga, monografia despre Ioan Buteanu, este elaborată strict pe bază de documente, adică de scrisori ale lui Buteanu şi ale altor revoluţionari, unele scoase din arhivele vieneze. Deci, Silviu Dragomir şi-a scris cele două volume pe baza documentelor şi *a respectat limbajul lor de la 1848*. Iar Blaga l-a urmat.

În documentele revoluţiei române de la 1848 din Ardeal, inclusiv în „Raportul" lui Avram Iancu[179], termenii „gardă năţiunală

175. Idem, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului*, pp. 5, 7, 17, 18, 44, 45, 62, 97, 93, 102, 128.

176. Scrisoarea lui Nicolae Bălăşescu din Sibiu către Avram Iancu, 8 aug. 1849, în Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, p. 120.

177. Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 275. Am găsit, de altfel, şi altă variantă: „Să faci, măi Corneliu, din ţara noastră o ţară frumoasă ca un soare, şi puternică şi ascultătoare de Dumnezeu!", în *Testamentul lui Ion Moţa*, Timişoara, Editura Gordian, 1993, colecţia „Documente istorice sechestrate".

178. Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, I-II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

179. Avram Iancu, „Despre faptele oastei poporane care a stat sub comanda sa", raport adresat Gubernatoriului Transilvaniei, nov. 1849, în Cornelia Bodea, *1848 la români*, II, pp. 1025-1062.

română", „gardă naţiunală", „gardă maghiară" sînt frecvenţi. Avram Iancu este unul dintre cei 15 *prefecţi* care conduceau cele 15 *legiuni* în care a fost organizată la 1848 oastea românilor (aceasta, formată din oameni de rînd, înarmaţi cu coase, topoare şi foarte puţine puşti). Iar denumirea de *legiune* a fost inspirată din *modelul roman* pe care paşoptiştii ardeleni români l-au asumat drept declaraţie a originii noastre latine. „Craiul Munţilor" sau „regele munţilor", cum a fost numit Iancu de moţii lui, era unul dintre prefecţi, „Prefectul Legiunii Auraria Gemina"; rangul era administrativ, în sensul că prefectul era administratorul prefecturii sale, şi totodată militar, el era comandantul *legiunii* (echivalentul unui general). Pe Iancu, străinii îl considerau „conducătorul principal al valachilor trănsilvăneni"[180], „conducătorul valahilor"[181], „Wallachenführer Iancu"[182].

180. K.M. Pataky, „Tratat cu valahii", 1850, în Cornelia Bodea, *1848 la români*, II, p. 1105.
181. „Anchete şi justificări habsburgice pentru condamnarea lui Murgu, în 1850", Pesta, 22 mart. 1850, în Cornelia Bodea, *1848 la români*, II, p. 1146.
182. *Ibidem*, p. 1149.

Capitolul X

Intermezzo. O „legiune" transilvăneană de la 1919, și-apoi o altă „legiune"

Revoluția românească de la 1848 din Trasilvania a organizat provincia, din punct de vedere administrativ și militar, după model roman; unitatea administrativă era prefectura, căreia îi corespundea, pe plan militar, legiunea; în Transilvania au fost 15 legiuni, conduse de 15 prefecți, fiecare fiind administratorul prefecturii și comandantul legiunii; în ordine descrescătoare, mai erau vice-prefecții, ca ajutoare pentru prefecți; apoi, batalioane conduse de tribuni, centurii (companii) conduse de centurioni (căpitani), secții conduse de decurioni[183].

Această organizare inspirată din modelul roman a devenit la rîndul ei model pentru diferite mișcări românești cu caracter național ori naționalist de după 1918, după cum arată istoricul Ovidiu Ghitta. De pildă, imediat după Primul Război Mondial, avocatul Amos Frâncu a creat la Cluj (1919) o organizație numită „Frăția de Cruce", în interiorul căreia urmau să activeze așa-numitele „legiuni sportive"; scopul sportiv – foarte la modă în epocă în toată Europa, unde se punea accent, simultan, pe sport și pe tineret[184] – era subsumat celui național militar, observă Ovidiu Ghitta, care precizează: „Sînt semnificative și denumirile înființatelor unități de «legionari» trăgători la țintă. Majoritatea purtau numele unor prefecți-comandanți de trupe de la 1848". Asta, pentru că „Exemplul pașoptist al mobilizării armate a moților le inspira proiectele, le hrănea imaginația. Înflăcăra mai ales un personaj precum Amos Frâncu, cu declarate veleități de tribun"[185].

Ceea ce a încercat în 1919, la Cluj, Amos Frâncu a reluat apoi în 1927 Corneliu Zelea Codreanu (de altfel, în *Pentru legionari*,

183. Cornelia Bodea, *Revoluția de la 1848*, II, p. 1068, nota 1.

184. Vezi Marta Petreu, *Generația '27 între Holocaust și Gulag*, pp. 68-70.

185. Ovidiu Ghitta, „«U» Cluj: preistoria și începutul", în *Istoria ca interogație. Mariei Crăciun, la o aniversare*, coordonatori: Carmen Florea și Greta-Monica Miron, Cluj-Napoca, Editura Argonaut / Mega, 2020, p. 760.

acesta îl pomeneşte respectuos pe „tribunul”[186] de la Cluj), care a organizat Legiunea Arhanghelul Mihail, cu succes fulminant în anii 1930; iar primul partid al *acestei* Legiuni s-a numit „Garda de Fier”. De unde limbajul, acelaşi ca în 1848, legiune, legionari, gardă, gardişti etc. În plus, Zelea Codreanu, care a avut un instinct propagandistic ieşit din comun, se prezenta în fiecare regiune a ţării exploatînd, aşa cum observă Oliver Jens Schmitt, simbolul local cel mai respectat; alegătorilor din Transilvania, „Codreanu le era prezentat ca un «nou crai al munţilor», adică un nou Avram Iancu”[187].

186. Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, I, [1936, Sibiu, Editura Totul pentru Ţară], ediţie anastatică: Timişoara, Editura Gordian, 1993, colecţia „Documente istorice sechestrate”, p. 355.
187. Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 141.

Capitolul XI

Portretul lui Iancu în drama lui Blaga

Portretul fizic al personajului Avram Iancu din drama lui Blaga – abia schițat de altfel: tînăr, frumos, „cu părul negru și cu ochii vineți", „tînăr înalt, cu ochii albaștri", oricum deschiși la culoare, îmbrăcat amestecat, ca moț și domn simultan, neastîmpărat, vorbitor persuasiv și foarte ascultat – ar fi putut, la rîndul lui, să îi amăgească pe legionarii anilor '30 că ar fi portretul deghizat al lui Corneliu Zelea Codreanu; căci acesta din urmă era și el fizic atrăgător, carismatic și cu ochii de culoarea mării, adică albaștri (unele surse spun că verzi).

Dar, din nou, descrierea lui Blaga o urmează pe aceea a lui Silviu Dragomir; în monografia istoricului, Iancu apare ca un avocat de numai 24 de ani (vîrsta lui reală), cuprins de „neastîmpăr", un „tînăr frumos", în care „masele mari vedeau [...] pe Făt-Frumos, care va dezrobi lanțurile robiei seculare"[188]. Deoarece știa să se facă ascultat de mulțimi, cei care l-au cunoscut au rămas pînă la sfîrșit „sub vraja personalității cuceritoare a Craiului Munților"[189], scrie acesta; fapt recunoscut spontan și de austriecii cu care a colaborat în operațiunile militare (de pildă, de căpitanul austriac Gratze, care, într-o scrisoare din 11 noiembrie 1848 – citată de Dragomir – către un superior, scrie că „distinsul și cavalerescul prefect Domnul Iancu" l-a ajutat „să mulcomesc mulțimea"[190]). În documentele de la 1848 am găsit următoarea sugestivă caracterizare: „supușii [de pe domeniul Cîmpeni] sînt într-atît de devotați unui tînăr de douăzeci și doi de ani, nesocotit și fără experiență, altfel însă îndrăzneț, numit Avram Iancu [...] încît îndemnul lui este urmat fără șovăire"[191].

(În treacăt, să consemnez și informația că Avram Iancu ar fi fost, de fapt, blond. Acest detaliu este înregistrat într-un fragment

188. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, pp. 11, 15, 31.
189. *Ibidem*, p. 30.
190. *Ibidem*, p. 31.
191. „Consilierul și administratorul Domeniilor Zlatna, Nemegyei, către vice-președintele tezaurului", Zlatna, 4 iun. 1848, în Cornelia Bodea, *Revoluția de la 1848*, I, p. 578.

de jurnal al lui Sextil Puşcariu, care şi-a notat, în 26 iulie 1935, la Karlsbad, unde se afla şi Goga, ce i-a povestit poetul din Răşinari despre prima sa întîlnire cu Maiorescu: „Va să zică, blond. Şi Avram Iancu era blond", a exclamat Maiorescu la intrarea lui Goga în casa sa[192] din strada Mercur.)

Istoricul Sorin Mitu, pe care l-am consultat cu privire la înfăţişarea şi culoarea ochilor lui Avram Iancu, mi-a precizat în scris că istoriografia nu a tranşat problema, în tabloul lui Barbu Iscovescu Iancu apărînd cu ochi căprui, iar în portretul făcut de Mişu Popp, cu ochi albaştri; dar „un paşaport austriac, care îl descrie destul de amănunţit, spune că avea ochi cenuşii"[193]; la fel, se ştie că mama sa avea ochii albaştri. Deci, deşi istoricii nu au rezolvat acest amănunt, culoarea pe care o atribuie Blaga ochilor lui Avram Iancu – vineţie, albastră – nu este exclusă de ei, ci una dintre cele două posibile. Aşadar, culoarea atribuită de Blaga ochilor lui Avram Iancu este pe linia informaţiilor sale istorice, iar nu o aluzie la înfăţişarea lui Corneliu Zelea Codreanu.

Concluzia se impune de la sine. Faptul că un scriitor transilvănean – Blaga, în cazul de faţă – l-a ales pe revoluţionarul paşoptist ca subiect al unei drame nu înseamnă că el s-ar fi luat după extrem-contemporana Mişcare legionară şi după înfăţişarea lui Zelea Codreanu, nici după cultul legionar al lui Iancu, ci înseamnă pur şi simplu că se află pe linia transilvăneană a păstrării memoriei lui Iancu.

Am dat aceste date istorice pentru a arăta că, dacă vreun legionar din Mişcarea legionară creată de Zelea Codreanu, pornind de la sintagmele lui Blaga, s-a iluzionat, în a doua jumătate a anilor 1930 sau mai tîrziu, că ele ar fi o referire la legiunea *lor*, s-a înşelat: Blaga a folosit în mod minimal limbajul de la 1848, luat din cărţile unui istoric. Iar istoricul din care s-a inspirat Blaga scria (în 1924, deci înaintea apariţiei Legiunii codreniste) despre Iancu folosind, pentru diverse aspecte ale revoluţiei, limbajul de la anul 1848. Deşi Blaga s-a ferit să facă teatru istoric, el intenţionînd să creeze, în stilul său, un mit dramatic, a fost atent la limbaj. Prin intermediul documentării, lexicul piesei sale este preluat din anii 1848 şi imediat următori, nu din realităţi extrem-contemporane scrierii piesei. La fel stau lucrurile şi în privinţa înfăţişării lui Iancu: ea urmează informaţiile istorice, iar nu vreun presupus model extrem-contemporan scrierii piesei. Drama lui Blaga nu îl figurează pe Zelea Codreanu, ci chiar pe eroul titular, pe Iancu.

192. Sextil Puşcariu, „Pagini de jurnal", însemnare din 26 iul. 1935, la Karlsbad, text prefaţat şi îngrijit de Magdalena Vulpe, în *Apostrof*, anul IV, nr. 9 (40), 1993, rublica „Dosar". Probabil că întîlnirea lui Goga cu Maiorescu a avut loc în anul 1914, cînd poetul a trecut munţii în România şi s-a stabilit pentru o vreme la Bucureşti.

193. Sorin Mitu, mesaj particular în scris.

Partea a IV-a

A fost *Avram Iancu* dedicată lui Zelea Codreanu?

Capitolul I

Informaţiile adunate şi adnotate de William Totok

După căderea regimului socialist real din România, în atmosfera primilor ani postdecembrişti au apărut, în libertatea pe care numai un regim democratic o asigură, multe cărţi legionare, de la cele de doctrină şi propagandă, la acelea de memorii. Iar zvonurile că Blaga ar fi fost un legionar ascuns sau un membru al asociaţiei de simpatizanţi ai Legiunii şi că piesa *Avram Iancu* ar fi de fapt *despre* Căpitan sau chiar *dedicată* de autor acestuia s-au înmulţit. Aşa cum acuzaţiile lui Pătrăşcanu din anii 1945-1946 s-au difuzat într-o reţea multiplicatoare astăzi aproape cu neputinţă de reconstituit, şi aceste zvonuri au proliferat, circulînd în reţea, fapt favorizat de apariţia internetului.

În anul 2003, în revista germană *Halbjahresschrift*[1], cercetătorul german William Totok, originar din România şi cunoscător al culturii române, a scris un amplu text despre extremele politice româneşti, atingînd, în subcapitolul „Iancu, un simbol al profetismului" (sintagma este împrumutată dintr-o cronică din 1935 a lui Pompiliu Constantinescu), şi chestiunea *Avram Iancu* de Blaga. Autorul porneşte de la constatarea că după anul 1918, în istoriografia românească s-a scris mult despre Iancu – un fapt, cred, lesne explicabil, din moment ce pînă la Unirea de la 1 Decembrie 1918 figura revoluţionarului paşoptist n-a putut fi bine cercetată, Transilvania aparţinînd Ungariei şi Avram Iancu fiind unul dintre paşoptiştii români antimaghiari. Să vedem ce semnalează cercetătorul.

William Totok notează că Iancu a fost o figură seducătoare – fapt atestat istoric, după cum am arătat mai sus – şi subliniază că Mişcarea legionară l-a onorat de la început, considerîndu-l un precursor. Codreanu însuşi, după cum citim în *Despre legionari*[2], a

1. William Totok, „Historische Verzahnungen. Rechtsextremismus und Revisionismus in Rumänien" (V), in *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte. Literatur und Politik* (HJS), 15 Jahrgang, Heft Nr. 2, November 2003, Dinklage, AGK Verlag, pp. 54-76.
2. Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, I, pp. 356-361.

vizitat de timpuriu ţinuturile moţilor, ale lui Horea şi Iancu, într-o călătorie cu trenul (nu pe jos, cum scrie W. Totok) la Cîmpeni şi Bistra.

1. Cercetătorul german observă cu îndreptăţire că „De vraja acestui mit nu scapă nici chiar cunoscutul filosof-poet Lucian Blaga, care îi consacră în 1934 piesa lui de teatru *Avram Iancu*", o piesă, adaugă autorul articolului, care depăşeşte nivelul strict patriotic şi se plasează în „metafizic şi mitic".

Aş preciza că, dacă luăm în consideraţie declaraţiile dramaturgului însuşi, acesta a vrut să scrie o tragedie: „tragedia umană a unui conducător, şi, dacă nu pare prea pretenţios, a unui neam"[3]; la fel, că a respins explicit orice pretenţii de exactitate istorică, declarîndu-şi numai intenţia de a ridica figura lui Iancu pe plan mitic, „pe planul legendei şi al baladei"[4].

2. William Totok aduce succint în discuţie filosofia blagiană a culturii, punînd-o sub influenţa celei germane, şi anume sub influenţa lui Nietzsche, H.St. Chamberlain, Spengler.

Este o observaţie numai în parte exactă. Blaga s-a inspirat într-adevăr, pentru filosofia sa a culturii, din celebra şi foarte influenta pe plan filosofic european lucrare *Declinul Occidentului* de Spengler; dar nu şi din *Jahre der Entscheidung. Erster Teil. Deutschland und die weltgeschichtliche Entwicklung* (*Anii hotărîtori. Prima parte. Germania şi evoluţia istorică mondială*), 1933, lucrarea prototalitară a lui Oswald Spengler. În plus, Blaga l-a pomenit, relativ des şi mereu admirativ, pe Leo Frobenius, cu care a împărtăşit viziunea comprehensivă asupra tuturor popoarelor lumii, indiferent de treapta lor de evoluţie ori de culoarea pielii oamenilor.

Cît priveşte urmele lui Nietzsche şi Chamberlain în opera lui Blaga, acestea sînt mai palide. Nietzsche pare a-l fi influenţat pe Blaga mai mult *de la poet la poet*, în *Poemele luminii* (1919) mai ales, şi mai puţin în tezele sale filosofice.

În ceea ce îl priveşte pe Houston Stewart Chamberlain, filosoful român îi cunoştea celebra lucrare din 1899, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*[5] (*Geneza secolului al XIX-lea*), pe care

3. Blaga intervievat de Radu Mina (Ioan Massoff), în *Rampa*, 9 sept. 1935; vezi *Dramaturgia românească în interviuri*, p. 217.
4. Blaga către Sextil Puşcariu, 9 dec. 1934, în George Gană, „Note, variante, comentarii", în Blaga, *Opere*, III, p. 603.
5. Houston Stewart Chamberlain, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* (München, 1899), consultat în trad. franceză: *La Genèse du XIX*ème *siècle*, tome I, édition française par Robert Godet, troisième édition, Paris, Librairie Payot, 1913. În România, au apărut informaţii despre carte încă din 1900, în *Noua revistă română*, publicaţia lui Rădulescu-Motru. Vezi şi Marta Petreu, „De la lupta de rasă la lupta de clasă. C. Rădulescu-Motru", în Idem, *De la Junimea la Noica*.

a citat-o, fără însă să preia tezele ei biologist-antisemite. Dimpotrivă. Există un text minunat al lui Blaga, micul eseu „Despre rasă ca stil" (1935), apărut în *Gîndirea* (într-un număr cu mai multe articole pe tema, atunci actuală în toată Europa, a rasei), în care el vorbește despre rasă ca despre o realitate (așa susținea mentalitatea curentă a epocii, Blaga nu avea nicidecum conștiința că ar comite o erezie), dar ca una fasonată de *factorii stilistici*.

Blaga precizează că, deși a studiat biologia și deși se ține la curent cu descoperirile din domeniu, se îndoiește de faptul că „oamenii de știință, cari pretind a fi rezolvat cu mijloace *științifice* problema raselor în toată complexitatea ei" ar fi ajuns la concluzii corecte; în fapt, îi consideră „șarlatani". După părerea lui,

> „problema raselor, sub multe din aspectele ei, nici nu e problemă de natură *științifică*. Problema raselor are aspecte asupra cărora cercetătorul nu poate să decidă și să-și facă o judecată decît de pe planuri rezervate metafizicei, moralei, esteticei, adică de pe planurile unei lumi de deziderate și valori cari depășesc mult chemarea și cercul isbînzilor posibile ale științei".

El propune nici mai mult, nici mai puțin decît

> „să cerem interdicția – printr-o convenție, să zicem, internațională – a acestui subiect, pentru cel puțin o altă sută de ani. Sau mai precis: să cerem științei să se mărginească la problemele cari îi aparțin cu adevărat".

Nu despre o atitudine antiștiințifică este vorba aici, Blaga cunoștea istoria științei și știința din vremea lui și se inspira din ele, ci este vorba despre o încercare a unui filosof de a pune corect problema *felurilor de oameni existente*, ca să formulez astfel. Trebuie spus că Germania hitleristă își revendica măsurile, toate, inclusiv pe acelea antisemite, *de la știință*. Germania hitleristă se revendica de la științele biologice, prezentînd măsurile politice rasiste ca o aplicare logică a concluziilor pe care le impune știința. Iar Uniunea Sovietică, celălalt totalitarism (primul în ordine cronologică), proceda la fel; atîta doar că Uniunea Sovietică se revendica în măsurile ei de discriminare a claselor sociale de la legea istoriei așa cum a formulat-o Marx și de la economia politică marxistă, științele ei inspiratoare, și apoi proceda în consecință[6]. Niciodată pînă la aceste prime două state totalitare „știința" nu a fost mai invocată ca instanță, una din care să decurgă în mod așa-zis științific, adică „legic", așadar implacabil, urmări politice criminale de masă: lupta de rasă

6. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, cap. „Ideologie și teroare: o nouă formă de guvernare".

şi lupta de clasă. Din descoperiri mai mult sau mai puţin ştiinţifice s-au tras atunci concluzii şi aplicaţii politice care au transformat secolul XX într-un abator al crimei de masă.

Călăuzit de concepţia sa despre om, pe care îl considera, ca rezultat al *mutaţiei ontologice*, o existenţă aparte, o entitate care are nevoie de metafizică, morală, estetică, Blaga mută problema de pe planul ştiinţelor pe acela al „unei lumi de deziderate şi valori", deci pe planul axiologiei. El propune

> „să privim rasa deocamdată ca o indescifrabilă entitate a naturii, şi să vorbim despre ea aşa cum se vorbeşte de obicei despre o realitate umană într-o lume de valori umane".

Pentru el, „cuvântul «rasă» în accepţie curentă echivalează aproape cu acela de «stil biologic»". Blaga sugerează că, aşa cum există stiluri în cultură, s-ar putea să existe stiluri biologice în interiorul speciei umane. Aşa că el pune problema „rasei" în termenii filosofiei sale, ai stilului, considerînd-o o realitate umană complexă despre care trebuie vorbit „în termeni mai apropiaţi de intuiţia şi simţămintele noastre", în aceia ai „sensibilităţii" şi „valorilor umane". În loc să pună problema rasei de pe planul ştiinţifico-biologic, cum apărea la Houston Stewart Chamberlain, o situează pe acela spiritual, *al valorilor umane*, căci numai aşa această problemă umană devine „inteligibilă", spune el. Iar aceste criterii axiologice îi spun, contrar învăţăturii lui Chamberlain, că nu contează nici „puritatea rasială" şi nici de ce rasă anume este una sau alta dintre populaţii:

> „Nu mă preocupă deloc în rîndurile de faţă ce anume «rasă» înfloreşte în poienar sub aspect antropologic, cît e de «pură» această rasă, şi nici întrebarea dacă românul din alte regiuni nu reprezintă cumva, sub unghi antropologic, altă rasă, sau amestec de rase".

Contemplarea unui cîrd de copii evrei, în nordul Ardealului, sau a oierilor din Poiana Sibiului îi dă aceeaşi stare de încîntare. Pentru Blaga, grupurile umane numite rase se cuvin privite respectuos, ca împliniri ale „stilurilor" în care există omenirea.

El este conştient de riscul ca unii teoreticieni să aibă „o sensibilitate stilistică *rigidă*", iar atunci

> „se produce fenomenul disgraţios şi mătăhălos, căruia îi dăm numele de «*mesianism rasist*». Acest fenomen constă în exaltarea valorilor fizice şi spirituale ale unei *singure rase*. Mesianismul rasist e caracterizat prin credinţa că o anume rasă omenească ar deţine toate calităţile cu care D-zeu a ţinut să înzestreze genul omenesc, şi că toate celelalte rase posedă aceste însuşiri numai parţial sau într-un fel degradat sau viciat".

Mesianismul rasist, „de orice fel, a fost şi este atins de o penibilă orbire faţă de toate virtuţile altor rase", el propagă pe faţă sau camuflat „imperialismul spiritual, fizic şi economic al unei singure rase", atitudine care „nu e prin nimic justificabilă". Iar „Un popor lovit de această cecitate spirituală nu mai e în stare să se depăşească şi nu se mai vede decât pe sine însuşi".

Un astfel de teoretician, atins de cecitatea spirituală, este, după Blaga, Chamberlain:

> „De cecitatea ce tocmai o subliniarăm n-au fost cruţaţi nici unii remarcabili gînditori. Lui Houston Stewart Chamberlain, unul dintre teoreticienii favoriţi ai naţional-socialismului german, care de altfel a ştiut nu o dată să pună în frumoasă lumină problema rasei ca atare, *îi reproşăm în primul rînd sensibilitatea stilistică mult prea rigidă*. Lipsa de elasticitate l-a făcut incapabil de a pricepe orice nu poartă pecetea blondă a germanismului".

În schimb, „Europenii, cari vor să înveţe ceva sau să-şi lărgească şi să-şi mlădieze puţin sensibilitatea stilistică, sunt invitaţi să citească sau măcar să răsfoiască operele lui Frobenius despre culturile africane", continuă, foarte clar, Blaga. În acest text, el vorbeşte şi despre evreitate, de pe aceleaşi poziţii ale propriei sale filosofii a culturii, pledînd pentru un „respect cvasireligios" faţă de orice formă de viaţă umană şi respingînd net „mesianismul rasist", ca pe un fenomen de orbire. Concluzia autorului este pe linia ecumenismului faţă de orice realitate umană:

> „Simţământul, singurul, care deschide poarta spre un cadru *ecumenic*, simţământul de evlavie în faţa fenomenului raselor – ne dictează să fim noi înşine, sub stelele noastre, şi să îngăduim celorlalţi să fie şi ei – tot ei înşişi, sub stelele lor"[7].

Am prezentat acest studiu al lui Blaga pentru a arăta că filosoful nu a fost în nici un fel atins de curentul rasist, puternic în anii 1930, aşa că nu poate fi pus pur şi simplu în trena rasiştilor şi antisemiţilor europeni, căci în opera sa, oricum am lua-o, cu de-amănuntul sau în întregime, nu există nici o nuanţă de discriminare faţă *de nici unul dintre popoarele lumii*, pe care le priveşte, *pe toate, cu evlavie*. Din textul lui Blaga se vede clar că, departe de a fi fost influenţat de rasismul lui Chamberlain, a polemizat deschis cu acest ideolog, „unul dintre teoreticienii favoriţi ai naţional-socialismului german", cum îl localizează el.

---

7. Lucian Blaga, „Despre rasă ca stil", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 2, febr. 1935, pp. 69-73.

*

W. Totok consideră aşadar filosofia lui Blaga drept o „filosofie etnică" sau „etnicistă". Un diagnostic pe care i l-a pus, cum am văzut mai sus, şi Băncilă, şi de care s-a folosit apoi Lucreţiu Pătrăşcanu, şi pe care l-au respins, încă în anii interbelici, Constantin Noica, Pompiliu Constantinescu, Dumitru Isac, Zevedei Barbu, alţii.

Blaga a scris, în cadrul filosofiei sale a culturii, şi despre etnicul românesc. El a folosit termenul „etnic" cu o anumită frecvenţă. În anii '30, cînd şi-a elaborat filosofia culturii, a scris volumul *Spaţiul mioritic* ca o aplicare şi verificare a conceptelor din *Orizont şi stil* pe o cultură concretă, pe aceea natală. El a scris din punctul de vedere al „stilului" şi al „matricii stilistice" abisale, care este un concept de *filosofia culturii*, în intenţia lui Blaga: *universal*. În descrierea specificului românesc, Blaga a aplicat „noologia abisală" sau filosofia structurilor spirituale inconştiente, disciplină filosofică de el creată, la concurenţă cu psihanaliza şi cu morfologia culturii. În centrul „noologiei abisale" stă conceptul de „stil", înţeles ca proprietate a tuturor creaţiilor umane, ba chiar şi a lumii viului, dacă ne amintim că în eseul „Despre rasă ca stil" – polemic cu naţional-socialismul german şi cu H.S. Chamberlain, unul dintre teoreticienii rasismului – propune termenul de „stil biologic". În filosofia blagiană, „duhul local sau etnic"[8] apare drept factorul, important, care modifică şi adaptează influenţele externe. La fel, Blaga consemnează că „ortodoxia defineşte naţiunea după cel mai organic criteriu al ei, adică după «sînge» şi «grai»"[9], adică, traduce el, prin „neam" şi limbă, şi observă că pentru Răsăritul Europei sentimentul etnicului este mai puternic decît în Apus. (Blaga nu a stabilit ce relaţie există între cei doi termeni, etnie şi matrice stilistică, abia ansamblul operei blagiene şi mai ales volumul *Religie şi spirit* ne permit să stabilim că matricea stilistică abisală are rolul descriptiv şi explicativ hotărîtor.)

Afirmaţiile lui Blaga despre etnic sînt de fapt locuri comune, care nu atrag nici un fel de consecinţe în evaluarea inşilor, popoarelor, culturilor – cultura însăşi fiind examinată şi descrisă prin faptul abisal al stilului. Alţii au fost, în România interbelică, filosofii teoreticieni ai etnicismului: în primul rînd Crainic, care a propus un stat etnocratic românesc, cu cetăţenii clasaţi pe mai multe categorii, după etnie; apoi, Nae Ionescu, pentru care recunoaşterea apartenenţei la naţiunea română era condiţionată de dublul criteriu, al etnicităţii şi ortodoxiei.

8. Blaga, „Spaţiul mioritic", 1936, în Idem, *Opere*, 9, p. 207.
9. *Ibidem*, p. 212.

Ar mai fi un aspect în care filosoful a implicat elementul etnic, felul în care s-a folosit de stratul anonim al culturii populare românești ca sursă de inspirație pentru creația sa. Genialitatea lui Blaga în transfigurarea și ridicarea la rang major a elementelor folclorice îl pune alături de contemporanii săi Brâncuși, Enescu ori Béla Bartók, ca să dau exemple din imediata lui apropiere, și nu are nevoie de nici un fel de justificări.

În ceea ce privește influențele exercitate asupra acestei filosofii, deoarece el consideră că originea culturii se află în inconștient, concept pe care l-a preluat din psihanaliza lui Freud și psihologia analitică a lui Jung, pentru Blaga este mai potrivit să diagnosticăm la influențe psihanaliza, mai exact: *și psihanaliza*, aceea freudiană în primul rînd. Influența psihanalizei asupra întregii filosofii blagiene a fost hotărîtoare și a dat rezultate remarcabile, deoarece filosoful, inspirîndu-se din conceptele create de Sigmund Freud, le-a mutat de pe planul psihologico-medical pe acela filosofic, creînd *noologia abisală*, o disciplină filosofică proprie, nouă, prin care a descris structurile spiritualității inconștiente și, apoi, toate tipurile de creație umană, de la ceea ce numim în mod uzual cultură la „instituții și structuri sociale"[10]. Modificate după chipul și asemănarea sa, conceptele și sugestiile psihanalizei freudiene, apoi și jungiene, au devenit componente ale ipotezelor ontice, gnoseologice, de filosofia culturii și istoriei, de axiologie și antropologie care alcătuiesc sistemul filosofic blagian. Un rol de seamă în concepția sa despre inconștient l-a avut, de altfel, primul filosof european pe care adolescentul Blaga l-a citit, Henri Bergson (influența acestuia asupra filosofului român, semnalată în treacăt de Alexandru Tănase[11], este mai vizibilă în cărțile presistemice). În viziunea autorului român, culturile sînt triumfuri ale naturii umane, modelate stilistic de factorii abisali sau inconștienți. Așa că, mai degrabă decît despre influența rasistului antisemit Chamberlain, în întreaga operă a lui Blaga trebuie să remarcăm influența formatoare timpurie a lui Henri Bergson, apoi pe aceea a psihanalizei create de Freud și a psihologiei analitice întemeiate de Jung.

William Totok consideră *Cenzura transcendentă* și *Trilogia culturii* drept „filosofie etnică". Ar fi vorba deci despre patru volume din opera filosofică a lui Blaga, și anume: volumul *Cenzura transcendentă*, parte din *Trilogia cunoașterii*, și apoi volumele *Orizont și stil*, *Spațiul mioritic*, *Geneza metaforei și sensul culturii*, care împreună alcătuiesc *Trilogia culturii*. Să le luăm pe rînd.

10. Blaga, „Orizont și stil", 1935, în Idem, *Opere*, 9, p. 72.
11. Alexandru Tănase, „Lucian Blaga", în Academia de Științe Sociale și Politice, *Istoria filozofiei românești*, II, *1900-1944*, partea I, Editura Academiei R.S.R., 1980.

Conceptul de *cenzură*, pe care Freud l-a pus în evidenţă ca realitate şi mecanism al psihismului individual, l-a inspirat pe Blaga să creeze conceptul gnoseologic şi totodată ontologic de *cenzură transcendentă*, fundamental în teoria cunoaşterii şi ontologia (metafizica) pe care le-a construit el. Volumul *Cenzura transcendentă* este unul de pură teorie a cunoaşterii şi nu are de-a face nimic cu etnicul şi naţionalul. În ceea ce priveşte *Trilogia culturii*, ea este de neconceput fără conceptul de inconştient luat de la Freud: *inconştientul* despre care vorbeşte Freud a devenit temeiul ultim pe care filosoful român şi-a sprijinit toată filosofia culturii şi a valorii şi în care a localizat *matricea stilistică* din care se nasc culturile (şi cele minore sau rămase în faza populară, şi acelea majore, ajunse la faza capodoperelor de autor), diferite în funcţie de particularităţile fiecărui popor.

Filosoful şi-a creat filosofia culturii *cu intenţie universală* şi a crezut că felul cum pune el problema culturii în *Orizont şi stil* şi în *Geneza metaforei şi sensul culturii* reprezintă *o explicaţie universală*, de natură *stilistică*, pentru universul uman în întregul lui, care după părerea sa este unul exclusiv al culturii şi istoriei; pentru el, omul este definit drept creator de cultură şi istorie, adică de univers uman. Şi a precizat că numai atîta are omul pe lume, istoria şi cultura pe care el însuşi le creează şi care sînt, totodată, menirea şi singurul său sens. Faptul că intenţia lui Blaga a fost de a explica toate culturile lumii şi condiţia culturală a omului îl scoate automat şi definitiv de sub incidenţa etnicismului şi-a vreunui punct de vedere partinic-etnicist. În 1943, Pompiliu Constantinescu observa foarte exact: „Lucian Blaga rupe definitiv cu sămănătorismul şi neosămănătorismul, prin toată opera lui; conceptul său despre stil depăşeşte limitatul «specific naţional», care confunda etnograficul şi creaţia majoră, planul filosofiei culturii transcende dogmatismul ingrat al curentelor istorice perimate şi apărate cu gelozie oarbă de teoreticieni fără perspectivă"[12].

Spaţiul mioritic, de asemenea o lucrare implicată de William Totok în discuţie, este partea mediană a *Trilogiei culturii* şi reprezintă într-adevăr o cercetare a specificului culturii româneşti; în limbajul academic de azi, este un „studiu de caz", o descriere a unei culturi particulare, a celei căreia filosoful i-a aparţinut prin naştere. *Spaţiul mioritic* este o lucrare cu dedicaţie explicită pentru conştiinţa-de-sine-a-culturii-naţionale-româneşti. Naţiunea a fost şi mai este, nu se ştie pentru cîtă vreme, o realitate a lumii noastre. Blaga a scris despre cultura sa naţională inspirîndu-se din experienţa sa şi din sentimentul

12. Pompiliu Constantinescu, „O nouă imagine a Ardealului creator", în *Vremea*, anul XV, nr. 700, 30 mai 1943, p. 9.

său național. Asta nu îl transformă într-un autor *naționalist*[13], în sensul negativ în care este folosit astăzi termenul, căci atitudinea ecumenică pe care a argumentat-o cu privire la „rase" în eseul „Despre rasă ca stil" este prezentă și aici, unde vorbește despre poporul, respectiv națiunea română. Analiza lui Blaga a fost de natură stilistică, conceptul de *stil* fiind (după acela de *dogmă*, din *Eonul dogmatic*) al doilea concept foarte important în filosofia lui. În viziunea lui Blaga, trăsăturile românității se datorează matricei stilistice inconștiente (sau abisale) care se află în ființa umană. Din punctul de vedere al atitudinii lui față de pluralitatea popoarelor și națiunilor, filosoful român a avut un sentiment și o atitudine teoretică și morală *ecumenice*. Revenind: într-adevăr, Blaga are o lucrare cu pronunțată coloratură națională, dar nu naționalistă și nu etnicistă: *Spațiul mioritic*. O lucrare în care a evaluat cultura natală și *stilul* ei, fără însă să existe un singur cuvînt prin care ar leza specificul și demnitatea altor culturi și-a altor națiuni. Lăsînd la o parte faptul că, în epocă, filosofia culturii și-a istoriei era la modă, aș spune că a vrut și el să știe cum stăm – și, eventual, a vrut să ne facă nouă, românilor, prizonieri într-un de prea multă vreme permanentizat complex de inferioritate față de culturile altor țări europene, curaj să existăm și să creăm. *Spațiul mioritic* nu este o filosofie etnică sau etnicistă, ci, așa cum am precizat la început, un studiu de filosofia culturii în care autorul își verifică propriile ipoteze, idei și concepte filosofice pe cazul concret al spiritualității românești. Putem considera că această carte arată sentimentul național care îl anima pe autor.

Am scris aceste precizări deoarece în textul comentatorului german se produce, treptat, o aglomerare de sugestii care îl plasează pe Blaga în partea de extremă dreaptă a spectrului politic european și românesc.

Ar mai fi ceva de adăugat: Blaga era conștient că de etnicul propriu, care este un dat, nu poți scăpa: „Oricît ai căuta să-l ocolești,

13. Termenul „naționalism", în sensul său primar, înseamnă ideologia formării, consolidării, dezvoltării națiunii; cu timpul, a apărut un al doilea sens, corupt, care desemnează o ideologie intolerantă față de alte națiuni sau față de persoane aparținînd altor națiuni. Sentiment național nu este totuna cu naționalismul în sensul al doilea, care trimite la intoleranță, la învinuirea, negarea, disprețuirea etc. altor națiuni ori a persoanelor aparținînd altor națiuni. Astăzi, cuvîntul *naționalism* circulă mai ales în înțelesul său secund, negativ, iar pentru sensul originar al termenului nu a fost găsit nici un înlocuitor general acceptat. Se folosește, uneori, termenul „patriotism", ceea ce nu îmi pare cea mai bună soluție. Cîtă vreme însă există state naționale, interesul și grija pentru starea lor sînt legitime, deci sentimentul național este și el, în sensul primar și nediscriminatoriu al termenului, legitim, și ar trebui să-și găsească o expresie lingvistică acceptată.

el [etnicul] se ţine după tine, făcînd parte din intimul persoanei tale. Acest etnic însă nu înseamnă numaidecît folclor"[14]. Dar în ceea ce priveşte creaţia, el a ironizat încă de la mijlocul anilor 1920 facila soluţie etnicist-etnografistă prin care unii autori încercau să pună în relief etnicul românesc:

> „O erezie cu urmări regretabile e pe cale de a-şi face tot mai mult loc în conştiinţa unora dintre artiştii noştri: pictori, poeţi şi muzicanţi. N-o să întindem degetul arătător spre cutare sau cutare nume. Sunt poate printre acestea şi nume de prieteni la care ţinem şi cu care dorim să stăm de vorbă în linişte. Dar erezia există. [...] Ni s-a dat să cunoaştem pictori care, aspirînd spre-o creaţie cît mai «românească», nu se sfiesc s-o îmbrace pe Maica Domnului în cătrinţă şi să încingă pe Isus cu un brăcinar din care numai cele trei culori mai lipsesc pentru a fi complet naţional. Avem poeţi, de talent chiar, pentru care Fuga în Egipt s-a petrecut «pe Argeş în jos». Acest zel etnografic duce de obicei la rezultate facile, compromiţînd direct «naţionalizarea» artei româneşti, dorită cu deopotrivă ardoare de toţi. Problema raportului dintre etnografie şi artă trebuie pusă în termeni mai subtili..."[15].

3. William Totok observă în continuare că în mitologia naţională românească Iancu este dezmierdat „Crăişor", în vreme ce în piesa lui Blaga este numit „Căpitan"[16], şi că „o fată compară figura lui Iancu cu un arhanghel"[17]. Presupun că este atent la acest lexic pentru că Zelea Codreanu se autointitulase Căpitan, iar patronul Mişcării legionare, al Legiunii, era Arhanghelul Mihail.

Este adevărat, Iancu e numit *şi* căpitan – dar şi Crai: „Craiul munţilor şi-al mierloilor", i se adresează un personaj, Erji cîrciumăriţa, care e vădit îndrăgostită de Iancu. Nu mai puţin adevărat este faptul că principala sursă din care s-a inspirat Blaga, mica monografie din 1924 a lui Silviu Dragomir, îl numeşte pe Iancu căpitan. Asta în următorul context: istoricul citează o scrisoare-raport scrisă de un personaj istoric real, căpitanul Gratze[18], despre intrarea în Turda în 20 noiembrie 1848:

---

14. Blaga intervievat de Ion Valerian, în I. Valerian, *Cu scriitorii prin veac*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 56.
15. Blaga, „Etnografie şi artă", în *Cuvîntul*, nr. 311, 1925, reluat în Idem, *Zări şi etape. Aforisme, studii, însemnări*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003, pp. 315-316.
16. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003, p. 60.
17. *Ibidem*.
18. După cum observă George Gană în comentariile şi notele sale la *Avram Iancu*, Blaga, ca să sublinieze măreţia eroului paşoptist, a schimbat gradul

„...Eu mărturisesc sincer că dispoziţiile mele nu ar fi avut succesul norocos, iar unitatea în operaţiuni nu s-ar fi putut realiza cu o masă nedisciplinată atît de mare, dacă n-ar fi fost Iancu, un spirit care pe toţi îi înviorează, un bărbat cu o popularitate nemărginită, pătruns de respect pentru înalta cîrmuire şi însufleţit de nobilul zel al naţiunii sale. Iancu a sprijinit cu fapta străduinţele mele şi a supravegheat executarea precisă a ordinelor mele cu o grije meticuloasă, pînă în cele mai mici detaliuri..."[19].

Ei bine, la acest fragment de scrisoare, istoricul Silviu Dragomir (în 1924, să nu uităm, deci înainte de înfiinţarea Legiunii lui Zelea Codreanu) trage propria sa concluzie: „Ceea ce apare limpede şi din această mărturie e faptul că *adevăratul căpitan* al oastei româneşti, adunată din toate părţile Ardealului, *era Avram Iancu*"[20] [*s.n., M.P.*]. Mi se pare plauzibil ca Blaga, numindu-l „căpitan" pe Iancu, să-l fi urmat pe Silviu Dragomir, iar nu să fi tras cu ochiul spre şeful extrem-contemporanei Legiuni Arhanghelul Mihail.

Cît priveşte a doua parte a observaţiei de mai sus a lui William Totok, aşa este, la apariţia lui din pădure, în urma sugeratei metamorfozări a „păsării fără somn" într-un om, adică în Iancu, o fată fără nume exclamă: „Ca un arhanghel"[21]. Nu am băgat de seamă ca arhanghelul, figură a imaginarului uman, să apară în cartea lui Silviu Dragomir, însă îmi amintesc versuri cu arhangheli ale lui Blaga:

„despre orişice poţi să vorbeşti cît vrei:/ despre soartă şi despre şarpele binelui/ despre arhanghelii cari ară cu plugul/ grădinile omului" („Către cititori", din volumul *În marea trecere*, 1924);

„Aici – umbrindu-mă anii m-au ţintuit/ între legende şi arhangheli sluţi" („În mănăstire de munte", din periodice, publicată în *Gîndirea*, 1925);

„arhangheli se plîng/ de greutatea aripelor" („Paradis în destrămare", 1926, din volumul *Laudă somnului*, 1929);

„Arhangheli sosiţi să pedepsească oraşul/ s-au rătăcit prin baruri cu penele arse" („Veac", din volumul *Laudă somnului*, 1929).

Iar un poem are titlul „Arhanghel spre vatră":

„Mă-ntorc acum ca/ albina la stup/ cu harul subt aripi/ cu-amurgul în trup" (din volumul *Laudă somnului*, 1929).

---

real al lui Gratze, l-a făcut locotenent. Vezi G. Gană, în Blaga, *Opere*, III, p. 608.

19. Dragomir, *Avram Iancu*, p. 33.
20. *Ibidem*.
21. Blaga, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, Sibiu, Editura Dacia Traiană S.A., 1942, p. 256.

Cinci ocurenţe în şase ani, oare, pentru un absolvent şi de teologie ortodoxă, nu doar de filosofie şi biologie, cum a fost Blaga, nu-i cam puţin?, îmi vine să mă întreb, dar îmi amintesc că a mai dres lucrurile cu îngerii, prezenţi şi ei în poemele sale.

Ca să nu mai spun că în 1924, cînd familia Blaga a locuit la Lugoj, în casa Brediceanu, iar Cornelia şi-a deschis propriul cabinet stomatologic, Lucian, pe moment fără loc de muncă, s-a făcut util compunînd reclame pentru cabinetul soţiei sale:

„Un înger s-a coborât! / Unde? La izvorul cu pucioasă. / Vindecă toate durerile de dinţi. Dr. C. Brediceanu arhanghel dentist"[22].

Aşadar: pentru Blaga, arhanghelul era o figură a imaginarului la care a recurs în varii contexte, inclusiv jucăuş-intime, măcar din 1924, cînd Legiunea Arhanghelul Mihail a lui Zelea Codreanu nu exista. Pentru a scrie o replică din drama *Avram Iancu* nu avea nevoie să recurgă la simbolurile Mişcării legionare, nici la numele formaţiunii politice „Legiunea Arhanghelul Mihail", este de presupus că îi ajungea imaginarul propriu.

4. Cercetătorul William Totok afirmă că „Personajul literar Avram Iancu creat de Blaga vorbeşte pe alocuri în ductul solemn al unui Codreanu"[23].

Înclin să cred că exegetul german nu a citit celelalte piese de Blaga, pentru a vedea că teatrul acestuia este uniform „solemn" – eu l-aş numi fără ezitare „emfatic" şi aş completa imediat că Blaga şi-a făcut piesele în stilul mitico-emfatic al expresionismului german. Premiera piesei lui Blaga a avut loc la Cluj, în 29 ianuarie 1935[24]; iar în aceeaşi iarnă, Teatrul clujean, după părerea mea deloc întîmplător, a planificat şi comemorarea executării capilor răscoalei lui Horea: „La 28 februarie 1935 a avut loc un festival pentru comemorarea eroilor Horia, Cloşca şi Crişan, de la a căror tragere pe roată se împlinesc 150 de ani"[25]. Ce ne spune asta: că, în Transilvania, epoca era de recuperare a trecutului, de omagiere a marilor figuri simbolice care înainte nu au putut fi nici măcar pomenite. Mai simplu spus, după o tăcere de secole, transilvănenii s-au repezit şi bucurat, într-o reacţie de tip compensator, să îşi slăvească eroii naţionali (cam aşa cum noi, după 1990, ne-am repezit să îi recuperăm în fel şi chip, elogios în principal, şi abia de la un moment dat *şi* critic, pe marii autori români din exil, Eliade, Cioran, Eugen Ionescu, apoi pe ceilalţi).

22. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, p. 257.
23. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003. Toate exemplele selectate de cercetătorul german sînt date la pagina 60.
24. Ioan Massoff, *Teatrul românesc. Privire istorică*, VII, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 216.
25. *Ibidem*.

Să vedem ce anume semnalează William Totok că ar suna „în ductul unui Codreanu".

4.A) În primul rînd, William Totok ne atrage atenţia la scena Iancu la Comitetul Naţional Român de la Sibiu, cînd personajul Iancu pledează: „Căpitan în munţi nu m-a ales nimeni. Căpitan m-am ales acolo cu votul gorunilor"[26]. Despre numirea lui Iancu drept „căpitan", am vorbit mai sus, nu revin. Cît priveşte legitimarea prin natura patriei, mie aici îmi sună nu a discurs legionar, ci a... reminiscenţă literară din *Scrisoarea III* de Eminescu: „...rîul, ramul,/ Mi-e prieten numai mie" etc. În plus, în materialul documentar citit de Blaga se aflau şi texte (întregi sau fragmentate) din timpul Revoluţiei de la 1848, care sunau astfel:

> „Uitaţi-vă pe cîmp, românilor, suntem mulţi ca cucuruzul brazilor, suntem mulţi şi tari, că Dumnezeu e cu noi!".

Replica, dată de Silviu Dragomir drept aievea, a fost rostită de către Avram Iancu[27] la Adunarea din 3/15 mai 1848 de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj.

4.B) Din acelaşi monolog al lui Iancu (tabloul II, scena 1, Iancu la Sibiu, la şedinţa Comitetului Naţional Român), ar suna în „ductul unui Codreanu" frazele: „La fiecare cotitură de drum, şi tot la şapte zile odată, cineva aruncă secera morţii între noi. Trăim în împărăţia morţii, domnilor [cuvîntul „domnilor" lipseşte din textul citat de comentatorul german] – unde nu hotărăsc bunele cuviinţi"[28]. Pe aceeaşi linie, semnalează replica aruncată de personajul Iancu personajului Schuler „...avîntul înălţimilor, apetitul morţii, dragostea de ţară şi patima înălţimilor"[29] (cercetătorul a pierdut la citare „dragostea de ţară").

Cred că autorul german se gîndeşte – nu o spune explicit – la felul cum personajul Iancu vorbeşte despre moarte, moartea fiind, în anii 1930, în cercurile legionare, un laitmotiv cu măcar două faţete, a ucide şi a te lăsa ucis pentru ideal.

Revoluţia de la 1848 din Transilvania a fost de o violenţă neînchipuită, scăldată la propriu în sîngele românilor şi maghiarilor,

---

26. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003, p. 60; replica citată provine din Blaga, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, tabloul II, scena 1, p. 283.
27. Dragomir, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului*, p. 15.
28. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003, p. 60; replica provine din Blaga, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, tabloul II, scena 1, p. 283.
29. Blaga, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, tabloul III, scena 2, p. 299.

adesea civili și de o parte, și de alta, așa că moartea a fost atunci o realitate cotidiană și copleșitoare. Greu de spus și astăzi numărul total al morților din cele două tabere; din partea română, după cum precizează Keith Hitchins, au murit 40.000 de țărani și conducători ai lor[30].

Documentele citate de istoricul Silviu Dragomir în monografia *Avram Iancu* și deci citite de Blaga pot suna și așa: „Românii din Ardeal sacrifică viața pentru naționalitate și ei nu caută să trimită oameni la Paris, Berlin, Viena, Frankfurt, spre a culege rodul ce trebuie să iasă din lucrurile făcute cu sîngele a mii de români și cu averea a sute de sate pustiite; în zadar va sămăna cineva, dacă nu ne vom gîndi și la secerat. [...] Să căutăm ca românul murind pentru împăratu să moară și pentru națiunea sa..."[31]. Sau: un căpitan de-al lui Kossuth îi făgăduiește acestuia că pe unde va trece el nu va rămîne nici un român viu: „Mă odihnesc puțin și pe urmă pornesc îndată, pentru ca ori să murim cu toții prin văile Moților, ori, cum stau să cred mai cu dinadinsul, nu va rămîne viu nici un suflet de om, în a cărui mînă voi fi găsit armă în contra Ungurilor"[32].

După Silviu Dragomir, crezul generației care a făcut revoluția era *libertate națională sau moarte*, iar Buteanu, sclipitorul prefect al Legiunii a treia sau Legiunea din Zarand, „a murit totuși cu crezul generației sale pe buze: *libertate națională sau moarte*"[33]. De altfel, s-a păstrat o scrisoare a lui Ioan Buteanu, scrisă în 27 martie 1849, către comandantul maghiar Csutak Coloman. Este un text extraordinar, pe care Bălcescu l-a cunoscut și i l-a comunicat lui Ion Ghica, rugîndu-l să-l păstreze, căci „document istoric". Iată cîteva fragmente din acest text, reproduse după cartea despre Buteanu a lui Silviu Dragomir – carte pe care Blaga a primit-o pentru documentare:

> „Așa văd cum că dvs lucrați pentru principiile egalității, libertății și fraternității. Foarte mă mir, căci și noi, românii, ne luptăm tot pentru aceleași principii, și de cînd am început lupta tot adevărata libertate și recunoaștere a existenței politice a națiunei noastre am proclamat-o. Aceasta ne-a fost lozinca, *pentru asta trăim și murim*. Dacă dar și dvs pentru asta luptați, atunci nu este nici o deosebire între noi și e păcat a vărsa atîta sînge, fără nici un folos. Aceasta

30. Keith Hitchins, „Românii", în *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, II, *Popoarele Imperiului*, ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Gräf, traducere de Loránd Mádly, Raluca Nelepcu, Nicolae Teșculă și Ioana Florea, Cluj-Napoca, Iași, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Editura Polirom, 2021, p. 213.
31. Dragomir, *Avram Iancu*, p. 49. Citatul este dintr-o scrisoare din 18 ian. 1849 a lui A.G. Golescu către Avram Iancu.
32. Dragomir, *Avram Iancu*, p. 89. Citatul este dintr-o scrisoare a unui ofițer maghiar, Hatvani, către Kossuth, din 11 mai 1849.
33. Dragomir, *Avram Iancu*, p. 111.

nu o poftește, nici nu o aduce cu sine principiul frățietății. Dar așa văd, că ce spuneți despre noi, românii, că ne luptăm pentru absolutism, aceea tocmai la dvs se potrivește. N-am încercat noi a ne însoți cu voi pentru eluptarea[34] libertății, numai să ne recunoașteți națională? N-am dorit noi a vă întinde dreapta noastră numai pentru ca să înțelegeți principiul egalității așa precum este înțelesul lui cel adevărat? A trecut timpul, credeți, de a mai subjuga popoare. În fiecare națiune, ca și în dvs, s-a deșteptat simțul naționalității. Nu v-ați putut dezmetici nici într-atîta, ca să știți că aveți nevoie de simpatia românilor? [...] Ar fi bine de v-ați gîndi, ați cumpăni și v-ați sili a cîștiga dragostea românilor, pentru că, zău, de aceasta aveți nevoie, iar nu să omorîți oameni neînarmați, femei cu copii, să aprindeți satele, să duceți la sapă de lemn poporul și să prefaceți țara într-un cimitir pustiu. Aceasta este în contrazicere cu drepturile umanității, naturei și ale popoarelor și de nu veți înceta faptele aceste tirane, care se cuvin numai popoarelor barbare și sălbatice, acuși veți da seama înaintea Europei civilizate, deoarece o asemenea grea lovitură n-a atins patria noastră decît sub jugul sălbaticilor, mongoli, tătari și turci. Și ce este mai mult, profanați bisericile... [...] Nu-i așa, fraților maghiari, că aceasta vi-o poruncește lozinca voastră, libertatea și fraternitatea, pe care ați proclamat-o? [...] Nici Dumnezeu, nici oamenii nu o pot răbda aceasta. *Noi suntem gata sau a trăi sau a peri*, a ne păstra astfel cinstea pînă la moarte și a ne lupta mai departe pentru principiile noastre. Soarta va hotărî. Poate că neamurile civilizate ale Europei vor privi la noi, și sperăm că, dacă nu alții, națiunile de aceeași origine cu noi vor veni în ajutorul nostru și ne vor mîntui de obezile robiei. Căci națiunile care iubesc libertatea vor grăbi să ne vie în ajutor. *Pînă atunci noi vom lupta pînă la moarte* ca să nu cadă asupra noastră blestemul nepoților noștri. Libertatea voastră sunt furcile, egalitatea drepturilor voastre consistă în aceea că asimilați în elementul maghiar pe celelalte neamuri, care locuiesc cu voi într-o țară. [...] Voi încă și în epoca libertății mai țineți după exemplul vechiului sistem, de sclavagiu, Corpul juris-ul și Tripartitul lui Verbőczi de altă dată; adecă voi numai la slugi doriți a fi cîrmuitori, nu și la cetățeni liberi"[35] [*s.n., M.P.*].

O altă scrisoare din același volum, de data asta către Buteanu, se încheie cu fraza: „Frate, îți spun sincer că acuma trebuie să stăm cu toate puterile, hotărîți «învingere sau moarte», că toată lumea strigă asupra românilor"[36].

34. Obținere, cucerire.
35. Dragomir, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului*, pp. 44-46, scrisoarea prefectului Ioan Buteanu către comandantul Csutak Coloman, 27 mart. 1849; originalul scrisorii, în maghiară, copiat din „Arhiva Curții din Viena", nr. 5132 din 1849, la pp. 135-136.
36. *Ibidem*, scrisoarea lui Petru Demian către Buteanu, Cetatea Deva, 5 apr. 1849, p. 97.

Iar un ordin de mobilizare generală a moţilor, scris de Buteanu în numele lui Avram Iancu la 16 aprilie 1849, trimis lui Nicolae Corcheş, tribunul[37] localităţii Cîmpeni, ne sugerează cît de cumplită a fost revoluţia din Transilvania pentru români:

„Ţi se comite sub cea mai grea răspundere a Domniei Tale, că să scrii la toţi centurionii de prin satele de sub tribunatul Domniei Tale, ca toţi oamenii de la 14 ani pînă la cele mai adînci bătrîneţe, împreună cu preoţii şi învăţătorii satului, armaţi cu lănci şi puşte să vină sub pierderea capului la Abrud, în locul numit Ţarina Abrudului, cu cea mai strînsă renduială, că toate puscile să vină şi nici una se nu rămîne acasă, sub pierderea vieţiei şi a averilor. / Abrud 16 aprilie 849, la 8 ore seara. / Din strensa comisiunea a Prefectului Avram Iancu / Ioanne Butteanu / Comisionariu / [...] / Pe dos Adaos: Pe duminică la amiazi să fiţi la locul hotărît"[38].

La asemenea cumplită realitate istorică, cînd au fost chemaţi sub arme toţi bărbaţii, începînd de la copiii de 14 ani, sub ameninţarea „pierderii capului", cu asemenea bibliografie citită de dramaturg în faza de documentare, replicile puse de el în gura personajului Iancu nu sună exagerat şi nici ca aluzie la „cultul morţii" din Mişcarea legionară.

4.C) Comentatorul german se referă la un episod care a fost real: după ce s-a folosit de oastea românească, Curtea de la Viena a ordonat dezarmarea acesteia, iar românii au refuzat să lase armele şi să se împrăştie la casele lor. În piesa lui Blaga, conflictul austrieci-români pe tema dezarmării românilor e redat (în deplină libertate faţă de cum s-au întîmplat faptele istorice) printr-un schimb de replici dintre locotenentul Schuler şi Iancu: personajul Schuler spune: „Rebel?"; „Tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune", iar personajul Iancu răspunde „Atunci rebeliune e şi avîntul spre lumină, apetitul morţii, dragostea de ţară [exegetul german a sărit peste „dragostea de ţară"] şi patima înălţimilor"[39].

---

37. Prefect, vice-prefect, tribun, centurion, decurion, acestea au fost, în ordine descrescătoare, gradele administrative şi totodată militare în care şi-au organizat paşoptiştii transilvăneni români administraţia şi armata poporană. Vezi *1848 la români*, II, p. 1068.
38. Dragomir, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului*, pp. 97-98. Între informaţiile la care a avut acces Blaga nu se află şi aceea că, la recrutarea băieţilor de la 14 ani în sus, la un moment dat s-a adăugat intrarea în luptă şi a femeilor, şi anume la Mărişel, în Apuseni, la data de 18 martie 1849, pentru a-şi ajuta bărbaţii; vezi Avram Iancu, „Despre faptele oastei poporane care a stat sub comanda mea", raport adresat Gubernatoriului Transilvaniei în noiembrie 1849, în Cornelia Bodea, *1848 la români*, II, pp. 1034-1035.
39. Blaga, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, p. 299.

Probabil că exegetul german a fost frapat de cuvîntul *rebeliune*, cu gîndul la Rebeliunea legionară din ianuarie 1941; este o presupunere, textul cercetătorului german nefiind însoţit de altă indicaţie decît aceea generică, cum că ar suna „în ductul unui Codreanu".

Cuvîntul *rebeliune* apare în cartea lui Silviu Dragomir repetat: „popor rebel", „cuibul rebeliunii"[40].

Replica scrisă de Blaga nu are cum fi în nici un caz în „ductul unui Codreanu", din motivul simplu că în 1941, cînd a avut loc Rebeliunea legionară, şeful Legiunii era Sima, Zelea Codreanu fiind mort (executat, şi anume fără să fi fost condamnat la moarte, deci într-un mod nedemn pentru un stat de drept) din 30 noiembrie 1938.

Blaga şi-a scris piesa în 1934 – Rebeliunea legionară, la care probabil s-a gîndit cercetătorul german, a avut loc abia în ianuarie 1941; deoarece nu pot presupune că Blaga ar fi fost profet, presupun pur şi simplu că el a folosit un cuvînt, prezent şi la Silviu Dragomir, care indica nesupunerea la o poruncă a împăratului, ordin care, din punctul de vedere al intereselor românilor, i s-a părut de neacceptat.

În acelaşi timp, din nou îmi trece prin minte că pentru legionarii nu-culţi de după ianuarie 1941 şi pentru neolegionarii la fel de inculţi de după 1990 care eventual ar fi citit sau ar citi piesa lui Blaga, la fel ca lexicul: „gardă", „legiune" etc., şi cuvîntul „rebeliune" ar putea suna precum trîmbiţele mîntuirii: ca o dovadă fără tăgadă că Blaga despre ei, despre legionarii lui Zelea Codreanu, ar fi scris. Fapt exclus de însăşi succesiunea evenimentelor: Blaga scrie piesa *Avram Iancu* în 1934, la Viena; Rebeliunea legionarilor a fost în ianuarie 1941.

4.D) Cercetătorul german a fost intrigat şi de un detaliu (nu spune care) din următorul schimb de replici:

> „Popa Păcală: Las' fiule că împărăţia, care ne-a înşelat, se va dărîma ca Babilonul! În locul ei s-a ridica aici împărăţia noastră – o minune, numai lumină şi numai a noastră!
> Iancu: Cine s-o facă? Că eu nu mai sunt bun de nimic. Să vie alţii! Să vie alţii, – peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alţii – cu sutele, cu miile, cu miile de mii – s-o facă ei – împărăţia noastră! – Eu nu mai sunt bun de nimic. Mie mi-e destul. Eu mă duc – eu mă duc unde stăpîneşte fiara şi tăcerea. – Erji, Părinte, aici e muntele! Aici am fost pasăre şi m-am făcut om. Acu mă duc iar în pădure – mă duc în pădure – să mă schimb"[41].

Din acest final, cercetătorul german selectează ca „în ductul unui Codreanu" următorul fragment: „Să vie alţii, – peste zece ani, peste

40. Dragomir, *Avram Iancu*, p. 91.
41. Blaga, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, pp. 375-376.

douăzeci, peste o sută de ani, să vie alţii – cu sutele, cu miile, cu miile de mii – s-o facă ei – împărăţia noastră!".

Înainte de a comenta fraza aleasă de William Totok ca sunînd suspect-legionaroid, să vedem ce au spus primii cititori, clujenii, despre finalul scris de Blaga. La prima variantă de final, dramaturgul a folosit informaţiile din Dragomir despre pălmuirea lui Iancu în 1852, la Alba Iulia, de către un oficial austriac şi despre alienarea mintală a fostului Prefect al Legiunii Auraria Gemina. Scena pălmuirii l-a revoltat pe Sextil Puşcariu, care l-a sfătuit insistent pe dramaturg să modifice textul. Comentînd situaţia cu alt prieten de-al său de la Cluj, cu Ion Chinezu, Blaga protesta: „Cum aş putea să rămîn *eu* în *urma* realităţii?"[42], doar şi Iisus a fost pălmuit, fapt care îi degradează pe agresori, nu pe Hristos. Viziunea măreaţă pe care i-a propus-o şi cerut-o Sextil Puşcariu pentru final – „nu s-ar putea face din Iancu un vizionar (cum de altfel apare şi în tabloul final), profeţind împăratului tînăr de la 1848 să ajungă înainte de moarte ceea ce a ajuns, distrămătorul împărăţiei sale şi întemeietorul împărăţiei noastre?" – nu l-a convins pe dramaturg, aşa că a răspuns că refuză să facă „retorică patriotardă" ori să se conformeze la „instinctele noastre patriotice". Dar a atenuat în mod concesiv episodul pălmuirii lui Iancu şi a pus în gura unui personaj secundar, Popa Păcală, o replică de mîngîiere a lui Iancu, „Las', fiule, că împărăţia care ne-a înşelat se va dărîma ca Babilonul. În locul ei s-a ridica aici împărăţia noastră, o minune, numai lumină şi numai a noastră"[43]. Replica se află, cu mici modificări de punctuaţie, în varianta finală a dramei, iar la ea se adaugă răspunsul, deprimat, al personajului Iancu, aşa cum l-am citat mai pe larg mai sus.

Rezultă următoarele: în 1934-1935, cînd drama era încă nefinisată, prietenii din Cluj ai lui Blaga i-au cerut un final mai înălţător, iar dramaturgul, deşi a atenuat scena pălmuirii, nu a introdus situaţiile înălţătoare sugerate de amicul său din Cluj, deoarece era hotărît să evite „patosul tricolor", nepotrivit cu estetica şi intenţiile sale – fapt din care se vede că inclusiv crezul său estetic îl separa definitiv de legionarism; în 2003, cercetătorul german William Totok selectează ca „în ductul unui Codreanu" *un fragment* din tirada personajului, „Să vie alţii, – peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alţii – cu sutele, cu miile, cu miile de mii – s-o facă ei – împărăţia noastră!", dar lăsînd pe dinafară declaraţia repetată a acestuia „Că eu nu mai sunt bun de nimic", şi consideră acest fragment „testament politic" al personajului Iancu, sunînd în ductul unui Codreanu. Ceva ce, în 1934, îi suna lui Puşcariu

42. Blaga către Ion Chinezu, 7 dec. 1934, în Blaga, *Corespondenţa (A-F)*, p. 205.
43. Sextil Puşcariu către Blaga, 6 dec. 1934; Blaga către Sextil Puşcariu, 9 dec. 1934, în George Gană, „Note, variante, comentarii", în Blaga, *Opere*, III, pp. 602-604.

insuficient de înălţător, în 2003 îi sună lui William Totok „în ductul unui Codreanu", dar numai după ce izolează un fragment din tiradă, *lăsînd pe dinafară declaraţia de înfrînt a lui Iancu.*

Aerul timpului şi scurgerea istoriei îşi spun aici cuvîntul. La fel, decupajul drastic făcut de comentatorul german. Textul lui William Totok este lucrat, în întregul lui, cu admirabilă migală, pe acumularea de sugestii echivoce, care, la analiză, se dovedesc neîntemeiate.

(În ceea ce priveşte adevăratul testament al realului Avram Iancu, făcut la data de 20 decembrie 1850, la Cîmpeni, el sună astfel: „Unicul dor al vieţii mele este să-mi văd naţiunea mea fericită", a scris Iancu, şi şi-a lăsat averea „pentru înfiinţarea unei academii de drepturi, tare crezînd că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile naţiunii mele"[44].)

5. După această prezentare a operei filosofice blagiene şi a dramei *Avram Iancu*, cercetătorul german, ferindu-se, cu o remarcabilă prudenţă ştiinţifică, să tranşeze chestiunea relaţiei dintre Blaga şi legionari, mai observă că „Legionarii văd în drama lui Blaga mai mult decît o literară declaraţie de simpatie pentru mişcarea lor"[45]; se înţelege, William Totok vorbeşte despre legionarii lui Zelea Codreanu, iar nu despre Legiunile armatei paşoptiste române. Şi adaugă:

> „Se pretinde că Blaga [...] i-ar fi dedicat drama sa din 1934 lui Codreanu"[46].

Pentru această afirmaţie, cercetătorul german face trimitere, în nota 25, la:

a. volumul *Mişcarea legionară. Idealul izbăvirii şi realitatea dezastrului* de Grigore Traian Pop;

b. volumul *De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un model paideic al Dreptei Româneşti*, de Răzvan Codrescu;

c. situl lui Nicolae Niţă, „Pagina României Naţionaliste".

Iar în textul de bază, trimite la

d. volumul, aflat pe internet, intitulat *În bîrlogul fiarei*, aparţinînd de asemenea „neolegionarului Nicolae Niţă"[47].

Să le luăm pe rînd.

5.a. Întîi, să vedem cartea lui Grigore Traian Pop, *Mişcarea legionară. Idealul izbăvirii şi realitatea dezastrului.* Acesta scrie:

> „Autorul cel mai publicat înainte şi după 1989, ţinînd sub control, atunci, ca şi acum, mai multe edituri, afirmă într-o carte despre

44. Dragomir, *Avram Iancu*, pp. 130-131.
45. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003, p. 60.
46. *Ibidem.*
47. *Ibidem.*

extrema dreaptă românească cum că apropierea de legionari a strălucitilor noştri cărturari, dintre care ar fi lipsit doar Petru Comarnescu, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian şi H.H. Stahl, s-a făcut numai datorită profesorului Nae Ionescu. «Marea trecere» (e vorba oare şi de «legionarismul» lui Lucian Blaga care dedică drama *Avram Iancu* lui Corneliu Zelea Codreanu şi face parte din Asociaţia Prietenii Legiunii, sau autorul îşi caută şi nu-şi găseşte cuvintele?) s-a făcut pe nesimţite"[48].

Deci: Grigore Traian Pop îl atacă (termenul nu este prea dur) pe Z. Ornea pentru afirmaţii din volumul *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*[49]; el citează din Z. Ornea sintagma „marea trecere", care, după cum se ştie, este titlul unui volum blagian de poeme, pretext pentru Grigore Traian Pop să furnizeze în treacăt, ca pe un loc comun care nu mai are nevoie de dovezi, informaţia că Blaga a fost legionar şi i-a dedicat drama *Avram Iancu* lui Corneliu Zelea Codreanu, ba chiar a făcut parte din Asociaţia Prietenii Legiunii.

Grigore Traian Pop nu prezintă nici o probă în sprijinul afirmaţiilor sale.

5.b. În al doilea rînd, să vedem volumul lui Răzvan Codrescu, *De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un model paideic al dreptei româneşti*[50]. În sumarul acestuia (unde am avut surpriza să dau de un articol, „Radiografia unei calomnii. Marta Petreu împotriva lui Nae Ionescu", pp. 97-108), există textul „Lucian Blaga şi creştinismul", pp. 137-152. Răzvan Codrescu afirmă despre Blaga: „să menţionăm că el a simpatizat, într-o vreme, şi cu ortodoxismul politizant al Legiunii Arhanghelul Mihail, purtîndu-i o certă admiraţie lui Corneliu Codreanu (pînă la a-i dedica una dintre piesele sale); nu s-a angajat în «lupta legionară» («Fiu al faptei nu sînt...») dar a avut printre legionari destui prieteni apropiaţi, unii şi colaboratori ai *Gîndirii*. Altminteri, prudent, Blaga a evitat să facă prea mult caz de crezul său «naţionalist», chiar dacă acesta trebuie să fi fost extrem de nuanţat..."[51].

Blaga nu a fost ortodoxist şi nici simpatizant al ortodoxismului, indiferent cine l-a practicat; el a folosit orice fel de elemente ale creştinismului cu deplină libertate culturală, *a admirat* religia ortodoxă (alături de toate religiile lumii) ca pe o creaţie spirituală a

48. Grigore Traian Pop, *Mişcarea legionară. Idealul izbăvirii şi realitatea dezastrului*, Bucureşti, Editura Ion Cristoiu, 1999, p. 51.
49. Vezi Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995, pp. 181-182.
50. Răzvan Codrescu, *De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un model paideic al dreptei româneşti*, Bucureşti, Editura Anastasia, 2000.
51. *Ibidem*, pp. 144-145.

omului, fără să fie însă încadrat şi încadrabil în vreuna dintre confesiunile religiei creştine sau în vreo altă religie existentă, şi cu atît mai mult fără să fie încadrabil în ideologia ortodoxistă (care a fost altceva decît biserica şi religia ortodoxă). Ortodoxismul a fost o ideologie complexă, teologico-filosofico-politico-culturală, un curent normativ, care a stabilit o legătură obligatorie între românitate şi ortodoxie, a încercat să dea imperative pentru toate domeniile existenţei umane, pentru stat, organizare socială, domeniile culturii, într-o tentativă de luare în stăpînire şi de punere sub control atît a vieţii socio-politice, cît şi a celei culturale (pus consecvent în aplicare, ortodoxismul ar duce la un stat teocratic ortodox; un proiect de acest fel, care a combinat ortodoxismul cu etnicismul, a fost formulat de Crainic, în *Programul statului etnocratic*). Printre cei mai activi teoreticieni ai ortodoxismului s-au numărat Nichifor Crainic, Nae Ionescu[52], Radu Dragnea.

Autorul *Diferenţialelor divine* nu numai că nu a fost ortodoxist, ci s-a delimitat, şi în particular, şi public, de orientarea ortodoxistă de la *Gîndirea*, lansată acolo în primul rînd de Nichifor Crainic. Aşa cum a observat Dumitru Micu în *„Gîndirea" şi gîndirismul*[53], în ansamblul orientărilor de la revistă, Blaga reprezintă stînga.

„[O]rtodoxismul, de necontestate merite, dar prea rigid, prea dogmatic şi prea defensiv în esenţă, cum îl înţeleg unii dintre colaboratorii revistei *Gîndirea*, nu mi se pare un drum care ar putea să oblige în chip necondiţionat spiritul metafizic românesc"[54], declară, într-o formulare elegantă dar categorică, Blaga. În acelaşi text, „Despre viitorul filosofiei româneşti", scris în 1941 şi publicat (după ce a fost lecţie de deschidere a anului universitar pentru studenţi şi conferinţă la Ateneu) în ianuarie 1943, filosoful pomeneşte mai vechile lui controverse, din urmă cu „zece-doisprezece ani", cu „unul dintre iniţiatorii ortodoxismului de la o cunoscută revistă literară"[55], cu Crainic, pe tema ortodoxismului. Aşa cum am arătat şi mai sus, argumentele lui antiortodoxiste invocă autonomia domeniilor şi, de asemenea, libertatea de gîndire, pe care o consideră un drept inalienabil omului. Blaga şi-a declarat – în formulări elegante şi ferme – dezacordul faţă de ortodoxismul lui Crainic chiar şi în

52. „Suntem, ca atare, ortodocşi pentru că suntem români, şi suntem români pentru că suntem ortodocşi", enunţă Nae Ionescu, într-o polemică cu I. Frollo, precizînd că în românitate intră numai cine întruneşte simultan amîndouă aceste note, etnicitatea şi ortodoxia. Vezi Nae Ionescu, „A fi «bun român». Sorţii de izbîndă a noii ofensive catolice", în *Cuvîntul*, anul VI, nr. 1991, 5 nov. 1930.

53. Dumitru Micu, *„Gîndirea" şi gîndirismul*, Bucureşti, Editura Minerva, 1975, pp. 58-60.

54. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, ian. 1943, pp. 1-15, sau în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 87-88.

55. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Izvoade*, 2002, p. 83.

şedinţa solemnă de primire a directorului *Gîndirii* în Academia Română[56] (22 mai 1941).

> „Cari sunt problemele care îl preocupă pe Crainic? Le enumerăm sub formă interogativă: Ce este cultura? Care e rostul şi finalitatea ei? Ce este în speţă arta? Aceste fenomene ale spiritului şi altele la fel Crainic le potriveşte aşa ca să ajungă în subordine faţă de religie. [...] Spre a preîntîmpina orice interpretare greşită a atitudinii mele faţă de aceste probleme, de cari am avut prilejul de a mă ocupa şi eu, voi preciza că încercările subsemnatului s-au mişcat cu totul pe alte linii."

Iar după acest dezacord politicos, dar ferm, Blaga a explicat:

> „Ca filosof, care se distanţează creîndu-şi dificultăţi şi problematizîndu-şi orice obiect de cercetare, nu pot să spun decît că trebuie să invidiez certitudinile de credinţă ale lui Nichifor Crainic. Şi mai ales imensa anticipaţie, că în gîndirea autorilor pe cari el îi frecventează este depozitată însăşi revelaţia divină. Crainic nu are nici o îndoială că cel mai asiduu colaborator al geniului patristic a fost Dumnezeu însuşi. [...] Mărturisesc fără înconjur că din parte-mi am multă înţelegere pentru modul de a gîndi teologic, dar tot aşa voi mărturisi că, oarecum prin naştere, m-am obligat să am cel puţin aceeaşi înţelegere şi pentru aspiraţiile filosofiei. În faţa ochilor lui Nichifor Crainic istoria filosofiei se arată ca o devălmăşie de contradicţii, ca un «haos». Dacă ar fi aşa, atunci nu ştiu de ce Nichifor Crainic n-ar vedea şi în istoria artelor tot un haos, şi în istoria religiilor de aşijderea. Cuvîntul «haos» e grav, dar e chiar al lui Nichifor Crainic. Mă grăbesc să-l rectific, – altfel s-ar supăra Plato şi s-ar zvîrcoli în mormînt Immanuel Kant. Dar toate acestea fie spuse în paranteză!"[57].

De fapt, Blaga nu a aşteptat anii 1940 pentru a se delimita de ortodoxismul imperativ al lui Crainic, ci s-a delimitat de această orientare de la *Gîndirea* mult mai devreme. În anii 1920, după cum mărturiseşte adesea, purta cu prietenul său literar discuţii în contradictoriu pe această temă. Iar în mai 1930, într-o scrisoare către Tudor Vianu, respingea ferm (pe puncte, cu cinci argumente, din care citez numai primele două) ideea că ar fi ortodoxist:

> „În acest articol [îi scria el lui Tudor Vianu, care publicase un text în revista *Pax* din Paris] m-ai amintit ca discipol întru ortodoxie al

56. Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, nr. 6, iun. 1941, pp. 278-288 sau (cu titlul schimbat în „Gîndirismul...") în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 25-44.
57. Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, nr. 6, iun. 1941, p. 286; sau în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 39-40.

prietenului nostru comun Nichifor. Lucrul acesta desigur că nu e infamant, dar nu corespunde deloc faptelor. [...] Mă văd silit să o dovedesc.
1. Însuși Nichifor Crainic a primit de la mine o serie de scrisori prin care ceream să nu limiteze programul la «spiritualitatea ortodoxă»; [...]. Ortodoxia e numai un caz al spiritualității spre care tinde apetitul metafizic al generației noastre.
2. Spiritualismul meu ca ideologie literară e gata din chiar momentul apariției mele literare. S-a adîncit deplasîndu-și accentul spre – anonim. [...]
În opera mea poetică am întrebuințat deci uneori motive «ortodoxe», dar le-am întrebuințat pe un *plan mitic* și nu *ideologic*.
Cum se va cristaliza din punct de vedere ideologic și metafizic spiritualitatea mea se poate ghici din *Filosofia stilului* și se va vedea clar din noua mea lucrare în pregătire. Sunt deopotrivă departe de dogmatica creștină și de metafizica laică. [...]
Te rog, prin urmare, în numele prieteniei noastre, să rectifici ceea ce ai afirmat în articolul din *Pax*"[58].

Într-o cronică din *România literară*, Z. Ornea, comentînd volumul lui Răzvan Codrescu, observa de altfel același lucru, așa încît aș fi putut pur și simplu să citez răspunsul și argumentarea marelui istoric al ideologiilor din România modernă. „Ce caută aici Lucian Blaga, cînd el a respins încă din mai 1930[59] direcția ideologică ortodoxistă a lui Crainic, într-o memorabilă scrisoare către Tudor Vianu", se întreba acesta, scandalizat de felul cum autorul cărții, ca „doctrinar al reanimatei mișcări legionare", îi anexează abuziv la legionarism pe Blaga, Heliade, Kogălniceanu, Bălcescu, Eminescu („Eminescu n-a predicat dictatura și partidul unic, iar gîndirea sa naționalistă nu dă temei pentru anexarea la extrema dreaptă"[60], argumentează Z. Ornea).

Blaga nu numai că nu a avut nici o contribuție doctrinară de factură ortodoxistă, dar nici nu a văzut în ideologia ortodoxistă creată de diverși teoreticieni (Crainic, Nae Ionescu, Dragnea) o normă aplicabilă vieții socio-politice și culturale. Filosoful a avut un respect real pentru toate religiile, pe care le-a considerat un produs cultural al matricei stilistice abisale, iar nu un dar divin prin revelație. *Noologia* sa *abisală* l-a făcut respectuos cu orice

58. Blaga către Vianu, mai 1930, în *Scrisori către Tudor Vianu*, I, 1916-1935, ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu, note de Vlad Alexandrescu, București, Editura Minerva, 1992, pp. 288-289. Vianu i-a răspuns lui Blaga, precizîndu-i că nu el, ci un redactor care i-a intervenit în text l-a pus pe Blaga pe lista ortodoxiștilor.
59. În *România literară*, greșit, „1935", probabil prin eroare de dactilografiere.
60. Z. Ornea, „Un doctrinar legionar de azi", în *România literară*, anul XXXII, nr. 37, 20-26 sept. 2000, p. 9.

manifestare religioasă a oricărui popor. În acest sens, a scris foarte bune pagini de caracterizare *şi* a religiei ortodoxe. Iar dacă din punct de vedere filosofic şi ideologic s-a aflat la distanţă de orice ideologie religioasă, din punctul de vedere al credinţei personale într-un factor transcendent, Blaga s-a aflat la o distanţă semnificativă faţă de orice religie, inclusiv faţă de creştinism. Felul în care a vorbit despre Dumnezeu, ca Mare Anonim (în *Cenzura transcendentă* şi *Diferenţialele divine*), şi, de asemenea, felul în care a tratat creştinismul ca pe o creaţie a matricei stilistice (în *Religie şi spirit*) au avut darul de a-i irita acut pe teologii ortodocşi, iar aceştia, în frunte cu Dumitru Stăniloae, l-au criticat violent ani la rînd, din 1940 pînă în 1944. Ei nu s-au înşelat cînd au diagnosticat distanţa – pentru ei, superlativ condamnabilă – dintre filosofia lui Blaga şi ortodoxie. Pentru a respinge diagnosticarea lui Blaga ca ortodoxist, sînt de fapt de ajuns... opiniile critice ale lui D. Stăniloae!

Blaga a fost un gînditor spiritualist, dar a-creştin; spiritualismul său consună, poate, cu vreuna dintre metafizicile spiritualiste, dar nu cu vreuna dintre religiile existente. Aşa cum Schopenhauer, în *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, construieşte un sistem filosofic a-creştin, şi Blaga, prin sistemul său filosofic, se află – teologii care l-au criticat, în frunte cu Stăniloae, au văzut mai limpede problema – în afara creştinismului canonic şi a celui eretic. Caracterizarea pe care i-a făcut-o Radu Stanca, în 1942, cînd a scris despre volumul *Religie şi spirit*, şi anume, că ar avea *„şi un imperceptibil ton creştin"*[61], mi se pare mai potrivită. În concluzie, nici din punctul de vedere al convingerilor religioase nu se poate stabili nici un punct de contact între Blaga şi doctrina legionară, aceasta din urmă cu o ideologie ortodoxistă normativă şi o practică religioasă ortodoxă asiduă.

În acelaşi sens, plasarea de către G. Călinescu, în *Istoria...*[62] sa, a poeziei şi teatrului lui Blaga la capitolul „Ortodoxiştii" este o gafă de proporţii.

Cît despre „certa" lui „admiraţie" faţă de Zelea Codreanu, împinsă „pînă la a-i dedica una dintre piesele sale" – problemă la care voi reveni –, să remarcăm faptul că Răzvan Codrescu nu aduce nici o dovadă, nici un text al lui Blaga în care acesta să-şi declare bunele sentimente faţă de şeful Mişcării legionare; şi cu atît mai mult nu aduce dovada că a existat invocata dedicaţie.

5.c, d. O altă referinţă a lui William Totok din aceeaşi amplă notă 25 este la „neolegionarul Nicolae Niţă"[63]. Cercetătorul german

61. Radu Stanca, „Lucian Blaga: Religie şi spirit", 1942, în Idem, *Aquarium*, p. 24.
62. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, pp. 792-797.
63. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003, p. 60.

afirmă: „Pagina României Naționaliste, legionara pagină de internet redactată de Nicolae Niță, reproduce în plus coperta publicației *Gînd românesc*, anul II, nr. 11/1934, în care Blaga și-a publicat fragmentar piesa despre *Avram Iancu*; această publicație, din cauza dedicației către Codreanu, a fost cenzurată de autoritățile din acea vreme"[64]. Iar în textul de bază, William Totok pomenește volumul (consultat de el pe internet) *În bîrlogul fiarei*[65] de Nicolae Niță, din care citează un pasaj în care, printre altele, se spune că: „Simpatiile sale legionare, de altfel, Lucian Blaga le exprima încă din anii 1933-34, data cînd publica piesa *Avram Iancu* dedicată Căpitanului Mișcării legionare, Corneliu Z. Codreanu"[66].

Cele două informații, din nota de subsol și din citatul preluat din Nicolae Niță, fiind complementare, le examinez împreună. Ele vin cu aserțiunea, susținută, cum am văzut, și de alții, că Blaga și-ar fi dedicat piesa *Avram Iancu* lui Zelea Codreanu.

Pe *www.miscarea.net/ziarele.html, Publicații legionare de Nicolae Niță*, am găsit articolul despre *Gînd românesc*, precum și coperta revistei[67], aceasta din urmă neclară, încît nu se pot citi numărul, luna, anul de apariție ale revistei; *pe site nu este specificat coperta cărui anume număr de revistă e reprodusă ca imagine*. Deoarece în articolul lui Nicolae Niță numele lui Blaga este doar menționat, fără comentarii, nu reușesc să îmi dau seama de unde provine informația lui William Totok cum că ar fi coperta anume a numărului 11/1934 și nici de unde provine afirmația sa că „această publicație, din cauza dedicației către Codreanu, a fost cenzurată de autoritățile din acea vreme". Presupun că aceste afirmații (că ar fi coperta numărului 11 din 1934 și că „această publicație, din cauza dedicației către Codreanu, a fost cenzurată de autoritățile

64. *Ibidem*, nota 25, pp. 60-61.

65. Spre părerea mea de rău, nu am putut găsi volumul cu acest titlu. Am găsit în schimb pasajul pe care îl citează W. Totok la p. 61 a textului său, reluat de Nicolae Niță în alt volum de-al său, și anume, în *Martirii ne veghează din ceruri*, I, Jacksonville, Editura „Libertatea", 1996, p. 108.

66. Nicolae Niță, *Martirii ne veghează din ceruri*, I, p. 108.

67. Pentru evitarea oricăror neclarități, citez partea din articolul de pe site care se referă la Blaga: „«GÂND ROMÂNESC». Redactor: Ion Chinezu. Secretar de redactie: Olimpiu Boitas. Anul I, Nr. 1, Mai 1933, Cluj. Editura Societatii «ASTRA». Printre emeritii colaboratori ai revistei s'au numarat: Radu Gyr, Vasile Bancila, Traian Herseni, Gheorghe Vania, Horia Stamatu, Ovidiu Papadima, Ilariu Dobridor, G. Bogdan-Duica, Octav Sulutiu, Lucian Blaga, Emil Cioran, Aron Cotrus, Sextil Puscariu, Septimiu Bucur. In nr. 1-2, anul VI, Ianuarie-Februarie 1938, Vasile Bancila semneaza un studiu despre Lucian Blaga (care continua mai apoi), cu proportii ce depasesc o simpla cercetare critica". Vezi: www.miscarea.net/ziarele.html, *Publicații legionare de Nicolae Niță – un succint index alfabetic al ziarelor si revistelor legionare apărute în Exil si în Tară de-a lungul timpului* –, consultat la 21 mart. 2020. Am respectat scrierea de pe site.

din acea vreme") sînt aserţiuni care reprezintă poziţia cercetătorului german.

Să vedem cum stau lucrurile.

Aşa cum a stabilit George Gană în notele şi comentariile sale[68], Blaga a publicat patru fragmente din piesa *Avram Iancu* în reviste, printre care, un fragment în *Gînd românesc*, nr. 11, nov. 1934; şi anume, fragmentul care în ultima versiune a piesei a fost numit „faza întîia, tabloul I".

Gînd românesc a apărut la Cluj, începînd cu luna mai 1933, revista fiind condusă de Ion Chinezu (şi-a încetat apariţia în 1940). A fost o revistă de cultură a intelectualităţii academice din Cluj, iar a o socoti legionară (cum face Nicolae Niţă) este o anexare abuzivă. Din cauza prezenţei lui Bogdan-Duică, care a criticat permanent opera blagiană şi s-a opus intrării acestuia în Universitatea clujeană, filosoful, deşi invitat de la început să colaboreze[69], a refuzat; fragmentul din *Avram Iancu* este prima lui colaborare la *Gînd românesc*, iar la acea dată, Bogdan-Duică nu mai era în viaţă (a murit la 21 septembrie 1934).

Începînd cu numărul 8 din 1933 (ultimul din acel an), pe coperta IV a revistei *Gînd românesc*, tipărit cu litere la fel de groase ca preţul de vînzare, apare cuvîntul „Cenzurat". Această formulă se păstrează, în acelaşi loc, pînă în anul 1938, la numărul 3-4, iar de la numărul următor, adică 5-12 din 1938, exact în acelaşi loc şi cu aceleaşi litere este imprimată formula „Bun de imprimat". Cu alte cuvinte, toate publicaţiile interbelice treceau pe la instituţia cenzurii, care le aproba sau nu articolele din sumar; tot ceea ce apărea într-o publicaţie era trecut pe la cenzură, adică „cenzurat" sau „avizat", „Bun de imprimat". Ceremonialul acesta se petrecea număr de număr, la toate publicaţiile, nu a fost instituit special pentru numărul din *Gînd românesc* (11/1934) în care a publicat Blaga. Iar *cenzurat* însemna „Bun de imprimat", adică exact ce a fost tipărit începînd cu numărul 3-4 din 1938 în *Gînd românesc*. A specula că „Cenzurat" de pe nr. 11/1934 al numitei reviste s-ar referi la eliminarea dedicaţiei lui Blaga către Zelea Codreanu este la fel de serios şi de convingător ca a citi trecutul în sîmburi de corcoduşe.

Odată ce am stabilit faptul că formula *Cenzurat* de pe numărul 11 din 1934 nu este un unicat, ci regula, că nu se referă la Blaga, ci la întreaga revistă, că înseamnă pur şi simplu că revista a primit *bun de inprimat* din partea instituţiei cenzurii, iar nu că a fost tăiat ceva din textul lui Blaga, putem să facem pasul următor şi

68. Gană, „Note, variante, comentarii", în Blaga, *Opere*, III, p. 614.

69. Blaga către Breazu şi Ion Chinezu, Viena, 12 iul. 1933, în *De amicitia Blaga – Breazu*, pp. 190-191; sau aceeaşi scrisoare în Blaga, *Corespondenţa (A-F)*, pp. 203-204.

să stabilim cum a fost ales fragmentul din *Avram Iancu* pentru *Gînd românesc*. Din chiar momentul cînd i-a trimis lui Breazu dactilograma piesei, Blaga i-a dat prietenului său mînă liberă să aleagă orice doreşte pentru publicare, cu excepţia primului tablou, adică a „Prologului": „Ce tablou doriţi pentru revistă? Întîiul l-aş da *Gîndirei*. Alege – şi scrie-mi, ca să ţi-l trimit separat"[70]. Într-adevăr, *cel care a ales a fost Breazu* (şi anume, a ales tabloul imediat de după „Prolog", care începe cu „Într-o cârciumă la marginea Abrudului...", numit de el al II-lea, în versiunea tipărită a piesei numit „Faza întîia, Tabloul I"); într-o scrisoare către dramaturg, Breazu şi-a motivat frumos alegerea: „e mai complex, e plin de surprize, are apoi o frumseţe [*sic*[71]] de baladă haiducească. Cred că şi din punct de vedere scenic este cel mai reuşit din întreaga piesă"[72].

Aşadar, fragmentul din *Avram Iancu* publicat de *Gînd românesc* a fost extras din dactilogramă de Breazu, iar nu de Blaga. Din corespondenţa lor foarte susţinută nu rezultă că Blaga i-ar fi trimis un extras separat. Unde ar fi putut fi oare pusă o dedicaţie către Zelea Codreanu? Nici unul dintre cei care au citit drama lui Blaga înaintea tipăririi ei – Breazu, Puşcariu, Chinezu, Papilian, Bârsan (directorul Teatrului Naţional din Cluj), alţii – n-au făcut nici o remarcă despre vreo dedicaţie existentă şi mai apoi eliminată de cenzură, pe nici unul nu l-a dus gîndul la Zelea Codreanu, ci pe toţi numai la figura istorică a lui Iancu însuşi. Breazu şi Chinezu, prieteni foarte apropiaţi de Blaga, în multele scrisori pe care le-au schimbat cu amicul lor din străinătate, de asemenea nu au făcut nici o aluzie. Cînd se întîmplă un asemenea incident, lasă urme în scrisorile, jurnalele, poveştile celor care au avut prioritate la citirea piesei şi au asistat la evenimentul cenzurării. Or, nu a rămas nici o asemenea mărturie, oricît de palidă. Asta, din simplul motiv că o asemenea dedicaţie nu a existat. Niciodată.

Aşa cum am spus mai sus, William Totok pomeneşte volumul (aflat de el pe internet) *În bîrlogul fiarei* de Nicolae Niţă, din care citează următorul fragment[73]:

> „Filosoful şi poetul Lucian Blaga. Înscris încă din anul 1937 în Asociaţia «Prietenii Legiunii», poetul şi filosoful Lucian Blaga a intrat în rîndurile Mişcării legionare în anul 1940, încadrîndu-se

70. Blaga către Breazu, 27 oct. 1920, în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 206.
71. *Sic*-ul îi aparţine lui Mircea Curticeanu. În privinţa cuvîntului „frumseţe" nu cred că are dreptate să îl semnaleze ca greşit, Blaga însuşi scria *frumseţe*, nu altfel.
72. Breazu către Blaga, Cluj, 14 nov. 1934, în *De amicitia Blaga – Breazu*, pp. 207-208.
73. Totok, „Historische Verzahnungen", in *Halbjahresschrift*, November 2003, p. 61.

în cuibul condus de Col. Savu, din Sibiu, şi din care mai făceau parte: Av. Nistor Chioreanu (Şef al Regiunii II legionare – 1940-1941 – în care mai erau încadraţi toate cele 7 judeţe din Transilvania rămase după ciuntirea ei), Dr. Mihai Velici (Directorul Băncii «Albina»), Dr. Traian Ivan, avocat, şi un inginer (vezi lucrarea *Morminte vii* de Nistor Chioreanu, Institutul European Iaşi, 1992, pag. 310-311). Simpatiile sale legionare, de altfel, Lucian *Blaga* le exprima încă din anii 1933-34, data cînd publica piesa *Avram Iancu* dedicată Căpitanului Mişcării legionare, Corneliu Z. Codreanu"[74].

Deci, o parte din informaţiile lui William Totok se întemeiază pe Nicolae Niţă; iar Nicolae Niţă se întemeiază pe un volum al lui Nistor Chioreanu. Lanţul slăbiciunilor, mult ramificat! Iar pentru problema dedicaţiei, Nicolae Niţă nu dă sursa.

74. Aşa cum am precizat într-o notă de mai sus (nota 65, p. 211), am identificat fragmentul citat, dar în volumul Nicolae Niţă, *Martirii ne veghează din ceruri*, I, p. 108.

Capitolul II

Nistor Chioreanu, şef legionar

În continuare, să vedem ce conţine cartea *Morminte vii* de Nistor Chioreanu, pe care se sprijină Nicolae Niţă şi, în ultimă instanţă, William Totok.

Nistor Chioreanu a fost legionar, a trăit la Sibiu, îndeplinind în toamna anului 1940, adică pe vremea statului naţional-legionar (septembrie 1940 – ianuarie 1941), o funcţie care sună important, „inspector general al mişcării legionare peste judeţele ardelene – Braşov, Făgăraş, Sibiu, Alba, Tîrnavele, Turda”[75]. De fapt, „nu era persoana autorizată să vorbească în numele mişcării”, iar „influenţa lui personală asupra conducerii era mult mai redusă decît o presupuneam”, scrie în memoriile sale ziaristul ţărănist Zaharia Boilă, care l-a cunoscut pe Chioreanu şi l-a întîlnit de mai multe ori la Sibiu, chiar pe vremea statului naţional-legionar. În primul rînd, Nistor Chioreanu îl pune pe Blaga într-o listă lungă de intelectuali cunoscuţi pentru opţiunea lor legionară:

> „Cum este cu putinţă ca oameni de înaltă cultură şi adîncă sensibilitate, ca Nae Ionescu, Radu Gyr, Traian Brăileanu, Mircea Vulcănescu, Petre Ţuţea, Mihail Polihroniade, Constantin Noica, Victor Papilian, Emil Cioran, Aron Cotruş, Lucian Blaga, P.P. Panaitescu, Const. Gane, Traian Herseni, Radu Dragnea, Ion Găvănescu, Paul Costin Deleanu, Horia Stamatu, Gh. Rahoveanu, Ion Sumuleanu, Dragoş Protopopescu, Mircea Eliade şi atîţia alţii să se fi lăsat atraşi într-o organizaţie...”[76] etc.

Apoi scrie următoarele:

> „Moş Costică Gane se afla, pe la începutul anului 1945, ascuns împreună cu Lucian Blaga la un ţăran legionar pe Valea Sebeşului

75. Zaharia Boilă, *Amintiri şi consideraţii asupra mişcării legionare*, prefaţă de Livia Titieni Boilă, ediţie îngrijită de Marta Petreu şi Ana Cornea, notă asupra ediţiei de Marta Petreu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2002, p. 108.
76. Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Marius Cristian, note de Marius Cristian, Iaşi, Institutul European, 1992, pp. 9-10.

şi mi-au trimis vorbă prin şeful judeţului Alba, Nicolae Mîndreanu, să le fac rost să plece din ţară, undeva în Apus. A durat cam mult pînă am putut să le pregătesc o plecare sigură, mai ales că Blaga voia să plece cu soţia şi fiica. Spre sfîrşitul verii, cînd le-am trimis vorbă că pot pleca, Blaga a răspuns că nu mai pleacă. Între timp aranjase cu cineva la Bucureşti să i se publice un volum de versuri, ceea ce însemna şi un «aranjament» cu autorităţile, ca să fie scos de sub urmărire. Constantin Gane a spus că dacă nu pleacă Blaga, nu mai pleacă nici el"[77].

Iar în închisoare, Gane i-ar fi spus lui Nistor Chioreanu că „am crezut că, dacă Blaga s-a putut aranja, o să mă pot şi eu"[78].

Povestea este reluată încă o dată. Nistor Chioreanu narează cum, deţinut şi el pe timpul fostului regim, a fost anchetat în închisoare de un colonel din Bucureşti – ceea ce este exact, ştim, din volumul *Intelectuali români în arhivele comunismului* (2006), citat mai sus, că Securitatea l-a interogat pe Chioreanu despre Blaga –, care, motivînd că „în 1940 Blaga era profesor universitar la Cluj şi s-a mutat cu Universitatea la Sibiu, şi acolo vă găseaţi şi dvs. într-o funcţie de mare răspundere, nu?", i-a cerut detalii despre filosof. Nistor Chioreanu scrie că la aceste interogatorii ar fi declarat următoarele:

„dar pe Lucian Blaga îi cunoscusem vreo doi-trei ani înainte de a se muta în Sibiu. Ştiţi, el avea un frate notar public în Sibiu. S-a întîmplat ca în calitate de avocat, să am o problemă de succesiune la notarul public Lionel Blaga, aşa îl chema pe fratele lui Lucian. L-am găsit în biroul lui Lionel pe fratele lui şi m-a prezentat. [...] I-am spus lui Blaga că mă bucur foarte mult că l-am cunoscut şi personal, că i-am citit două volume de poezii, cîteva piese, dintre care cea care mi-a plăcut mai mult a fost *Avram Iancu*, iar de curînd i-am citit *Spaţiul mioritic* [...] / În timp ce făceam această caracterizare, mă gîndeam ce să răspund dacă mă întreabă de activitatea politică a marelui gînditor şi poet? Atunci cînd l-am cunoscut eu, prin 1937, Lucian Blaga împreună cu fratele său erau înscrişi în Asociaţia Prietenii Legiunii, iar în 1940 amîndoi s-au încadrat într-un cuib al cărui şef era colonelul Savu, şi în care mai erau încadraţi Dr. Mihai Velici, directorul Băncii Albina, dr. Traian Ivan, avocat, un inginer al cărui nume nu mi-l amintesc şi eu. Eu însă, fiind foarte ocupat, numai arareori aveam timp să particip la şedinţele regulate de sîmbătă seara. După aşa-zisa Rebeliune din 21-23 ianuarie 1940 [*sic*[79]], cuibul s-a destrămat. Eu am fugit în Germania,

77. *Ibidem*, p. 119.
78. *Ibidem*.
79. Eroare de dactilografiere? Amintire inexactă? Rebeliunea a fost în ianuarie 1941, după cum bine se ştie.

iar în toamna lui 1944 cînd m-am întors, Lucian Blaga împreună cu scriitorul Constantin Gane erau ascunşi pe Valea Sebeşului, la un ţăran legionar. Auzind că mă găseam în Sibiu, mi-au trimis vorbă să le fac rost să plece în Franţa. Pînă am putut să le organizez plecarea, Lucian Blaga a izbutit să se aranjeze cu cineva, să i se publice un volum de poezii şi a renunţat la plecare. C. Gane n-a vrut să mai plece nici el şi i-a fost dat să moară în Penitenciarul Aiud"[80].

Întrebat de ofiţerul anchetator dacă Blaga a fost legionar, i-ar fi răspuns acestuia că nu, întrebat cu cine să mai discute despre Blaga, i l-ar fi indicat pe Crainic, „Speram că Blaga să nu îi fi spus lui Crainic de apartenenţa lui la Legiune"[81], notează Chioreanu, care deodată se dă pe sine drept mai bun prieten, mai intim, cu Blaga decît ar fi putut fi Crainic, cu care Blaga a fost în relaţii de prietenie şi încredere mai mult de 20 de ani. Apoi fostul deţinut politic narează cum a fost mutat Nichifor Crainic la el în celulă şi cum a încercat Crainic să îl tragă de limbă despre Blaga şi afinităţile lui politice... dar el s-ar fi ţinut bine şi nu i-ar fi spus secretul nici lui Crainic[82]. L-a păstrat pentru după 1990.

Deci, asta scrie Nistor Chioreanu. De la el, informaţia a trecut – traseul ei a fost cu răbdare refăcut de Ion Simuţ, în studiul mai sus citat[83] – la Eugen Străuţiu (poate şi la alţii), iar de la Străuţiu, la istorici: aşa se face că în *Istoria loviturilor de stat în România*, Alex Mihai Stoenescu scrie „Lucian Blaga a făcut parte din cuibul

80. Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, pp. 310-311.
81. *Ibidem*, p. 311.
82. *Ibidem* pp. 311-312.
83. Ion Simuţ, „Putea fi Blaga legionar?", 2007, în Idem, *Vămile posterităţii*, 2012, p. 462. Iată traseul care duce la Străuţiu, refăcut de Ion Simuţ în articolul mai sus citat: „...volumul lui Eugen Străuţiu *Cămăşi verzi, stindarde roşii. Pagini din trecutul relaţiilor româno-evreieşti*, Editura Continent, Sibiu, 1996, p. 113. Am alergat să mi-l procur. Nimeni din preajma mea nu ştia nimic nici despre carte, nici despre autor. Am obţinut-o de la Sibiu cu ajutorul colegului meu echinoxist Dumitru Chioaru. La pagina citată, găsesc următoarea afirmaţie: «Acum [în octombrie 1940, *n.n.*] se integrează şi Lucian Blaga împreună cu fratele său, în cuibul colonelului Savu, din care mai fac parte dr. Traian Ivan, Chioreanu şi un inginer». Dar – surpriză! – Eugen Străuţiu trimite şi el la o altă sursă şi anume volumul de memorii al lui Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iaşi, 1992, p. 310-311 (editura nu este precizată). Nistor Chioreanu era un lider important al Mişcării legionare, din moment ce Horia Sima l-a numit (după cum ne informează Eugen Străuţiu la aceeaşi p. 113) şef al Regiunii a II-a legionare (zona Ardealului) din cele opt cîte existau pe întreg teritoriul ţării. Mi se pare foarte dubioasă această mărturisire despre înregimentarea legionară a lui Lucian Blaga în octombrie 1940, tocmai alături de unul dintre cei mai importanţi şefi ai Legiunii, şef care trebuia să facă parte dintr-un cuib mai vechi, închis şi restrîns, după cum ne învaţă *Cărticica şefului de cuib*, din 1933 a lui Corneliu Zelea Codreanu".

legionar de la Sibiu, condus de colonelul (r) Savu"[84], dovada sa fiind chiar cartea lui Eugen Străuţiu, pentru Străuţiu, cartea lui Chioreanu şi aşa mai departe, o informaţie de puşcărie circulînd în reţea, nu o dată în cerc – unul vicios.

Să analizăm ce ne spune Chioreanu, care este sursa majoră şi (cvasi)originară a zvonurilor.

În primul rînd, Nistor Chioreanu spune că Blaga a fost ascuns, dînd ca loc şi gazdă „un ţăran legionar pe Valea Sebeşului". Această informaţie are o cîtime de adevăr: familia Blaga (adică filosoful, soţia lui, fiica lor) s-a refugiat – dar nu ascuns – din 14 aprilie 1944 pînă în 2 octombrie (el), 12 octombrie 1944 (Cornelia şi Dorli), pe Valea Sebeşului, la Căpîlna, dar nu la un ţăran legionar, ci la preotul Vasile Dobre, tatăl Elisabetei Dobre, studenta lui Blaga. Filosoful s-a adăpostit acolo cu familia din cauza bombardamentelor; asculta de o recomandare a Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj refugiate la Sibiu. Episodul este narat cu detalii romaneşti accentuat-blagiene în *Luntrea lui Caron*. El n-a stat nemişcat în Căpîlna, ci s-a dus de cîteva ori la Sibiu, unde avea treabă – la universitate, cu studenţii, la revista *Saeculum*, pe care o lăsase, împreună cu propria sa locuinţă, în grija lui Radu Stanca, atunci asistentul său şi omul bun la toate la *Saeculum* (Zevedei Barbu, care îndeplinise înainte aceste funcţii, era închis, deoarece comunist). „Dragă Radule, la Căpîlna stăm foarte bine", îl anunţa filosoful pe asistentul său, şi-l întreba ce se aude cu comisia de bacalaureat, nu cumva a fost numit şi el în vreo comisie?, pentru că nu ar fi vrut, scria cu spor şi nu s-ar fi întrerupt. Apoi îl întreba dacă „Te-ai mutat la noi?"[85], nu atît cu gîndul că Radu i-ar păzi locuinţa, ci cu acela că tînărul scriitor, care locuia înghesuit cu părinţii şi sora lui, ar avea în sfîrşit un loc numai al său. În 5 iunie 1944, îl întreba iarăşi dacă nu i-a venit numirea în vreo comisie de bacalaureat, ceea ce nu i-ar fi convenit, întrucît „Eu lucrez foarte bine"[86] – scria la piesa sa de teatru *Arca lui Noe*, într-o pierdere de sine atît de mare, încît o dată i s-a urcat o veveriţă pe bocanc. În 13 iunie 1944, îl anunţa pe Radu că-şi va ţine examenele cu studenţii în 26 iunie la ora 6 seara[87]. Pentru perioada de la Căpîlna, reconstituirea făcută de Ion Bălu în *Viaţa lui Lucian Blaga*[88] este precisă

84. Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 3, Bucureşti, Editura Rao, 2002, p. 185.
85. Blaga către Radu Stanca, Căpîlna, fără dată, în *Apostrof*, anul VI, nr. 9 (64), sept. 1995, rubrica „Dosar".
86. Blaga către Radu Stanca, Căpîlna, 5 iun. 1944, în *Apostrof*, anul VI, nr. 9 (64), sept. 1995, rubrica „Dosar".
87. Blaga către Radu Stanca, Căpîlna, 13 iun. 1944, în *Apostrof*, anul VI, nr. 9 (64), sept. 1995, rubrica „Dosar".
88. Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, III.

şi minuţioasă. Iar romanul *Luntrea lui Caron* ne dă o sugestie despre starea sufletească deloc rea a lui Blaga.

Deci, Blaga a fost pe Valea Sebeşului, la Căpîlna, dar nu ascuns, ci refugiat de război, cu ştirea tuturor, de altfel mutat acolo cu maşina rectoratului universităţii. Şi nu cînd spune Chioreanu, ci mai devreme.

În al doilea rînd, Nistor Chioreanu, folosind formula de nesiguranţă *„pe la"*, dă două variante pentru *perioada* cînd Blaga ar fi fost ascuns, pentru că... dat în urmărire!: prima variantă, „pe la începutul anului 1945"; a doua variantă, „iar în toamna lui 1944 cînd m-am întors [din Germania, unde a fugit ca legionar], Lucian Blaga împreună cu scriitorul Constantin Gane erau ascunşi pe Valea Sebeşului, la un ţăran legionar". Dacă luăm în calcul amîndouă posibilităţile şi le unificăm, ne iese o perioadă de aşa-zisă ascundere a familiei Blaga de cam zece luni.

Capitolul III

Un alibi pentru Blaga

Să vedem dacă Blaga are sau nu „alibi" pentru perioada indicată de Nistor Chioreanu drept de ascundere, deoarece ar fi fost dat în urmărire ca legionar. Şi anume, pentru că în mai 1945 Blaga a fost prezent la o şedinţă a Academiei Române, şi în continuare a avut alte apariţii publice, să verificăm ce a făcut filosoful de la sfîrşitul anului 1944 şi pînă în primăvara anului 1945.

Înainte de toate, să precizăm că Blaga nu a fost niciodată dat în urmărire.

Deci, ce a făcut Blaga la sfîrşitul anului 1944 şi începutul anului 1945:

- în septembrie 1944, Blaga se afla cu familia sa la Căpîlna, iar Zevedei Barbu, asistentul comunist al lui Blaga pentru care acesta a depus în instanţă, scăpîndu-l de condamnarea la moarte, şi care fusese grabnic eliberat după 23 August 1944, i-a făcut fostului său profesor, cîndva spre sfîrşitul lunii, o vizită; el i-a prezentat sumbrul viitor care îl aşteaptă şi l-a persuadat să pactizeze cu noua putere, comunistă, în curs de instalare;
- la 2 octombrie 1944, Blaga se întoarce de la Căpîlna la Sibiu;
- în octombrie 1944, Blaga îi scrie lui Vasile Băncilă, anunţîndu-l că „Suntem iarăşi la Sibiu, după o absenţă de şase luni";
- la 12 octombrie 1944, Cornelia şi Dorli se întorc de la Căpîlna la Sibiu;
- în 13 octombrie 1944, îi scrie Domniţei Gherghinescu-Vania şi-i spune că „eu sînt de zece zile în Sibiu. / Ieri au sosit şi Cornelia şi Dorli";
- în octombrie 1944, cu ajutorul lui I.D. Sîrbu, Blaga îşi recuperează de la Lugoj lăzile cu lucrurile salvate de la proprietatea lor din Vatra Dornei şi depozitate la Lugoj;
- în perioada octombrie 1944 – martie 1945, Blaga finisează *Arca lui Noe*, pregăteşte un volum de aforisme (*Discobolul*), începe piesa de teatru *Anton Pann* şi ţine cursul „Probleme de filosofia culturii";
- la 1 noiembrie 1944, în revista *Viaţa românească* (anul XXXVI, fără număr, nov. 1944), apare o notiţă critică („Obscurantismul d-lui Lucian Blaga", semnată Nicanor & Co.);

- în 10 noiembrie 1944, îi scrie Domniței o scurtă scrisoare, anunțînd-o că în aproximativ trei săptămîni o să îi trimită volumul *Arca lui Noe*, ceea ce înseamnă că își căutase editor, tipografie etc.;
- în 12 noiembrie 1944, Domnița îi scrie din Brașov;
- în noiembrie 1944, vrînd să reia apariția revistei *Saeculum*, Blaga se adresează Ministerului Afacerilor Străine, cerînd autorizație de publicare;
- în 19 noiembrie 1944, apare în *Democrația* un articol de critică ideologică la adresa lui Blaga, scris de Al. Posescu;
- în 20 noiembrie 1944, Blaga îi scrie Domniței, dîndu-i detalii despre pierderile financiare pe care le-a suferit din cauza războiului și totodată destăinuindu-i că i-a venit ideea unei noi piese de teatru, *Anton Pann*, pentru care – ciudat gînd pentru cineva care ar fi vrut să fugă în străinătate – va trebui să stea în Șcheii Brașovului două săptămîni; era, cu alte cuvinte, o promisiune de întîlnire cu „Tomnița" sa, cum o alinta uneori;
- la sfîrșitul lunii noiembrie 1944, apare volumul *Arca lui Noe*, piesa de teatru cu subiect biblic și umoristic (în sensul umoristicului thomasmannian) scrisă de Blaga la Căpîlna; un volum este trimis, prin studenta Elisabeta Dobre, gazdei sale din Căpîlna, cu dedicația „Părintelui V. Dobre, în casa căruia am scris această piesă în vara anului 1944 – cu toată dragostea";
- în 4 decembrie 1944, Blaga participă la o ședință a Cercului Literar, ca invitat; participarea lui este înregistrată în presa locală din Sibiu;
- în 5 decembrie 1944, Domnița Gherghinescu-Vania îi confirmă că a primit *Arca lui Noe* și-i mulțumește;
- în 8 decembrie 1944, participă la ședința Cercului Literar și citește aforisme, fapt înregistrat în presa sibiană;
- în 15 decembrie 1944, ziarul *România nouă* îi cere să scrie despre Nicolae Titulescu; în aceeași zi, participă împreună cu Dorli la ședința Cercului Literar (unde s-a citit un text nepotrivit pentru Dorli, care avea numai 14 ani); prezența lui la cenaclu e înregistrată în presa sibiană;
- în 18 decembrie 1944, Blaga îi scrie Domniței, reînnoind aluziile la o viitoare întîlnire la Brașov, sub pretextul documentării pentru *Anton Pann*; primește de la Prefectura Județului Sibiu adresa nr. 16375/44 din 18 dec. 1944, prin care îi este comunicată dispoziția Ministerului Afacerilor Străine, Direcția Presei și Inform[ațiilor], Serviciul presei interne, nr. 27 din 17 noiembrie 1944, în care i se cer informații suplimentare despre revista *Saeculum*;
- în 22 decembrie 1944, apare, în ziarul *România nouă*, textul lui Blaga despre Nicolae Titulescu; în aceeași zi, participă la ședința Cercului Literar și citește traduceri din lirica universală; prezența lui la cenaclu este înregistrată în presa sibiană;

- în prima săptămînă din ianuarie 1945, este vizitat de Zevedei Barbu, pe atunci secretar general al Ministerului Minorităţilor;
- în 8 ianuarie 1945, Blaga se adresează din nou, printr-o informare olografă, către „Ministerul Afacerilor Străine, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Serviciul presei interne", în problema revistei sale, *Saeculum*; scrisoarea sa face referiri la dispoziţia oficială din 17 noiembrie 1944, care i-a fost comunicată prin Prefectura Judeţului Sibiu în 18 decembrie 1944; cerînd aprobare de apariţie pentru revistă, face o lungă şi detaliată fişă a acesteia. Cererile trimise de Blaga erau de competenţa unui anume Dangulov S.A. Nu se cunoaşte răspunsul. Ştim însă că revista nu a mai apărut;
- în 18 ianuarie 1945, Lucreţiu Pătrăşcanu ţine conferinţa „Curente şi tendinţe în filosofia românească", în care vorbeşte pe larg despre Blaga ca mistic şi pe gustul legionarilor, de asemenea influent asupra legionarilor;
- în 19 ianuarie 1945, Blaga îi scrie Domniţei că e bolnav de sinuzită; face aluzie la vizita unei persoane (Nola), care i-a adus „ceva din aerul acelei cetăţi", Braşovul, spune poetul, parafrazîndu-şi un vers despre „prietena poeziei" („Domniţa din basmul acelei cetăţi");
- în 25 ianuarie 1945, din Sibiu, Blaga îi scrie lui Băncilă;
- în 2 februarie 1945, participă la cenaclul Cercului Literar, iar prezenţa lui este semnalată în presa din Sibiu;
- la început de februarie 1945, este vizitat de Zevedei Barbu, atunci secretar general al Ministerului Minorităţilor; proaspătul demnitar a stat mai multe zile la Sibiu şi a dat ziarului *România viitoare* un text de directive, ca să spun aşa, „Programul de guvernare al F.N.D. a schimbat atmosfera politică" (publicat în 8 februarie 1945 în acest ziar);
- în 10 februarie 1945, din Bucureşti, Băncilă îi scrie lui Blaga;
- în a treia săptămînă din februarie 1945, este vizitat acasă de Zevedei Barbu;
- în 19 februarie 1945, Blaga îi scrie Domniţei; din conţinutul scrisorii, rezultă că s-a văzut cu aceasta, nu se precizează unde; la fel, reiese că a primit mai multe veşti de natură literară, de la Noica, de la Chirnoagă, de la Melania Livadă; îi comunică, aluziv, că l-a anunţat pe Zevedei Barbu (care avea funcţii importante în noua putere comunistă în curs de înstăpînire) cum că va fi căutat de Vania (cu alte cuvinte, că a intervenit în favoarea lui Vania, soţul Domniţei);
- în 25 februarie, iarăşi la Cercul Literar, prezenţa lui fiind înregistrată în presa sibiană; îi apare un grupaj de aforisme în numărul 2, pe februarie, al *Revistei Cercului Literar*;

- în 25 februarie, Domnița îi scrie, din Brașov, făcînd aluzie și la faptul că intervenția lui Blaga pentru Vania a fost de succes; anunță că a trimis un cadou pentru Dorli;
- în 4 martie 1945, participă la ședința Cercului Literar, fapt semnalat de presa sibiană;
- în 9 martie 1945, îi scrie lui Tudor Vianu, rugîndu-l să se intereseze ce e cu *Trilogia culturii* de la Editura Fundației Regale pentru Literatură și Artă;
- în 11 martie 1945, participă la ședința Cercului Literar, fapt semnalat de presa locală;
- în 18 martie 1945, Blaga îi scrie Domniței și despre lucrul său la *Anton Pann*, și despre faptul că Dorli a primit cadoul; în aceeași zi, participă la ședința Cercului Literar, fapt semnalat în presa din Sibiu;
- în 28 martie 1945, din București, Băncilă îi scrie lui Blaga[89].

Și așa mai departe.

Urmărind corespondența trimisă și primită, participările la ședințele de cenaclu ale Cercului Literar de la Sibiu, cursurile, cererile oficiale, vizitele primite – inclusiv acelea repetate ale fostului său asistent, comunistul Zevedei Barbu –, am constatat că, din 2 octombrie 1944, cînd s-a întors de la Căpîlna, și pînă după 15 mai 1945, cînd s-a dus la București și a participat la ședința din 19 mai a Academiei Române (prima după conflictul din 1943 cu Rădulescu-Motru; o ședință la care s-a afișat cu Zevedei Barbu și împreună s-au dus la galerie să îl salute pe Vasile Băncilă), Blaga nu a ieșit din Sibiu. Dacă ar fi fost dat în urmărire, cum scrie Chioreanu, poliția ar fi putut să îl aresteze de la el de-acasă, de la universitate, de la cenaclul Cercului Literar, de pe stradă – de oriunde.

În lunile indicate de Nistor Chioreanu drept ale ascunderii lui Blaga pe Valea Sebeșului la un țăran legionar, acesta se afla în Sibiu, avînd o activitate nu exuberantă, ci una pur și simplu curentă. Putem să tragem concluzia că afirmațiile lui Chioreanu, deloc pe linia adevărului, sînt o fantasmagorie. El a brodat tendențios pe un fapt real – refugierea lui Blaga și-a familiei sale între 14 aprilie și 2, respectiv 12 octombrie 1944 pe Valea Sebeșului, la Căpîlna – despre

89. Pentru această reconstituire cronologică, am folosit: Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, III; *Scrisori către Tudor Vianu*, II; Lucian Blaga, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*; Băncilă – Blaga, *Corespondență*; Zevedei Barbu, *Metafizică și umanism*, I-II; Zevedei Barbu, *Drum și destin printre husarii istoriei*; D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga. 1895-1961. Biobibliografie*; Blaga, *Luntrea lui Caron*; revista *Viața românească*, anul XXXVI, [f.nr.], nov. 1944; revista *Apostrof*, anul VI, nr. 9 (64), sept. 1995, rubrica „Dosar"; Dumitru Hîncu, „Ați auzit de Dangulov S.A.?", în *România literară*, anul XLI, nr. 23, 12 iul. 2009.

care a auzit cine ştie de la cine, căci el, după cum singur recunoaşte, era atunci fugit în Germania: „După aşa-zisa Rebeliune din 21-23 ianuarie 1940 [*sic*], cuibul s-a destrămat. Eu am fugit în Germania, iar în toamna lui 1944 cînd m-am întors...". A fabricat o poveste care i-a flatat orgoliul şi care, evident, flatează Legiunea din care el a făcut într-adevăr parte. Şi-a atribuit meritul c-ar fi fost un fel de *protector* al lui Blaga: cum ar veni, Chioreanu ar fi luat locul... regelui Carol al II-lea, care într-adevăr l-a protejat pe filosof.

Datele pe care le dă despre Blaga – că are un frate notar în Sibiu, că e profesor sau că a scris cutare şi cutare – erau banalităţi ştiute de oricine. Iar cînd spune că Blaga voia să fugă în Franţa dovedeşte că nu îl cunoaşte deloc pe filosof, care, deşi avea o mare admiraţie pentru cultura franceză, nu avea preferinţe aparte pentru Franţa, poate pentru că a învăţat franceza mai tîrziu decît germana. Dacă Blaga ar fi plănuit să plece din ţară şi i-ar fi cerut ajutorul lui Chioreanu, ar fi numit ca ţară de destinaţie una de limbă germană. În *Luntrea lui Caron*, unul dintre cele două personaje care îl reprezintă pe Blaga, poetul Axente Creangă, dă glas sentimentelor filosofului faţă de o asemenea soluţie:

> „Uneori îmi mai trecea prin cuget şi altceva. Era dată încă posibilitatea unei plecări spre Apus, dar anii de război, refugiile, schimbările, mutările, uneori cu înfăţişarea de bejenie dintr-un loc în altul mi-au dat un simţ al vremelniciei şi m-au obosit. Nu mai aveam hotărîrea şi tăria necesare unei emigrări, mai ales că însăşi starea de «emigrant» mă cutremurase pînă la sfîşiere de atîtea ori în timpul şederii mele în străinătate. Am cunoscut emigranţi caucazieni la Varşovia, emigranţi ruşi la Paris, emigranţi ucraini în Elveţia şi atîţia alţii aiurea, emigranţi evrei în Lusitania, proaspeţi emigranţi cehi în Franţa. Umbre de oameni erau emigranţii, nu oameni. Organismul meu refuza ideea chiar şi atunci cînd o puneam în cumpănă cu pieirea. După atîta pribegie cîtă se adunase în amintirea mea, simţeam că este de preferinţă să te odihneşti în pămîntul părinţilor. Şi altceva nici nu mai doream. O disperare mută mă luă în stăpînire, apoi o melancolie echivalentă cu nepăsarea"[90].

Deşi mi-am propus să folosesc numai probe factuale, iar nu argumente de natură logică, pe care le socotesc fragile în faţa imprevizibilului comportament al oamenilor, să-mi fie permis un raţionament de natură logică. O întrebare: de ce ar fi avut nevoie Blaga în toamna anului 1944 sau la începutul anului 1945 să se ascundă? Nu făcuse nimic ilegal, nu avea conştiinţa apăsată de nici o fărădelege. De ce să se ascundă? Aşa cum am arătat mai sus, afirmaţia lui Chioreanu cum că Blaga ar fi fost dat în urmărire nu se

90. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 66-67.

verifică, e o invenție. Și: Blaga, care fusese ani de zile în străinătate, de unde se străduise să se întoarcă acasă, ca profesor, de ce ar fi trebuit, după 23 August 1944, să dorească să fugă pe ascuns în străinătate?

Mărturia lui Nistor Chioreanu despre Blaga dat în urmărire, ascuns, doritor să treacă granița clandestin etc. este falsă. O închipuire, una din care memorialistul Nistor Chioreanu și Legiunea Arhanghelul Mihai să iasă bine. Dacă a inventat în privința acestui fapt relativ ușor controlabil, locul unde s-a aflat filosoful din toamna anului 1944 și primele luni ale anului 1945, nu are de ce să fie crezut nici în privința celorlalte afirmații pe care le-a făcut despre Blaga și din care s-au hrănit apoi copios alții. El pur și simplu nu s-a aflat pe linia adevărului.

*

Cum arătam mai sus, W. Totok s-a sprijinit în ultimele lui considerații despre Blaga pe Nicolae Niță; iar acesta, pe memoriile lui Nistor Chioreanu. Falsitatea mărturiilor lui Nistor Chioreanu invalidează fără drept de apel și eșafodajul ridicat pe baza lor de Nicolae Niță și apoi de William Totok.

Capitolul IV

Alte informaţii, mărunte

După 1990, în România, legionarismul, aureolat de persecuţiile la care a fost supus în anii socialismului real, precum şi de faptul că a fost adversar al comunismului, a devenit pentru unii o opţiune politică respectabilă şi tentantă. Foştii legionari şi-au publicat memoriile, au fost reeditate cărţile de doctrină legionară, iar istoricii au început să se ocupe de fenomenul legionar în deplină libertate – ceea ce a făcut ca studiile să acopere tot evantaiul de atitudini posibile, de la cercetarea istorică obiectivă pînă la texte nostalgic-encomiastice de reabilitare fără rest a legionarismului. Iar legionarii şi pe urmele lor unii istorici au distribuit, cu largheţe, personalităţi ale istoriei şi ale culturii noastre ba la precursori ai legionarismului, ba direct în Legiune.

Figuri importante, precum Blaga, au fost catalogate cu generozitate, nu o dată în numele admiraţiei sincere, la categoria legionari. Aşa se face că în 2010, cîndva pe la sfîrşitul anului, la o conferinţă ţinută la Teatrul Naţional „Lucian Blaga" din Cluj, l-am auzit pe un conferenţiar spunînd, cu vădită preţuire, *că se ştie că Blaga a fost legionar*. La dezbaterile de după prelegere, l-am întrebat: de unde ştie şi ce probe are că Blaga a fost legionar? Sîntem în teatrul care îi poartă numele, legionarismul este un fapt serios, unde se află probele că Blaga a făcut parte din Mişcarea legionară, aşa cum a făcut parte Noica, sau că ar fi sprijinit-o prin texte propagandistice, aşa cum au făcut Cioran şi Eliade? Nu de alta, dar eu caut de ani de zile aceste probe şi nu le găsesc. Nu am primit nici un răspuns.

Am căutat eu aceste dovezi. Şi, în afară de ceea ce am arătat în acest text, nu am găsit nimic.

Decît vorbe. Zvonuri care trec sub formă de afirmaţii sigure de la un autor la altul, într-o reţea amplificată şi aproape cu neputinţă de descîlcit. Un capăt de reţea de la care au pornit zvonurile pare a fi Vasile Băncilă, care în 1938 discuta vrute şi nevrute despre Blaga cu aproape oricine. Un alt capăt de reţea par a fi fost pur şi simplu închisorile româneşti de pe vremea regimului trecut, cu anchetele făcute de Securitate, în anii 1958-1959, pe seama lui Blaga,

anchete la care deţinuţii, legionari sau nu, au recunoscut vrute şi nevrute. De pildă, Ioan Boantă a scăpat zvonul că *Avram Iancu* are legătură cu Zelea Codreanu, iar mulţi deţinuţi din acelaşi lot sau din altele au fost chestionaţi în exact aceeaşi perioadă, 1958-1959, ce ştiu despre legionarismul lui Blaga etc.; şi este probabil că, după ce au fost anchetaţi, au rămas cu convingerea intimă că nu au fost anchetaţi chiar degeaba, că Blaga chiar a fost legionar. Unul dintre aceşti foşti anchetaţi, Nistor Chioreanu, a devenit, cu volumul lui de memorii, o sursă credibilă chiar şi pentru istorici...

Pe vorbe s-a bazat de exemplu Dragoş Zamfirescu, în volumul *Legiunea Arhanghelul Mihail. De la mit la realitate*[91]: „Se ştie că, la un moment dat, Lucian Blaga şi Nichifor Crainic l-au crezut capabil pe Codreanu să reprezinte vîrful de lance al naţionalismului românesc, convingîndu-se apoi că, prin folosirea unor mijloace violente, el ar compromite acest curent"[92]. Idee pe care o reia în versiunea „Şi el [Crainic] şi Lucian Blaga i-au acordat credit moral lui C.Z. Codreanu în acţiunea de reorganizare a tineretului, pînă şi-au dat seama că cel în cauză nu poseda calităţile intelectuale necesare pentru a realiza aceste lucruri fiind şi un individ extrem de violent"[93]. Prin această retorică, Blaga, care nu a scris articole şi cărţi politice, este pus la egalitate cu Nichifor Crainic, care, jurnalist fiind, a făcut propagandă politică pentru extrema dreaptă europeană şi românească, care a fost o vreme principalul consilier politic al lui Zelea Codreanu, care a publicat mai multe cărţi de doctrină şi propagandă antidemocratică şi prototalitară (*Puncte cardinale în haos*, 1936; *Ortodoxie şi etnocraţie*, 1938; *Germania şi Italia în scrisul meu de la 1932 încoace*, 1941) şi care, pe deasupra, în 1937 a conceput proiectul ultrareacţionar al unui stat român totalitar bazat pe etnie şi ortodoxie, pe sînge şi religie, altfel spus: „Programul statului etnocratic"[94]. Pentru Nichifor Crainic – care a fost dislocat din poziţia lui privilegiată, de eminenţă cenuşie a lui Zelea Codreanu, de către Nae Ionescu – este de asemenea adevărat şi faptul că a acuzat transformarea Legiunii într-o formaţiune politică violentă, punînd această metamorfoză pe seama influenţei directorului ziarului *Cuvîntul*.

Dar ceea ce este adevărat pentru Crainic nu este adevărat şi pentru Blaga. De altfel, Dragoş Zamfirescu nu furnizează nici un

91. Dragoş Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, pp. 7, 85.
92. *Ibidem*, p. 7.
93. *Ibidem*, p. 85.
94. Nichifor Crainic, „Programul statului etnocratic" (1937), în Idem, *Ortodoxie şi etnocraţie. Cu o anexă: Programul statului etnocratic*, studiu introductiv, îngrijire de ediţie şi note de Constantin Schifirneţ, Bucureşti, Editura Albatros, 1997. Iniţial, „Programul statului etnocratic" a fost publicat în revista *Sfarmă Piatră*, apoi republicat în volumul *Ortodoxie şi etnocraţie* (1938).

fel de dovezi care să-i ateste afirmaţia despre Blaga. A pune semnul egalităţii între Blaga, cu o operă apolitică, şi Nichifor Crainic, care a făcut o intensă propagandă politică în favoarea mussolinismului, hitlerismului, legionarismului, pe care apoi şi-a adunat-o în volume, care este autorul proiectului ultrareacţionar al statului etnocratic bazat pe etnie şi ortodoxism (ideologie ortodoxistă aşa cum a gîndit-o el) şi care a fost om politic, este o eroare.

Şi încă un zvon, încă o atribuire, pe aceeaşi linie, care ne vine de la Cioran, prin intermediul *Jurnalului din exilul parizian* al Sandei Stolojan. Traducătoarea lui Cioran din română în franceză notează, în 7 februarie 1991, o discuţie tîrzie cu filosoful din mansardă:

> „...îi spun că am descoperit în aforismele lui Blaga asemănări cu gîndurile din tinereţe ale lui Cioran. Îmi povesteşte atunci cearta lui cu Blaga. La începutul anilor treizeci Blaga îi mărturisise lui Cioran că unul din eroii piesei lui de teatru (Cioran nu-şi mai aminteşte care) îi fusese inspirat de Corneliu Zelea Codreanu. Cîţiva ani mai tîrziu, Lucian Blaga era ministru plenipotenţiar al regelui Carol al II-lea. Într-o zi îl întîlneşte pe Cioran şi-i spune că este autorizat să-l împace pe Cioran cu regele. (Cioran l-a detestat întotdeauna pe regele Carol al II-lea.) Cioran a avut, spune el, o ieşire extrem de violentă, şi l-a tratat pe Blaga de arivist. Scena se petrecea în prezenţa lui Dinu Noica, care asculta fără să scoată un cuvînt. Cioran mi-a mai spus că Blaga era zgîrcit..."[95].

În cercetările pe care le-am făcut asupra biografiei şi operei lui Cioran, precum şi pe problema anume a relaţiilor dintre Cioran şi Blaga, nu am întîlnit indicii despre un conflict al lor, cu sau fără insulte. Cioran şi Blaga au fost într-o relaţie reciproc binevoitoare din 1931, cînd s-au cunoscut, şi pînă în 1959, cînd Blaga a scris, în condiţiile arătate mai sus, textul „Farsa originalităţii"; text care a fost publicat numai postum, în 1962, în *Contemporanul*[96]. Atunci cînd a aflat, Cioran a fost foarte afectat, iar admiraţia pe care i-a purtat-o lui Blaga s-a metamorfozat în resentiment: simplu spus, el nu l-a iertat niciodată[97] pe Blaga. Şi nici nu a vrut să ia act de faptul că, în ţară, foarte mulţi intelectuali au fost lezaţi profund de faptul că el, liber şi la Paris, insultă România şi poporul român, fără ca oamenii de aici să se poată apăra în vreun fel[98].

---

95. Sanda Stolojan, *Ceruri nomade. Jurnal din exilul parizian*, 1990-1996, traducere din franceză de Micaela Slăvescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999, p. 55.
96. Blaga, „Farsa originalităţii", în *Contemporanul*, nr. 45, 9 nov. 1962. Cioran a aflat despre publicare la începutul lunii decembrie 1962.
97. Vezi Marta Petreu, „Blaga şi Cioran, via Pătrăşcanu – Beniuc", în Idem, *Filosofii paralele*, pp. 80-121.
98. Vezi Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*. Vezi Marta Petreu, *Cioran sau un trecut deocheat*.

În perioada interbelică însă cei doi autori au corespondat, inclusiv despre piesa *Avram Iancu*; şi nu există în scrisori nimic despre vreo dedicaţie a vreunei piese către Căpitan, fie ca dedicaţie explicită, fie ca dedicaţie prin felul cum sînt concepute personajul principal şi ansamblul piesei. La fel, Blaga şi Cioran s-au întîlnit de mai multe ori. După ştiinţa mea, prima întîlnire a avut loc la Sibiu, în aprilie 1933, la înmormîntarea mamei lui Blaga[99]; or, nu e de închipuit că Blaga i-ar fi făcut atunci confidenţe politico-literare lui Cioran, iar piesa *Avram Iancu* nu era încă scrisă. Cei doi s-au revăzut la Berlin, în ianuarie 1934[100], de asemenea prea devreme pentru o asemenea confesiune, pentru că Blaga abia urma să scrie piesa.

De obicei, cum spuneam şi mai sus, astfel de incidente lasă urme în jurnale, memorii, scrisori; în legătură cu o „confesiune" făcută de Blaga lui Cioran nu a ieşit la iveală nimic. Blaga, ins tăcut, închis ermetic în sine însuşi, nu pare omul care s-ar fi confesat, aşa, pe nepusă masă, chiar şi unui om atît de fermecător şi filolegionar pe faţă cum a fost Cioran în perioada interbelică. Ca proaspăt Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia, Blaga l-a întîlnit într-adevăr pe Cioran, la Paris, deoarece şi-a făcut traseul spre Lisabona prin capitala Franţei şi, prin Basil Munteanu, i-a invitat la masă pe Noica, Cioran şi Grigore Popa; dineul scriitorilor a avut loc cîndva între 2 şi 7 aprilie 1938, iar Noica a consemnat întîlnirea, încîntătoare, nicidecum o ceartă în care Cioran să-l fi insultat pe Blaga:

> „Cîteva ore, cît a durat dejunul, Blaga a tăcut îndelung, ca de obicei, ceilalţi am tăcut de asemenea. A vorbit Cioran, iar la despărţire Basil Munteanu a exclamat: «Numai la contesa de Noailles am ascultat o asemenea conversaţie»"[101].

O altă întîlnire dintre cei doi s-a petrecut tot la Paris, spre sfîrşitul anului 1938, cu ocazia călătoriei lui Blaga la Cluj, pentru a-şi lua în primire catedra de profesor, pentru care a ţinut un curs inaugural (17 noiembrie 1938) şi alte cîteva lecţii. Şi la venire, şi la plecare, filosoful a călătorit via Paris. „M-am întîlnit cu Lucian

99. „Azi am vorbit cu Lucian Blaga la Sibiu, care a venit la înmormîntarea mamei sale", îi scrie Cioran lui Bucur Ţincu. Vezi Cioran, scrisoare către Bucur Ţincu, 24 apr. 1933, în Idem, *12 scrisori de pe culmile disperării însoţite de 12 scrisori de bătrîneţe şi alte texte*, ediţie de Ion Vartic, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1995, p. 60.

100. Cioran, scrisoare către părinţi, Berlin, ian. 1934, în Idem, *Opere*, II, p. 1043.

101. Constantin Noica, „Gînduri despre Emil Cioran", în *Almanahul literar*, 1985, editat de Asociaţia Scriitorilor din Bucureşti, vezi *Pro şi contra Emil Cioran. Între idolatrie şi pamflet*, antologie, cuvînt înainte şi note de Marin Diaconu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, p. 294.

Blaga, cu care am stat împreună o zi întreagă. A fost foarte amabil şi foarte simpatic"[102], le scrie Cioran, în 22 decembrie 1938, părinţilor lui. Drumul lui Blaga spre ţară a fost în prima decadă a lunii noiembrie, el stînd la Paris între 8 şi 10 noiembrie; cel de întoarcere, pe aceeaşi rută, s-a petrecut între 16 decembrie şi 22 decembrie, cu o oprire de cîteva zile la Paris (probabil între 18 şi 21 decembrie). Dacă ne luăm după data scrisorii lui Cioran, 22 decembrie 1938, şi, de asemenea, după scrisoarea pe care Blaga i-a scris-o în 9 noiembrie, din Paris, lui Basil Munteanu[103], cu care nu s-a putut întîlni deoarece Basil lipsea din oraş, ne dăm seama că întîlnirea cu dejun, la care, prin Basil Munteanu, au fost invitaţi Noica şi Cioran, s-a petrecut la întoarcerea lui Blaga din România în Portugalia.

În timpul şederii în ţară, Blaga ceruse o audienţă la rege, pentru a clarifica durata misiunii sale în Portugalia şi întoarcerea definitivă în România, la Universitatea clujeană. Dar, din motive pe care nu le cunoaştem, „Audienţa n-a mai avut loc, încît am venit înapoi pe timp nedeterminat"[104]. Aşa că, deşi s-a întîlnit la Paris cu autorul *Schimbării la faţă a României*, Blaga nu avea, din partea... regelui!, la care nu fusese primit în audienţă, nici un mesaj pentru Cioran. Dacă în aprilie, la anterioara întîlnire cu Emil Cioran, la care a fost prezent Noica, autorul *Schimbării la faţă a României* l-ar fi insultat frontal pe Blaga şi l-ar fi numit arivist, s-ar mai fi întîlnit Blaga în toamna tîrzie a anului 1938 cu el? Nu. Dacă întîlnirea-cu-insulte s-ar fi petrecut între 18 şi 21 decembrie, cînd Blaga nu avea nici un mesaj de la rege pentru Cioran, din simplul motiv că nu fusese primit în audienţă, le-ar mai fi scris Cioran părinţilor săi că Blaga „a fost foarte amabil şi foarte simpatic"? Iarăşi, nu.

O altă întîlnire cu Cioran a putut avea loc la întoarcerea definitivă a filosofului în ţară, la începutul lunii aprilie 1939, cînd familia Blaga a stat la Paris cîteva zile, deoarece Cornelia Blaga voia să meargă la cumpărături. Dar ce mesaj ar fi putut să-i aducă Blaga lui Cioran din partea regelui Carol al II-lea, dat fiind faptul că filosoful venea din Portugalia, şi, evident, nu se afla în corespondenţă cu regele?

În textele sale, Cioran este de obicei pe linia adevărului, cu o memorie bună şi destul de exact, dar cu o tendinţă sesizabilă de

---

102. Cioran, scrisoare către părinţi, Paris, 22 dec. 1938, în Idem, *Opere*, II, p. 1124.
103. Blaga către Basil Munteanu, Paris, Hotel Molière, 9 nov. 1938, în *Manuscriptum*, anul XVII, nr. 3 (64), 1986, pp. 82-83.
104. Blaga, scrisoare către Ion Chinezu, Lisabona, 24 dec. 1938, în Idem, *Corespondenţa (A-F)*, p. 220.

a-şi exagera importanţa[105]. În relatarea aceasta tîrzie şi parţial amnezică (nu îşi mai aminteşte despre care piesă a lui Blaga ar fi vorba), el se prezintă pe sine ca atît de important, încît regele i-ar fi luat în seamă adversitatea pe care i-o purta şi i-ar fi trimis un cuvînt de pace, vorbe de împăcare, prin Blaga; la fel, îşi atribuie o violenţă pe faţă la adresa lui Blaga, sugerînd în felul acesta ce persoană puternică şi inflexibilă ar fi fost el. Relatarea nu este însă convingătoare, părînd o tîrzie şi fantasmatică reglare de conturi cu Blaga pentru pamfletul, apărut postum, „Farsa originalităţii"; pamflet în care multe observaţii sînt de altfel corecte. Presupunerea cea mai rezonabilă pe care o pot face este că Emil Cioran a auzit cîndva, cine ştie de la cine, poate de la un camarad de convingeri legionar-revoluţionare, zvonul că între piesa *Avram Iancu* şi Corneliu Zelea Codreanu ar exista o legătură; iar într-un puseu de grandomanie resentimentară, tîrziu şi deja atins de boală, cu amintirile estompate de vreme şi de ireversibila lucrare a bolii care i-a deteriorat superba lui inteligenţă şi i-a relaxat cenzura morală, i-a spus Sandei Stolojan, în februarie 1991, povestea asta îndoielnică: o poveste care nu face nimănui onoare, nici lui Cioran, nici lui Blaga.

Indiciul că este vorba despre un puseu resentimentar este şi afirmaţia meschină din final, cum că Blaga ar fi fost zgîrcit; mărturiile

105. Cioran, de obicei pe linia adevărului şi de obicei cu o memorie exactă, avea totuşi obiceiul să exagereze detaliile, în aşa fel încît să-şi dea importanţă. De pildă, în 1990, cînd o revistă din Cluj, *Nu*, i-a republicat un fragment antimaghiar din *Schimbarea la faţă a României*, Cioran, invitat de publicistul maghiar Gyarmath János, redactorul-şef al cotidianului *României Magyar Szó* din Bucureşti, să se explice, a precizat într-o scrisoare că fragmentul a fost publicat fără acordul său şi că, în vederea unei noi ediţii, şi-a epurat cartea de „insolenţele" lui „preistorice". Cînd se referă la acest incident, Cioran spune că i-au fost cerute explicaţii de către *consulul Ungariei* – şi nu de către jurnalistul Gyarmath János: „Ştiţi ce mi s-a întîmplat? Am primit acum doi-trei ani o scrisoare de la consulul maghiar în România. Îmi trimite o chestie, o pagină. Un text pe care l-am scris împotriva ungurilor" etc. etc. Deci, măreşte spontan rangul oficial al persoanei care i se adresează. Vezi Cioran, scrisoarea din 9 iulie 1990 către Gyarmath János, în *Nu*, nr. 15, 1990, p. 7. O reconstituire a acestei întîmplări, în Marta Petreu, *Cioran sau un trecut deocheat*; o următoare reconstituire, şi mai amănunţită, a făcut Sorin Antohi, în volumul: Emil Cioran, Luca Piţu, Sorin Antohi, *Le Néant roumain. Un entretien / Neantul românesc. O convorbire*, transcrierea convorbirii de Mona Antohi, traducere din franceză de Mona Antohi şi Sorin Antohi, text stabilit şi adnotat de Sorin Antohi, Iaşi, Editura Polirom, 2009, pp. 181-184. Cuvintele de mai sus ale lui Cioran sînt de la pagina 180 a acestui foarte interesant volum de dialoguri neregizate. Schimbul de scrisori dintre Gyarmath János şi Cioran a fost reprodus şi în ediţia de *Opere* ale lui Cioran, apărută la Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă.

lui Zevedei Barbu şi I.D. Sîrbu[106], cărora Blaga le-a făcut cadouri în bani, spun altceva.

În sfîrşit, o afirmaţie pe aceeaşi linie a zvonisticii legionare se află în volumul de memorii Edgar Papu, *Memorii dintr-un secol*; aici, îngrijitorul ediţiei, Vlad-Ion Papu, scrie fără să clipească următoarea notă de subsol: „Piesa [*Avram Iancu* de Lucian Blaga], scrisă în 1934, este dedicată lui Corneliu Zelea Codreanu"[107].

106. I.D. Sîrbu, „L-am văzut pe Blaga plîngînd", interviu realizat de Ion Jianu, 1989, în Idem, *Atlet al mizeriei*, pp. 111-112.

107. Edgar Papu, *Memorii dintr-un secol. Jurnal 1921-1931. Epistolar 1964-1965*, ediţie îngrijită, adnotată, notă asupra ediţiei, traducerea parţială a citatelor, precum şi indice de nume de Vlad-Ion Papu, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2015, p. 163.

Capitolul V

Titulescu, o amintire frumoasă

Respins în mod repetat la examenul de intrare în universitate ca profesor, Blaga nu a avut încotro şi s-a îndreptat, cum se ştie, spre altceva, ajungînd „în marginea diplomaţiei", căci se ocupa de presă. A lucrat la Varşovia, Praga, Berna, Viena. După ce a ajuns la Berna (1928), apoi la Viena, a colaborat frecvent cu Titulescu, pe care l-a socotit „cea mai strălucită inteligenţă ce am întîlnit-o în viaţă". În primăvara anului 1935, cu ocazia unei întîlniri la Viena, capitală pe care Titulescu o socotea barometrul („brotăcelul") situaţiei politice europene, Blaga i-a dat la despărţire, în gară, volumul *Avram Iancu*. „Mi-a surîs. «Să ştii că am s-o citesc»"[108], i-a făgăduit ministrul. Iar după cîteva săptămîni, trecînd din nou prin capitala Austriei, a fost rîndul marelui diplomat să-i facă dramaturgului un dar:

> „«Blaga, vino să-ţi mai spun ceva...» – şi fără nici o legătură cu cele ce discutaserăm adineaori, Titulescu începu, fără nici o caznă, să recite din memorie nişte versuri din *Avram Iancu*: / În Pădure/ toate păsările dorm,/ numai una n-are somn, cată să se facă om. / «Nu ştiu de ce, dar tare-mi plac mie aceste versuri», încheie Titulescu, în timp ce trenul se punea în mişcare. Ne-am făcut un semn, pe urmă nu l-am mai văzut. Rămăsesem încă o bucată de timp cu capul descoperit, pe peron, cu gîndul departe"[109].

Blaga era încredinţat că Titulescu „simţea, pesemne, subconştient, o înrudire între insomnia sfîntă a acelei păsări de veghe şi insomnia sa. Căci şi el suferea de insomnie lîngă destinele ţării"[110], de-aceea i-au rămas versurile în minte.

Nu este un argument factual, ci unul de natură logică: dacă piesa *Avram Iancu* ar fi fost dedicată lui Zelea Codreanu, cum ar fi putut Blaga să i-o dea unuia dintre adversarii cunoscuţi ai legionarilor?

---

108. Blaga, „Nicolae Titulescu", în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 190-208; text publicat într-o primă variantă în 1944, conferinţă ţinută în 23 nov. 1945 la Colegiul Academic din Cluj.
109. Blaga, „Nicolae Titulescu", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 208.
110. *Ibidem*.

Capitolul VI

Dovada

Am controlat ediția întîi a volumului *Avram Iancu* (1934). Am controlat două dactilograme ale acestei piese de teatru[111], aflate la Muzeul Național al Literaturii Române, la București. Am controlat manuscrisul acestei piese[112], aflat de asemenea la București, la Muzeul Literaturii Române. Am făcut, cu alte cuvinte, ceea ce ar fi trebuit să facă cei care au lansat și difuzat zvonul că Blaga și-ar fi dedicat drama despre eroul ardelean de la 1848 lui Corneliu Zelea Codreanu, extrem-contemporanul său. În urma acestor verificări, constat: nici pe ediția întîi, nici pe dactilograme, nici pe manuscris *nu există nici o dedicație*. Nicăieri, nici pe foaia de titlu, nici pe parcursul piesei. Iar că această dramă nu-l figurează pe Zelea Codreanu, ci chiar pe Avram Iancu, am arătat mai sus.

Pe foaia de titlu a manuscrisului scrie, cu cerneală: „Lucian Blaga / *Avram Iancu* / Dramă / Viena / 14 Apr. 1934 – 30 Apr. 1934"; iar cu creionul: „în zece tablouri". Iar anulat cu creionul: „Săptămîna de foc. Fluierul lui Iancu. Dramă. / – Legendă tragică în opt tablouri cu un prolog și un epilog". Scrisul îi aparține în întregime lui Blaga (vezi Anexa III).

În interior, autorul a scris cu cerneală neagră, cu cerneală roșie și cu creionul. Arătînd ca un cîmp de luptă în care dramaturgul s-a bătut cu limba și cu inspirația pentru a ajunge la forma finală pe care o cunoaștem noi, manuscrisul este emoționant. Aproape la fel de muncite arată și dactilogramele.

Așa că toate consemnările legionarilor și ale grăbiților care îi creditează fără nici un control cum că ar exista o legătură de orice fel între *Avram Iancu* de Lucian Blaga și Corneliu Zelea Codreanu sînt greșite.

111. Blaga, *Avram Iancu*, dactilograme, Muzeul Național al Literaturii Române, Cota 10/III/565//26709/1-146; 10/IV/273//24733/93-248.

112. Blaga, *Avram Iancu*, manuscris, Muzeul Național al Literaturii Române, Cota 24.733/1.

Epilog

Între extremismele secolului

La sfîrşitul acestei cercetări, prima concluzie care mi se impune este a disproporţiei care există între biografia şi opera lui Blaga, pe de o parte, şi cantitatea de zvonuri politice care l-a înconjurat şi continuă să-l mai înconjoare şi după moarte, pe de altă parte. Pînă astăzi.

Biografia lui Blaga este, în fond, a unui apolitic, intrat din poruncă regală într-o situaţie politică în care nu ar fi avut ce căuta – e vorba despre guvernul Goga, care a adoptat legislaţia de revizuire a cetăţeniei, pîrghie legală de punere în funcţiune a antisemitismului românesc de stat. Cu opiniile lui despre rasă, declarate în micul eseu „Despre rasă ca stil", Blaga nu avea ce căuta în acest guvern, alcătuit de rege. Opera lui este lipsită de orice dimensiune politică explicită. Dar unele eseuri, cum ar fi „Despre rasă ca stil" sau „Despre viitorul filosofiei româneşti", afirmă idei care, datorită contextului, devin politice: de pildă, aserţiunile în care contestă mesianismul rasial al naţional-socialismului hitlerist şi, de asemenea, ideile care contestă pretenţia Bisericii Ortodoxe române de-a controla cultura românească şi de-a forma astfel, împreună cu statul român, o teocraţie creştin-ortodoxă. Sînt ideile unui intelectual care a pus libertatea şi drepturile individului mai presus de categoririsile rasiale şi rasiste şi de religie (inclusiv de confesiunea ortodoxă). Blaga a intrat în funcţii politice numai din poruncă regală şi pentru foarte scurte perioade; şi a trecut în 1946, pe baza unei neînţelegeri, a unei abdicări de scurtă durată a vigilenţei sale morale, printr-un partid politic, din care s-a grăbit apoi să-şi dea demisia.

Într-o operă a maturităţii, romanul *Luntrea lui Caron*, Blaga şi-a permis unul din rarele sale comentarii despre ordinea socio-politică existentă: a scris despre regimul impus în România după al Doilea Război Mondial. El a identificat esenţa de tip *teologic* a noului sistem socio-politic impus în România, sistem care înlocuieşte, observă el, Factorul Suprem cu Partidul şi funcţionează pe bază de porunci rigide de aceeaşi natură cu dogmele teologice, anulînd libertatea umană. Or, pentru Blaga, libertatea era o valoare supremă.

Zevedei Barbu observa, exact, în legătură cu profesorul şi prietenul său:

> „Multă lume a atribuit lui Blaga atitudini politice definite, ba, chiar anumite prejudiţii. Mărturisesc că astfel de afirmaţii mi s-au părut întotdeauna incompatibile atît cu caracterul, cît şi cu viziunea lui Blaga asupra vieţii umane. Blaga a dovedit o înţelegere şi o apreciere a tuturor formelor de viaţă, fie sociale şi culturale, fie personale. [...] / Lucian Blaga a avut o singură opiniune politică bine articulată: ura şi se temea de orice instituţie şi regim care împiedicau libera manifestare a spiritului. I-a fost însă ursit să-şi petreacă ultimii ani ai vieţii într-un astfel de regim. Lucian Blaga a murit sufocat"[1].

Tot datorită acestui roman singular, cunoaştem şi părerea filosofului despre conduita, consternantă, avută de oamenii politici interbelici în primii ani de după cel de-al Doilea Război Mondial: într-o „inconştienţă totală cît priveşte primejdiile reale ce-i păşteau", şefii marilor partide „se mai lăsau purtaţi de resentimente personale ce se cereau consumate"[2].

În opera lui Blaga, nu am găsit nimic scris de el în mod explicit pentru sau contra extremei drepte, fie ea europeană sau românească; nu am găsit, aşadar, în textele lui Blaga nimic despre legionari şi despre proiectul lor politic, ceea ce înseamnă: nimic în favoarea lor şi nimic împotriva lor. Tăcerea lui nu este însă o consimţire – e pur şi simplu tăcerea unui intelectual care voia să-şi conserve spaţiul lui de creaţie. Blaga nu a fost un erou, a fost pur şi simplu un creator care voia să fie lăsat în pace să scrie şi să publice. Şi atîta tot.

Blaga scria despre ceea ce îl interesa, iar politica n-a fost pentru el interesantă. Cînd a intrat în dezbateri despre probleme ale culturii care aveau şi o conotaţie politică, cum ar fi raportul filosofie-religie, raportul filosofie-religie ortodoxă, românitate-ortodoxie, religia geţilor (pînă şi asta a devenit problemă politică în anii 1940!), problema rasei etc., s-a ocupat de fondul problemei, nu de aspectele şi consecinţele imediat politice. Faptul că nu a criticat în mod explicit o orientare politică sau alta ţine de felul de a fi al omului. Cînd a fost vorba despre problema rasei, nu a scris un articol contra naţional-socialismului hitlerist, ci s-a ocupat de punerea corectă a problemei, de menţionarea, cu epitete negative, a celor care au o sensibilitate stilistică rigidă asupra raselor şi practică „fenomenul disgraţios şi mătăhălos, căruia îi dăm numele de «mesianism rasist»", a menţionat naţional-socialismul german, apoi a dat soluţia sa, imperativul său moral: să-i lăsăm pe toţi oamenii să fie sub stelele lor, aşa cum noi stăm sub stelele noastre. Deci el nu s-a ocupat cu de-amănuntul

1. Zevedei Barbu, „Lucian Blaga", în Idem, *Metafizică şi umanism*, II, p. 938.
2. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 97-98.

de *fenomen* – se ocupa de altfel destul în rapoartele diplomatice –, ci a ţintit *fondul* problemei. Într-o polemică tîrzie, din 1944, cu un teolog, Blaga sugera ceva din felul lui de a se apropia de problemele litigioase ale epocii: printr-un „transnaturalism metafizic", străin şi de „supranaturalismul teologic", şi de „naturalismul scientist"[3]; adică, o privire filosofică de sus, bazată pe informaţii ştiinţifice şi convingeri axiologice, valorificate metafizic, o privire care, în fond, evită cu obstinaţie explicaţia de factură teologică (prin revelaţie), nu rămîne nici la nivelul explicaţiei ştiinţifice (mai ales că în acei ani ştiinţa era manipulată politic), ci ajunge în axiologic şi, cel puţin în intenţia lui, în metafizic.

Încă o dată, e de mirare cît de rău a păţit-o şi în timpul războiului mondial, din partea teologilor ortodocşi, şi în timpul socialismului real românesc după model sovietic, din partea partidului, Securităţii, instituţiilor de cultură, asta în vreme ce unii intelectuali, adepţi pe faţă ai partidelor şi ideologiilor numite generic fasciste, au fost nu doar lăsaţi în pace, ci puşi în funcţii relativ importante.

Deşi nu a fost nici legionar, nici comunist, deşi în opera lui nu a făcut concesii nici uneia din cele două ideologii extremist-revoluţionare ale secolului trecut, legionarismul şi comunismul i-au marcat viaţa. De asemenea, extremismele secolului XX i-au marcat *destinul operei*, receptarea ei, vreme de aproape o jumătate de secol. Şi, deşi i-au marcat destinul operei, nici legionarismul şi nici comunismul nu au putut atinge, totuşi, *conţinutul* acesteia, aşa că *opera lui există exact aşa cum a gîndit-o el* în mod liber[4].

*

Citit din direcţia curentelor politice şi ideologice din timpul vieţii lui şi a atacurilor la care a fost supus, Blaga apare ca un creator deranjant pentru toţi şi toate. N-a fost ortodoxist, nici etnicist, nici mistic. S-a ferit de *patosul tricolor*. Nu a fost rasist, nici antisemit. Nu a fost xenofob. Nici sămănătorist. Nici comunist. A avut o minte de metafizician şi o informaţie enciclopedică, în care ştiinţa ocupa

3. Blaga, „Getica", în *Saeculum*, anul I, nr. 4, 1943, pp. 3-24; la acest text a replicat Ion Coman, „O Getică «stilistică»", în *Gîndirea*, anul XXIII, nr. 1, ian. 1944, pp. 35-39; iar Blaga i-a răspuns printr-o notă, Blaga, „Încă odată Getica", în *Saeculum*, anul II, nr. 2, mart.-apr. 1944, pp. 71-73. Sintagmele citate provin din acest ultim text al lui Blaga. Un studiu interesant pe această temă îi aparţine profesorului Roberto Merlo, „Getica între istorie şi filosofie: V. Pârvan, L. Blaga şi răstălmăcirile ideologiei", în Ioan-Aurel Pop, Cristian Luca, Florina Ciure, Corina Gabriela Bădeliţă (a cura di), *Annuario dell'Istituto romeno di cultura e ricerca umanistica „N. Iorga" di Venezia*, 6-7/2004-2005, Bucarest-Venezia, Casa Editrice dell'Istituto Culturale Romeno, 2005, pp. 525-547. O variantă în română, substanţial îmbogăţită, mi-a fost pusă de autor la dispoziţie.

4. D.D. Roşca, de pildă, şi-a rescris *Existenţa tragică* în timpul socialismului real, şi poate că nu toate reformulările lui au fost din convingere.

un loc aparte, mare, ca factor de inspiraţie. A avut prieteni şi în extrema dreaptă legionară sau nelegionară – Crainic, Băncilă, Noica, Cioran, Eliade –, şi prieteni în extrema stîngă – Zevedei Barbu, I.D. Sîrbu, ba chiar şi Beniuc, pe vremea cînd, la Sibiu, era o persoană fără mare însemnătate. Ca să nu mai spun că a avut o „muză" legionară, pe doamna Eugenia Mureşan, descrisă ca atare în *Luntrea lui Caron*. Ceea ce înseamnă că amiciţiile şi prieteniile lui se bazau pe calităţile intelectuale ale oamenilor, nu pe culoarea politică a admiratorilor lui ori a tinerilor din care spera să recruteze viitorii filosofi ai ţării. Politica nu l-a interesat. Nici una dintre amiciţiile lui, cu Breazu, cu Ion Chinezu, cu Băncilă ş.a., nu a fost întemeiată pe ideile politice, ci pe admiraţia pe care aceşti oameni de carte i-o arătau lui Blaga, scriind elogios despre opera lui, în cazul lui Noica şi cu o superlativă calificare intelectuală. În egotismul său suveran de creator, Blaga era nepăsător – imun, poate, ar fi un cuvînt mai bun – la culoarea politică a exegeţilor săi, fie că era vorba despre Băncilă sau despre Zevedei Barbu, pe care nu s-a ferit să-i facă să-şi dea mîna.

Filosoful apare ca fiind mereu egal sieşi, fidel propriilor lui obsesii, idei, porniri. Prizonier în propria lui creativitate, de fapt, dacă ne luăm după o mărturisire pe care i-o face Domniţei. Faptul că, în felul lui tăcut, şi-a fost credincios sieşi, scriind filosofie şi literatură fără să ţină cont de curentele şi cerinţele româneşti în vogă, i-a atras, de la un moment dat, consecinţe serioase. Dacă ne gîndim cum i-a pierdut, pe rînd, din cauza independenţei lui intelectuale, pe Crainic şi pe Băncilă, pe amîndoi pe seama părerii lui proprii despre Dumnezeu..., putem să presupunem că egalitatea lui cu sine însuşi era greu de suportat pentru cei din jur. Dacă însă ne gîndim cît de diferit era de ei, ar trebui să ne mirăm că nu i-a pierdut mai curînd. Trebuia să fii Carol al II-lea ca să-l elogiezi ca pe-un succes al propriei domnii, iar apoi să-l trimiţi departe, ministru într-o ţară nu foarte importantă. Din cauza independenţei cu care şi-a scris cărţile, fără să se lase sedus de nici una dintre ideologiile la modă, şi-a atras reacţiile de respingere ale ortodoxiei româneşti şi oprobriul filosofilor de şcoală veche. A fost egal cu sine şi cînd a scris despre rasă contra curentului dominant rasist ori cînd a conceput *Spaţiul mioritic*, şi cînd a scris *Religie şi spirit* ori a depus mărturie în procesul comunistului Zevedei Barbu. Dacă Zevedei ar fi fost legionar, presupun că l-ar fi apărat la fel, din simplul motiv că, pe cît era de indiferent la viaţa politică, pe atîta era de sensibil la vocaţia filosofică pe care o observa la unii dintre studenţii lui, la Zevedei Barbu ori la I.D. Sîrbu[5] cu asupra de măsură.

5. „I.D. Sîrbu. E vorba despre un tînăr profesor de la Cluj, fost student de-al meu, un foarte bun cap filosofic şi literar, el însuşi scriitor" – îl recomanda Blaga, în 1952, lui Ion Chinezu. Vezi Blaga, *Corespondenţa (A-F)*, p. 225.

Nu i-au plăcut funcţiile, nici călătoriile. Lui îi plăcea să scrie. De preferinţă într-o grădină – nu în sălbăticie şi nu în oraş, ci într-o margine de oraş sau, mai bine, într-un sat, într-o grădină, unde natura este în parte domesticită, ţinută sub controlul omului, dar cerul, boltit deopotrivă peste coroanele pomilor şi capetele oamenilor, este în întregime la vedere. Îi plăceau doamnele, sau măcar cîte una după care să tînjească îndeajuns încît să scrie poeme.

De la început, anii şi cronicarii au îngrămădit peste opera lui neînţelegeri dintre cele mai neprielnice şi mai simpliste. Dacă istoria politică a României ar fi fost liniară, dacă democraţia interbelică s-ar fi continuat fără nici o întrerupere, aceste neînţelegeri, erori de receptare etc. despre opera lui Blaga nu ar fi avut nici o importanţă pentru biografia lui. Dar istoria noastră a fost fracturată, şi ce a spus unul sau altul despre el a avut urmări asupra vieţii lui de zi cu zi. Filosofia lui nu a început să fie înţeleasă decît odată cu articolele lui Noica, deci la sfîrşitul anilor 1930. Iar de la sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial, odată cu începutul instalării regimului totalitar de stînga, şi pînă la sfîrşitul vieţii, Blaga şi opera lui au fost prizonierii celui mai rigid şi periclitant dogmatism de partid: a fost acuzat de infame crime politice *virtuale*, căci *nu atît pentru ce s-a presupus că ar fi scris*, ci *pentru cine s-a presupus că l-ar fi citit*. Şi-a văzut opera, mai ales măreaţa lui creaţie filosofică, etichetată greşit şi copios insultată, nu a mai putut să publice şi, cel mai grav lucru din punctul de vedere al culturii româneşti, Blaga a fost împiedicat să îşi încheie sistemul filosofic conform proiectului său iniţial. Dacă şi-ar fi putut duce la bun sfîrşit proiectul iniţial, ar mai fi lăsat o etică şi, în plus, măcar o lucrare despre fenomenele parapsihologice[6]; nici nu ştiu ce e mai de regretat, faptul că n-a putut să îşi scrie etica sau acela că n-a mai ajuns să scrie lucrarea despre fenomenele parapsihologice, prin care, poate, ar fi făcut punte cu *Sic cogito* de Hasdeu ori cu preocupările, deopotrivă pentru spiritism şi hipnoză, ale lui Maiorescu. Amîndouă, de fapt, sînt pierderi pe care nu le vom putea cîntări niciodată. O pierdere de care sînt responsabili în întregime socialismul real românesc după model sovietic şi satrapii lui înguşti la minte.

Dacă ne gîndim că foarte mulţi dintre filosofii români au făcut politică – ceea ce era un drept al lor –, iar Blaga nu, disproporţia dintre opera lui Blaga, pe de o parte, şi zvonurile politice care au circulat despre el, pe de altă parte, este uimitoare. Nu există nici o proporţionalitate între conţinutul operei lui şi felul în care regimul socialist românesc l-a pedepsit pentru existenţa ei.

6. Blaga, consideraţii fără titlu dictate Corneliei Blaga în 1959, în „Notă asupra ediţiei" la Blaga, *Opere*, 8, pp. 58-59.

Cu intenţia de a stabili îndreptăţirea sau neîndreptăţirea zvonurilor de natură politică puse pe seama lui Blaga, am adunat probele, adică textele – cele despre care am ştiut şi cele despre care am aflat pe parcursul documentării – în care apare o oricît de mică informaţie de acest fel şi le-am supus verificării, de preferinţă factuale, uneori numai verificării critice. Documentele, cum se vede, sînt relativ numeroase şi de natură diferită: memorii ale legionarilor, procese-verbale de anchetă din dosarul de Securitate al lui Blaga, cărţi de istorie, studii, jurnale, conferinţe transcrise şi publicate, manuale şi îndreptare ideologice ale Partidului Muncitoresc Român, romane, documente de partid din primii ani ai regimului socialist real din România ş.a. În urma analizei acestor „izvoare", cele mai multe fiind, ca-n *Hamlet*, numai „Vorbe, vorbe, vorbe", zvonuri consemnate în scris, am ajuns la concluzia că există, ca la sedimentele arheologice sau ca la prăjiturile doboş, patru straturi principale sau patru „pachete" de aserţiuni cu privire la un „Blaga-politic" (fie legionar-ascuns, fie comunist).

Primul pachet datează din anii 1938-1940 şi spune că Blaga ar fi fost apropiat sau ar fi vrut să se apropie de Legiune, nu e clar. Nae Ionescu a văzut în Blaga, din acest punct de vedere, un pericol, un viitor potenţial concurent, pe care era hotărît, cînd va fi cazul, să îl ţină la distanţă de Legiune. Şi chiar acest fapt ne spune că, în momentul acela, Blaga se afla în afara Legiunii. Zvonul acesta, ca altele de fapt, a plecat din imediata apropiere a lui Blaga, de la Băncilă, şi a fost lansat în discuţii de la om la om.

Al doilea pachet datează din timpul statului naţional-legionar (septembrie 1940) şi se întinde pe durata războiului, pînă imediat după 23 August 1944. Cuprinde gesturile făcute de Blaga pe durata statului naţional-legionar: de la refuzul de a accepta funcţii sau colaborări propuse de colegii universitari, la cele două accepturi (conferinţa şi candidatura la Astra, confirmate de însuşi Blaga) de a colabora cu legionarii în chestiuni culturale mărunte; nici una din cele două făgăduieli de colaborare nu a fost dusă la capăt. Mai mult, apare reacţia legionarilor, că nu îl acceptă pe Blaga nici măcar candidat pentru Astra Sibiu.

Tot acum constatăm că Blaga se ţine departe de orice alte oferte politice care i-au fost făcute pe timpul războiului şi că scrie pe propria sa linie, iritîndu-i atît pe teologi, cît şi pe filosofi prin conţinutul cărţilor lui. De fapt, este perioada cînd teologii demască (cuvîntul nu este exagerat) opera lui Blaga ca incompatibilă cu ortodoxia şi periculoasă pentru poporul român. Şi la fel face filosoful Rădulescu-Motru, care acuză caracterul periculos al filosofiei lui Blaga.

Acum apare şi zvonul / bîrfa că Blaga ar fi comunist. El însuşi sare făţiş în apărarea unor comunişti, a „lotului Mediaş", a lui Zevedei Barbu, într-un proces nu lipsit de riscuri pentru el, a lui I.D. Sîrbu.

Al treilea pachet acoperă perioada de după 23 August 1944 şi pînă la moartea filosofului, cu prelungiri pe toată durata socialismului real românesc, şi cuprinde trei feluri de informaţii-acuzaţii. 1) Acuzaţia lui Lucreţiu Pătrăşcanu (şi a activiştilor din siajul lui) cum că Blaga ar fi fost *influent* asupra legionarilor; această acuzaţie se bazează pe cartea lui Băncilă despre Blaga. 2) Textul infam al lui Beniuc, care adună toate acuzaţiile politice cu putinţă (iar drept reacţie, Blaga încearcă să se apere, prin „Memoriul" din 1959). 3) Documentele Securităţii: procesele-verbale de anchetare a persoanelor din anturajul lui Blaga, inculpaţii fiind întrebaţi obsesiv dacă filosoful a fost sau nu legionar; declaraţiile celor anchetaţi invocă zvonuri din a doua jumătate a anilor 1930 din mediile legionare, zvonuri pe care le cunoaştem numai din aceste anchete. Din anchetele de Securitate apare, ca noutate, afirmaţia, smulsă la interogatoriu, că în cercurile legionare în a doua jumătate a anilor 1930 se spunea că drama *Avram Iancu* are legătură cu Zelea Codreanu. Fapt important, aceste documente conţin şi concluzia resemnată a Securităţii: „Nu se cunoaşte dacă [Blaga] a fost încadrat în vreo organizaţie sau partid", deci recunoaşterea implicită a faptului că Securitatea nu a putut găsi vreo legătură între Blaga şi legionari.

Al patrulea pachet de informaţii este de fapt un caier de clevetiri de după 1990, care s-a autoregenerat prin memoriile foştilor legionari. Informaţiile circulă liber şi în mediile online, au trecut neverificate în cărţile unor istorici sau cercetători, apar în note de subsol la cărţi cu ambiţie de seriozitate etc. În urma examinării surselor din acest strat postdecembrist, am ajuns la concluzia că cercetătorii şi istoricii şi-au luat informaţiile din memoriile legionarilor, iar legionarii s-au alimentat unii de la alţii, în reţea; în final, firele încîlcite ale acestui caier duc la o carte de memorii, *Morminte vii*, 1992, a unui fost legionar, pe numele lui Nistor Chioreanu; în urma verificării factuale a afirmaţiilor lui, reiese că ceea ce susţine el nu este pe linia adevărului. Tot după 1990, reînvie şi proliferează zvonul lansat, nu se ştie de cine, poate cîndva în anii '30, poate numai în puşcăriile comuniste, cel mai probabil în puşcăriile comuniste, că Blaga şi-ar fi dedicat piesa *Avram Iancu* lui Corneliu Zelea Codreanu sau că piesa ar fi despre Căpitan; ceea ce, la o verificare complexă, se dovedeşte o eroare. Şi un abuz.

Nu exclud posibilitatea ca, în viitor, pe piaţa generoasă a zvonurilor să mai răsară, din alte surse, alte serii de zvonuri, de acelaşi fel.

*

Blaga a fost cel mai complex autor român din secolul XX, cu o operă de mare dimensiune şi superlativă valoare. A fost cel mai important filosof român. În opera lui nu există cărţi, articole, pagini cu conţinut politic. Politica nu l-a interesat. Dar datorită lumii politice, care s-a interesat de el şi de opera lui, Blaga a murit ca filosof interzis.

Pe scurt: legionarii au pretins că e de-al lor, iar comuniştii i-au crezut şi au vrut să-i creadă, deşi n-au găsit nici o dovadă. Prin conlucrarea lor „camaraderească"-„tovărăşească", au reuşit să pună în umbră pentru vreme îndelungată cea mai importantă creaţie filosofică românească. Şi, desigur, să-l facă cît se poate de nefericit pe autorul ei.

Sfîrşit

Anexe

Anexa I

Blaga şi Cercul Literar

La sfîrşitul anului 1942 şi începutul anului 1943, Blaga era ocupat cu pregătirea apariţiei propriei sale reviste de filosofie, *Saeculum*; „Peste două zile îţi trimit «Saeculum»"[1], o anunţa el pe Domniţa în 30 ianuarie 1943. Şi-a inaugurat propria publicaţie cu articolul de direcţie „Despre viitorul filosofiei româneşti"[2], text prezentat încă din 1941 ca lecţie de deschidere a anului universitar 1941-1942 pentru studenţii cursului său, şi, la fel, ţinut în 5 decembrie 1942 drept conferinţă la Ateneu. În acest articol de direcţie, precis şi clar, Blaga afirmă – contra curentului ortodoxist, devenit, de-a lungul perioadei interbelice şi cu atît mai mult în timpul războiului, normativ faţă de libertatea de gîndire şi expresie – principiul autonomiei valorilor. Putem presupune că Blaga a scris articolul şi ca reacţie la hărţuielile permanente, foarte agresive, ale ortodoxiştilor – începute după publicarea volumului *Eonul dogmatic*, violente după *Diferenţialele divine* şi mai ales după *Religie şi spirit* –, care îi reproşau, mai ales prin vocea autoritară şi oarecum oficială a lui Dumitru Stăniloae, rectorul Teologiei ortodoxe din Sibiu, dar nu numai, că filosofia lui nu este ortodoxă. Şi, evident, *nici nu este*, dar asta nu reprezintă din punct de vedere filosofic o culpă şi nici o scădere pentru acest magnific edificiu filosofic. Poate că din cauza acestui context polemic, mult agravat în timpul războiului, în loc să scrie un articol despre statutul tuturor valorilor sau domeniilor culturale şi despre relaţiile dintre acestea, filosoful a scris unul de reacţie, în care s-a ocupat de ceea ce era urgent pentru apărarea sa: de valoarea filosofică, respectiv de filosofie şi de raportul acesteia cu religia ortodoxă, respectiv cu religia în general. Şi, pentru că în mediul public circula, ca într-o teocraţie ortodoxă, imperativul „numai ceea ce e ortodox e şi românesc", iar lui însuşi îi fusese retrasă, pe bază de filosofie

1. Blaga, scrisoare către Domniţa, 30 ian. 1943, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 90.
2. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-15.

ne-ortodoxă, apartenenţa la naţiunea română, s-a ocupat şi de raportul dintre românitate şi religia ortodoxă.

Blaga a crezut toată viaţa în *dreptul la libertatea de gîndire* şi l-a susţinut public în mod repetat. Filosofia lui a fost, pas cu pas, lucrare după lucrare, elaborată sub scutul acestui drept, inalienabil oricărui autor, de a gîndi liber, independent de modă şi context. În articolul de direcţie „Despre viitorul filosofiei româneşti", pe principiul „Să nu confundăm lucrurile şi valorile"[3], Blaga a disociat: 1) filosofia de religie, 2) filosofia românească de religia ortodoxă şi 3) românitatea de religia ortodoxă. În ciuda substratului conjunctural-polemic, studiul său pune în evidenţă cît se poate de clar principiul axiologiei sale: autonomia valorilor. De aceea, acest text este o lecţie nu numai despre filosofia românească şi independenţa ei faţă de religie, ci una de principiu, despre autonomia valorilor.

Cercul literar „Octavian Goga", o pepinieră de talente

Din ianuarie 1942, în Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu ia naştere, „în urma unor propuneri venite din sînul studenţimii", Cercul literar „Octavian Goga". De la bun început, Blaga apare ca preşedintele Cercului. Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj în exil la Sibiu a avut mai multe asemenea organizaţii studenţeşti cu profil creator-artistic, cum ar fi „Gruparea Dramatică Universitară", „Gruparea Filarmonică Universitară", corul studenţesc „Răsunetul Ardealului" „Gruparea Studenţească «Ardeleană»" (cu scop etnografic, de păstrare şi cercetare a specificului etnic), care dădeau spectacole şi organizau turnee la Bucureşti sau în provincie[4], participînd la diverse ceremonii, sărbătoriri, evenimente de tot felul. Cercul literar studenţesc „Octavian Goga", al cărui vicepreşedinte era studentul (atunci) Radu Stanca, s-a „produs" în public pentru prima oară în februarie 1942, cu ocazia vizitei lui Ion Petrovici, ministrul Culturii Naţionale şi Cultelor; în absenţa preşedintelui Cercului, care, spune *Anuarul Universităţii*, „se găsea suferind", „în numele Cercului a vorbit studentul Radu Stanca care a prezentat dlui ministru, laolaltă cu admiraţia colegilor săi, trei poeţi, membrii activi ai Cercului, Ioan Negoiţescu, Ion Oana, Romeo Dăscălescu, care au citit cîte o poezie din lucrările lor literare"[5].

3. *Ibidem*, p. 6.
4. *Anuarul Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu, în al doilea an de refugiu, 1941-1942*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj", 1943, pp. 245, 280.
5. *Ibidem*, p. 246.

Acest cenaclu studenţesc s-a prezentat mai apoi în public cu o frecvenţă de-a dreptul frenetică, la Sibiu, Timişoara, Arad, Bucureşti, Avrig (aici, în 23 aprilie 1942, au mers în „pelerinaj" aproape toţi profesorii universităţii şi nu mai puţin de 600 de studenţi, pentru a-l comemora pe Gheorghe Lazăr) ori Răşinari, şi asta, într-o formaţie mereu lărgită. În 21 februarie 1942, la Timişoara, de pildă, prezenţa cerchiştilor s-a transformat, datorită publicului, „într-o adevărată manifestaţie a românismului"; programul lor consta într-o conferinţă susţinută de studentul Radu Stanca, despre „Problema literară a cititului" – decupată din viitoarea sa lucrare de licenţă, elaborată sub conducerea esteticianului Liviu Rusu; a urmat o „şezătoare literară a Cercului", la care au asistat „oficialităţile orăşeneşti şi universitare ale Timişoarei"[6] şi au citit din producţiunile lor studenţii: I.I. Vintilă, Ovidiu Drimba, Eugeniu Todoran, Romeo Dăscălescu, Ion[7] Negoiţescu, Ion D. Sîrbu, Ion Oana, Radu Stanca şi I.V. Spiridon; de data asta, ei au fost prezentaţi publicului, „întîi în ansamblu şi pe urmă în parte printr-o foarte spirituală alocuţie a studentului Cornel Regman"[8].

Aceluiaşi Cerc literar „Octavian Goga" i se datorează un ciclu de conferinţe studenţeşti de primăvară (precum primăvăratice erau conferinţele Junimii, ţinute, începînd cu anul 1863, în postul Paştilor) cu subiecte foarte ambiţioase: „Duminecă 15 Martie 1942: Ovidiu Drimba: *Mari cărţi de dragoste*; Duminecă 19 Aprilie 1942: Cornel Regman: *Ion Pillat, poet al tradiţiei*; Joi 23 Aprilie 1942: (Sf. Gheorghe): Eugeniu Todoran: *Rebreanu şi Dostoievski*; Duminecă 26 Aprilie 1942: Romeo Dăscălescu: *Miniaturalul în poesia lui Tudor Arghezi*; Duminecă 3 Mai 1942: Ion Oana: *Metaforă şi Poesie*; Joi 14 Mai 1942: (Înălţarea Domnului): Ioan Negoiţescu: *Un mare romancier, Dna Bengescu*; Duminecă 17 Mai 1942: Petre Hossu: *Teatrul lui Lucian Blaga*; Joi 21 Mai 1942: (Sfinţii Constantin şi Elena): Ion D. Sîrbu: *Bovaristul lui Flaubert*"[9].

Nucleul acestui cerc studenţesc, un adevărat „cerc închis", după cum îl numeşte Ştefan Aug. Doinaş – pe-atunci student la Medicină, atras magnetic de Cercul de la Litere şi Filosofie, deşi facultatea lui avea propriul cenaclu, condus de medicul scriitor Victor Papilian –, era format din cîţiva studenţi aparte, care peripatetizau pe străzile Sibiului, discutînd permanent cu pasiune: „Radu Stanca, Ion Negoiţescu,

6. *Ibidem.*
7. În *Anuarul Universităţii „Regele Ferdinand I"*, Negoiţescu e trecut cînd Ioan, cînd Ion. El însuşi, la maturitate, semna I. Negoiţescu, şi era foarte supărat că nu îi este respectat felul propriu de a-şi scrie numele.
8. *Anuarul Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu, în al doilea an de refugiu, 1941-1942*, p. 246.
9. *Ibidem*, p. 247. Pentru ultimul titlu, probabil „Bovarismul"?

Ion Oana, Cornel Regman, Eugen Todoran". Unul dintre ei strălucea aparte:

> „Un tînăr foarte frumos părea să întreţină atît nomadismul, cît şi vivacitatea dezbaterilor; înalt, svelt, cu un mers de mînz nestrunit, cu profilul acvilin, vesel şi captivînd atenţia tuturor, el era incontestabil sufletul învăpăiat al acestei confrerii rătăcitoare. Era Radu Stanca"[10].

Adică, omul cu idei de direcţie şi liderul grupului. Pentru Radu Stanca, cenaclul Goga era o „mistificaţie" utilă, căci pe placul rectorului şi facilitînd deplasările în ţară.

În 1942, pînă la încheierea anului universitar (sfîrşitul lunii mai), Cercul „Octavian Goga" organizase şezători cam peste tot unde putea ajunge în condiţiile de război de atunci, alipindu-şi irezistibil alţi şi alţi studenţi cu ambiţii sau numai veleităţi literare. La şezătoarea de la Bucureşti au fost prezenţi şi au citit „din operele lor lirice: Ion Oana, Ştefan Aug. Doinaş, Ioan Negoiţescu, Romeo Dăscălescu, Ion I. Vintilă, I.V. Spiridon"[11]. Unii dintre ei începuseră de altfel să fie cunoscuţi şi publicaţi „la revistele cele mai bune ale ţării ca *Revista Fundaţiilor Regale*, *Meşterul Manole*, *Universul literar* etc. etc."[12], consemnează cu evidentă mîndrie *Anuarul* universităţii de baştină. La serbările de încheiere a anului universitar 1941-1942, au citit: Ioan Negoiţescu, Ioanichie Olteanu, Nicolae Ţifrea, Eugen Gelepu, Ştefan Aug. Doinaş, Ion Oana, I.I. Vintilă, Romeo Dăscălescu, Ion D. Sîrbu, Dan Constantinescu, Petre Hossu, Deliu Petroiu, Nicolae Pârvu şi, din nou,

> „Scriitorii au fost prezentaţi de dl Cornel Regman, care a făcut şi o prezentare a activităţii anuale a Cercului, rezumînd fapte trecute şi insinuînd perspective de viitor"[13].

Naşterea Cercului Literar

„Perspectivele de viitor" s-au materializat în ceva mai puţin de un an, în 13 mai 1943, dar în absenţa celui care le „insinuase", deoarece studentul Regman era atunci în armată, la Piteşti. În volumul *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"* (1997), criticul literar a reconstituit,

10. Ştefan Aug. Doinaş, „Amintiri de la «Cercul Literar» din Sibiu", în *România literară*, anul III, nr. 26 (90), joi, 25 iun. 1970, p. 31.
11. *Anuarul Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu, în al doilea an de refugiu, 1941-1942*, p. 248.
12. *Ibidem*.
13. *Ibidem*.

din scrisori şi amintire, circumstanţele furtunoasei lor lansări în viaţa publică. Piesa cea mai importantă a reconstituirii este o epistolă scrisă de Radu Stanca în primăvara anului 1943: una nedatată, dar Cornel Regman precizează că a fost scrisă „în preajma Paştilor acelui an care au căzut pe 25 aprilie"[14]. În scrisoarea sa, Radu Stanca îi anunţă hotărîrea luată de grupul lor de elită din Cercul „Goga", şi anume, de-a intra „în lupta care s-a stîrnit mai nou relativ la direcţia nouă a culturii româneşti"[15]. Elita de atitudine şi ideaţie era formată din Negoiţescu, Eugen Todoran şi Radu Stanca însuşi, plus Regman, adică cei „ce de fapt constituim temelia «Cercului»". Ei intenţionează, spune Radu Stanca, să se ralieze public principiilor de autonomie estetică[16] ale lui E. Lovinescu.

Mai mult, în această scrisoare scrisă cîndva în preajma datei de 25 aprilie 1943, *Radu Stanca declară că ei, elita de la Sibiu, sînt a patra generaţie maioresciană pe care o caută E. Lovinescu; idee care va trece apoi în „Manifestul" către Lovinescu şi pe care apoi E. Lovinescu însuşi o va confirma.*

„Încă de anul trecut împreună cu tine, cu fratele Todoran şi cu Negoiţescu (noi patru îndeosebi) am fixat, mai mult oral, o serie de principii critice la care, cu entuziasm, humor, informaţie, am aderat. Desigur, neputîndu-ne manifesta – din păcate – publicistic, *Lovinescu nu avea de unde să ştie de această (o spun cu f. mare mîndrie!) a «patra generaţie» maioresciană* [*s.n., M.P.*], care într-un colţ provincial (şi cel mai expus sămănătorismului) şi într-un timp ca acela pe care îl trăim, formulează explicit, printr-o critică dirijată în sînul unui grup, o serie de principii «estetice» în primul rînd, creînd chiar un «stil» şi centrîndu-şi cu deosebire preferinţele în jurul marii literaturi, marii arte iar, în ceea ce ne priveşte pe noi, în jurul unor critici ca Lovinescu, Cioculescu, Călinescu etc. etc. etc. / E timpul (am căzut de acord cu Negoiţescu) ca să luăm şi noi cuvîntul oricît de neînsemnaţi am fi deocamdată. Astfel, în urma unor repetate conciliabule şi mai ales în urma întîlnirii pe care am avut-o la Timişoara cu Todoran şi Pârvu, care ambii insistau ca să dăm «Cercului literar» tot mai multă însemnătate, am convenit ca primul pas al luptei noastre să îl constituie o «scrisoare deschisă» către Lovinescu, publicabilă în «Vremea» şi în care să ne arătăm pe larg, explicit, într-o formă deşi modestă, curajoşi totuşi şi demni, poziţia noastră. Scrisoarea va fi iscălită numai de aceia care îşi dau seama ce răspunderi le incumbă pe urma ei. Aceştia suntem în primul rînd noi, ce de fapt constituim temelia «Cercului» (Tu, Todoran, Negoiţescu, Eu!)"[17].

14. Cornel Regman, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1997, p. 90.
15. Radu Stanca, scrisoare către Cornel Regman [în jurul datei de 25 apr. 1943], în Regman, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, p. 93.
16. În fond, o problemă clasică a esteticii, rezolvată de Aristotel, rediscutată şi rezolvată în acelaşi sens de Kant.
17. Radu Stanca, scrisoare către Cornel Regman [în jurul datei de 25 apr. 1943], în Regman, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, pp. 93-94.

În aceeași scrisoare, vechiul Cerc literar „Octavian Goga" este declarat nemaifrecventabil de către ei, căci prea eterogen:

> „Cît despre «Cercul studențesc Oct. Goga», noi nu mai avem nimic cu el. E o întreprindere cam dezorganizată, în care mai nou sunt atît de mulți și cu atît de varii opinii, încît în el noi nu vom mai recunoaște decît o etapă ca aceea de la «Curțile Dorului»[18] sau dinainte de ele"[19].

Pentru grupul lor însă Radu Stanca prevede, în urma intrării imediate în luptă, un viitor important:

> „Pentru că din acest prim pas într-o bună zi se va naște o revistă – din ea o mișcare. Să nu ne subestimăm! Să ne comparăm cu alte grupuri tinere! / Prin urmare, iată – scurt de tot – faptele. Trimite-ne sugestii cît mai urgent. În primele zile după vacanță noi expediem scrisoarea. Al tău, Stanca"[20].

În tradiția literară a intrat aproape bătută în cuie informația că „scrisoarea" cu pricina, adică „O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului Literar din Sibiu", apărută în 13 mai 1943 în ziarul *Viața* și numită de către destinatar „manifest"[21], ar fi fost *scrisă* de către I. Negoițescu. Este exact. La un moment dat, în 1977, I. Negoițescu evoca: „am fost autorul acelui manifest"[22]. O tradiție complementară, transmisă prin viu grai, dar înregistrată și în scris, spune și altceva, anume, despre felul cum a fost *concepută* scrisoarea: „inițiată de Radu Stanca"[23] în urma unor discuții cu I. Negoițescu. Iată că un document din chiar perioada elaborării „Manifestului", epistola lui Radu Stanca către soldatul Regman, dovedește că scrisoarea-„Manifest", *din punctul de vedere al fondului de idei, a fost concepută* (ca alte documente ardelene, ca *Supplex*-ul din 1791, îmi vine mie să spun) *prin consultare de grup*. Fapt pe care îl subliniază Regman însuși:

---

18. Revistă de literatură a studenților în Litere și Filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I"; a apărut în numai două numere, în anul 1941.
19. Radu Stanca, scrisoare către Cornel Regman [în jurul datei de 25 apr. 1943], în Regman, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciști"*, p. 94.
20. *Ibidem*, p. 94.
21. E. Lovinescu, „Răspunsul d-lui E. Lovinescu la scrisoarea «Cercului Literar» din Sibiu, *Viața*, 27 mai 1943", în Idem, *Scrieri*, 3, *Aquaforte [Anexă]*, ediție de Eugen Simion, București, Editura Minerva, 1970, p. 414.
22. I. Negoițescu, „Scrisoare către Paul Goma", mart. 1977, în Idem, *În cunoștință de cauză. Eseuri politice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 15.
23. Ion Vartic, „Cercul Literar de la Sibiu", în *Secolul 21*, nr. 1-6 (454-459), 2003 [nu este precizat al cîtelea an de apariție], p. 281.

„Însemnătatea scrisorii lui Radu Stanca rezidă în reconstituirea împrejurărilor care au pregătit apariţia «manifestului», operă colectivă în acest înţeles că ideile susţinute şi altele care se vor clarifica pe parcurs pînă în faza *Revistei Cercului literar* (1945) se găsesc enunţate încă din anul 1942, cînd gruparea se constituia ca organism de sine stătător, rupîndu-se din nebuloasa indistinctă a manifestărilor studenţeşti"[24].

O altă scrisoare către Regman din primăvara anului 1943, trimisă de data asta de Doinaş, *confirmă participarea lui Radu Stanca şi a altora*, Victor Iancu, Romeo Dăscălescu, la stabilirea formei finale a „Manifestului Cercului Literar": „O lămurire: aceasta [scrisoarea cerchiştilor] a fost compusă de Nego şi văzută, înainte de a fi trimisă, de Stanca, Iancu şi Dăscălescu, în vacanţa de Paşti"[25].

Exact în această perioadă de dezbateri pentru stabilirea ideilor cu care să se lanseze la Bucureşti, în faţa celui mai important critic literar în viaţă, Negoiţescu şi-a dat demisia din Cercul literar „Octavian Goga", accelerînd astfel evenimentele. Conform jurnalului ţinut de Ştefan Aug. Doinaş, evenimentul denucleării Cercului studenţesc „Goga" şi al naşterii Cercului Literar s-ar fi petrecut în 4 mai 1943, cînd a notat: „În Cercul lit. studenţesc o mare ruptură. După demisia lui I. Negoiţescu se definesc două realităţi diferite: «Cercul Literar» mai vechi şi «Cercul lit. studenţesc», formaţie universitară"[26]. Adică, o grupare de elită, care nu se mai consideră studenţească, din care fac parte acei nouă autori care vor semna „Manifestul", şi una studenţească, lăsată de prima în urmă ca o exuvie a altei vîrste.

Cerchiştii

Scrisoarea cerchiştilor a apărut în ziarul *Viaţa*, condus de Rebreanu, în 13 mai 1943. Era semnată colectiv, adică „Cercul Literar din Sibiu". În scrisoarea personală care însoţea declaraţia ideologică de afiliere erau înşirate numele celor nouă semnatari: Victor Iancu, E. Todoran, Corneliu Regman, Damian Silvestru (I. Negoiţescu), Ovidiu Drimba, Ion Oana, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ştefan Aug. Doinaş. Cu excepţia lui Victor Iancu (care prin anul naşterii, 1908, aparţine mai

24. Regman, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, p. 91.
25. Doinaş, scrisoare către Regman, 26 mai 1943, în Regman, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, p. 95.
26. Ştefan Aug. Doinaş, „Amintiri de la «Cercul Literar» din Sibiu", în *Romînia literară*, joi, 25 iun. 1970, p. 31.

degrabă generației lui Cioran și Eliade[27] și care în 1943 era asistent universitar), era vorba despre studenți, respectiv foști studenți ai Universității „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu. Studenți și foști studenți care, așa cum au recunoscut – dar mai tîrziu –, au fost modelați de către dascălii lor: mai ales de Blaga, Liviu Rusu (acesta, cu atelierele teatrale ale seminarului de estetică), D.D. Roșca și Nicolae Mărgineanu[28].

Toți au trecut prin Cercul „Octavian Goga", aflat sub președinția lui Blaga. Cu unii dintre semnatari, filosoful se cunoștea nu numai de la cursuri ori de la cenaclu, ci și în particular, de mai multă vreme. Este cazul lui I. Negoițescu și al lui Radu Stanca.

După ce asistase, ca elev, în 17 noiembrie 1938, la deschiderea sărbătorească a cursului lui Blaga și după ce publicase, în primăvara anului 1940, un eseu în care vorbea și despre Blaga, I. Negoițescu fusese invitat de filosof acasă la el, în apartamentul de pe strada Avram Iancu: „Cu această ocazie, consemnată parcă în astre, am fost atît de electrizat de emoție, încît la plecare am uitat totul, din clipa cînd s-a închis ușa în urma mea: am uitat ce am vorbit împreună, am uitat pînă și chipul interlocutorului meu, nu numai cel pe care tocmai îl părăsisem, dar și cel pe care-l văzusem pe stradă, chiar cel din fotografiile reproduse în presă. Că lucrurile erau aievea, mi-o dovedea dedicația pe volumul pe care mi-l înmînase cînd am plecat, cu numele meu scris în tremur sacru de degetele lui! ultima-i operă filosofică, *Diferențialele divine*"[29]. Uitase, deci, totul. La Lovinescu, la prima vizită, își va uita, spre mirarea amfitrionului, numai pălăria. După volumul pe care l-a primit, apărut în luna mai 1940, ne putem da seama că vizita a fost cîndva la sfîrșitul primăverii, poate la începutul verii 1940.

În septembrie 1940, și Blaga, și Universitatea, și Negoițescu vor părăsi, în grabă, durere și umilință, orașul Cluj, situat în zona cedată prin Dictatul de la Viena. Pînă la acea dată nefericită a evacuării fără nici o opoziție a Clujului românesc, Negoițescu se împrietenise peste

27. Informații despre Victor Iancu, în articolul Alexandru Ruja, „Victor Iancu și Cercul de la Sibiu", în *România literară*, anul LII, nr. 27, 3 iul. 2020, pp. 18-19; Idem, *Cercul Literar de la Sibiu. Destine frînte – destine împlinite*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2020.
28. Vezi: Doinaș, „Împrejurările nașterii mele spirituale", discurs la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Sibiu; Deliu Petroiu intervievat de Alina Ledeanu, amîndouă în *Secolul 21*, nr. 1-6 (454-459), 2003, pp. 160, 195-198. La fel, Doinaș, „Amintiri de la «Cercul Literar» din Sibiu", în *România literară*, joi, 25 iun. 1970, p. 31.
29. I. Negoițescu, *Straja dragonilor*, pp. 186-187. Eseul în urma căruia a fost invitat la Blaga are titlul „De la Paul Claudel la Lucian Blaga" și a fost publicat în *Țară nouă*, nr. 52, 1940.

vară suficient cu Blaga încît să comploteze cu el şi să-l facă să îi scrie tatălui său, avocatul Ioan Negoiţescu, să-şi lase fiul să urmeze şi Filosofia, nu numai Dreptul...

Pe Radu Stanca Blaga de asemenea îl cunoştea încă de la Cluj. Acesta a urmat Facultatea de Litere şi Filosofie, secţia Filosofie, şi l-a avut pe Blaga profesor încă din anul I (1938-1939), la disciplina „Cultură folclorică şi cultură majoră", primind la examen, în data de 19 iunie 1939, calificativul „f. bine" – urmat de semnătura inconfundabilă: „Blaga"[30]. Semnătura lui Blaga în carnetul de student al lui Radu Stanca atestă că Radu, după ce a urmat cursul săptămînal de două ore (curs inaugurat de Blaga, în noiembrie 1938, cu cinci lecţii; continuat de suplinitorul D.D. Roşca pînă la întoarcerea filosofului din misiunea diplomatică de la Lisabona, fapt întîmplat în aprilie 1939; preluat din mers de Blaga după întoarcere, şi anume începînd cu 15 aprilie 1939[31]), a dat examenul cu titularul cursului. Radu Stanca a scris despre filosofia lui Blaga încă din 1941[32]; iar în 1942, articolul lui despre *Religie şi spirit* a devenit parte a marelui scandal dintre teologi şi Blaga[33], ocazie cu care, aşa cum am arătat mai sus, Blaga, în mod declarat solidar cu Radu Stanca, şi-a dat demisia din Astra. Iar în 1944, în aprilie, cînd s-a mutat cu familia la Căpîlna, Blaga a lăsat cheia casei şi casa însăşi în grija lui Radu, devenit între timp asistentul lui, şi l-a invitat – ştia că tînărul scriitor stătea foarte îngrămădit cu familia sa, într-o locuinţă mică – să se mute în casa lor; ceea ce, însă, Radu Stanca nu a făcut, s-a mulţumit să treacă zilnic pe la locuinţa din strada Bedeus şi să verifice dacă totul este în siguranţă.

I. Negoiţescu, admiratorul lui Lovinescu şi legionar activ

Să notăm că I. Negoiţescu a început să îl citească pe Lovinescu încă din 1937, de pe vremea cînd era elev la Liceul „Titu Maiorescu" din Aiud; prima carte citită, romanul *Viaţă dublă*, în colecţia „Biblioteca

30. Carnet de student Radu Stanca, arhiva Radu şi Dorina Stanca, Cluj.
31. *Anuarul Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj, anul 1938-1939*, Cluj, Tipografia „Cartea Românească", 1940, p. 236, precizează: „Prof. titular Lucian Blaga. (Suplinit de la 8 dec. 1938 până în 15 apr. 1939 de prof. D.D. Roşca)".
32. Vezi Radu Stanca, „Lucian Blaga: Despre gîndirea magică", în *Transilvania*, nr. 5-6, iul.-aug. 1941, text reluat în Idem, *Aquarium*, pp. 11-16.
33. Vezi *supra*, partea a II-a, cap. III, „Blaga citit de Stăniloae".

pentru toţi", pare a-l fi impresionat mai mult prin portretul autorului decît prin conţinut:

„Trei sferturi, aproape, din copertă sunt ocupate de fotografia celui ce a dăruit cartea, în primul rînd mie, căci atunci cînd am citit-o prea puţin mă interesau alţii. / Un cap pătrat şi gras, cu părul alb, sprîncenele stufoase şi pronunţate. Un ochi mai închis decît celălalt. Întregul privirii exprimă o obosită respingere. / Ochii mă privesc pe jumătate cu interes, pe jumătate fără; şi, înapoia frunţii, datorită celor trei şanţuri verticale, scurte, printre sprîncene, gînduri. Un gînd priveşte cartea: criticul pare că o judecă. Altul e pentru mine. Dar pe acesta nu pot să-l ghicesc. / Încă n-am terminat. Ca trăsătură generală, un văl de mîndrie, ce pare zadarnic înfrînată, acoperă figura toată şi-ţi dă impresia că omul din fotografie te-ar privi de undeva, din altă lume"[34],

detaliază elevul I. Negoiţescu în jurnalul său, în 11 noiembrie 1937. La nu multă vreme după această însemnare, în 29 ianuarie 1938, elevul I. Negoiţescu intră în Mişcarea legionară:

„Aiud, 29 ianuarie 1938. După masă, aşa cum anunţasem, am intrat în Mişcarea Legionară, în organizaţia secretă şcolărească. Trebuie să spun că în ultimul timp o mare schimbare s-a produs în mine: cu sufletul am devenit legionar!"[35].

Jurnalul consemnează grija lui de mare cititor de a alimenta Biblioteca Frăţiei de Cruce, pentru care a cumpărat *Cranii de lemn* de I. Moţa, *Fortul 13* şi *Tigrii* de Dragoş Protopopescu[36]. Uneori notează în jurnalul său, cu specifică mîndrie partinică: „Mama şi tata au făcut asupra mea presiuni uriaşe spre a mă îndepărta de Mişcarea legionară, dar n-au reuşit"[37]. În 20 mai 1938, îşi face cadou „o carte pe care de mult doream s-o am în bibliotecă: *Istoria literaturii române contemporane* de E. Lovinescu", pe care aproape c-o termină de citit în două zile, evaluînd-o critic: „ideile sunt în mare parte juste şi expuse cu o limpezime care îţi ajută să pătrunzi gîndurile autorului pînă în adîncuri"[38].

După cum mărturiseşte în *Straja dragonilor*, el s-a dezbărat de legionarism odată cu mutarea definitivă la Cluj, la începutul verii 1938. Poate că a contribuit la asta şi faptul că se alesese, împreună cu ceilalţi membri din Frăţia secretă de la Aiud, cu dosar, şi numai relaţiile personale ale tatălui său – ofiţer de carieră, apoi avocat – la Tribunalul Militar din Cluj i-au ferit pe Negoiţescu şi camarazii săi

34. I. Negoiţescu, „11 noiembrie", datat „1937, Aiud", în Idem, *Ora oglinzilor*, pp. 119-120.
35. Idem, „Fărîme dintr-un jurnal", Aiud, 29 ian. 1938, în *Ibidem*, p. 31.
36. *Ibidem*, Aiud, 17 febr. 1938, p. 33.
37. *Ibidem*, Aiud, 30 mart. 1938, p. 44.
38. *Ibidem*, Aiud, 20 mai 1938, 22 mai 1938, pp. 60-61.

de un proces cu urmări imprevizibile. În anul şcolar 1938-1939, urmat la Liceul „Angelescu" din Cluj, i-a avut ca profesori pe asistentul universitar Victor Iancu şi pe tînărul filosof Grigore Popa, cu care s-a împrietenit şi prin care l-a cunoscut pe unul dintre amicii acestora, Mihai Beniuc.

În toamna anului 1940, în timpul statului naţional-legionar, la Sibiu, unde s-a refugiat şi familia sa, Negoiţescu a făcut un al doilea şi mult mai serios puseu de înverzire, aşa că a participat la marşurile şi manifestaţiile legionare îmbrăcat reglementar, în uniformă cu diagonală. Numai la Blaga nu îndrăznea să meargă îmbrăcat în uniforma verde[39]. Filosoful nu avea însă cum să ignore culoarea politică a studentului său, care a publicat articole legionare nu numai în *Înălţarea* şi *Glasul strămoşesc*, ci, unul, şi în revista *Curţile dorului*, coordonată din partea Universităţii de Blaga însuşi. De altfel, împreună cu Ovidiu Drimba, Ion Maloş-Râpeanu, Radu Stanca şi Eugen Todoran, Negoiţescu făcea parte din comitetul de redacţie al acestei reviste studenţeşti de literatură, editată de Universitatea clujeană în exil la Sibiu. Primul număr, la care Radu Stanca a fost redactor responsabil, a fost pregătit din timp, în decembrie 1940, iar Blaga şi Negoiţescu s-au dus împreună la tipografie să vadă cum arată tiparul; deşi datat ianuarie 1941, acest număr a apărut în 22 decembrie 1940[40], deci cu certitudine în timpul statului legionar. Aici, întrecîndu-se pe sine, Negoiţescu publică: un poem în stil suprarealist (semnat Ramon Ocg), proză („Noul Werther"), o cronică plastică şi, peste toate, articolul politic „Conducătorul", cu un conţinut asortat epocii şi apartenenţei sale politice: autorul elogiază statul totalitar, respinge democraţia şi totalitarismul marxist, îi aduce laude lui Zelea Codreanu şi nu uită să-l salute admirativ pe Antonescu[41].

La Rebeliunea legionară, studentul Negoiţescu a stat „pe acoperişul prefecturii, lîngă o mitralieră", pe care, după cum spune, la o adică n-ar fi ştiut s-o mînuiască[42], dar i-a fost prea ruşine să-şi recunoască nepriceperea. Rugăminţile disperate ale tatălui său ori ironiile lui Radu Stanca, care l-au rugat să coboare de unde se cocoţase, n-au avut efect. După înăbuşirea Rebeliunii, nu a fost urmărit, poate, crede el, pentru că de pe acoperişul prefecturii nu fusese tras nici un foc. Fidel crezului legionar, a vrut să publice în numărul următor al revistei *Curţile dorului* un poem intitulat „Majadahonda", scris întru onoarea eroilor săi Moţa şi Marin, dar colegii de redacţie l-au refuzat, pe motiv că „ar primejdui soarta revistei"; jignit foarte, „am trîntit uşa colegilor mei

39. I. Negoiţescu, *Straja dragonilor*, p. 204.
40. Idem, „Fărîme dintr-un jurnal", Sibiu, 16 dec. 1940, 22 dec. 1940, în Idem, *Ora oglinzilor*, pp. 106-107.
41. Idem, „Conducătorul", în *Curţile dorului*, anul I, nr. 1, ian. 1941, pp. 38-40.
42. I. Negoiţescu, *Straja dragonilor*, p. 205.

de redacție, acuzîndu-i de lașitate"[43] – cu alte cuvinte, a părăsit revista și comitetul ei de conducere. Într-adevăr, la numărul al doilea al revistei, în comitetul de redacție apar numai Ovidiu Drimba, Ion Maloș-Râpeanu, Radu Stanca (acesta, și redactor responsabil de număr) și Eugeniu Todoran[44], nu și I. Negoițescu. În biblioteca lui Radu Stanca, numărul 1 din revista *Curțile dorului* a fost mutilat, în sensul că articolul compromițător al lui I. Negoițescu, „Conducătorul", a fost tăiat fin cu lama, ca nu cumva să fie descoperit la vreo percheziție și să atragă asupra lui Negoițescu (autor) și Radu Stanca (deținător de materiale interzise de regimul comunist și deci vinovat de *omisiunea de denunț* pe seama prietenului său) o condamnare la închisoare.

Acesta este, pe scurt și drastic simplificat (nu i-am reconstituit lecturile, spectacolele văzute, gustul muzical etc., nici primele evenimente erotice, abundent etalate în paginile jurnalului și autobiografiei lui), portretul lui I. Negoițescu, tînărul din Ardeal care, în 30 august 1941, îl caută pe E. Lovinescu la București, la el acasă, iar la plecare, spre mirarea criticului, „își uită pălăria"[45].

Și Radu Stanca îl cunoștea personal pe Lovinescu, măcar din ianuarie 1943, cînd „am fost la Lovinescu împreună cu Ioana Postelnicu"[46].

Ce cuprinde „Manifestul"

Lovinescu a răspuns scrisorii tinerilor de la Sibiu numind-o, cu intuiția sigură a importanței ei, după cum observă Gabriela Omăt[47], *manifest*:

> „Scrisoarea dv. [...] nu are însă un caracter de omagiu pentru o activitate sau pentru o ultimă carte [...] ci e un «manifest», care [...] merită să intre în discuția publică"[48].

Lăsînd deocamdată la o parte faptul că „Manifestul Cercului Literar" a intrat într-adevăr în „discuția publică" – dar nu în sensul că ar fi

43. *Ibidem*, p. 201.
44. Vezi *Curțile dorului*, anul I, nr. 2-4, febr.-apr. 1941.
45. E. Lovinescu, însemnare din 30 aug. 1941, în Idem, *Sburătorul. Agende literare*, VI, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, cuvînt de încheiere de Gabriela Omăt, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu", 2002, p. 224.
46. Radu Stanca, scrisoare către I. Negoițescu, 13 ian. 1943, în I. Negoițescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, București, Editura Albatros, 1978, p. IV.
47. Gabriela Omăt, nota 5 la ziua de 27 mai 1943, în E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, VI, p. 556.
48. E. Lovinescu, „Răspunsul d-lui E. Lovinescu la scrisoarea deschisă a «Cercului Literar» din Sibiu", în Idem, *Scrieri*, 3, *Aquaforte*, p. 414.

provocat o dezbatere propriu-zisă, la noi dezbaterile nu sînt cu putinţă, ci în acela că a declanşat o avalanşă pasională de reacţii pro şi contra, acestea din urmă politizate şi violente –, să vedem ce anume cuprinde „Manifestul" adresat, sub forma unei scrisori de adeziune pline de admiraţie şi afecţiune, lui E. Lovinescu. Şi doar lui.

Într-o formulare destul de încărcată, uneori aluzivă, „Manifestul" a dat pe faţă idiosincraziile, adeziunile şi ţelurile de natură estetică ale cerchiştilor. Textul e dens, unele şi aceleaşi idei sînt reluate de mai multe ori, formulările nu sînt chiar transparente. Rezumat pe puncte, „Manifestul" spune următoarele:

1. Cultura românească se află într-o stare de criză gravă, s-a reluat chestionarea „sensului în care trebuie îndreptată tînăra noastră cultură". Adică, tinerii cerchişti au reluat o problemă pusă periodic în cultura noastră, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi pînă astăzi, sub forma întrebării „Noi pe ce cale evoluăm?".

2. Criza culturii şi interogaţia asupra căii de urmat ies la iveală şi prin „acea gălăgioasă dezbatere a actualităţii lui Maiorescu", iar personalitatea cea mai autorizată să răspundă este, spune „Manifestul", chiar E. Lovinescu.

3. Folosind concepte învăţate de la Blaga, „creaţie minoră", „cultură majoră", „Manifestul" afirmă că „o cultură majoră începe acolo unde formele colective şi nediferenţiate sunt înlocuite cu o creaţie eliberată din magma comună şi strict individualizată a personalităţii".

Este o frumoasă idee care fusese susţinută, în 1937, în discursul de recepţie la Academia Română, de Blaga însuşi: „Să nu se creadă însă că, dînd grai unei încîntări, aş dori să rostesc cu ocoluri dorinţa de a ne menţine pentru totdeauna în cadrul realizărilor sătești. Îmi refuz asemenea sugestii sau îndemnuri. De o sută de ani şi mai bine ne străduim toţi intelectualii, pe o linie mereu înălţată, să creăm într-o epocă de tragice răspîntii o cultură românească majoră"[49], afirma acesta.

4. Scrisoarea elogiază personalitatea lui Titu Maiorescu şi acţiunea lui critică, faptul că acesta, găsind cultura românească în confuzie („confuzia între planurile politice şi cele de cultură", încît cultura era „slujnică a politicei"), a clarificat lucrurile, a eliberat spiritul creator din servituţile în care era prins şi a întemeiat critica literară pe valoarea estetică („în cultura română, această concepţie de libertate spirituală, neîngrădită de nici un formalism exterior, corespondent al unor interese de ordin naţional, moral sau politic, a fost întronată cu o energie limpezită de inteligenţă de Titu Maiorescu, întemeietorul criticii literare româneşti pe ideea estetică"). Sau, altfel spus, cerchiştii

49. Blaga, „Elogiul satului românesc. Discurs de recepţie la Academia Română", 5 iun. 1937, în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 18.

recunosc că Maiorescu a disociat valoarea estetică de cea socială, de aceea națională, de aceea politică și de valoarea morală: „Titu Maiorescu a formulat în critica sa literară disocierea valorii estetice de celelalte valori și a cerut culturii române, pentru ca aceasta să fie capabilă de a constitui o ambianță salubră creațiilor de universalitate, să-și zidească palatul din material propriu [...] și care pentru artă – în mod ideal – este valoarea estetică", spune „Manifestul".

5. Maiorescu a pus „temeliile" criticii literare, iar continuatorul său, E. Lovinescu, a creat la rîndul lui „stilul criticei literare", el înzestrînd în felul acesta cea de-a treia generație de maiorescieni cu instrumentul ideal pentru exercitarea ei. Deoarece întrunește „în chip atît de fericit artistul și criticul", Lovinescu este elogiat superlativ, ca autorul unei „opere depline".

6. Or, în momentul de față, sămănătorismul și pe deasupra neosămănătorismul de la *Gîndirea* amenință să sufoce cultura română, care se află într-o criză acută. Patria sămănătorismului, arată „Manifestul", este chiar Ardealul, unde s-a extins „o stare de spirit retrogradă și profund dăunătoare evoluției artistice", aici se pretinde ca opera de artă „să fie «cît mai românească»", iar pentru asta „se recurge la cultura populară, rurală", sînt exaltate „ruralul și etnicul"; și asta, cînd de fapt se știe că „toate marile culturi ale continentului" s-au născut „în mediul urban" și s-au realizat „în primatul esteticului". În plus, în Ardeal, culturalul și esteticul sînt confundate.

Să remarcăm pe scurt că, în 1943, prin „Manifest", tinerii cerchiști reacționează critic față de arta etnicist-etnografică exact așa cum în anul 1925 a reacționat Lucian Blaga însuși, în articolul „Etnografie și artă"[50]; un text pe care ei probabil nu îl cunoșteau; iar cum la noi realitățile constrîngătoare și stînjenitoare se repetă, și reacțiile teoretice, polemice față de aceste realități, se repetă la rîndul lor în mod sisific. În 1936, un alt transilvănean influențat de Lovinescu, și anume Cioran, a reacționat la fel, în *Schimbarea la față a României* (chiar dacă în spectrul politic era la antipod față de locul unde se situau în 1943 cerchiștii): tînărul filosof repudia, „ca o rușine de neiertat", sămănătorismul lui Nicolae Iorga și observa sarcastic că, după acest curent, „astăzi România ar fi fost declarată ținut etnografic și s-ar fi făcut expediții în ea ca în Asia centrală"[51].

Cît privește ideea că orașul, nu satul, este mediul propice pentru cultură, ea a fost excepțional argumentată cu mult înaintea cerchiștilor,

50. Blaga, „Etnografie și artă", în *Cuvîntul*, nr. 311, 1925, reluat în Idem, *Zări și etape*, pp. 315-316; vezi *supra*, partea a IV-a, cap. I, „Informațiile adunate și adnotate de William Totok".

51. Cioran, *Schimbarea la față a României*, p. 141.

încă în *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu[52], şi are legătură cu o suferinţă naţională a românilor transilvăneni, care au ajuns cu greu să aibă dreptul de acces la oraş.

Să observăm că „Manifestul" nu vine cu idei noi, ci cu idei care au mai fost susţinute, iar apoi pierdute din vedere din diverse motive, de obicei din cauza unor situaţii istorice care, punînd tensiune pe fiinţa naţională românească, au indus un patriotism prost înţeles. Deoarece în cultura românească orice bătălie teoretică care pare definitiv cîştigată este de fapt cîştigată numai pentru scurtă durată, constatăm o repetare periodică de situaţii, cu inevitabila reluare, mereu şi mereu, a aceluiaşi tip de argumente. În anul 1943, a fost rîndul cerchiştilor să se lupte – după Maiorescu, după Lovinescu, după Blaga etc. – şi pentru autonomia reciprocă a domeniilor culturii, şi pentru valoarea estetică, şi pentru structura axiologică complexă a operei de artă.

7. Ardealul nu are critici literari, dar l-a dat pe Maiorescu „pentru întreaga cultură română, ca o expresie majoră şi deplină". Aşa că, din moment ce Lovinescu se întreabă, în *Titu Maiorescu şi posteritatea lui critică*, dacă şi cum va apărea „a 4-a generaţie maioresciană", „Acest mesagiu vrem să Vă arate că există în tineret [...] un curent de ţinută maioresciană, pentru care Domnia Voastră sunteţi un adevărat model de generaţie". Deci, semnatarii „Manifestului" se consideră pe ei (fapt pe care îl ştim din scrisoarea lui Radu Stanca către Cornel Regman cel aflat la cătănie) şi totodată îl persuadează pe Lovinescu să îi numească *a patra generaţie maioresciană*.

Ceea ce Lovinescu a şi făcut.

8. După ce elogiază cenaclul lovinescian „Sburătorul" ca fiind la fel de important precum acela al Junimii, după ce aduc un nou elogiu lui Lovinescu, care a dirijat o glorioasă literatură pusă în mişcare de „idealuri pur estetice" şi a avut, „sub pavăza diamantină a frumosului", exemplare „realizări", „Manifestul" declară „participarea noastră conştientă la spiritul contemporan". Deci tinerii semnatari se declară sincronişti, aşa cum destinatarul scrisorii lor, Lovinescu, teoretizase sincronismul şi sincronicitatea.

9. La fel, „Manifestul" refuză explicit autarhia pentru literatura română şi declară dorinţa de deschidere a literaturii noastre spre spiritualitatea europeană: „Scrisoarea aceasta vrea să mărturisească participarea noastră conştientă la spiritul contemporan, şi mai mult decît un omagiu ea este poate o prezenţă comună sub un simbol. Pentru noi, literatura română nu înseamnă un fenomen închis, petrecut într-o

52. Marta Petreu, *Cioran sau un trecut deocheat*, cap. „Filosofii paralele: Lovinescu şi Cioran".

ţărmurire autarhică, nu o contribuţie pitorească la etnografia europeană[53], ci o ramură tînără a spiritualităţii continentale, ramură străbătută de aceeaşi sevă şi încărcată de aceleaşi roade, chiar dacă pămîntul în care s-au împlîntat rădăcinile e altul"[54].

Semnatarii se declară aşadar europeni, aşa cum promoţii după promoţii de intelectuali transilvăneni s-au declarat; este adevărat, ei nu au precizat cu care anume „ramură" a spiritualităţii europene au afinitate – Europa putînd să însemne la acea dată şi Gide, şi Mussolini; şi Thomas Mann, şi Hitler. Sau, ca să luăm un exemplu strict autohton: la fel de europeni s-au declarat şi Cioran în 1936 cu *Schimbarea la faţă a României*, şi semnatarii „Manifestului" în 1943. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea începînd, pînă tîrziu în secolul XX, pe continentul european au existat, în adversitate, două Europe spiritual-politice; în perioada interbelică şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, au existat o Europă liberal-democratică şi una revoluţionar-totalitară, pe care eu am numit-o într-un studiu mai vechi „cea de-a doua Europă"[55]; dar, din refuzul sămănătorismului, neosămănătorismului, etnicismului şi etnografismului (al tradiţionalismului în bloc, deşi acesta nu este încă un indiciu suficient), şi mai ales din faptul că scrisoarea este adresată unui liberal, noi înţelegem că „Manifestul" avea în vedere Europa liberal-democratică.

Ideile din „Manifest", repet, nu sînt neapărat originale şi nici pentru prima oară enunţate, nici în cultura română, nici în Transilvania. Dar, pentru că la noi situaţiile istorice şi cultural-istorice se repetă, pentru că apar mereu instituţii şi instanţe, ca să le numesc aşa (cum ar fi: statul, partidele politice, biserica, părţi ale lumii culturale, curente culturale etc.), care vor să transforme părţi ale culturii (literatura, arta în general, filosofia, ştiinţa) în anexe subjugate propriilor interese şi unor valori proclamate ca supreme (valoarea morală, credinţa ortodoxă, interesul naţional, binele colectiv etc. etc.), se repetă şi argumentele de reacţie.

Acesta este pe scurt conţinutul „Manifestului". Sînt date nume de autori admiraţi sau măcar acceptaţi, conform criteriilor autorilor „Manifestului" – niciodată acela al lui Blaga. Astfel încît la prima vedere „Manifestul" de adeziune la Lovinescu pare a fi şi unul de tacită desprindere de Blaga. O declaraţie de independenţă faţă de profesorul lor.

---

53. Ce formulare cioraniană!
54. Am folosit textul „Manifestului" publicat la finele volumului I. Negoiţescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*.
55. Vezi Marta Petreu, *De la Junimea la Noica*, studiul „«Evreofili» şi «evreofagi». Şapte autori despre chestiunea evreiască".

Textul „Manifestului" nu este unul de o claritate „diamantină", ci tineresc, cam încărcat, cu multe formulări obscure, pe deasupra cu anumite gafe sau lacune pe care cerchiştii au încercat să le dreagă din mers, în următoarele lor ieşiri la rampă (una dintre gafe este omiterea numelor lui Blaga şi Rebreanu din lista de scriitori ardeleni importanţi).

Textul, aşa cum observă mulţi comentatori[56], nu este explicit politic; însă, fiind unul de direcţie, pe de o parte, de reacţie la aspecte ale realităţii culturale (inclusiv literare), pe de altă parte, a fost perceput politic. Pe deasupra, „Manifestul", cu preocuparea lui pentru o bună direcţie estetică, *alta* decît direcţiile existente în imediata actualitate culturală / literară, a fost lansat în condiţiile războiului mondial şi ale marilor amputări teritoriale suferite de România în anul 1940 – conjunctură istorică dezastruoasă, care a exacerbat patriotismul facil şi reacţiile de respingere a „Manifestului". El se ocupă de cultură în general, de literatură în special. Dar, prin simplul fapt că a proclamat dreptul culturii, respectiv al literaturii, la independenţă faţă de politică, are o componentă politică. Aşa cum observă un comentator, Andrei Bodiu, ca toate manifestele de la noi, şi cel cerchist a fost receptat politic[57], şi în momentul lansării lui, şi în timpul regimului socialist real românesc.

Reacţii la „Manifest". Se vorbeşte despre Blaga

În luna mai şi la începutul lunii iunie 1943, evenimenţial vorbind, au apărut, pe rînd, „O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului Literar din Sibiu", în 13 mai 1943, în ziarul *Viaţa* – adică „Manifestul" cerchiştilor. Cînd a fost publicat acest text fundamental, Lovinescu se afla internat în sanatoriul doctorului Lupu. A urmat „Răspunsul d-lui E. Lovinescu la Scrisoarea Cercului literar din Sibiu", scris în sanatoriu, apărut în 27 mai 1943, în *Viaţa*. Cum am arătat deja, criticul numeşte textul tinerilor sibieni „manifest", şi aşa i-a rămas numele. În plus, la provocarea lor, cum că ei ar fi a patra generaţie maioresciană pe care

56. Petru Poantă, *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul originar*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997, p. 9. La fel, mai multe studii, de pildă acela al lui Andrei Bodiu, cel al lui Caius Dobrescu ş.a., ridică chestiunea caracterului politic sau apolitic al „Manifestului"; vezi volumul Sanda Cordoş (coordonator), *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2009.

57. Andrei Bodiu, „A gîndi altfel, a gîndi împotrivă", în Sanda Cordoş (coordonator), *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, pp. 72-75.

criticul o caută, acesta îi învesteşte drept ceea ce susţineau ei că sînt, a patra generaţie descinsă din Maiorescu:

> „Să fiţi oare dv. elementele tinere, din care se va selecta a patra generaţie postmaioresciană de apărători ai autonomiei esteticului? Cum vă răspund dintr-un sanatoriu, ochii mei s-ar închide bucuroşi peste aceste zori fericite"[58].

În 30 mai, apare în *Vremea* comentariul lui Pompiliu Constantinescu la „scrisoarea" publică a tinerilor din Sibiu, intitulat „O nouă imagine a Ardealului creator"[59]. Cronicarul oficial al revistei *Vremea* porneşte domol, dinspre context spre fenomenul pe care urmează să îl comenteze: „În această perioadă de tranziţie a literaturii noastre, premergătoare epocii de pace, oricîte creaţii importante ar apărea totuşi, este foarte interesant de urmărit toate acele discuţii principiale, care îi prefigurează un nou stadiu de îndrumare. / Polemica şi studiile în jurul lui Maiorescu şi al spiritului maiorescian formează încă de pe acum un capitol esenţial şi indică precis unele orientări, după ce apele agitate ale istoriei se vor potoli. / Maiorescienii şi anti-maiorescienii, din diferite generaţii, au participat la un «tornoi», ale cărui ecouri nu s-au stins şi nu se vor stinge, probabil, multă vreme. / Din această fertilă agitaţie, a trecut neobservată scrisoarea-manifest, adresată d-lui E. Lovinescu de «Cercul Literar din Sibiu» şi publicată în ziarul *Viaţa*, de joi 13 mai, sub titlul Ardealul estetic".

Scrisoarea-manifest, spune el, are o dublă semnificaţie, „deschide larg porţile penetraţiei lovinesciene dincolo de Carpaţi" şi, în al doilea rînd, arată „orientarea tinerilor ardeleni, în creaţia literară". Apoi criticul completează şi corectează conţinutul manifestului cerchist, arătînd că „Ardealul, fără să fi făcut o profesie de credinţă întru estetism, adică întru creaţie şi valoare universale, fiindcă acesta este sensul maiorescianismului, în generaţiile lui succesive, a rupt totuşi mai devreme cu etnografia şi sămănătorismul", şi anume, prin „imaginea literară întruchipată de Rebreanu şi mai ales de Lucian Blaga".

Pompiliu Constantinescu cunoştea în amănunt opera lui Blaga, o comentase de mai multe ori, iar acum o elogiază pe larg, ostentativ chiar. El nu uită să amintească faptul că pe Blaga „sectarismul ortodoxist îl socoate, de cîtva timp, drept duşmanul cel mai primejdios

58. E. Lovinescu, „Răspunsul d-lui E. Lovinescu la scrisoarea deschisă a «Cercului Literar» din Sibiu", 27 mai 1943, în Idem, *Scrieri*, 3, *Aquaforte*, p. 418.
59. Pompiliu Constantinescu, „O nouă imagine a Ardealului creator", în *Vremea*, 30 mai 1943, p. 9.

al spiritualităţii naţionale, pe care vrea s-o monopolizeze"; şi precizează că

„Lucian Blaga rupe definitiv cu sămănătorismul şi neosămănătorismul, prin toată opera lui; conceptul său despre stil depăşeşte limitatul «specific naţional», care confunda etnograficul şi creaţia majoră, planul filosofiei culturii transcende dogmatismul ingrat al curentelor istorice perimate şi apărate cu gelozie oarbă de teoreticieni fără perspectivă".

Mai spune că „Poziţia ideologică a lui Blaga, ca şi opera lui literară, împacă estetismul cu spiritul etnic, împacă particularismul românesc cu universalismul; din culturalism păşeşte în creaţie, din regionalism în integritatea spiritualităţii naţionale". Aşa că Pompiliu Constantinescu este categoric: „fără acţiunea lui Blaga, localismul ardelean n-ar fi putut să-şi asimileze estetismul" pentru care în mod entuziast pledează tinerii intelectuali formaţi la Universitatea clujeană refugiată la Sibiu. Concluzia sa este:

„Moldoveanul E. Lovinescu şi ardeleanul Lucian Blaga – dau Transilvaniei tinere sensul major al creaţiei româneşti, proiectată din local în universal"[60].

E. Lovinescu (căruia prietenii îi aduceau revistele încă din tipografie, uneori chiar şi manuscrisele despre care credeau că l-ar putea interesa) a citit textul cronicarului de la *Vremea* cu două zile înainte de apariţia revistei în chioşcuri şi a notat în agendele sale: „Bun articol"[61]. Dar în a doua instanţă, a notat într-o paranteză cu sesizabilă decepţie:

„(Blaga vede în articolul lui Pompiliu C. că trebuiau să înceapă cu el, nu cu mine!!)"[62].

*

Manifestul cerchiştilor a fost lansat în plin război mondial, în condiţiile în care România suferise amputări teritoriale, aceea a Transilvaniei fiind cea mai usturătoare. Aşa că, de fapt, nu este de mirare că la adresa lui au apărut, imediat, critici violente, unele de-a dreptul insultătoare. Iar faptul că scrisoarea cerchistă acuză Ardealul ca patrie a sămănătorismului, unde acest curent ar fi mai grav decît în oricare altă parte a României, nu a fost de natură să îmbuneze receptarea.

60. *Ibidem*.
61. E. Lovinescu, însemnare din 28 mai 1943, în Idem, *Sburătorul. Agende literare*, VI, p. 301.
62. E. Lovinescu, însemnare din 29 mai 1943, în *Ibidem*, p. 302.

Una dintre reacţiile semnificative a fost a lui N. Georgescu-Cocoş, în trecut armă de atac a lui Nicolae Iorga. Sensibilizat de articolul lui Pompiliu Constantinescu, cu care polemizează, a apăsat şi el pe responsabilitatea lui Blaga în naşterea ideologiei estetice cerchiste:

„Dar iată: într-o zi, într-un ziar, d. Eugen Lovinescu, critic cult, asiduu şi sburătorist trimete «Grupului» sibian afectuoasele d-sale mulţumiri. Nefericitul autor al «Bălăucei» şi al nu mai puţin penibilului roman «Mite»... e satisfăcut la culme. De ce? Pentru că Cercul Literar din Sibiu cu tinerii lui, s-a declarat categoric: Vor fi, în operele lor, estetici. Vor lupta eroic, la nevoie, ca să scuture orice «sgură» de pe fenomenul artistic. După junii noştri ardeleni scriitori – «fenomenul» literar nu trebuie încărcat cu... semănătorism, naţionalism şi alte poveri de-astea. Ele ar ofensa creaţia junǎ ardeleană, literatura tinerilor din Sibiu. Ei o voiesc estetică, riguros estetică, şi deci maioresciană. «Localismul» ardelean, regionalismul estetic e sub semnul d-lui Blaga, care a rupt definitiv cu Goga şi Slavici, cu Şt.O. Iosif şi Chendi, Beldiceanu şi Bogdan-Duică şi atîţia alţii. A rupt-o genialul *Spaţiului mioritic,* o rup vehement şi tinerii de la Cercul literar de acolo. Ce să caute tinerii învăţăcei lîngă Goga şi «sectarismul» ortodoxist? Ei sunt pentru arta pură, fără «tendinţe»"[63].

Şi imediat, Georgescu-Cocoş a adăugat, sarcastic: „D. Pompiliu Constantinescu, criticul care de mult înoată ca şi d. Lovinescu în apele tulburi ale estetismului iudaizant şi cosmopolit, se declară şi d-sa – mai bine ca noi – pentru fenomenul creativist universalist" şi aduce „elogii torenţiale" pentru „adolescenţii" de la Sibiu. El este „radios: localismul ardelean fără acţiunea dlui Blaga «n-ar fi putut să-şi asimileze estetismul»". Georgescu-Cocoş mizează că „sănătosul bun-simţ ardelenesc" va respinge influenţa „magistrilor lunatici sau iudaizanţi", adică a lui Lovinescu şi Pompiliu Constantinescu, pentru că estetica de acest fel se confundă „cu anarhismul şi cu scabrosul, cu romanul scîrnav şi cu poema infecţioasă"[64].

A fost, cum se vede, o predicţie eronată.

*

În timp ce presa din Bucureşti şi din Transilvania publica articole polemice la adresa „esteţilor din Ardeal", Victor Iancu, asistent universitar la Sibiu şi semnatar al „Manifestului", a publicat în *Timpul* din 19 şi 20 iunie 1943 un amplu articol, „În chestiunea noii mişcări

63. N. Georgescu-Cocoş, „Manifestul «estetic». «Grupul literar din Sibiu» – şi comunismul «estetic». În jurul unei rătăciri şi a eroilor ei", în *Neamul nostru*, anul I, nr. 14, joi, 3 iun. 1943, p. 6; textul nu este semnat.
64. *Ibidem.*

estetice din Ardeal. Ce este Cercul Literar din Sibiu?", în care a reconstituit istoria mişcării şi a numit două personalităţi lipsă din „Manifest":

> „Literatura românească din Ardeal a suferit continuu de un exces de tendenţionism care a împiedicat-o în atîtea rînduri să se închege în creaţiuni majore, chiar şi în cazurile cînd creatorii ar fi îndeplinit personal condiţiile unor asemenea exigenţe. De-abia anii de după război aduc primele semne fericite ale unei emancipări, prin apariţia puternicei epopei a lui Liviu Rebreanu, care este romanul *Ion*, precum şi prin factura neaşteptată a creaţiei literare a lui Lucian Blaga, teoreticianul de mai tîrziu al «culturii majore»"[65].

După această precizare semnificativă, numeşte cîteva reviste (*Symposion*, *Abecedar*, *Curţile dorului*, *Ţară nouă*) de bună calitate estetic-intelectuală, care de asemenea au pregătit în Transilvania mutaţia cerchistă, apoi îi prezintă pe fiecare dintre tinerii semnatari; şi, întrucît Lovinescu şi unii comentatori din presă credeau că el, Victor Iancu, ar fi autorul „Manifestului", precizează public că această onoare îi revine lui I. Negoiţescu, „fenomenul cel mai interesant al cercului întreg"[66].

Iar în 24 iunie 1943, Lovinescu a publicat una dintre „Planetele" sale, despre I. Negoiţescu[67]. Mai trebuie adăugat că, pentru perioada cuprinsă între 27 mai şi 12 iulie 1943, agenda lui Lovinescu înregistrează un du-te-vino accelerat între Sibiu şi casa criticului, cerchiştii îi scriu, îi telefonează, se prezintă la el individual sau în grup, el le dă din proprie iniţiativă sau la cerere cărţi cu autograf, uneori îi mai şi refuză, notînd la unele proiecte de-ale lor, cu scepticismul său funciar şi cu buna cunoaştere a lumii bucureştene extrem-contemporane, „Au înnebunit"[68].

Nu putem şti dacă tinerii ardeleni şi-au dat sau nu seama că Lovinescu era foarte bolnav şi că-şi trăia, fericit de a-şi fi descoperit continuatori, ultimele săptămîni; probabil că ştiau, deoarece cîţiva cerchişti erau în legătură personală cu „sburătorista" Ioana Postelnicu, aflată în strînse relaţii cu marele critic; în acelaşi timp, e posibil să nu fi ştiut, căci nimeni nu se aştepta – Lovinescu însuşi, nu – ca sfîrşitul lui să vină atît de repede. Dacă ne luăm după cererea lor din 14 iunie, că vor o şezătoare la Teatrul Naţional, probabil că nu-şi dădeau seama ce puţin

65. Victor Iancu, „În chestiunea noii mişcări estetice din Ardeal. Ce este Cercul literar din Sibiu?", în *Timpul*, anul VII, nr. 2192 şi 2193, 19 şi 20 iun. 1943, *apud* notele Gabrielei Omăt, în E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, VI, pp. 595-599.
66. *Ibidem*.
67. E. Lovinescu, „Planetă de scriitor tînăr", în *Timpul*, 24 iun. 1943, în Idem, *Scrieri*, 3, *Aquaforte*, pp. 419-422.
68. E. Lovinescu, însemnare din 16 iun. 1943, în Idem, *Sburătorul. Agende literare*, VI, p. 314.

timp mai are acesta. Oricum, în loc să apară, cum şi-au dorit, la o şezătoare pe scena Naţionalului bucureştean, patronaţi de E. Lovinescu, au făcut „Şedinţa ardeleană"[69] la acesta acasă, în data de 27 iunie 1943: practic, ultimul cenaclu Sburătorul. La lectură au participat, probabil, Negoiţescu, Stanca, Doinaş, Stoichiţă, Sîrbu, Oana, Drumaru, sosiţi în Bucureşti cu o zi înainte; oricum, în seara zilei de 27 iunie, amfitrionul a citit numeroşilor oaspeţi aflaţi în casa lui poeme de Doinaş şi Stanca. Ultima vizită la Lovinescu a vreunui cerchist a fost în data de 11 iulie 1943: „Radu Stanca – pleacă la Sibiu", a notat, cu laconismul lui obişnuit, Lovinescu.

Iar ultima însemnare din agendele marelui critic, din ziua de luni, 12 iulie, anunţa o puncţie pentru miercuri. Însă intervenţia medicală nu a mai avut loc, moartea, pe care o invocase franciscan drept „mult-aşteptatul Crainic izbăvitor, care-l dezleagă pe om de cazna lui"[70], venise pînă la urmă. Dicţionarele dau ca dată a morţii ziua de 16 iulie 1943; editoarea Gabriela Omăt dă ca dată a sfîrşitului „miercuri 15 iulie", ceea ce este imposibil : ori a fost *miercuri, 14 iulie*, ori a fost *joi, 15 iulie*, nu ştiu.

*

Începînd cu iunie 1943 şi pînă foarte tîrziu, I. Negoiţescu a pomenit „Manifestul", actualizîndu-i mereu semnificaţia şi atribuindu-i sensuri *explicite* care în formulările din text erau numai implicite.

E drept, lipsa de precizie a acestui text tineresc şi, în plus, reacţiile insultătoare ale presei naţionalist-antisemite fac plauzibilă o asemenea „actualizare" a semnificaţiei scrisorii tinerilor scriitori. Venite din aripa naţionalist-antisemită a presei româneşti, atacurile polemice (acela al lui N. Georgescu-Cocoş, ameninţător încă din titlu, întrucît îi acuza de „comunism estetic") l-au îndreptăţit pe I. Negoiţescu să susţină, mai tîrziu, că „Manifestul" a fost îndreptat contra extremismului şi rasismului.

Astfel, în „Curente noi în poezia din Ardeal" (11 iulie 1943)[71], text care i-a fost citit în manuscris de Lovinescu[72], I. Negoiţescu a adăugat

69. E. Lovinescu, însemnare din 27 iun. 1943, în *Ibidem*, p. 319.
70. E. Lovinescu, „Schiţă biobibliografică", semnată „Anonymus Notarius", 1942, în Idem, *Confesiunile unui critic*, antologie şi studiu introductiv de Ion Simuţ, Bucureşti, Institutul Cultural Român, p. 501.
71. I. Negoiţescu, „Curente noi în poezia din Ardeal", în *Vremea*, nr. 706, 11 iulie 1943, în Idem, *Scriitori moderni*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966, pp. 369-379.
72. „Articolul lui e excelent, *Direcţia nouă*!!", a notat criticul în 25 iunie 1943; în E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, VI, p. 318.

numele unor poeţi transilvăneni importanţi, uitaţi cu ocazia „Manifestului". Apoi, în „Perspective" (ianuarie 1945), text programatic al *Revistei Cercului Literar*, atribuit lui I. Negoiţescu, dar cel mai probabil scris în mod colectiv, se spune că „Tendinţa de pînă acum a Cercului Literar a fost de a sprijini îndeosebi o literatură constructivă, limpezită de sgurele extremiste"[73]. În numărul pe martie 1945 al *Revistei Cercului Literar*, în articolul „Mişcarea de rezistenţă de la Sibiu"[74], tînărul critic susţine că „Manifestul" „cutezase să ceară libertate pentru spirit şi să proclame, printre altele, absurditatea etnicismului rasial, atît de la modă atunci"; iar dacă prima parte a afirmaţiei poate fi verificată în text, partea a doua, numai indirect. Oricum, datorită trecutului politic legionar al lui Negoiţescu, care nu era un secret, poate şi al altora din Cerc, cum ar fi Ovidiu Cotruş, afirmaţiile lui Negoiţescu au provocat reacţia polemică a lui D.D. Roşca, în revista *Luceafărul*.

În 1966, republicîndu-şi articolul „Curente noi în poezia din Ardeal" (1943) în volumul *Scriitori moderni*, criticul a făcut următoarea notă de subsol, din nou de actualizare a semnificaţiei „Manifestului": „Poziţia estetică şi atitudinea faţă de sămănătorism, din acest studiu, trebuie privite prin prisma protestului faţă de literatura oficială, fascist-sămănătoristă, din anii războiului. (Notă 1966)"[75]. Iar în 1977, în „Scrisoare către Paul Goma", a reamintit că „în mai 1943, am semnat, împreună cu prietenii mei de condei, Manifestul Cercului Literar din Sibiu, manifest care şi-a avut partea sa de contribuţie la demobilizarea ideologiei fasciste în cultură"[76].

Acelaşi lucru îl acreditează I. Negoiţescu şi în interviul pe care i l-a acordat doamnei Anneli Ute Gabanyi, în 1983, în ziarul german *Die Welt*: astfel, şapoul interviului spune că „În 1943, [I. Negoiţescu] a protestat împotriva abuzurilor fasciste", iar interlocutoarea sa îl întreabă: „Dumneavoastră, care în 1943 aţi fost autorul unui manifest literar prin care aţi protestat împotriva culturii fasciste (drept care aţi fost calificat în presa română de extremă dreaptă de atunci «vîndut jidanilor»)..."[77]. La fel, un text de prezentare a literaturii române, scris de I. Negoiţescu în 1947 şi rămas pînă de curînd necunoscut, spune

73. „Perspectivă", nesemnat, în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 1, ian. 1945, pp. 4-5.
74. I. Negoiţescu, „Mişcarea de rezistenţă de la Sibiu", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 3, mart. 1945, p. 78.
75. Idem, *Scriitori moderni*, p. 369.
76. Idem, „Scrisoare către Paul Goma", martie 1977, în Idem, *În cunoştinţă de cauză*, p. 15.
77. I. Negoiţescu, Anneli Ute Gabanyi, „Heimatlos geworden im eigenen Land", în *Die Welt*, 18 aug. 1983, publicat în original în *Apostrof*, anul XXXII, nr. 2, febr. 2021, rubrica „Dosar", pp. 18-20.

despre „Manifest": „un grup de tineri de la Sibiu au denunţat literatura dirijată şi rasială, patriotardă şi propagandistică, susţinînd primatul valorilor spiritului"[78].

Toate aceste interpretări sau reinterpretări ale „Manifestului" au, în anumite limite, o doză de adevăr, dar numai indirect, căci în „Manifest" nu există aserţiuni *explicit* antiextremiste şi antifasciste. Însă *în 1943 nici nu ar fi putut să existe declaraţii explicit antifasciste*, pentru că nu ar fi trecut de cenzură. Este foarte probabil că, în faza de pregătire a „Manifestului", autorii lui morali au discutat şi problemele rasismului, antisemitismului şi extremismului din presa contemporană lor, dar le-au atacat numai pieziş, prin criticarea sămănătorismului gîndirist, de exemplu, pentru că numai aşa ceva avea şansa să fie publicat.

Blaga şi „Manifestul"

Cîteva documente din epocă şi unele rememorări tîrzii consemnează, din păcate fără amănunte lămuritoare, că Blaga s-a simţit atins de lansarea „Manifestului". Rezumînd în scris pentru Regman reacţiile la „Manifest", Doinaş dă, chiar în primăvara anului 1943, o informaţie preţioasă:

> „Ştii, sunt mîrşăvii grozave, din partea unor oameni care se pretind cineva. Nu ţi-i pot înşira aici. Deocamdată am izbutit să imobilizăm oarecum favorabil «Saeculum» şi «Transilvania» care la început ne erau ostile. Totul din cauză că nu puteam menaja susceptibilităţile tuturor zeilor, şi totuşi să nu ne trădăm credinţele. Dar am purces, ulterior, la o serie de manevre diplomatice"[79].

Unul dintre „zeii" nemenajaţi a fost Blaga. Însă, din moment ce *Saeculum*, revista lui, nu a publicat nici un rînd contra „Manifestului", înseamnă că cerchiştii s-au mişcat repede şi l-au îmbunat cumva, iar el, la rîndul lui, s-a lăsat foarte uşor îmbunat, nu numai pentru că ţinea la ei, ci şi pentru că, aşa cum a declarat în mod repetat, credea în dreptul la libertate al creatorilor. De altfel, nu ar fi fost interesant pentru cultura română ca studenţii lui să fie epigonii lui, este mult

78. I. Negoiţescu, „Despre mersul cel mai actual al literaturii române. Un document inedit din 1943", prefaţat şi publicat de Ştefăniţă Regman, în *România literară*, anul LIII, nr. 6, 5 febr. 2021, pp. 16-17.
79. Doinaş, scrisoare către Regman, 26 mai 1943, în Regman, *De la „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, pp. 95-96.

mai interesant şi valoros că de la cursurile lui Blaga au ieşit „cerchişti", adică personalităţi creatoare independente, originale, chiar dacă ei, din cauza conjuncturii comunist-totalitare, s-au realizat incomplet.

După cum spunea mai tîrziu Negoiţescu, „mulţi dintre noi (R. Stanca, Doinaş, Balotă, eu şi alţii) ne-am înscris la Filosofie nu pentru că am fi avut vreo vocaţie filosofică deosebită, ci numai din cauza prestigiului extraordinar (fascinaţie!) al lui Blaga"[80]. Regman adăuga, în acelaşi sens: „Cum se ştie, Lucian Blaga a fost personalitatea cea mai proeminentă a Universităţii clujene. Datorită prestigiului său, în anii sibieni ne-a fost dat să-l avem mai mult decît profesor, şi anume călăuzitor şi model chiar de la prima noastră ieşire în literatură prin revista proprie"[81]. Într-o convorbire a sa din 1999 cu Farkas Jenő, Cornel Regman a admis că „O oarecare distanţare a intervenit totuşi faţă de îndrumătorul nostru, odată cu publicarea *Manifestului* Cercului – scrisoarea de omagiere trimisă lui E. Lovinescu"[82], apoi adaugă: „Simţeam însă că elanul nostru şi setea de afirmare prin creaţie îl bucură"[83].

Chiar atunci, în epocă, prea marea apropiere de Blaga i-a făcut pe tinerii cerchişti, care de altfel se voiau scriitori, nu filosofi, să nu-l mai vadă la adevărata lui dimensiune; sau, dacă totuşi l-au văzut, să se îngrijoreze şi să se îngrijească să nu devină blagieni, după cum recunoaşte Negoiţescu într-o rememorare tîrzie:

> „pentru Blaga am avut cu toţii (vorbesc de Radu, de mine şi de prietenii noştri «sibieni») un cult, dar apropierea zilnică de el, atîţia ani, la Sibiu şi la Cluj, a creat acele rezerve care adesea vin din instinctul de independenţă, din teama de a nu fi «blagieni»"[84].

Nu au devenit, firește. Însă simpla prezenţă lîngă un creator de-o asemenea talie iradiază şi modifică substanţa sau celula gînditoare a celorlalţi. Ideile şi marele elan creator ale profesorului lor s-au impregnat în felul lor de a-şi gîndi gîndurile proprii. Iar ceva din aerul literaturii blagiene a trecut totuşi la aceşti îndărătnici urmaşi, după cum admite, tîrziu şi cu zgîrcenie, Cornel Regman: „Ulterior, pe măsura îmbogăţirii creaţiilor, am putut detecta şi anumite apropieri

80. I. Negoiţescu, scrisoare către Farkas Jenő, München, 26 oct. 1989, în Farkas Jenő, *Cvadratura Cercului. În dialog cu patru cerchişti*, cu o prefaţă de Marta Petreu, Bucureşti, Muzeul Naţional al Literaturii Române, 2014, p. 107.
81. Regman intervievat de Farkas Jenő, 1999, în *Ibidem*, p. 86.
82. *Ibidem*.
83. *Ibidem*, pp. 86-87.
84. Negoiţescu, Stanca, *Un roman epistolar*, p. VII.

ale cerchiştilor de ordin stilistic, în unele piese ale lui Radu Stanca şi I.D. Sîrbu, cum şi în eseistică la aceiaşi şi la Ştefan Aug. Doinaş şi Ovidiu Cotruş"[85].

Radu Stanca încearcă să echilibreze lucrurile

După ce „Manifestul Cercului Literar", cum a fost numit ulterior, a stabilit obiectivele de natură estetică ale grupării, în zarva polemică creată (a cărei reconstituire detaliată nu intră în intenţiile acestui studiu[86]), nu s-a băgat de seamă că unul dintre textele lui Radu Stanca, publicat în toamna anului 1943, reprezintă o participare la dezbaterea despre „Manifest". Mai mult, o corecţie.

Şi anume, în articolul „De la stilul istoric la stilul filosofic"[87], publicat chiar în revista lui Blaga, în *Saeculum* (numărul pe noiembrie-decembrie 1943), tînărul lider al Cercului a îndreptat discret şi diplomatic gafa lor de a fi adresat scrisoarea numai lui E. Lovinescu, fără să sufle o vorbă despre Blaga. Desigur, împrejurările în care a fost lansat „Manifestul", cînd E. Lovinescu era grav bolnav şi mai avea foarte puţin timp, îi scuză într-o anumită măsură pe cerchişti că nu l-au pus în situaţia de a împărţi omagiul lor cu Blaga. Mai ales că Filosoful şi Criticul erau în mod reciproc distanţi. În plus, obiectivul tinerilor autori era să pătrundă pe arena literară bucureşteană, respectiv naţională, aşa că adresarea către Lovinescu era mijlocul cel mai potrivit – ca să nu mai spun că, în 1943, steaua lui Blaga era de ani de zile, datorită ortodoxiştilor şi filosofilor de modă veche, în cădere. Cu toate acestea, gafa morală şi intelectuală faţă de Blaga tot gafă rămîne, şi le fusese semnalată, elegant, de Pompiliu Constantinescu.

În condiţiile create, Radu Stanca a recunoscut explicit ceea ce era evident şi în „Manifest", căci redactat într-un amestec de concepte şi idei, unele blagiene, altele lovinesciene: faptul că, pentru cerchişti, Blaga este personalitatea care i-a format. În „De la stilul istoric la stilul filosofic", Radu Stanca a reluat cîteva din cele mai importante idei ale „Manifestului" şi le-a enunţat expozitiv, iar nu polemic şi

85. Regman intervievat de Farkas Jenő, 1999, în Farkas Jenő, *Cvadratura Cercului*, pp. 86-87.

86. Dosarul reacţiilor pro şi contra „Manifest" a fost detaliat reconstituit de Gabriela Omăt în notele la volumul E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, VI. Nu este scopul acestui studiu să repet ceea ce excepţional documentat a stabilit editoarea.

87. Radu Stanca, „De la stilul istoric la stilul filosofic", în *Saeculum*, anul I, nr. 6, nov.-dec. 1943; republicat în Idem, *Aquarium*, pp. 73-76.

imperativ. Titlul îl omagiază direct pe Blaga, căci vorbeşte despre „stil", temă la care autorul român a adus o contribuţie filosofică[88] originală şi constantă prin eseistica, apoi prin filosofia sa sistemică. Radu Stanca mai scrisese despre opera blagiană[89] şi observase, în recenziile sale, rolul de fundament explicativ pe care îl acordă filosoful conceptelor de *stil / factori stilistici*, ca elemente inconştiente bazale şi modelatoare pentru toate creaţiile umane dintr-un areal spaţio-temporal. Cronologic vorbind, după Noica, Radu Stanca a fost, cred eu, al doilea foarte bun comentator al *filosofiei* lui Blaga.

Privind panoramic cultura românească, în acest text Radu Stanca observă că ea s-a născut sub zodia stilului istoric, însă acum se schimbă, trece la alt stil, sintetic sau filosofic. El descrie „tînăra noastră cultură" (expresie prezentă şi-n „Manifestul" scris de I. Negoiţescu, mic indiciu al colaborării lor la elaborarea textului) care s-a născut sub zodia istoricismului, îl invocă, la fel ca „Manifestul", pe Maiorescu, cu încercarea lui de diferenţiere / disociere a valorilor. În plus faţă de „Manifest", mai dă un exemplu de încercare de-a sălta de la istoric la filosofic, şi anume Şcoala Ardeleană. Spre deosebire de „Manifest", care *cere* să se producă „disocierea" (autonomizarea) valorilor, Radu Stanca spune că disocierea valorilor şi trecerea la un stil mai înalt, filosofic, *sînt un proces în curs*, au început deja să se manifeste, *ca dovadă, operele lui Blaga şi Lovinescu*:

> „dacă am vrea să fixăm cîteva nume cu deosebită contribuţie pentru accelerarea acestei treceri, am reţine în primul rînd numele lui Lucian Blaga şi E. Lovinescu, care, pe planuri diferite, au vestit luminos noul zbor al spiritului românesc"[90].

La începutul anului 1944, tînărul autor a scris din nou despre profesorul său, eseul „Stilistica – o nouă disciplină a filosofiei?"; aici, printr-o analiză comparatistă, a pus în paralel „noologia abisală" a lui Blaga cu psihologia analitică a lui Jung şi cu morfologia culturii a lui Spengler, arătînd contribuţia originală a autorului român la *filosofia continentală* a culturii:

> „Prin teoria sa despre stil, «noologia abisală» (L. Blaga), valorificînd unele rezultate ale morfologiei cît şi ale psihologiei abisale şi depăşindu-le prin examenul «spiritului inconştient», fixează în întreaga sa

88. Vezi Blaga, *Filosofia stilului*, 1924; *Orizont şi stil*, 1935.
89. Radu Stanca, „Lucian Blaga: Despre gîndirea magică", în *Transilvania*, nr. 5-6, iul.-aug. 1941; Idem, „Lucian Blaga: Religie şi spirit", în *Transilvania*, anul 73, nr. 5, mai 1942; republicate în Idem, *Aquarium*, pp. 11-24.
90. Radu Stanca, „De la stilul istoric la stilul filosofic", 1943, în Idem, *Aquarium*, p. 76.

amploare atît explicaţia stilului, cît şi imaginea sa bogată. Teoria despre stil a noologiei abisale aruncă pe urmă de pe temeliile acestui termen şi o serie de perspective a căror panoramă se deschide de-a dreptul în metafizică. Ar fi, deci, greşit să se creadă că noologia abisală ar fi în fond numai o sinteză între morfologia culturii şi psihologia abisală. Dacă cele din urmă sunt în ultima instanţă perspective aruncate asupra unui fenomen, noologia abisală este, în fond, aruncarea unui fenomen în perspectivă metafizică. [...] Noologia abisală devine întrucîtva o explicare a lumii şi vieţii prin mijlocirea acestui fenomen"[91].

La data cînd i-a apărut acest studiu, Radu Stanca era deja asistentul la catedră[92] al lui Blaga, el înlocuindu-l oficial, de la 1 ianuarie 1944, pe Zevedei Barbu, închis pentru comunism.

Blaga s-a lăsat aşadar foarte uşor împăcat de cerchişti şi, împreună cu Liviu Rusu, a fost considerat de ei ca „alături de noi"[93] în zarva publică creată de „Manifest". Nu-i vorbă, avea şi va avea în acest foarte greu an 1943 destule alte probleme, cu adevărat litigioase, unele mai vechi, altele mai noi, figura lui publică fiind, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, corodată intens din toate direcţiile, cu o hărnicie pur românească.

Şi după apariţia „Manifestului", cerchiştii, de la bun început colaboratori la *Saeculum*, au continuat să publice în revista lui Blaga pînă la dispariţia ei (ultimul număr a apărut în aprilie 1944, apoi Blaga n-a mai reuşit să obţină autorizaţia de publicare), aşa că în paginile frumoasei publicaţii de filosofie îi putem citi pe Victor Iancu, Radu Stanca, I. Negoiţescu, Ştefan Aug. Doinaş, Deliu Petroiu, Ion Oana, R. Stoichiţă, Ovidiu Drimba. Iar cînd cerchiştii şi-au făcut propriul cenaclu, Blaga a participat ca invitat la aceste întîlniri (sfîrşitul anului 1944, începutul anului 1945), însoţit uneori de Dorli[94]. El a colaborat şi la *Revista Cercului Literar*, e drept, o singură dată, cu aforisme[95] – însă nici *Revista Cercului* n-a avut o viaţă lungă.

91. Radu Stanca, „Stilistica – o nouă disciplină a filosofiei?", în *Saeculum*, anul II, nr. 1, ian.-febr. 1944, republicat în Idem, *Aquarium*, pp. 81-85.
92. Radu Stanca a devenit asistentul lui Blaga la 1 ianuarie 1944, cu un salariu de 18.000 de lei.
93. I. Negoiţescu, „Mişcarea de rezistenţă de la Sibiu", în *Revista Cercului Literar*, mart. 1945, p. 79.
94. Vezi *supra*, partea a IV-a, cap. III, „Un alibi pentru Blaga".
95. Blaga, „Discobolul", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 2, febr. 1945, pp. 44-48.

Estetica cerchistă. De la Victor Iancu la Radu Stanca

În scrisoarea-„Manifest", cerchiștii au „disociat" valoarea estetică în raport cu valoarea politică, etică şi etnică, asumîndu-şi în schimb, după modelul maiorescian şi lovinescian, idealuri „pur estetice". Din cauza asta, ei au fost numiți „esteții din Ardeal" – o etichetă atunci acuzatoare şi insultătoare, de care ei s-au străduit să scape, pentru că nu (mai) acoperea intențiile lor reale. Aşa cum au observat mai mulți exegeți[96], programul din „Manifest" a fost reafirmat aproape imediat, dar cu retuşări[97]. Astfel, în 1943, I. Negoițescu a publicat articolul „Curente noi în poezia din Ardeal"[98], socotit de E. Lovinescu „excelent"[99], în care discută poezia de la Budai-Deleanu la Blaga. Iar în 1945, odată cu apariția revistei proprii, programul a fost nuanțat în articolul programatic „Perspectivă", din primul număr al *Revistei Cercului Literar* (ianuarie 1945); nesemnat, atribuit lui I. Negoițescu, scris probabil în urma unei discuții colective, acest text precizează:

> „Opera de artă poate cuprinde şi alte valori decît cea estetică. Dacă însă pe aceasta n-o cuprinde, ea e nulă ca operă de artă"[100].

Ideea, absentă în „Manifest", pare a fi fost pusă în circulație în mica lume universitară şi artistică a Sibiului de către Victor Iancu, cu ocazia publicării în revista *Saeculum* a unor părți din teza lui de doctorat în estetică. Asistent universitar şi prieten cu cerchiștii, Victor Iancu şi-a dat doctoratul în estetică la Universitatea din München[101], cu teza „Sensul formei în estetică". El a adus din Germania, de la

96. Vezi Petru Poantă, *Cercul Literar de la Sibiu*; Sanda Cordoş (coordonator), *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*.
97. Cîteva dintre ideile susținute în ideologia cerchistă au fost vehiculate de mai mulți autori, şi înainte, şi după 13 mai 1943. Uneori se pot stabili prioritatea şi parcursul vreunei asemenea idei, alteori nu. Sau, poate: deocamdată, nu. Iar felul în care sînt susținute ideile din ceea ce Radu Stanca numea „ideologia cerchistă" sugerează că au fost discutate şi asumate drept *convingeri* de către mai mulți cerchişti, ceea ce relativizează problema priorității / paternității.
98. I. Negoițescu, „Curente noi în poezia din Ardeal", în *Vremea*, 11 iul. 1943, în Idem, *Scriitori moderni*, pp. 369-379.
99. E. Lovinescu, însemnare din 25 iunie 1943, în Idem, *Sburătorul. Agende literare*, VI, p. 318. Lovinescu l-a numit „Direcția nouă", iar Gabriela Omăt identifică acest articol drept „Curente noi în poezia din Ardeal", vezi nota la *Ibidem*, p. 606.
100. „Perspectivă", nesemnat, în *Revista Cercului Literar*, ian. 1945, p. 4.
101. Alexandru Ruja, „Victor Iancu şi Cercul de la Sibiu", în *România literară*, anul LII, nr. 27, 3 iul. 2020, pp. 18-19. Este meritul acestui autor de a fi readus în actualitate pe Victor Iancu, prin volumul *Cercul Literar de la Sibiu*

Universitatea din München, teoria axiologică a valorilor estetice susținută de esteticianul „Al. Pfänder – a cărui concepție axiologică a avut o puternică influență asupra orientării noastre filosofice"; cu precizarea că „Din păcate această concepție a profesorului münchenez n-a mai văzut lumina tiparului, el închizînd ochii înainte de a se fi putut îngriji de apariția axiologiei sale. Lucrările de filosofia valorii ale coelevului său Herbert Spiegelberg poartă însă toate pecetea gîndirii lui Pfänder. Noi am cunoscut-o din prelegerile și exercițiile sale seminariale, urmate ani îndelungați la Universitatea din München"[102]. La fel, se declară influențat de „Teoria contimporană a valorilor, în special cea desvoltată sub inspirația fenomenologiei realiste, susținută de un Max Scheler, Al. Pfänder, Moritz Geiger, Dietrich V. Hildebrand și Nicolai Hartmann"[103]. Într-unul din fragmentele de teză publicate în *Saeculum*, el scria, pe urmele esteticii germane:

> „opera de artă nu se reduce la o singură valoare estetică, ci cuprinde de obicei mai multe, putînd avea și straturi eterogene, cum sunt valorile morale sau de alt ordin, funcțiunile de cunoaștere, etc."; „Deși exclusivitatea estetică o caracterizează foarte rar – doar în anumite poezii lirice sau în compoziții de «muzică pură» – se constitue totdeauna sub semnul valorii estetice, ceea ce asigură și natura ei covîrșitor estetică"[104].

Iar în numărul întîi al *Revistei Cercului Literar*, în articolul „Actualitatea atitudinii estetice", relua ideea, cu explicații:

> „Oricît de desăvîrșit ar fi un obiect decorativ lucrat cu rafinament, nu se înalță la valoarea *Simfoniei a IX-a* a lui Beethoven sau la semnificația *Faust*-ului lui Goethe. Iată, astfel, cum însuși stadiul actual al esteticii, care în zilele noastre s-a constituit într-o filosofie a valorii, dezvelește insuficiența în artă a exclusivității estetice. / Aceasta însă nu implică și răsturnarea primatului estetic. Căci tot axiologia modernă ne-a demonstrat că fundamentarea valorii estetice pe alte valori, ca de pildă pe valoarea morală, religioasă, socială, etc., departe de a o anula, este adesea de natură s-o potențeze. Dacă *Faust* este considerat o atît de reprezentativă capodoperă literară a omenirii, aceasta se datorește fără îndoială și caracterului său larg antropologic. Marile creații ale lui Shakespeare trăiesc cu deosebire prin faptul că răsfrîng însușiri atît de profund și tipic umane. În ele vom descoperi, deci, și o serie de valori etice, nu numai estetice, care departe de a degrada caracterul artistic al acestor opere, le dau o vigoare și mai mare. Dacă însă toate aceste artistice însușiri nu ar fi redate cu forța specific artistică a

102. Victor Iancu, „Funcțiunea estetică a formei – Locul formei în realitatea estetică", în *Saeculum*, anul I, nr. 6, nov.-dec. 1943, p. 50.
103. *Ibidem*, p. 51.
104. *Ibidem*, p. 67.

autorilor din chestiune, deci fără participarea acelor înalte însuşiri estetice care sunt particulare unui Goethe şi Shakespeare, am putea avea de a face cu opere remarcabile, dar nu cu opere artistice"[105].

După ce a „corectat" gafa lor faţă de Blaga, în relativ scurt timp Radu Stanca a pus în discuţie idealurile „pur estetice" anunţate de „Manifest". În eseul „Resurecţia baladei"[106], publicat în numărul pe mai 1945 al *Revistei Cercului Literar*, liderul grupării, interesat de baladă, a schiţat foarte expresiv crezul lui estetic, care va deveni de referinţă pentru cerchişti; în fapt, a aplicat cîteva dintre ideile estetice expuse pe larg de Victor Iancu la situaţia concretă a baladei. El a pornit de la constatarea că „poezia pură" (Abatele Brémond etc.) a ajuns, datorită purificării şi purităţii ei, „seacă" de-a binelea:

„Invazia purismului în chiar poezia pură a secat, astfel, dintr-o dată toate isvoarele poeziei. Esenţele pure, căutate pînă atunci cu mijloace variate, au devenit, din esenţe, mijloace, astfel încît «purul» în poezie nu a mai reprezentat sîmburele ei imponderabil, ci coaja frustă ce nu mai ascundea, de fapt, nimic. Meşteşugul a surclasat invenţia. Poetul pur a devenit, de îndată ce a luat la cunoştinţă că e pur, «purist» – a transformat, prin urmare, o realitate în atitudine, într-o atitudine normativă. Descoperirile s-au schimbat la faţă şi, cu pretenţia de a fi prescripţiuni care uşurează sarcina poetului, au uşurat în mod simţitor încărcătura poeziei".

Poezia, argumentează convingător Radu Stanca, a fost „secătuită în mod extrem", încît a ajuns să ia „«purul» drept neant". Or, spune tînărul estetician, pe urmele lui Victor Iancu,

„ca orice operă de artă, şi ea se hrăneşte, cînd a ajuns pe planul major, dintr-un furaj axiologic copios"[107].

Şi anume, ea implică o „complexitate de semnificaţii", de pildă „semnificaţia mitică, magia eroică, religioasă, morală", iar „Intervenţia valorii etice sporeşte un conţinut estetic"; căci valorile nu sînt „impermeabile, ci comunică între ele, se condiţionează chiar".

Concluzia, enunţată lapidar şi memorabil, pe aceeaşi linie şi în aceiaşi termeni cu expunerea mai complicată şi pedantă a lui Victor Iancu, este că

„Exclusivitatea estetică nu duce la capodoperă"[108].

---

105. Victor Iancu, „Actualitatea atitudinii estetice", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 1, ian. 1945, p. 41.
106. Radu Stanca, „Resurecţia baladei", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 5, mai 1945, republicat în Idem, *Aquarium*, pp. 108-115.
107. Radu Stanca, „Resurecţia baladei", în Idem, *Aquarium*, pp. 108-109.
108. *Ibidem*, p. 109.

Ideea că în compoziţia obiectului de artă sînt atrase mai multe feluri de valori, că abia în felul acesta se creează forţa de seducţie a acestui obiect, este difuz prezentă şi într-un alt articol al lui Radu Stanca din primul număr al *Revistei Cercului Literar*, şi anume în graţioasa lui pledoarie pentru „artele minore"; aici, autorul explică diferenţa dintre arta majoră şi artele minore (cum ar veni, dintre o tragedie de Eschil şi arta grădinăritului) şi pledează pentru cercetarea celor minore, care exprimă tendinţa psihicului uman de a înfrumuseţa; „Deosebite foloase ar putea trage estetica de pe urma unei exploatări ştiinţifice a terenurilor artelor minore, căci aurul se poate extrage şi din pietricele risipite, nu numai din filoane"[109], scrie tînărul teoretician.

Şi, poate tocmai pentru că este o prezentare scurtă, directă şi mai simplă decît aceea a lui Victor Iancu, articolul „Resurecţia baladei" al lui Radu Stanca a fost reţinut ulterior drept teoria estetică a Cercului.

Teoria artei ca furaj axiologic complex nu reprezintă o părăsire a autonomiei esteticului, ci este pur şi simplu descrierea *conţinutului* obiectului de artă, a „încărcăturii", zice Stanca, pe care o are o operă. Ca urmare, valoarea estetică apare, *din punctul de vedere al statutului*, autonomă faţă de toate celelalte valori (deci nu poate fi subordonată altor scopuri, cum ar fi acelea etice, etnice, naţionale, politice, religioase, pedagogice, filosofice, ştiinţifice etc.), iar *din punctul de vedere al alcătuirii lăuntrice*, al conţinutului pe care îl are opera de artă, valoarea estetică stă alături şi împreună cu un „furaj axiologic copios", cu aluviunile amestecate ce vin dinspre celelalte valori, stă împreună cu cuantele venite din direcţia oricăror altor valori. Bogăţia acestui „furaj axiologic" este o condiţie pentru capodoperă, spune Stanca. Practic, într-un text de mică dimensiune şi cu mijloace foarte economicoase, el a conferit valorii estetice complexitatea pe care o are *psyche* a omului.

Cînd a scris „Resurecţia baladei", Radu Stanca era asistentul altui mare profesor al universităţii clujene, esteticianul Liviu Rusu, statut academic ce ne permite să-i presupunem o anumită competenţă de tip sistematic în estetică (lucru dovedit de altfel de lucrarea lui de licenţă, despre „citit"); în vremuri normale, probabil că ar fi rămas în universitate şi ar fi devenit un important estetician. Prin consideraţiile lui despre „furajul axiologic" din care este alcătuită „încărcătura" operei, liderul Cercului – el, iar nu Victor Iancu, deşi acesta adusese, din estetica germană, ideea – a dat direcţia „ideologiei cerchiste".

Preluat de la Radu Stanca, acest fel de a gîndi opera de artă a făcut carieră în interiorul grupului, apoi şi printre exegeţii mişcării.

109. Radu Stanca, „Mică introducere în cronica artelor minore", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 1, ian. 1945, republicat în Idem, *Aquarium*, p. 103.

Iar rolul deloc nesemnificativ al lui Victor Iancu în formularea esteticii Cercului, în deplină sincronie cu estetica germană, a fost cu timpul uitat, inclusiv de cerchişti. De pildă, Nicolae Balotă, un cerchist tîrziu şi atipic, a luat această concepţie estetică pe seama sa. Iată ce scrie el, anamorfozînd binişor istoria evoluţiei ideilor din interiorul Cercului Literar:

„Apropiindu-mă de cerchişti, ca unul mai tînăr decît ei, încă plin de ingenuitate, veneam cu o dispoziţie de a vedea într-înşii spirite chemate unor mari înfăptuiri în domeniul literelor şi artelor, dar şi suflete alese ce năzuiau să se înalţe. Găseam, în încrederea aceasta a mea, un temei pentru a susţine în faţa lor o teză ce părea contrară aceleia a autonomiei valorilor estetice, pentru care militaseră în scrisoarea manifest adresată de ei, în mai 1943, lui E. Lovinescu. Foarte curînd, după întîlnirea lor, în discuţiile pe care le purtam cu ei, pledam cu ardoare pentru o conjugare a valorilor estetice cu cele morale. Estetismului iniţial cerchist nu îi opuneam nicidecum un soi de moralism, ci o lărgire a sa axiologică, o implicare, în faptul creator artistic, a valorilor transestetice"[110].

Afirmaţia că ar fi văzut *atunci* în cerchişti „suflete alese ce năzuiau să se înalţe" îl caracterizează deplin pe foarte credinciosul Nicolae Balotă cel de la vîrsta senectuţii, însă mai puţin pe tinerii cerchişti din anii 1943-1945, cînd ei aveau abia peste douăzeci de ani. Afirmaţia lui Nicolae Balotă rămîne interesantă dar neprobată, deoarece nu am găsit dovezi pentru ea, căci nu s-a păstrat nici o urmă – vreun articol ori document oarecare, o scrisoare, o rememorare a vreunui cerchist etc. – a faptului că el ar fi fost acela care i-ar fi persuadat pe tinerii creatori să gîndească obiectul estetic ca aluviune a tuturor felurilor de valori.

În schimb, aşa cum am mai spus, extrasele din teza de doctorat a lui Victor Iancu, publicate începînd din 1943 în *Saeculum*, apoi articolul aceluiaşi, „Actualitatea atitudinii estetice", din numărul întîi al *Revistei Cercului Literar* (ianuarie 1945), plus articolul colectiv „Perspectivă" (ianuarie 1945, din *Revista Cercului Literar*), plus eseul despre artele minore şi cel intitulat „Resurecţia baladei" ale lui Stanca indică traseul ideii. Probabil că, după ce a fost enunţată, ideea complexităţii axiologice a artei a devenit un fel de bun teoretic comun în interiorul Cercului. Nedreptăţitul, în istoria asta de „contaminare" sau învăţare colectivă, pare deocamdată a fi mai vîrstnicul Victor Iancu, pierdut din vedere şi amintire după risipirea Cercului în patru vînturi, în aspre vremuri de teroare ideologică şi de o sărăcie atît de cruntă, încît pentru unii cerchişti era uneori o problemă să aibă bani pentru a timbra o scrisoare.

110. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, p. 476.

Travaliul cerchist de clarificare a esteticului se vede încă din primul număr al *Revistei Cercului Literar* (ianuarie 1945). Să mai observăm că în articolul „Perspectivă" (ianuarie 1945) cerchiştii *permit* furajul axiologic („Opera de artă *poate* să cuprindă şi alte valori"), în timp ce în „Resurecţia baladei" (mai 1945), Radu Stanca *îl postulează drept condiţie şi imperativ* ale capodoperei („Exclusivitatea estetică nu duce la capodoperă"). Iar termenii lui Stanca îi repetă pe cei ai lui Victor Iancu. Limpezirea concepţiei cerchiste despre artă s-a petrecut în paşi mici, dar alerţi.

În această fază se găsea teoria estetică a Cercului în vara-toamna anului 1945, cînd Universitatea clujeană s-a reîntors la matcă. După „despărţirea de Sibiu" şi risipirea cerchiştilor, evoluţia teoriei lor estetice şi a proiectelor cerchiste gîndite din start de Radu Stanca (o revistă, o mişcare, un teatru...) poate fi urmărită în schimbul de scrisori dintre Radu Stanca şi I. Negoiţescu, aflaţi într-o simbioză ideatică îndelungată şi rodnică.

Radu Stanca, şeful Cercului Literar. I. Negoiţescu şi euphorionismul

Începînd cu anul 1946, pe direcţia teoretică trasată de şeful Cercului, I. Negoiţescu va boteza acest fel de creaţie visată de cerchişti nu „furaj axiologic copios", cum i-a spus Radu Stanca, ci artă „euphorionistă". De asemenea, I. Negoiţescu va colecţiona cu neascuns entuziasm un bogat material factual care să se potrivească cu gîndul gîndit de Radu.

Iată faptele:

În 1946, cînd Radu Stanca se afla în continuare la Sibiu, iar I. Negoiţescu se întorsese la Cluj, acesta din urmă, pornind de la lecturile proprii (concret, corespondenţa dintre Goethe şi Schiller), a regîndit şi a apoi a formulat în termeni noi ceea ce Radu numise deja arta ca „furaj axiologic copios". Cu voioşia şi ebuliţia intelectuală care-i erau specifice, el i-a comunicat lui Radu: „Căci valoarea estetică de abia atunci îşi descoperă semnificaţiile multiple, cînd trăieşte în concubinaj cu alta. Iată de ce tragicul [...] nu există decît acolo unde există moralul"[111]. Or, „concubinajul" diverselor valori cu şi în valoarea estetică este chiar „furajul axiologic" enunţat (repet: pe urmele lui Victor Iancu) de Radu Stanca.

Peste cam o lună, în mai 1946, Negoiţescu îl descoperă în lecturile lui germane pe „Euphorion" şi i-l propune lui Radu Stanca, plin de

111. I. Negoiţescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 18 apr. 1946, în Negoiţescu, Stanca, *Un roman epistolar*, p. 28.

entuziasm, ca titlu[112] pentru viitoarea lor revistă – *Revista Cercului Literar* dispăruse, înghiţită de evenimentele politice, după numai opt numere. La început, Stanca a fost rezervat: „căutaţi mai bine unul [un titlu] nu prea sunător" [113]. Dar – bolnav aproape tot timpul, structură melancolică, din punct de vedere moral un om de o funciară modestie – a cedat în faţa insistenţelor mult mai vitalului şi exuberantului său prieten I. Negoiţescu.

Euphorion, cum se ştie, fiul Elenei din Troia şi al lui Faust, este personajul lui Goethe din partea a doua, cu totul liberă, din *Faust*; destinul acestui fiu al unei umbre şi al unui simbol a fost, în bună parte, inspirat din soarta lordului Byron: copilul Euphorion se spulberă-n vînt. E destul de uimitor că Negoiţescu a ales pentru un proiect al lor de viitor un asemenea simbol, foarte complex, e adevărat, dar care sfîrşeşte în dezastru, în nefiinţă; sensibil cum era la *imagini* – după cum ne putem da seama din minuţiozitatea cu care comentează fotografia lui Lovinescu de pe coperta unei cărţi –, probabil că imaginea lordului Byron însuşi l-a vrăjit într-o asemenea măsură, încît i-a dat tăria să pledeze pînă cînd a reuşit să impună acest nume pentru revistă. De acum înainte, tot ceea ce le va părea convenabil, valoros, admirabil, orice fapt de viaţă şi orice gest creator care era acceptat ori admirat de cerchişti va căpăta, drept semn al adeziunii şi adopţiunii cerchiste, epitetul de *euphorionic*, *euphorionist*. Inclusiv naşterea lui Barbu, fiul lui Doti şi Radu Stanca; căci iată ce îi scrie Negoiţescu lui Radu Stanca: Doti „te va ferici... cu un compozitor sau o dansatoare de glorioasă concepţie EUPHORIONICĂ. După ce acest fruct biologic al spiritului şi materiei pure va deschide ochii..." [114].

Bizar gust de-a aşeza speranţele de viitor sub un simbol esenţialmente nefast.

E adevărat, I. Negoiţescu a precizat că, iniţial, Goethe a avut ideea unui Euphorion cu final fericit şi că numai moartea lordului Byron i-a schimbat gîndul. Tînărul critic a făgăduit că va „propune ca ţintă a noastră pe acel Euphorion iniţial al lui Goethe, în care s-au armonizat ordinea, măsura, regula grecească şi fausticul – romanticul german" [115]. Adoptîndu-l pe Euphorion ca simbol al idealului lor de artă, cerchiştii au ajuns, în a doua jumătate a anilor 1940, cam în punctul în care se găsea Blaga la mijlocul anilor 1920, cînd a comentat, în *Feţele unui*

112. I. Negoiţescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 28 mai 1946, în *Ibidem*, p. 30.
113. Radu Stanca, scrisoare către I. Negoiţescu, Sibiu, 29 mai 1946, în *Ibidem*, p. 31.
114. I. Negoiţescu, scrisoare către Radu Stanca, Gurahonţ, 8 aug. 1954, în *Ibidem*, p. 310.
115. I. Negoiţescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 3 iun. 1946, în *Ibidem*, p. 33.

veac (1925) și *Daimonion* (1926, 1930), semnificația acestui personaj goethean.

Sub nobila dar ambigua etichetă de „euphorionic", care a înlocuit formularea lui Radu Stanca de *artă ca furaj axiologic*, I. Negoițescu a adunat, euforic și zelos, un bogat material factual potrivit cu această intenție. În august 1947, inspirat de scrierile estetice ale lui Schiller, îi comunica precipitat lui Stanca, de parcă ar fi fost o noutate: „viziunea noastră estetică trebuie să fie o viziune morală"[116]. Cîteva zile mai tîrziu, comentînd teatrul lui Caragiale, îi comunica prietenului său: „atîta timp cît operele literare românești nu vor presupune – chiar și cînd lucrul nu se declară cu ostentație – marile dimensiuni ale moralului – tragicului – sublimului – religiosului – misticului, ele nu vor intra în conștiința permanentă a publicului european"[117]. În același sens mi-a răspuns și mie, patruzeci și ceva de ani mai tîrziu, în interviul pe care am avut norocul să i-l iau în 1991: „Scriitorii români sunt puțin cunoscuți în Occident – și aceasta nu din cauză că noi n-am știi să ne facem propagandă, cum în mod fals și iluzoriu se crede, ci pentru că scrierile lor nu au bogăția axiologică cuvenită"; și: „Iar cînd vom scrie ceva care într-adevăr poate stîrni interesul altora, scrisul nostru nu va fi ignorat"[118]. În fapt, în toate aceste afirmații condițional-axiologice, I. Negoițescu se află în interiorul granițelor trasate de Stanca în „Resurecția baladei".

Înaintînd pe această cale, pe care acum o gîndește din interior, inspirat și de lecturile sale din Schiller, alteori din Max Scheler, Negoițescu face ample considerații despre raportul dintre diferite valori și aceea estetică[119], totul, pentru că „Poziția euphorionistă trebuie fundamentată extrem de solid axiologic"[120]. În 16 ianuarie 1948, impulsionat de lectura *Eticii* lui Hartmann și a operelor lui Calvin, anunță că va scrie un studiu – euphorionist – despre „structură și formă", prin structură înțelegînd „țesătura axiologică"[121].

Și așa mai departe, lectură după lectură și scrisoare după scrisoare, în timp ce în viața cea de toate zilele îi mergea și lui, precum celorlalți, rău, căci prins într-o greu de îndurat precaritate socială. Tuturor cerchiștilor le-a mers rău în anii 1940-1950, unii – I. Negoițescu, Doinaș,

116. I. Negoițescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 7 aug. 1947, în *Ibidem*, p. 99.
117. I. Negoițescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 13 aug. 1947, în *Ibidem*, p. 105.
118. I. Negoițescu intervievat de Marta Petreu, datat iulie-august 1991, în *Apostrof*, anul II, nr. 9, 1991; reluat în Marta Petreu, *Conversații cu...*, București, Editura Universal Dalsi, 2003, pp. 22-31.
119. I. Negoițescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 17 sept. 1947, în Negoițescu, Stanca, *Un roman epistolar*, pp. 109-111.
120. *Ibidem*, p. 110.
121. I. Negoițescu, scrisoare către Radu Stanca, Cluj, 16 ian. 1948, în *Ibidem*, p. 126.

Ovidiu Cotruş, Balotă – fiind nu doar marginalizaţi, fără loc de muncă, săraci, ci şi supravegheaţi de Securitate[122] şi în final închişi.

Pe parcurs, I. Negoiţescu ajunge la concluzia că istoria literaturii române trebuie scrisă „sub perspectiva severă a istoriei", ba chiar „unind ideologia cu literatura"[123]. În acelaşi interviu pe care mi l-a acordat, marele şi atît de extravagantul critic apare în continuare fidel ideii apropriate în tinereţe: „*Istoria* mea nu este o istorie estetică sau descriptiv istorică, ci o istorie axiologic analitică – şi în felul acesta sper să fi realizat aspiraţia cea mai profundă a ceea ce noi, în *Cerc*, numeam euphorionism"[124]. Recunosc, nu mi se pare că *Istoria literaturii române* a lui I. Negoiţescu, opera la care el a lucrat o viaţă, aşa interesantă cum este, vădind un hermeneut literar excepţional, ar fi realizat deplin acest ideal programatic.

În concluzie, concepţia despre artă a Cercului Literar al Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj în exil la Sibiu s-a cristalizat în patru paşi: pasul 1 – „Manifestul", scris de Negoiţescu, cu un fond de idei şi principii stabilite în mod colectiv; pasul 2 – „De la stilul istoric...", de Radu Stanca; paşii 3 şi 4 – ideea complexităţii interioare a operei de artă, susţinută pe filieră germană de Victor Iancu, a trecut ca „furaj axiologic complex" în eseul „Resurecţia baladei", la Radu Stanca. Acest ideal estetic complex a intrat în patrimoniul comun al Cercului, iar I. Negoiţescu i-a schimbat numele în „euphorionism".

*

Din Cercul Literar, mintea teoretică şi totodată vizionară, producătoare de proiecte culturale de avergură, este a lui Radu Stanca, nu a mult mai exuberant-energicului I. Negoiţescu. Chiar dacă pe Radu Stanca îl interesa mai mult literatura decît filosofia, apoi, prin forţa lucrurilor, mai mult teatrul decît literatura, el a avut o gîndire teoretică, respectiv filosofică foarte bună. În plus, aşa cum se vede din start, din scrisoarea lui către Cornel Regman, în care anunţa „o revistă" şi „o mişcare"[125], liderul Cercului avea idei de direcţie culturală pe termen lung. Unul dintre proiectele lui a fost crearea unui teatru cerchist – idee care a trecut, ca un bun comun, la ceilalţi. E destul de tulburător să îţi dai seama că, în deceniile cele mai grele ale socialismului real

122. Vezi *supra*, partea a III-a. Vezi şi Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, procesele-verbale de interogatoriu despre cerchişti, uneori luat inculpaţilor cerchişti.
123. I. Negoiţescu, scrisori către Radu Stanca, 26 nov. 1952, 20 mart. 1953, în Negoiţescu, Stanca, *Un roman epistolar*, pp. 278, 284.
124. I. Negoiţescu intervievat de Marta Petreu, în Marta Petreu, *Conversaţii cu...*, pp. 23-24.
125. *Ibidem*, p. 94.

românesc, la sfîrşitul anilor 1940 şi de-a lungul anilor 1950, ca şi cum s-ar fi aflat într-o Castalie sublimă, Radu Stanca visează, iar I. Negoiţescu îi ţine isonul, instituţii pe care să le întemeieze, să le conducă, să le facă după chipul şi asemănarea „ideologiei" lor cerchiste: o revistă, un teatru, cărţi, spectacole etc., toate – ale lor şi după criteriile lor. Nu au avut parte de nimic.

Aşa cum a preluat ideea artei ca furaj axiologic complex şi a metamorfozat-o în euphorionism, I. Negoiţescu a preluat din mers, cu lejeritate, şi ideea unui teatru – euphorionic, firește. Ceea ce l-a făcut pe Deliu Petroiu să îi scrie, furios-ironic, lui Radu Stanca:

> „Mă miră că «îmbrăţişezi» ideea teatrului Cercului, cînd este ştiut doar că această idee de la tine purcede – şi numai prin tine merită să se realizeze. Aşadar ar fi foarte bine să fii mai lămurit şi mai hotărît în dispoziţiile pe care le dai colaboratorilor tăi şi să priveşti tot ceea ce vine de la ei, în privinţa aceasta, ca simplă sugestie"[126].

În afara spectacolelor montate de Radu, la Sibiu sau în alte teatre, inclusiv la Cluj, din cauza epocii proletcultiste, şi teatrul lor s-a dovedit o irealizabilă utopie.

Datoria cerchiştilor faţă de Blaga

Felul cum au pus cerchiştii problema autonomiei esteticului sau, mai larg, problema autonomiei valorilor, începînd de la „Manifest" (autor I. Negoiţescu, „instigator" Radu Stanca, colaboratori Cornel Regman şi Eugen Todoran) şi pînă la teoria valorii estetice ca alimentată din toate felurile de valori, căci „furaj axiologic copios" (punct de plecare, estetica germană, idee expusă de Victor Iancu, apoi preluată de Radu Stanca), are legătură cu Blaga.

Pe lîngă unele concepte introduse în cultura română de Blaga şi folosite de el în mod atît de insistent, încît în interiorul culturii noastre au devenit marca lui, „Manifestul" foloseşte argumente care pot fi instantaneu recunoscute ca blagiene. De pildă, se bazează pe o idee blagiană chiar consideraţiile de la început, cum că poezia populară, „deşi creaţie minoră", reprezintă „un izvor cert pentru marile posibilităţi viitoare, menite să depăşească acele forme primordiale, pînă la completa detaşare a tiparelor culte. Exemplele istorice ne arată că o

126. Deliu Petroiu către Radu Stanca, Cluj, 25 iunie 1946, în arhiva Radu şi Dorina Stanca, texte transcrise de Marta Petreu şi Ştefan Bolea, note de Marta Petreu şi Ion Vartic, în *Apostrof*, anul XXX, nr. 7 (350//CCCL), rubrica „Dosar", p. 13.

cultură majoră începe acolo unde formele colective şi nediferenţiate sunt înlocuite cu o creaţie eliberată din magma comună şi strict individuală a personalităţii". Practic, textul „Manifestului" reia învăţătura lui Blaga (cea „predată" şi regelui, cu ocazia primirii filosofului în Academie) despre faptul că, dacă există o matrice stilistică care s-a obiectivat în creaţia anonimă, populară, înseamnă că tot din ea se poate naşte, prin efort individual, cultura majoră, de autor. „Nu cultura minoră dă naştere culturii majore, ci amîndouă sunt produse de una şi aceeaşi matrice stilistică"[127], afirmase categoric Blaga.

Dar mai este vorba şi despre cîteva „coincidenţe".

Aşa cum am arătat deja, în noiembrie 1941, Blaga şi-a început cursul universitar cu lecţia „Despre viitorul filosofiei româneşti", lecţie care, spune chiar el, „a produs multă tulburare". În numărul 1 absolut din *Saeculum* (ianuarie 1943), Blaga şi-a inaugurat revista proprie cu textul acestei lecţii. Aici, în „Despre viitorul filosofiei româneşti", el a subliniat autonomia unor valori şi domenii, separîndu-le unele de altele. Pe moment interesîndu-l filosofia, a „disociat-o" pe aceasta de alte valori şi domenii. Condus de principiul „Să nu confundăm lucrurile şi domeniile", el a făcut trei mari disocieri, nici una la modă, nici una pe gustul naţionalist-ortodoxist al epocii: a autonomizat filosofia de religie, filosofia românească de ortodoxia românească şi românitatea de ortodoxie. Disocieri care i-au atras o sumedenie de acuzaţii publice, de polemici şi o scădere drastică a cotei valorice.

În mai 1943, scrisoarea-„Manifest" a cerchiştilor s-a ocupat de asemenea de „disocierea" unei valori, concret, de valoarea estetică; aceasta a fost autonomizată faţă de valoarea etică, de cea etnică, de cea politică. Evident, nici declaraţia cerchistă nu era pe linia de gîndire oficială şi public agreată în acei ani, aşa că a atras reacţii polemice serioase.

Practic, în „Manifest" este făcut acelaşi fel de operaţiune filosofică, *disocierea valorilor*, care fusese făcută anterior de Blaga în „Despre viitorul filosofiei româneşti", cu rezultate excepţional de iritante asupra opiniei intelectuale. De unde concluzia că nu este obligatoriu ca tinerii autori ai „Manifestului" cerchist să fi preluat ideea autonomiei unei valori de la Maiorescu sau din cărţile lui Lovinescu despre Maiorescu – le-ar fi putut la fel de bine *învăţa* de la Blaga, care, prin lecţia lui, le-a atras atenţia asupra problemei. Pe tema „autonomia valorilor", între învăţătura lui Blaga şi aceea a lui Maiorescu-Lovinescu nu există nici o diferenţă. Putem spune şi altfel: ceea ce au învăţat tinerii cerchişti de la Blaga i-a făcut sensibili la afirmaţiile de aceeaşi natură citite în cărţile lui Lovinescu despre Maiorescu şi fenomenul junimist.

127. Blaga, „Elogiul satului românesc", 1937, în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 24.

Încă o „coincidenţă". În decembrie 1940, pentru publicul sibian, iar în 16 martie 1942, pentru studenţi, Blaga (preocupat de subiect măcar din anul 1928, cînd, aşa cum am arătat, îi vorbea la Paris lui Ion Breazu despre corifeii ardeleni) a ţinut o conferinţă intitulată „Şcoala ardeleană"; ulterior, o va publica, sub titlul „Şcoala ardeleană-latinistă", în săptămînalul *Vremea* din 28 noiembrie 1943, în numărul dedicat unui sfert de veac de la Unirea Transilvaniei cu România. Este un text splendid, în care, printre altele, subliniază capacitatea speculativă excepţională a acestor „îmbîcsiţi de carte" (cum îi numeşte el în mod elogios), care au avut un „duh filosofic de esenţă rară", ce a fost „deviat înspre istoriografie şi filologie" din cauza nivelului cultural încă rudimentar din Ardeal. El îl elogiază aparte pe Petru Maior, care, speculativ şi „anapoda", a ajuns la năstruşnica idee că „linba românească e mama linbei ciei latineşti".

Este de presupus că tinerii literaţi de la Sibiu au cunoscut textul lui Blaga, dacă nu din conferinţele acestuia, atunci din *Vremea*. Pentru că, în acelaşi număr din *Vremea* în care, pe paginile aflate faţă în faţă 6-7, este publicat, la mijloc, eseul lui Blaga, pe coloanele tipografice de margine este tipărită o „Antologie transilvană" de poezie: apar, în ordine, cu cîte un singur poem: Blaga însuşi, Gherghinescu-Vania, Mihai Beniuc, Ioanichie Olteanu (pe pagina 6), Aron Cotruş, Emil Isac, Grigore Popa, Ştefan Aug. Doinaş (pe pagina 7); or, prezenţa atîtor autori aflaţi atunci la Sibiu, dintre care doi erau cerchişti, trebuie să fi asigurat acestui număr de revistă o bună circulaţie în interiorul grupului peripatetic de teoreticieni cerchişti.

În exact aceeaşi perioadă cu publicarea de către Blaga a eseului „Şcoala ardeleană-latinistă", în *Vremea*, Radu Stanca publica, în revista *Saeculum*, numărul pe noiembrie-decembrie 1943, eseul său „De la stilul istoric la cel filosofic", în care susţinea că „una dintre cele mai interesante perioade ale evoluţiei noastre culturale" este Şcoala Ardeleană şi semnala că aceasta a făcut „o serie de încercări de a sălta planurile în abstract, la demonstraţii teoretice, trăgînd cele mai adecvate consecinţe în mod general de a gîndi – totodată şi cele mai absurde". Ecou, firesc, al conferinţei / eseului lui Blaga. Ecou, prin învăţare.

La asemenea profesor, asemenea studenţi. Blaga preda şi scria, iar unii dintre cei mai străluciţi studenţi ai lui, cum au fost Radu Stanca şi I. Negoiţescu, îi prindeau ideile. Unele dintre ele. Despre învăţare este vorba aici. Asimilau ideile profesorului şi le aplicau după cum îi ducea interesul propriu şi de generaţie.

Ca grupare, Cercul Literar îi datorează mult lui Blaga; de asemenea, şi universităţii care i-a format, mai ales profesorilor Liviu Rusu, D.D. Roşca şi Nicolae Mărgineanu.

Încercuit, în anii celui de-al Doilea Război Mondial, de contestatari şi hărţuit de polemici, Blaga nota într-o scrisoare: „Aştia sunt copiii care vor să-şi omoare pe tatăl lor. După toate regulile freudismului şi ale triburilor primitive"[128]. Nu a precizat la cine se referă, iar după data scrisorii, februarie 1943, e de presupus că nu la cerchişti. Dar cam aşa i s-a întîmplat, peste foarte scurt timp, nici două luni, cu ocazia declaraţiei lor de independenţă („Manifestul", mai 1943), şi cu cerchiştii: din cauza prea marii apropieri, l-au „uitat". L-au „ucis" simbolic. Radu Stanca ce-a mai dres lucrurile. Ceilalţi, pe parcurs.

Şi abia mult mai tîrziu, după ce Blaga n-a mai fost pe lumea asta, cerchiştii au exclamat, aproape în cor: Ce mai tată am avut!

128. Blaga, scrisoare către Domniţa, 27 febr. 1943, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 94.

Anexa II

„Memoriul" lui Blaga către C.C. al P.M.R. (1959) și culisele publicării lui în *Echinox* (1978)

Prolog

În anul 1959, Mihai Beniuc a publicat, în *Gazeta literară* (nr. 29, 16 iulie), „Marele Anonim", un capitol din romanul *Pe muche de cuțit*. Mihai Beniuc era pe atunci secretar sau prim-secretar[1] al Uniunii Scriitorilor. Respins de Direcția Presei, capitolul „Marele Anonim" a apărut, se spune, cu aprobarea specială a lui Gheorghiu-Dej. Foarte curînd, în august, a apărut și romanul. Capitolul lui Beniuc conține toate acuzațiile / locurile comune ale propagandei marxist-leniniste la adresa lui Blaga, prin care, în acei ani, orice operă, în eventualitatea că nu era încă eliminată din circuitul public (cum a lui Blaga era deja), ar fi fost instantaneu eliminată, autorul ei devenind imediat pasibil de închisoare. Ideologic vorbind, fragmentul lui Beniuc merge pe linia deschisă încă din 1945 de Lucrețiu Pătrășcanu, dar agravînd acuzațiile[2], în sensul că-i atribuie filosofului convingeri și atitudini filofasciste fățișe. În textul lui Beniuc, acuzațiile de natură politică la adresa lui Blaga sînt condimentate, prin mijloacele prozei, cu insulte și calomnii de o joasă vulgaritate. În ansamblu, fragmentul din *Gazeta literară* este o mîrșăvie la adresa lui Blaga, asta chiar și într-o cultură ca a noastră, în care atacurile mîrșave la persoană nu sînt chiar rare.

În toamna anului 1959, Blaga a conceput și scris un răspuns. Nu unul de polemică publică, *atunci* nici o revistă nu i-ar fi publicat marelui scriitor un asemenea text, ci o replică explicativă, scrisă cu demnitate și amărăciune. Este așa-numitul „Memoriu" al lui Blaga adresat Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, pe care, spre sfîrșitul anului 1959, l-a predat, într-o audiență, lui Atanase Joja[3],

1. Vezi *supra*, p. 152, nota 104.
2. Vezi *supra*, partea a III-a, cap. III, „Blaga citit de Pătrășcanu".
3. Atanase Joja (1904-1972). Logician, profesor universitar, a ocupat numeroase funcții politice; a fost vicepreședinte al Consiliului de Miniștri între 8 februarie

pe atunci vicepreşedinte al guvernului; la această audienţă, Blaga a fost însoţit de Tudor Bugnariu, ginerele său.

„Memoriul" lui Blaga a avut urmări, în sensul că a oprit posibilele *noi persecuţii pe faţă* la adresa filosofului şi a familiei sale, ceea ce, desigur, într-un regim totalitar era deja un mare succes. Firește, regimul *nu* a oprit supravegherea familiei, care a rămas în continuare suspectă; de pildă, pentru Dorli Blaga s-a deschis curînd o nouă filă în supravegherea ei de către Securitate[4].

Dar, semnificativ, nu am găsit informaţii că fapta mîrşavă a lui Beniuc ar fi fost sancţionată în vreun fel oarecare. După 18 ani de la fapta sa, în 1977, întrebat de Dorin Tudoran în extraordinarul interviu pe care i l-a luat dacă îi pare rău pentru capitolul despre Blaga din *Pe muche de cuţit*, Beniuc a răspuns hotărît: „Nu"[5]. Romanul, declară el, a fost nu doar „rodul" relaţiilor lui cu Blaga, ci şi rodul „subordonării mele faţă de disciplina de partid", care îl obliga să acţioneze „ca un comunist convins de dreptatea ideologiei lui". Or, deoarece el şi Blaga „nu aveam aceeaşi ideologie", filosoful trebuia sancţionat. Adică, „demascat". La întrebarea lui Dorin Tudoran dacă el, Beniuc, l-a mai întîlnit pe Blaga, a răspuns, în continuare indignat contra filosofului: „Da. Chiar după ce am aflat că a făcut un memoriu la C.C. în care mă învinuia că i-am atribuit în roman idei şi vorbe care nu erau ale lui"[6].

„Memoriul" a devenit public abia în 1977 şi 1978. Şi anume, *prima dată, falsificat de editor*, care l-a fragmentat, a schimbat ordinea

---

1958 şi 20 martie 1961. În 1959, cînd Blaga a fost în audienţă la el, era şi preşedintele Academiei Române.

4. Instituţiile de partid şi de stat în regimul socialist real după model sovietic nu au funcţionat sincronizat şi unitar; în timp ce la nivelul unei instituţii de partid se luau, să zicem, măsuri favorabile unui scriitor, alte instituţii de partid puteau să organizeze criticarea publică a acestuia, iar Securitatea putea să înceapă sau să îşi înteţească supravegherea respectivului. Probabil că această funcţionare *concurentă* a instituţiilor de partid şi de stat ţine de natura intenţionat-barocă a acestui aparat, pe de o parte, de lupta pentru putere pe care diverse grupuscule o duceau între ele, pe de altă parte; sau, pur şi simplu, de esenţa totalitarismului, care în toate ţările a avut structuri de conducere dublate sau triplate şi a funcţionat pe bază de *sugestie a terorii*.

5. Pentru alte reacţii, în esenţă asemănătoare, ale lui Beniuc cu privire la Blaga, vezi „Anexele" alcătuite de Ilie Rad la volumul de memorii ale lui Beniuc: Mihai Beniuc, *Însemnările unui om de rînd. Pagini de jurnal şi memorii (1965-1969; 1971; 1974)*, cu un argument de V. Fanache, ediţie îngrijită, prefaţă, notă asupra ediţei, note şi comentarii, indice de nume de Ilie Rad, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, pp. 299-372.

6. Vezi Dorin Tudoran, *Nostalgii intacte*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1982, pp. 120-121. Interviul a fost publicat iniţial în *România literară*, nr. 46, 17 nov. 1977.

fragmentelor şi l-a prezentat drept pagini dintr-un „tulburător jurnal autobiografic pe care poetul ni l-a încredinţat, la sfîrşitul lui septembrie 1959”[7], iar nu drept ceea ce era; publicarea falsificatoare s-a întîmplat în revista *Manuscriptum*, numărul 3 din 1977, fragmentele fiind prezentate de Pavel Ţugui, care a susţinut că are aşa-zisul jurnal de la Blaga însuşi, căruia, spune el, „am avut numeroase prilejuri de a-i asculta destăinuirile”[8]; titlul, dat în paranteze drepte, pentru a semnala că este titlul editorului, nu al autorului, este „[Pro domo] – Fragmente autobiografice”. *A doua publicare s-a petrecut în 1978 şi a fost făcută după toate regulile editării de documente*: textul a fost publicat integral, iar natura şi identitatea documentului – „Memoriul” din 1959 al lui Blaga către C.C. al P.M.R. – au fost precizate fără echivoc; publicarea corectă a „Memoriului” a fost făcută de către Mircea Zaciu, în nr. 7-8 al revistei *Echinox*, publicaţie studenţească a Universităţii „Babeş-Bolyai”.

Ieşit la iveală în circumstanţe conflictuale, „Memoriul” lui Blaga a prilejuit înfruntarea dintre două atitudini: aceea socialistă, supusă „organelor” de partid şi de stat, predispusă să oculteze adevărul şi să muşamalizeze responsabilităţile şi vinovăţiile, pe de o parte; aceea pornită să restabilească adevărul în integralitatea lui şi să numească responsabilităţile şi vinovăţiile, pe de altă parte. Din cauza faptului că s-a petrecut în condiţiile socialismului real românesc, acţiunea de publicare a „Memoriului” lui Blaga s-a transformat într-o luptă politică; în fapt, a fost o luptă în care, dincolo de problema literară (a felului în care sînt editate documentele), s-a pus o problemă politică: *de ce nu avem voie să publicăm documentele în integralitatea lor, de ce nu avem voie să spunem adevărul, vrem şi ne luăm dreptul să spunem adevărul integral*. O luptă pentru adevăr şi libertate, deci, amîndouă aceste dimensiuni şi valori umane fiind la vremea aceea (adică şi în 1959, cînd a fost scris documentul, şi în 1977-1978) sub călcîi politic. Iar publicarea textului aşa cum era el a presupus complicităţi de culise, tact, curaj şi multă, multă „diplomaţie”.

În acest „Dosar”, reconstitui culisele – o parte dintre ele, sînt sigură că există şi alte aspecte, bănuite şi nebănuite de mine – ale publicării „Memoriului” lui Blaga, în anul 1978, în revista *Echinox*. Documentele pe care le public sînt inedite şi provin, cele mai multe, din arhiva Doamnei Dorli Blaga, căreia îi mulţumesc afectuos. Mi le-a trimis în două scrisori recomandate, în toamna anului 2007, împreună cu propriul său punct de vedere asupra acestei întîmplări tipice pentru vechiul regim, întîmplare în derularea căreia a fost, din culise, implicată pînă peste cap.

7. Pavel Ţugui, „O confesiune revelatoare”, în *Manuscriptum*, anul VIII, nr. 3 (28), 1977, p. 78.
8. *Ibidem*.

Dorli Blaga către Marta Petreu

19 octombrie 2007

Dragă Marta,

Am explicat, am transcris, am xerocopiat ce am găsit şi uitat în cursul anilor despre aventurile şi polemicile privind „Memoriul".

Faci ce vrei cu ele, le pui în „cutia Blaga" sau le publici.

Vara asta m-a obosit.

Aprecierile foarte pozitive despre Kohn Hillel[9] le-a făcut Petru Groza. Erau amîndoi nişte „Domni". Ca şi copiii lui Groza.

O să-ţi spun odată la telefon cine era principalul „turbulent"[10] în lagărul de la Caracal[11] (citat exact în memoriile lui Tudor).

Zic şi eu ca Oliviu Gherman[12] la telefon: pup şi pa.

Dorli

Dorli Blaga: Reconstituirea unei polemici din documente de arhivă

În cele ce urmează este vorba despre „Memoriul" adresat de Lucian Blaga la C.C. al P.M.R., ca urmare a atacului lui Mihai Beniuc în capitolul din romanul *Pe muche de cuţit*, publicat de Zaharia Stancu (director) în *Gazeta literară*, 1959, sub titlul „Marele Anonim" („arătînd cu degetul direct spre Blaga"[13]). Şi de publicarea acestui „Memoriu" 18 ani mai tîrziu, în 1977 / 1978, în două reviste. „Memoriul" NU a fost publicat de mine, ci sub o formă trunchiată de Pavel Ţugui (fost, pînă în 1960, şef adjunct al secţiei Cultură la C.C. şi dat afară, sub acuza obişnuită atunci de simpatizant legionar), în revista *Manuscriptum*, şi anume în nr. 3 din 1977; o revistă bună, a Muzeului Literaturii Române

9. Dorli continua în scris o discuţie telefonică de-a noastră, despre Petru Groza. Kohn Hillel (1881-?) a fost un ideolog comunist cu influenţă asupra lui Petru Groza, care l-a cunoscut în 1931 (*Cf.* Dorin-Liviu Bîtfoi, *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*, Bucureşti, Editura Compania, 2004).
10. Mi-a spus: tatăl lui Ion Iliescu, muncitor. Conform convorbirii telefonice din 22 aprilie 2020.
11. Lagăr de comunişti din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în care au fost închişi mulţi intelectuali.
12. Oliviu Gherman, fizician, profesor, om politic, de o generaţie cu Dorli Blaga, i-a fost coleg la Fizică, la Cluj, şi bun prieten toată viaţa.
13. Parafrază după o formulare a lui Blaga din „Memoriul" său: „fiind oarecum arătat cu degetul".

din București, instituție de nivel național, profilată pe publicarea de documente, în limita cenzurii, desigur. Dar și M. Zaciu a publicat, în *Echinox*, în 1978, acest „Memoriu", pe care nu îl avea de la mine, ci din arhiva academicianului Constantin Daicoviciu[14], de altfel cumnat al meu. S-a ajuns la o polemică între Al. Oprea și M. Zaciu.

Recent am găsit în „Arhiva Blaga", aceea de la mine de acasă (cea mai mare parte fiind între timp în instituții publice cu acces pentru cercetare), niște documente ale acestei polemici, cel mai interesant fiind un manuscris al meu, în creion (5 pagini, format A 4), în care luam poziție față de această polemică, precum și o „Notă" a lui Al. Oprea către *România literară*, chiar *originalul* din redacție, și o scrisoare „urgentă" (așa scrie pe plic!) a lui Ivașcu către mine, în care cere politicos lămuriri.

Transcriu propriul meu text și xerocopiez celelalte două documente. Manuscrisul meu a fost, cel mai probabil, o scrisoare adresată lui Al. Oprea. Textul începe direct, fără adresant, paginile sînt numerotate de la 1 la 5. Scrisul e clar și ordonat, conținutul a fost o surpriză pentru mine. Uitasem episodul. Dactilogramă nu am găsit, atunci eu scriam de mînă, textul definitiv cu stiloul. Alături de manuscris este revista *Manuscriptum*, nr. 3, 1977.

Trebuie să menționez că, pînă în 1977, apăruseră două antologii de *Poezii* îngrijite de G. Ivașcu (grupate în ciclurile impuse de editură și care cu greu au putut fi scoase mai apoi din conștiința publică), *Hronicul*, din care cenzura a eliminat cîteva pasaje, de exemplu vizita la Regina Maria, numele Veturiei Goga (verișoara lui Blaga), și puține lucrări de filosofie (ultimele cursuri).

Am început să editez singură în 1968 integral *Zări și etape*, numai cu prefața lui Blaga; *Izvoade* (maltratat de cenzură, de exemplu un nume interzis era și Andrei Șaguna. Ediția completă a apărut la Editura Humanitas). În 1972 / 1974, am început să public „ediția de autor", conformă cu „Testamentul editorial" al lui Blaga. Cu multe peripeții și bețe-n roate. Pînă în 1977 apăruseră doar *Poeziile* și *Teatrul*. Din volumele de *Poezii*, editura mi-a scos „notele", adică fișele cu variantele (se află acum la B.C.U. „Lucian Blaga" din Cluj), asta probabil ca să nu-mi acorde „stabilire de text", cu toate că originalele erau la mine! Iar eu mă luptam cu redactorii în legătură cu redactarea corectă a referințelor bibliografice și a bibliografiilor, după standardele impuse de I.S.O., agenția O.N.U. pentru standardizare, la a căror versiune

14. Constantin Daicoviciu (1898-1973), istoric, profesor, rector al Universității „Babeș-Bolyai", academician. Specialist în istorie antică. În timpul totalitarismului socialist, a îndeplinit diverse funcții politice, poziție din care a încercat să îl ajute pe Blaga, al cărui prieten apropiat a fost.

românească lucrasem chiar eu, la serviciu. Sînt şi acum autori care se joacă cu citatele de nu mai ştii ce, cui aparţine într-un text.

Despre „roman", adică despre *Luntrea lui Caron*, nici nu se putea vorbi, nici în şoaptă, atunci!

*

Repet: Lucian Blaga nu s-a întîlnit niciodată personal cu Pavel Ţugui pentru a-i înmîna un „tulburător jurnal autobiografic"[15]. În urma „Memoriului" predat la sfîrşitul anului 1959, în aprilie 1960 George Ivaşcu a fost trimis la Cluj să discute cu Lucian Blaga. Lui Blaga i-a făcut o impresie foarte bună. Ivaşcu era un extrem de talentat ziarist şi ştia să comunice cu oamenii. Aşa se face că în 29 aprilie 1960 a apărut în *Contemporanul* primul articol[16] al lui Blaga (despre traduceri), reprodus în *Scînteia* în 30 aprilie şi urmat de felicitările telefonice de la C.C. Atunci, Ţugui nu mai lucra la C.C.[17].

Interesant este că eu, personal, am fost pusă sub urmărire directă de ministrul Hollinger[18] în ziua de 1 aprilie 1960, cu reveniri telefonice în iunie 1960, de urgentare a raportului. N-avea răbdare! Dar de fapt

15. Formula lui Pavel Ţugui din *Manuscriptum* despre fragmentele publicate.
16. Lucian Blaga, „Probleme şi perspective literare", în *Contemporanul*, nr. 18, 29 apr. 1960; preluat în *Scînteia*, 30 aprilie 1960. În volumul Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2004, în capitolul „Întunecarea. Ultimii ani de viaţă", fiica scriitorului narează, de asemenea, episodul: „În primele zile ale lui aprilie 1960 primesc un telefon de la Cluj, de la Tata, care îmi relatează că a avut două-trei discuţii mai lungi cu George Ivaşcu, care i-a făcut o impresie extrem de bună. În urma acestor discuţii, a acceptat să publice un articol în *Contemporanul* şi mă ruga să-i telefonez în acest sens lui Ivaşcu. Nu îl cunoşteam decât din povestirile lui Tudor, dar i-am îndeplinit, Tatălui meu, dorinţa. Articolul a apărut în *Contemporanul*, în 29 aprilie 1960, şi a fost reprodus în *Scânteia* din 30 aprilie. Din câte mi-a spus Tata, el a fost felicitat de Dej, prin Comitetul de Partid – Cluj". Era un semn că regimul socialist real începea să îl accepte pe Blaga, cu o parte a operei lui, ca existent în cultura română. La fel, era semnalul că Blaga însuşi, asemeni altor scriitori din generaţia lui sau mai vîrstnici (şi totodată ultimul dintre ei), scriitori ale căror opere fuseseră parţial repuse în circulaţie iar ei reprimiţi în Academie, recunoaşte existenţa regimului socialist şi este dispus să îşi publice operele.
17. De fapt, mai era, ca şef la secţia de Ştiinţă şi Cultură a C.C. al P.M.R.; a fost destituit în 29 septembrie 1960, sub pretextul că ar fi fost, ca elev, legionar; de fapt, a fost victima fugii în străinătate a scriitorului Petru Dumitriu.
18. Isidor Hollinger (Holinger, Holingher) (1920-1985), colonel de Securitate, şeful Direcţiei 2 Contraspionaj, pe vremea ministrului de Interne Alexandru Drăghici; http://www.cnsas.ro/, consultat în 25 aprilie 2020; Marius Oprea, *Şase feluri de a muri*, prefaţă de Zoe Petre, Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 124.

mă urmărise deja celebrul Pantiuşa[19], din septembrie 1958, cînd eu eram casnică şi gravidă cu Tudorel. *Dar eu încă nu mi-am văzut propriul dosar!* Ceea ce menţionez sînt copii ale rapoartelor despre mine inserate în dosarele altora.

*

În China, dacă ţi se face o urare de bine, ţi se spune: Să nu ai parte de istorie! Cred că noi am avut suficient parte!

Dorli Blaga către Marta Petreu

2 noiembrie 2007

Dragă Marta,

m-am aruncat din nou în „arhive" (se pare că acesta e destinul meu) şi am mai găsit două scrisori ale lui Zaciu, să le arunci în „cutia Blaga" (am şi eu cutii, pe arhive!).

În prima îmi solicită „Memoriul", iar în a doua îmi mulţumeşte că „i-am împrumutat" textul. *Adevărul* este că l-am *autorizat* pe Hadrian Daicoviciu[20] să-i dea pe cel din arhiva tatălui său. „Autorizarea" s-a produs aici în casă, Hadrian fiind în vizită la noi.

Alte lucruri mai drăguţe, de „arhivă": Aici la teatrul „Odeon" se va juca „Emilia Galotti" de Lessing *în traducerea lui Blaga*. Umblînd într-un pachet de scrisori ale Corneliei[21] din anii '20 găsesc un afiş anunţînd, la Viena, premiera (la un teatru mai popular) cu „Emilia Galotti", în 13 mai 1918. O să-l folosim cumva la teatru. Nu-i drăguţ?[22] Au trecut 90 de ani! Pe dosul afişului repertoriul acelui teatru, pe patru stagiuni, începînd cu 1912 / 1913. Autori foarte cunoscuţi. Pup şi pa.

Dorli

19. Pantiuşa, adică Gheorghe Pintilie (1902-1985), activist comunist, general de Securitate, a condus Direcţia Generală a Securităţii Poporului în anii 1948-1963.
20. Hadrian Daicoviciu (1932-1984), istoric, fiul lui Constantin Daicoviciu. Profesor la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, specialist în antichitatea dacică, despre care a scris numeroase cărţi.
21. Cornelia Blaga, n. Brediceanu (1897-1983), mama lui Dorli Blaga.
22. Da, e înduioşător, zîmbesc şi eu cu Dorli, ca ea să descopere, la aproape 90 de ani de la întîmplare, că în 13 mai 1918 Cornelia şi Lucian, părinţii ei, au fost împreună la teatru, la Viena, la piesa lui Lessing; piesă pe care ulterior Blaga o va traduce.

1977. *Manuscriptum* publică un așa-zis „jurnal" al lui Blaga

În numărul 3/1977 al revistei *Manuscriptum* a Muzeului Literaturii Române (condus de directorul Al. Oprea, care era și redactorul-șef al revistei), este publicat un text ciudat, cu titlul redacțional „[Pro domo] / Fragmente autobiografice", autor Lucian Blaga. Textul este publicat de Pavel Țugui, care îl numește fragmente dintr-un „tulburător jurnal autobiografic" al lui Blaga, pe care, spune el, scriitorul i l-a „încredințat" în septembrie 1959, cu ocazia unei întîlniri. Textul publicat nu conține numele lui Beniuc, ca și cum editorii (adică revista gazdă și Pavel Țugui, care publică și comentează falsificat fragmentele) ar fi vrut, poate de frică, poate din alte motive, să-l protejeze pe Beniuc, dar, în același timp, ar fi murit de pofta de-a publica un Blaga inedit.

Citind textul din *Manuscriptum*, Dorli Blaga l-a adnotat cu creionul, direct pe paginile revistei. Iată transcrierea însemnărilor Doamnei Dorli Blaga, făcută de ea însăși.

Dorli Blaga comentează paginile din *Manuscriptum*

Comentariile mele de atunci, pe revista *Manuscriptum*, pe marginea prezentării semnate de P. Țugui a unor *fragmente* din „Memoriu".

„Pe p. 80:

Atunci (adică în 1959, căci Țugui scrie în 1977 despre politica partidului din 1959) altă atitudine. Tertulian și poate și V. sînt puși să cerceteze toate operele lui [Blaga] ca să dovedească contrariul (adică ceea ce s-a dovedit prin dosarele de Securitate ale lui Blaga, după 30 de ani – paranteză 2007).

S-a întîlnit [Blaga] în 1956 cu Miron Constantinescu[23], după evenimentele din Ungaria și propunerea la premiul Nobel; pe Miron Constantinescu l-au însoțit Constanța Crăciun[24], János Fazekas[25],

23. Miron Constantinescu (1917-1974), sociolog, demnitar comunist, membru titular al Academiei, a îndeplinit multe și importante funcții politice; în 1956, era membru în Biroul politic al P.M.R.
24. Constanța Crăciun (1914-2002), licențiată în litere și filosofie, demnitar comunist, în 1956 membru al C.C. al P.M.R. și ministru al Culturii. Căsătorită cu Ion Vinție.
25. Ianoș Fazekaș (1926-2004), demnitar comunist, în 1956 membru al C.C. al P.M.R., secretar al C.C. al P.M.R. A căzut în dizgrație după 1980.

care ne-a și povestit, mie și lui Tudor, această întîlnire, la noi acasă, după ce a fost debarcat de Ceaușescu, poate [Ion] Vințe[26], dar Țugui[27] n-a fost amintit că ar fi participat.

Eu nu știu să îl fi întîlnit Blaga pe Țugui vreodată (oricum, nu i-a încredințat nici un text).

Fragmentele nu sînt în succesiunea în care apar în «Memoriu». Este *eliminat tot* ce se referă la cartea lui Beniuc, *Pe muche de cuțit*, cuprinzînd capitolul «Marele Anonim» apărut în 1959 (15 ani de la Eliberare! Aniversare C.C.!).

p. 82, nota de subsol: Aici este vorba de fragm. de roman «Marele Anonim» publicat de Beniuc în *Gazeta lit.*[28].

p. 84, nota de subsol: Textul scrisorii de demisie a lui Blaga din «Astra», Sibiu, 1942[29]."

Intră în scenă Mircea Zaciu

După apariția revistei *Manuscriptum*, Mircea Zaciu semnalează, în revista *Românía literară* (20 aprilie 1978), în articolul „Cîteva probleme", diverse chestiuni pe care le ridică publicarea documentelor inedite, dînd ca exemplu publicarea defectuoasă a unor inedite de Blaga. Unul dintre cazurile semnalate este chiar „jurnalul" publicat de Pavel Țugui în *Manuscriptum*; Zaciu e de părere că fragmentele cu pricina, aflate într-o ordine nefirească (ceea ce îl pune pe Blaga într-o lumină proastă), nu pot fi dintr-un jurnal și că, prin felul cum au fost amestecate, „deturnează sensul, finalitatea și esența documentului" din care

26. Ion Vințe (1910-1996), demnitar comunist, în 1956 era membru al C.C. al P.M.R.
27. Vezi în contrareplică Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor*. La fel, vezi Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, p. 92 (Proces-verbal de interogatoriu al lui Mihai Iubu, 10 nov. 1958; interogat, doctorul Iubu spune că, în 1956, Blaga a fost căutat la Cluj de Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Țugui).
28. Dorli Blaga se referă la nota 7 de pe p. 82 a revistei *Manuscriptum*, care sună astfel: „Vezi «Gazeta literară», nr. 25, 16 iulie 1959, p. 5". Este trimiterea discretă (căci fără numele autorului și fără titlul textului la care își trimite cititorul) făcută de editor, Pavel Țugui, la textul lui Mihai Beniuc „Marele Anonim", capitol din romanul *Pe muche de cuțit* și publicat, cum am spus la începutul acestui studiu, în *Gazeta literară*. Faptul că numele lui Beniuc lipsește este încă o dovadă că acesta provoca spaimă.
29. Doamna Dorli Blaga se referă la faptul că în nota 16 de pe p. 84 a revistei *Manuscriptum* este publicată scrisoarea de demisie a lui Blaga din Astra. Blaga era membru al Astrei, celebra asociație de cultură transilvăneană. Despre împrejurările în care și-a dat demisia, vezi *supra*, partea a II-a, cap. III, „Blaga citit de Stăniloae".

au fost *extrase*. El se îndoieşte că Blaga i-ar fi încredinţat lui Ţugui, aşa, hodoronc-tronc, un „jurnal autobiografic". Apoi lansează presupunerea despre adevărata origine a fragmentelor blagiene: „În interviul acordat de Mihai Beniuc lui Dorin Tudoran[30] (*cf. România literară*, nr. 46, 17 nov. 1977), «misterul» pretinsului «jurnal autobiografic» se dezleagă fără echivoc: Blaga, evocă autorul *Cîntecelor de pierzanie*, înaintase «un memoriu», dorind să demonstreze că în romanul *Pe muche de cuţit* i s-au atribuit «idei şi vorbe care nu erau ale lui», şi alte lucruri legate de nedreptele acuze ce i s-au adus în epocă".

Din acest moment, în lumea literară a început vrajba pe faţă, conflictul între „oficiali" şi Mircea Zaciu. Directorul revistei *Manuscriptum*, Al. Oprea, i-a replicat lui Zaciu în 4 mai 1978; Mircea Zaciu a răspuns în 11 mai 1978; Al. Oprea a revenit în 18 mai 1978. Polemica a fost purtată în *România literară*. Printr-o întorsătură de situaţie tipică regimului socialist, în care nu se putea scrie pe şleau, după ce Zaciu ceruse proba că ar fi vorba despre un „jurnal", Al. Oprea l-a somat pe Zaciu să producă *el* dovada că ar fi vorba despre „Memoriul" lui Blaga.

Pentru a putea să-i răspundă lui Al. Oprea, Zaciu i s-a adresat Doamnei Dorli Blaga.

Mircea Zaciu către Dorli Blaga

Cluj, 8 iunie 1978

Mult stimată Doamnă Dorli,

Am ezitat mult să vă scriu aceste rînduri, dar în cele din urmă mi-am zis că totuşi trebuie să încerc a vi le adresa. Prin buna şi generoasa Profesoară, Zoe Bugnariu, am încercat să vă rog, cu mai mult timp înainte, a-mi întinde o mînă de ajutor în polemica penibilă cu Al. Oprea, care se erijează de fapt în avocatul lui P. Ţugui şi din care – aşa cum aţi putut observa în „ultimul răspuns" dat de directorul revistei *Manuscriptum*, am ieşit deocamdată „bătut". În urma primei mele rugăminţi, poate nu tocmai limpede formulate, m-am trezit din partea Dvs. cu un refuz. Era poate o îndrăzneală prea mare să vă cer să interveniţi şi Dvs. în polemică, prin cîteva rînduri care ar fi dezminţit caracterul de „jurnal intim" al paginilor de „Memoriu", publicate trunchеat şi deformat de Al. Oprea şi Ţugui. Ulterior, mi s-a spus că aţi consultat întregul material şi că opinia Dvs. s-ar fi modificat

30. Un interviu cu totul excepţional, căci intervievatorul i-a pus lui Beniuc cele mai pertinente şi incomode întrebări. Vezi şi *supra*, p. 287, nota 6.

într-un sens ce-mi poate deveni favorabil. Atunci m-am gîndit să vă scriu, deşi, repet, îmi vine oarecum greu, pentru a nu vă sugera că aş face-o şi în virtutea faptului că am depus oarecari eforturi pentru a edita – în condiţii nu tocmai uşoare, la Dacia – în colecţia ce o conduc („Restituiri") două din postumele Poetului[31]. Lucru care mă onorează şi mă bucură că am reuşit să-l realizez. Dacă acum – într-un fel poate intempestiv – am ţinut să intervin pentru apărarea memoriei Poetului, am făcut-o şi pentru apărarea respectului de principiu al documentului literar şi al adevărului istoric. M-am trezit însă pus la colţ cu brutalitate, pentru că nu pot furniza argumentul *material*. Am cerut revistei *Manuscriptum* să reproducă măcar prima filă a aşa-zisului „jurnal autobiografic" [*sic!*], dar Al. Oprea mă somează el pe mine să produc proba că ar fi vorba de un memoriu şi nu de „jurnal". Desigur, eu nu pot replica amintindu-i că în chiar biroul său, cu un an în urmă, m-a anunţat victorios că va publica „Memoriul lui Lucian Blaga" şi, întrebat de mine cum va proceda, a rîs superior: „Am eu o soluţie!". Acum, evident, ar nega că o atare discuţie ar fi avut loc, deşi era de faţă un martor. Dar martori aş avea şi aici, în Cluj: trei persoane, cărora Poetul le-a citit *illo tempore* „Memoriul", ar fi gata să depună mărturie publică asupra adevăratului caracter al fragmentelor arbitrar publicate de *Manuscriptum*. Însă nici o atare procedură n-ar convinge şi n-ar fi socotită concludentă. Deci, eu n-aş putea cîştiga această polemică – implicit apărînd memoria Poetului – decît dacă mi s-ar pune la dispoziţie textul „Memoriului". Ţugui îl are, l-a avut sub ochi şi Oprea. Numai Dvs. însă m-aţi putea sprijini, cu textul din arhiva Poetului, iar eu vă propun – îndrăznesc adică acest lucru – două variante: 1) dacă aţi fi de acord, pentru restabilirea completă a adevărului, să public textul autentic, pe care ar urma să mi-l împrumutaţi pentru a face o copie legalizată; o revistă din Cluj e dispusă oricînd să publice integral textul. Un foarte sumar comentariu al meu ar constitui un răspuns lapidar la somaţia lui Al. Oprea de a produce „proba" că e vorba de un memoriu şi nu de un „jurnal". Numele Dvs. ar fi total scos din cauză (după dorinţa Dvs. însă, el ar putea fi invocat numai pentru a vă mulţumi că mi-aţi pus la dispoziţie, din arhiva familiei, acel text). 2) dacă Dvs. consideraţi inoportună publicarea textului autentic, soluţia secventă ar fi să-mi împrumutaţi totuşi textul pentru consultare; eu ar urma să-l descriu şi să-l rezum, indicînd şi omisiunile şi deformările din *Manuscriptum* în raport cu originalul.

31. Este vorba despre volumele Lucian Blaga, *Ceasornicul de nisip*, ediţie de Mircea Popa, 1973, şi Idem, *Elanul insulei, aforisme şi însemnări*, ediţie de Dorli Blaga şi George Gană, 1977.

Pentru elucidarea completă a lucrurilor controversate, aş putea da eventual o filă-facsimil pentru „probă". În acest mod polemica s-ar încheia cu un cîştig de cauză al adevărului şi incidentul ar fi închis.

Altfel, cititorul neavertizat rămîne încă cu impresia că de fapt – chiar dacă nu l-a reprodus integral, cum şi arată – revista a publicat totuşi un „jurnal" încredinţat de Poet lui P. Ţugui şi că opinia mea că ar fi vorba de textul celebrului „Memoriu" e fie falsă, fie o simplă supoziţie atîta timp cît nu am proba materială, textul autentic, în mînă.

Vă repet rugămintea fierbinte de a mă susţine în această problemă care (nu vreau să neg) pune şi prestigiul meu în joc; totodată, sper din inimă să aveţi încredere că documentul vă va fi restituit în cel mai scurt timp, urmînd ca Dvs. singură să decideţi care din cele două procedări propuse mai sus o găsiţi mai potrivită. În ambele [soluţii] alternative, repet, numele Dvs., dacă decideţi aşa, va fi complet scos din cauză.

Hadrian ar putea să-mi aducă textul şi cum eu voi veni la Bucureşti în ultima decadă a acestei luni, vi l-aş înapoia personal. Dacă pînă atunci Hadrian mai merge în capitală, vi l-aş restitui şi mai repede, prin el.

În aşteptarea unei decizii din partea Dvs., vă rog să primiţi asigurarea recunoştinţei şi stimei mele,

Mircea Zaciu

Hadrian Daicoviciu în vizită la Dorli Blaga

Scrisoarea lui Zaciu către Dorli a fost scrisă în 8 iunie 1978. După cum rezultă din ceea ce mi-a povestit Dorli, precum şi din scrisoarea domniei sale despre această tevatură cu „Memoriul" grosolan falsificat de Pavel Ţugui în *Manuscriptum*, în acest moment a apărut în scenă Hadrian Daicoviciu. Cum spune Dorli în scrisoarea din 2 noiembrie 2007 către mine:

> „*Adevărul* este că l-am *autorizat* pe Hadrian Daicoviciu să-i dea pe cel din arhiva tatălui său. «Autorizarea» s-a produs aici în casă, Hadrian fiind în vizită la noi".

Cunoscîndu-l pe Zaciu, ştiind ce diplomat putea fi şi, totodată, ce bun prieten era cu profesorul Hadrian Daicoviciu, sînt sigură că prezenţa acestuia din urmă în casa lui Dorli şi Tudor Bugnariu nu a fost deloc

întîmplătoare, ci se datora *şi* lui Zaciu, care trebuie să-l fi rugat pe prietenul său să-i dea o mînă de ajutor, să intervină la Dorli şi s-o convingă să-i dea lui „Memoriul".

Dorli Blaga recunoaşte că „Memoriul" provine din arhiva sa

Vreme de decenii, Dorli Blaga şi Mircea Zaciu au susţinut la unison că „Memoriul" provine din arhiva Daicoviciu. Ceea ce este adevărat, cu nuanţa că „Memoriul" a ajuns într-adevăr să treacă şi prin arhiva familiei Daicoviciu, *după ce Dorli i l-a dat lui Hadrian Daicoviciu anume pentru ca acesta să i-l înmîneze lui Zaciu.*

În 17 aprilie 2020, aflînd cu ce anume mă ocup, Dorli mi-a spus cu voioşie:

> „A fost Hadrian la noi, şi i-am dat «Memoriul». Eu aveam două. Eu nu puteam să fiu amestecată, mă temeam că mă stric cu Muzeul, şi n-o să mai conserve manuscrisele lui Blaga. Şi atunci, după scrisoarea lui Zaciu, eu i-am dat un exemplar lui Hadrian, «Dă-i-l lui Zaciu, să îl publice. Îi spui că l-ai găsit în arhiva lui Constantin, îi spui că e din arhiva tatălui tău. Îl pui şi tu în arhiva tatălui tău, şi-atunci ce-i spui este adevărat»".

Zaciu a intuit adevărata arhivă de unde a fost scos documentul, căci, în polemica (lungă şi sterilă) cu Al. Oprea care a urmat, scrie la un moment dat: „doamna Dorli Blaga [...] îmi oferise dreptul de a publica textul integral al «Memoriului», a cărui copie *a ajuns în arhiva C. Daicoviciu tot prin bunăvoinţa «familiei poetului», aceeaşi care confirma şi autenticitatea / conformitatea cu originalul [predat la C.C.]*" [*s.n., M.P.*].

În legătură cu Dorli, exista în lumea intelectuală o enormă aşteptare ca ea să intervină în polemica Zaciu – Al. Oprea şi să clarifice definitiv lucrurile. Căci *se ştia* despre existenţa acestui text al lui Blaga, şi nu numai din interviul dat de Beniuc lui Dorin Tudoran (1977), ci pur şi simplu pentru că alte copii ale textului se aflau în circulaţie, George Ivaşcu avea, se pare, un exemplar, la fel unele reviste.

Faptul că Doamna Dorli Blaga *a autorizat* publicarea „Memoriului" şi, după cum aflăm acum, *chiar l-a furnizat din propria sa arhivă*, cu o acoperire de faţadă foarte plauzibilă, ea însăşi menţinîndu-se în continuare în umbră, a dus pînă la urmă la limpezirea situaţiei. A făcut exact ceea ce trebuia. Ceea ce era necesar să facă.

În această fază a polemicii, totul s-a întîmplat cu repeziciune. Dacă prima scrisoare a lui Zaciu către Dorli e din 8 iunie, în 15 iunie el avea „Memoriul" şi-i scria din nou Doamnei Dorli Blaga, să-i mulţumească şi, de asemenea, să-i ceară cîteva deslușiri:

Mircea Zaciu către Dorli Blaga

Cluj, 15 iunie 1978

Mult stimată Doamnă Dorli,

Nu pot să vă exprim îndeajuns bucuria ce mi-aţi făcut-o acceptînd să-mi *împrumutaţi* copia textului Părintelui Dvs. În aşa-zisa polemică cu Al. Oprea mă aflam într-un unghi mort, neputînd „proba", cum mă somează, ceea ce ştiam de fapt prin simplă deducţie. Acum, avînd documentul, voi putea răspunde cum se cuvine, fără a degenera în răfuială, dar limpezind lucrurile în spiritul adevărului.

Conform dorinţei Dvs. şi aşa cum vă promisesem de altfel din capul locului, numele Dvs. nu va fi amestecat în nici un fel în răspunsul meu.

Mai rămîn totuşi două lucruri mici de lămurit şi vă rog să-mi permiteţi a stărui asupra lor: 1) textul se termină brusc, fără nici o formulă de încheiere uzitată, ori altă frază care să arate că el se termină în adevăr acolo: foaia e albă în continuare şi abia pe fila secventă apare o listă pe care Poetul o dă, spre argumentare, cu titlurile unor articole ale sale despre cultura rusă. Nu lipseşte nimic din acest final puţin ciudat? După fraza ultimă venea semnătura, ori ea continua cu lista amintită şi abia apoi se află semnătura Poetului? 2) îndrăznesc prea mult dacă vă întreb dacă păstraţi *originalul* documentului, adică o formă manuscrisă, un concept după care s-a bătut la maşină şi textul trimis de Poet forurilor? Dacă da, aş putea îndrăzni să vă rog să-mi daţi o fotocopie sau o xerografie a primei file?

Nu vreau să vă inoportunez mai mult şi nici nu am pretenţia să-mi răspundeţi în scris, ştiind cît de ocupată sînteţi. Dacă, vorbind cu Profesoara mea, Zoe Bugnariu, la telefon, îi puteţi da Domniei sale cele două răspunsuri, vă rămîn profund îndatorat.

Oricum, vă rog să primiţi încă o dată cele mai sincere mulţumiri pentru sprijinul acordat şi vă asigur de întreaga şi profunda mea stimă,

al Dvs.,
Mircea Zaciu

„Memoriul" apare în *Echinox*

Mircea Zaciu a publicat „Memoriul" aşa cum se cuvenea, integral, în revista studenţească *Echinox*, anul X, nr. 6-7, 1978, stîrnind senzaţie în lumea intelectuală din România – îmi amintesc şi-acum, după 42 de ani, cererile cunoştinţelor mele de-atunci din Bucureşti să le trimit revista. Pentru ca lucrurile să fie clare, Mircea Zaciu a anunţat în *România literară* (nr. 36, 1978) publicarea adevăratului text al lui Blaga, iar ca să-l oblige pe Al. Oprea să ia act de apariţia lui, i s-a adresat direct: „Istoricului literar Al. Oprea îi răspundem deci că... ultimul răspuns îl au totuşi documentele, nu jocul cu foarfeca şi nici cel cu vorbele". Credea că pune punct, în mod victorios, polemicii pe care o purtase atît pentru onoarea lui Blaga, cît şi pentru restabilirea propriului său prestigiu de istoric literar, pus de Al. Oprea sub semnul îndoielii.

S-a înşelat. Cu spatele apărat de cine ştie care dintre instituţiile regimului, Al. Oprea a trimis, fulgerător, încă o replică, ironică şi avocăţească, la *România literară*. El l-a pus la punct pe Zaciu încă o dată, contestînd faptul că „Memoriul" publicat în *Echinox* ar fi identic cu originalul-manuscris din arhiva familiei. Se baza pentru asta pe o mai veche discuţie telefonică cu Dorli – în care aceasta i-a spus că există „Memoriul" dactilografiat şi de asemenea două *ciorne* scrise de mîna lui Blaga –, pe care a distorsionat-o cum a vrut: interpretînd *ad litteram* cuvîntul „manuscris" drept scris de mînă (nu şi dactilogramă), Al. Oprea a perseverat într-o gîlceavă fastidioasă, falacioasă.

Ion Vartic: Lovitură de presă la *Echinox*

De-a lungul istoriei sale, *Echinox*-ul a dat măcar trei lovituri de presă. Prima, chiar în numărul său 1 absolut, cînd a publicat, în decembrie 1968, traducerea, machetată foarte vizibil, a unui text al lui Heidegger. Apariţia lui „Haidălberg ăsta" – cum îi zicea, excedat, un înalt activist de partid clujean – a produs un scandal ideologic care a dus la înlocuirea imediată a redactorului-şef, studentul Eugen Uricaru. Las deocamdată deoparte felul în care a fost publicat „Memoriul" lui Blaga cu prezentarea lui Mircea Zaciu şi o să mă refer, pe scurt, la a treia lovitură de presă: publicarea, în nr. 1-2-3 din 1981, a unui dosar despre filmul aflat în lucru *De ce trag clopotele, Mitică?* al lui Lucian Pintilie, cuprinzînd scenariul şi un reportaj fotografic de la repetiţii;

a trebuit să renunţăm la interviul dat de regizor, pentru că, fiind obligaţi să prezentăm paginile la Comitetul Judeţean al P.C.R., textul fusese ciopîrţit, din laşitate, de un activist, de altfel prozator local. Apariţia întîrziată a numărului triplu din *Echinox* cu dosarul (chiar dacă mutilat, căci fără interviul lui Pintilie) al filmului *De ce trag clopotele, Mitică?* s-a suprapus cu confiscarea şi depunerea întregului material al filmului lui Pintilie la Casa Scînteii.

Lovitura mediană de presă, dată prin publicarea de către Mircea Zaciu în *Echinox* a „Memoriului" lui Blaga, a fost favorizată de perioada neclară ce a urmat după desfiinţarea ca instituţie propriu-zisă a Cenzurii. Decretul de desfiinţare a Comitetului pentru Presă şi Tipărituri, sub a cărui acoperire instituţională funcţiona Cenzura, a fost dat în 26 decembrie 1977. A urmat o perioadă cînd conducerea unei reviste putea într-adevăr să decidă, independent, dacă avea cît de cît curaj, publicarea unui text care nu era pe placul regimului.

Îmi amintesc reacţia lui Zaciu atunci cînd au apărut fragmentele în *Manuscriptum*. Eram la el, cu tot grupul, Ion Pop, Marian Papahagi. „E un fals!", exclama Profesorul, „E un fals, astea sînt fragmente din «Memoriu»!". A reacţionat de altfel şi public, iar Al. Oprea i-a replicat, mult prea sigur pe el, în bătaie de joc, à la Trahanache: „Stimabile... docomentul"! Cred că Al. Oprea răspundea atît de arogant, atît de sigur pe sine, neimaginîndu-şi că Profesorul poate şi să ajungă în posesia textului integral, şi să aibă la dispoziţie o revistă care să-l publice. Cu atît mai mult cu cît se ştia că Mihai Beniuc e în stare să reacţioneze foarte violent, cu reclamaţii la cel mai înalt nivel al partidului. Totodată, Al. Oprea îl subestima pe Profesor în privinţa relaţiilor sale personale, ramificate în toate mediile.

Mircea Zaciu s-a agitat ceva timp pînă a reuşit, prin extraordinarele lui relaţii, prin puterea lui persuasivă, să obţină o copie a „Memoriului". Ne-a spus, sec, că e de la Hadrian Daicoviciu. Şi ne-a mai întrebat o dată, formal, firește, dacă avem curajul să-l publicăm în *Echinox*. Totul s-a petrecut în cea mai perfectă clandestinitate, ca să nu intervină vreun factor neprevăzut care să zădărnicească publicarea. Noi ştiam că sîntem supravegheaţi de Securitate, chiar secretarul de partid pe Universitate, profesorul Grigore Drondoe, ne avertizase, vrînd şi să ne protejeze, şi să ferească Universitatea de nesfîrşite încurcături cu „Instituţia", că în lipsa noastră umblă în redacţie securiştii, controlează caietul de redacţie, se uită în dosarele cu texte, le fotografiază şi aşa mai departe. O dată, Drondoe ne-a spus şi ce conţine dosarul de redacţie pentru paginile maghiare... ştia de la securişti, noi încă nu ştiam. În plus, cînd cu „Memoriul", nu eram siguri că toţi redactorii ar fi păstrat pînă la capăt secretul.

Așa că textul lui Blaga nu a fost trecut în caietul de redacție, nici pe machetă, la paginile respective s-a scris altceva, un material oarecare. Textul lui Blaga a fost dus direct în tipografie, cu toate indicațiile de machetare, iar șpalturile au fost corectate la fel, fără să mai treacă prin redacție. Profesorul și-a făcut, în cel mai mare secret, o copie după documente, și anume la aparatul numit *Gestetner*, la tatăl meu. Tatăl meu, Petre Vartic, era atunci inginerul-șef al universității; nu erau multe locuri unde se puteau face asemenea copii; la cererea lui, eu am vorbit cu tatăl meu să îl primească, iar Zaciu s-a dus la el. Chiar și aparatul acela numit *Gestetner* era într-un loc semiascuns, de care știau numai cîțiva de la serviciul tehnic al universității. Și nu oricine avea acces acolo. Iar șpalturile, repet, le-a corectat Zaciu, după copia lui. Corecturile au fost revăzute de Jean și de Marian. Bunul de tipar a fost dat la fel, direct în tipografie, fără ca vreun student din redacție să știe despre existența textului.

Cînd a ieșit revista, a fost o senzație națională. Era o victorie contra grupului de scriitori și funcționari culturali „pe linie".

George Ivașcu, din culise

Primind încă un text polemic de la Al. Oprea, George Ivașcu, directorul *României literare*, care avusese curajul să publice textele lui Mircea Zaciu contra lui Al. Oprea și P. Țugui, și care deci nu avea nici cea mai mică dorință să îl lase pe „tov. Al. Oprea" să aibă ultimul cuvînt, i-a trimis lui Dorli, prin curier, un plic cu antetul revistei și mențiunea: „*Urgent* (ora 11,45)". În plic se aflau: o scrisoare a sa către Dorli și originalul noii replici a lui Al. Oprea. Din scrisoarea lui către Dorli ne putem da seama că 1) directorul de atunci al *României literare* știa toate mișcările de culise, că 2) el cunoștea „Memoriul" și dintr-o altă sursă decît *Echinox*-ul și că 3) pe deasupra, era convins că Dorli „știe prea bine" cum stau lucrurile în privința autenticității neîndoielnice a textului din *Echinox*. Pentru cititorul scrisorii, este limpede că George Ivașcu nu era din aceeași tabără cu „tov. Al. Oprea". Scrisoarea lui G. Ivașcu era o foarte logică rugăminte ca „mult stimata doamnă" Dorli Blaga să îi dea lui „tov. Al. Oprea" acele informații pînă atunci nerostite, încît acesta *să se oprească odată* din fabricat replici.

G. Ivaşcu către Dorli Blaga

București, 12 septembrie 1978

Mult Stimată Doamnă,

precum v-am informat aseară la telefon, textul noii intervenţii trimise de tov. Al. Oprea se bazează pe afirmaţia că *„la apariţia manuscrisului în* Echinox, *fiica poetului, Dorli Blaga (care ne acordă cu generozitate concursul etc. ...) a ţinut să mă informeze că nu s-a făcut nici o confruntare cu «originalul manuscris». De-altfel, nici nu există, propriu-zis, un manuscris, ci două ciorne, ca forme pregătitoare ale «Memoriului» dactilografiat"*.

Aceasta, pentru a acuza de *incorectitudine profesională* pe Mircea Zaciu, care afirmă: „copia reprodusă de noi fiind conformă cu originalul manuscris aflat în arhiva familiei poetului".

Este, evident, o argumentare cel puţin tendenţioasă. Dv. ştiţi prea bine că textul ce s-a publicat în *Echinox* este întocmai cu „Memoriul" înaintat (evident, *dactilografiat*) şi, desigur, desăvîrşit ca formă după o ciornă, două sau mai multe... Aceste ciorne nu pot fi deci o probă – cum vrea să pretindă Al. Oprea – că „Memoriul" publicat nu ar „corespunde cu originalul".

Vă rog, deci, să binevoiţi a interveni pe lîngă tov. Al. Oprea şi a-i confirma că *textul apărut în* Echinox *este conform cu textul „Memoriului" trimis de L. Blaga forurilor superioare* şi că, deci, noua lui intervenţie, bazată pe interpretarea, abuzivă, a faptului că există... două ciorne care nu sînt întocmai cu textul dactilografiat nu constituie un argument într-adevăr probant etc.

Oricum, eu vă trimit Dv. însuşi textul intervenţiei tov. Al. Oprea, anunţîndu-l de aceasta, în speranţa că va înţelege „eroarea" în care se află inutil.

Cu deosebită consideraţiune,
George Ivaşcu

Al doilea document din plicul lui Ivaşcu

Al doilea document aflat în plicul trimis de George Ivaşcu este originalul articolului scris de „tov. Al. Oprea"; pe prima filă a dactilogramei se află indicaţiile redacţionale de machetare: *„România literară* 37", adică numărul 37, „p. 2". Era, deci, un răspuns „fulger", textul lui

Zaciu abia apăruse de cîteva zile, în nr. 36 al *României literare*. Esența argumentelor polemice produse de „tov. Al. Oprea" este foarte clar extrasă și subliniată de George Ivașcu în scrisoarea sa. Notița intitulată „Tot despre Lucian Blaga" conține și o amenințare (ce e drept, elegant formulată, dar perceptibilă totuși ca amenințare) la adresa Doamnei Dorli Blaga: „Dorli Blaga (care ne acordă cu generozitate concursul pentru reconstituirea, în cadrul Muzeului literaturii române, a întregii arhive a lui Lucian Blaga)", scrie Al. Oprea, amintindu-i în felul acesta fiicei poetului că, la urma urmelor, depinde de el ca Arhiva Blaga să meargă sau nu mai departe. Iată textul lui Al. Oprea.

Al. Oprea, „Tot despre Lucian Blaga"

[Scrise de mînă, indicațiile redacționale de machetare: *„România literară* 37 // p. 2 // c 6 drepte // subl. aldine // 3,1 / 4 // 2 file // *Primim cu titlul de mai sus, următoarele*:"]

Într-o notiță din ultimul număr al *României literare*, Mircea Zaciu îmi oferă – se înțelege cu cîtă grație – o prețioasă informație bibliografică: faptul că în *Echinox* (nr. 6-7, iunie-iulie, 1978), a apărut integral un document Lucian Blaga, publicat fragmentar de Pavel Țugui, în urmă cu un an, în *Manuscriptum*.

Îi mulțumesc stimatului coleg și, totodată, felicit redacția revistei studențești clujene că a făcut public acest memoriu, păstrat aproape un sfert de veac în arhiva marelui istoric Constantin Daicoviciu. (Mă întreb numai de ce admiratorii *de azi* ai lui Lucian Blaga n-au publicat textul pînă acum? O întrebare pur retorică, firește.)

În prezentarea din *Echinox*, Mircea Zaciu, reconstituind mai mult „dosarul" micii noastre dispute decît pe cel al documentului cu pricina – ce vreți, nu numai poeții constituie „genuri iritabile" ci și criticii –, venind la obiect face această precizare: „copia reprodusă de noi fiind conformă cu originalul manuscris aflat în arhiva familiei poetului". Regret, dar afirmația nu concordă cu adevărul. La apariția materialului din *Echinox*, fiica poetului, Dorli Blaga (care ne acordă cu generozitate concursul pentru reconstituirea, în cadrul Muzeului literaturii române, a întregii arhive a lui Lucian Blaga) a ținut să mă informeze că nu s-a făcut nici o confruntare cu „originalul manuscris". Dealtfel, nici nu există, propriu-zis, un manuscris, ci două ciorne, ca forme pregătitoare ale memoriului dactilografiat.

Și atunci, stimate istoric literar, de ce emiteți fraze fără acoperire? Cum rămîne cu corectitudinea profesională?

Cele două ciorne, ca şi alte „revelaţii" documentare, vor vedea lumina tiparului într-unul din numerele viitoare ale *Manuscriptumului*, cînd, sperăm, vom răspunde la toate chestiunile care-l „angoasează" pe colegul Mircea Zaciu. / Al. Oprea

O capodoperă de persuasiune

Dorli, care de la începutul polemicii a refuzat să iasă în plină scenă, dar a influenţat şi apoi pur şi simplu a determinat din culise cursul lucrurilor, i-a scris lui Al. Oprea. Din epistola ei, se vede că a citit nota lui Al. Oprea şi că a recepţionat clar şantajul pe care acesta îl încerca asupra ei – de unde, cererea ei insistentă ca polemica despre „Memoriul" Blaga şi Arhiva Blaga să fie considerate lucruri separate. Pentru ea, situaţia era tensionată şi din cauza colaborării cu Muzeul Literaturii pentru Arhiva Blaga, şi pentru că ştia că asemenea controverse publice deranjează „forurile", care pot oricînd interveni pentru oprirea ediţiei Blaga pe care o făcea ea; ediţie la care, aşa cum precizează cu mîndrie de fiecare dată, reuşise performanţa să elimine „prefeţele", adică recomandările şi garanţiile date, pentru Blaga!, de tot felul de personaje.

Trebuie să observăm că Dorli s-a descurcat perfect, susţinînd, cu un ton mîhnit, dar şi cu o încăpăţînare de fier, şi faptul că Blaga a fost un autor nedreptăţit, şi îndreptăţirea ca el să fie tratat la nivelul lui de mare scriitor, şi proiectul de Arhivă Blaga, şi autenticitatea documentului din *Echinox*, toate astea fără să uite să îi reproşeze lui Al. Oprea că *„îmi atribuiţi declaraţii pe care nu le-am făcut sub forma aceea"*. Trebuie să admit, scrisoarea ei către Al. Oprea este o capodoperă de persuasiune; de diplomaţie făcută neostentativ.

Dorli Blaga către Al. Oprea

[imediat după 12 septembrie 1978; transcriere făcută de Doamna Dorli Blaga după ciorna aflată în arhiva sa]

Regret foarte mult consecinţele acestei polemici şi faptul că, dacă NU doresc să particip la ea, ar putea duce la periclitarea unei colaborări care pînă acum s-a arătat foarte promiţătoare între mine şi Muzeul literaturii în ceea ce priveşte constituirea „Arhivei Blaga" la Muzeul literaturii. Tot aşa de regretabil ar fi ca din aceste motive, eu ca particular nedispunînd de mijloacele de tratare a manuscriselor, să nu

ajungă la o degradare a lor (și nu din vina mea, este cunoscut cît m-am luptat, la toate forurile, ca să se inițieze această arhivă).

Nu cred că este o pretenție exagerată a mea cînd cer să se separe polemica respectivă de problema constituirii arhivei și a păstrării în bune condiții a manuscriselor lui Blaga.

Regret că publicarea unui document care privește o perioadă de persecutare a lui Lucian Blaga, și în care acesta răspunde printr-o atitudine demnă la atacurile odioase ale unui denigrator, a dat naștere unei polemici care riscă să se învenineze.

Încă la pregătirea numărului respectiv și mai ales la apariție mi-am exprimat îndoieli față de *cele scrise de P. Țugui.*

Acum, continuînd polemica (de ce nu și-o duce Țugui singur?), mă văd implicată într-o istorie care nu se știe cît va mai dura.

Fapt este că Lucian Blaga a predat „Memoriul" în chestiune la C.C. al P.M.R. prin Atanase Joja, atunci vicepreședinte al guvernului, pentru a fi înaintat secției respective, anume tov. Țugui (atunci). „Memoriul" a fost dactilografiat în mai multe exemplare, dintre care unul a ajuns la acad. Constantin Daicoviciu, cu care Blaga se consulta în toate necazurile lui. Altă copie este în familie, iar alte copii cu siguranță au mai fost date altor persoane din Cluj. S-au făcut apoi alte copii care au circulat printre intelectualii din Cluj și din țară (Ivașcu la o conferință a scriitorilor, *Flacăra*, *Săptămîna*).

După începerea polemicii, fiul acad. Constantin Daicoviciu m-a întrebat dacă exemplarul din arhiva Daicoviciu este identic cu cel înaintat de Blaga la C.C., ceea ce, oricît aș fi vrut să evit polemica, eu am confirmat, avînd și eu o copie identică.

În „Nota", așa cum e concepută de dvoastră, pentru *România literară* îmi atribuiți declarații pe care nu le-am făcut sub forma aceea – a fost doar o amicală discuție telefonică.

Așa formulate lucrurile, mă îngrijorează faptul că cititorul neavizat ar putea avea impresia că se pune la îndoială autenticitatea „Memoriului". În legătură cu aceasta, trebuie să menționez:

1. Documentul *original* în acest caz este *„Memoriul" înaintat la C.C. și semnat de Blaga* (și nu forma pregătitoare).
2. Posed o copie identică, cu care este identică și copia Daicoviciu-*Echinox.*
3. Posed prima redactare, [lucrată] de mînă, care *dintr-o sumară confruntare* urmează punct cu punct conținutul „Memoriului" și este deosebit de interesantă din punct de vedere arhivistic și revelatoare asupra modului cum lucra Blaga pe text.

Este la fel cu textul dactilo, cu excepția, probabil, a unor rînduri cu modificări intervenite direct la dictare și omiterea cîtorva rînduri

din încheiere, care nu sunt prea importante în raport cu „Memoriul" propriu-zis.

Aşa concepută, „Nota" nu ar închide polemica, ci ar ascuţi-o, ca şi implicarea mea în ea.

Mă întristează că uneori interesul pentru Blaga este trezit de o polemică care îndepărtează atenţia cititorului de la faptul ostracizării lui Blaga (atacul lui Beniuc!), care i-a amărît ultimii ani de viaţă.

Încă două note polemice ale lui „tov. Al. Oprea"

În ciuda scrisorii Doamnei Dorli Blaga, Al. Oprea nu s-a oprit. Replica lui nu a apărut, aşa cum ar fi vrut el, în nr. 37 al *Românieі literare*. Complicitatea lui George Ivaşcu, directorul *Românieі literare*, cu Zaciu, cu Dorli, situarea lui de partea adevărului şi, în fond, a dreptului la libertate în cercetarea istorico-literară, intriga lui literară şi tentativa de a-l face pe Al. Oprea să-şi retragă nota, toate laolaltă, poate şi alte circumstanţe, au avut drept urmare faptul că, în loc să apară în nr. 37, replica polemică a lui Al. Oprea a apărut cu două săptămîni întîrziere, în numărul 39 al săptămînalului Uniunii Scriitorilor. Şi, surpriză, faţă de varianta iniţială (care a ajuns la Dorli şi este reprodusă mai sus), nota polemică a lui Al. Oprea este modificată; de pildă:

> „În prezentarea din *Echinox*, Mircea Zaciu [...] face această precizare: «copia reprodusă de noi fiind conformă cu originalul manuscris aflat în arhiva familiei poetului». Regret, dar afirmaţia nu concordă cu adevărul. La apariţia materialului din *Echinox*, fiica poetului, Dorli Blaga (care ne acordă cu generozitate concursul pentru reconstituirea, în cadrul Muzeului literaturii române, a întregii arhive a lui Lucian Blaga) a ţinut să mă informeze..."

devine, în *România literară* nr. 39 din 1978:

> „În prezentarea din *Echinox*, Mircea Zaciu [...] face această precizare: «copia reprodusă de noi fiind conformă cu originalul manuscris aflat în arhiva familiei poetului». Regret, dar familia poetului – cu care colaborăm la reconstituirea, în cadrul Muzeului literaturii române, a întregii arhive a lui Lucian Blaga – mi-a comunicat...".

A dispărut deci acuzaţia că Zaciu ar fi mincinos; a dispărut de asemenea numele Doamnei Dorli Blaga, înlocuit fiind cu „familia poetului"; strînsa colaborare sugerată de formula „Dorli Blaga [...] a ţinut să mă informeze" devine formularea rece „familia poetului [...] mi-a comunicat".

Epilog

Al. Oprea a mai publicat o notă, în numărul 1/1979 al revistei pe care o conducea, „Post-scriptum la o discuţie", semnată „Manuscriptum". Voia neapărat să aibă ultimul cuvînt, poate şi pentru că se temea că, de pe urma scandalului de presă, cu miză politică în lumea culturii, pe care l-a creat, s-ar putea să fie schimbat din postul foarte bun pe care îl avea. Sub semnătura „Manuscriptum", Al. Oprea a invocat, drept scuză pentru falsificarea „Memoriului" lui Blaga în revista pe care o conducea, obligaţia de a menaja susceptibilităţile persoanelor în viaţă. Căci iată ce scrie Al. Oprea:

> „Respectarea cu stricteţe a normelor şi cerinţelor ştiinţifice [...] implică şi respectarea unor norme etice – adevărate imperative – care nu pot fi trecute cu vederea, chiar dacă unele clarificări definitive sînt în felul acesta amînate. Există astfel o lege morală nescrisă, valabilă şi pe alte meridiane, dar cu atît mai drastică: nu se publică documente referitoare la autori în viaţă; cu atît mai mult atunci cînd avem de-a face cu texte polemice care, însă, prin dispariţia incriminatorului, răpesc din capul locului dreptul la replică al incriminatului".

„Tradus", ar veni aşa:

> „Există astfel o lege morală nescrisă, valabilă şi pe alte meridiane, dar cu atît mai drastică: nu se publică documente referitoare la autori în viaţă [adică la Beniuc]; cu atît mai mult atunci cînd avem de-a face cu texte polemice [ale lui Blaga] care, însă, prin dispariţia incriminatorului [prin moartea lui Blaga], răpesc din capul locului dreptul la replică al incriminatului [al lui Beniuc]"[32].

Este deci posibil ca Al. Oprea să se fi încrîncenat aşa de tare pentru că de fapt îl apăra pe Beniuc – sau, mai exact, pentru că se apăra pe sine de o foarte posibilă *reacţie răzbunătoare a lui Beniuc*, care, deşi nu mai avea funcţii importante, avea în continuare relaţii în lumea puterii şi o neistovită capacitate de a urî şi de a face rău.

În această ultimă reacţie polemică a sa, Al. Oprea n-a avut argumente valide, a avut în schimb plăcerea de a-şi dovedi strînsa legătură cu revista *Săptămîna*, de rea amintire pentru lumea intelectuală care făcea opoziţie regimului socialist real românesc; şi anume, „Manuscriptum" i-a semnalat cu satisfacţie lui Zaciu că este aspru criticat (pentru o ediţie Camil Petrescu) de Mihail Ilovici (autorul, în anii 1930, al unui

32. Al. Oprea [semnat: Manuscriptum], „Post-scriptum la o discuţie", în *Manuscriptum*, anul X, nr. 1 (34), 1979, p. 93.

amplu manifest de generație, „Negativismul tinerei generații", ajuns în anii socialismului real românesc taman la *Săptămîna* lui Eugen Barbu). Pentru lumea intelectuală lucrurile erau însă clare încă de la tipărirea „Memoriului" lui Blaga în *Echinox*.

Pavel Țugui, cealaltă persoană implicată pînă peste cap în scandalul publicării falsificate a „Memoriului", susține în continuare propria sa versiune: că nu el, ci Al. Oprea poartă responsabilitatea pentru fragmentarea textului, că a avut numeroase întîlniri cu Blaga și că, în 1978, a încercat să intre în polemica Zaciu – Al. Oprea, dar textul lui nu a fost acceptat de George Ivașcu; la fel, că toate încercările de a publica versiunea sa completă asupra faptelor s-au izbit de un zid, el reușind să publice, în *Revista de istorie și teorie literară* (între 1984 și 1986), numai o versiune epurată de observațiile sale polemice la adresa lui Zaciu. În 1998, în volumul *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu* (București, Editura Floarea Darurilor), a publicat ultima sa versiune, însoțită și de textul „Memoriului" lui Blaga, asupra acestui episod în care nu a fost un nevinovat.

Mircea Zaciu, la rîndul său, a rezumat polemica dusă cu Al. Oprea în volumul *Lancea lui Ahile* (București, Editura Cartea Românească, 1980), publicînd aici încă o dată și textul „Memoriului" lui Blaga.

Text apărut într-o variantă mai scurtă, ilustrată cu facsimile, în revista *Apostrof*, anul XXX, nr. 5 (360), mai 2020

Anexa III

Pagini din manuscris Blaga

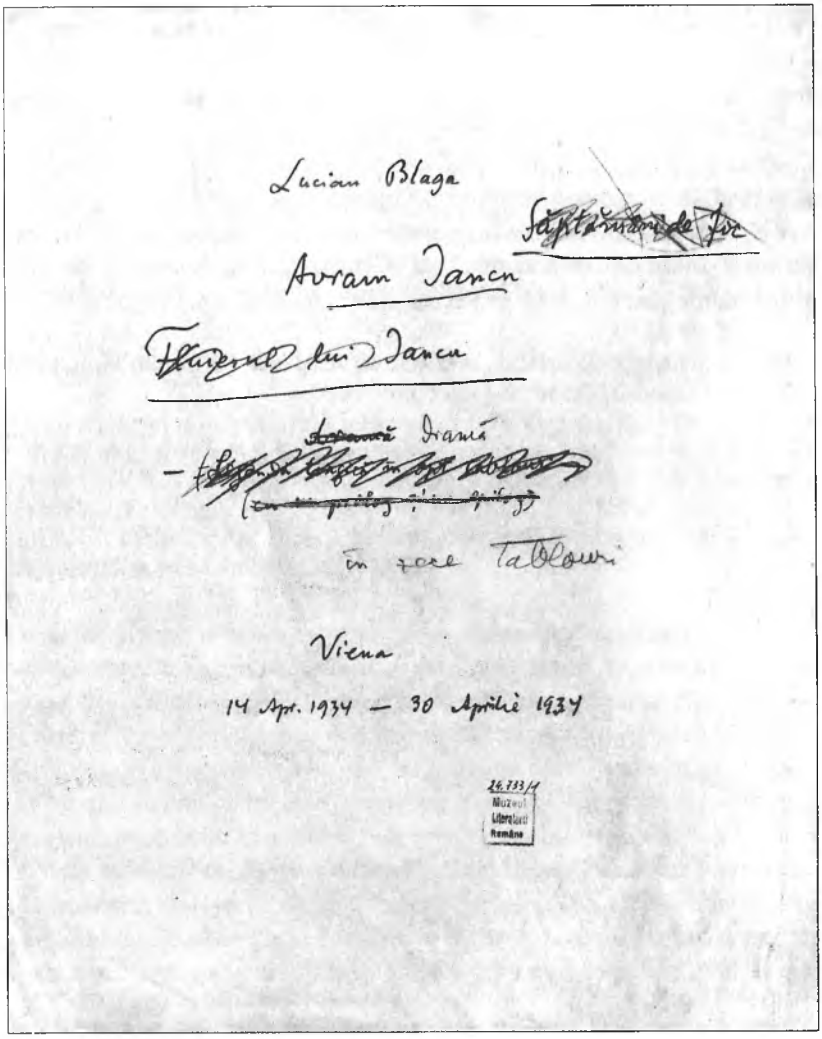
Lucian Blaga

Avram Iancu

Drama

în rare Tablouri

Viena

14 Apr. 1934 — 30 Aprilie 1934

26.733/I
Muzeul Literaturii Române

Foaia de titlu

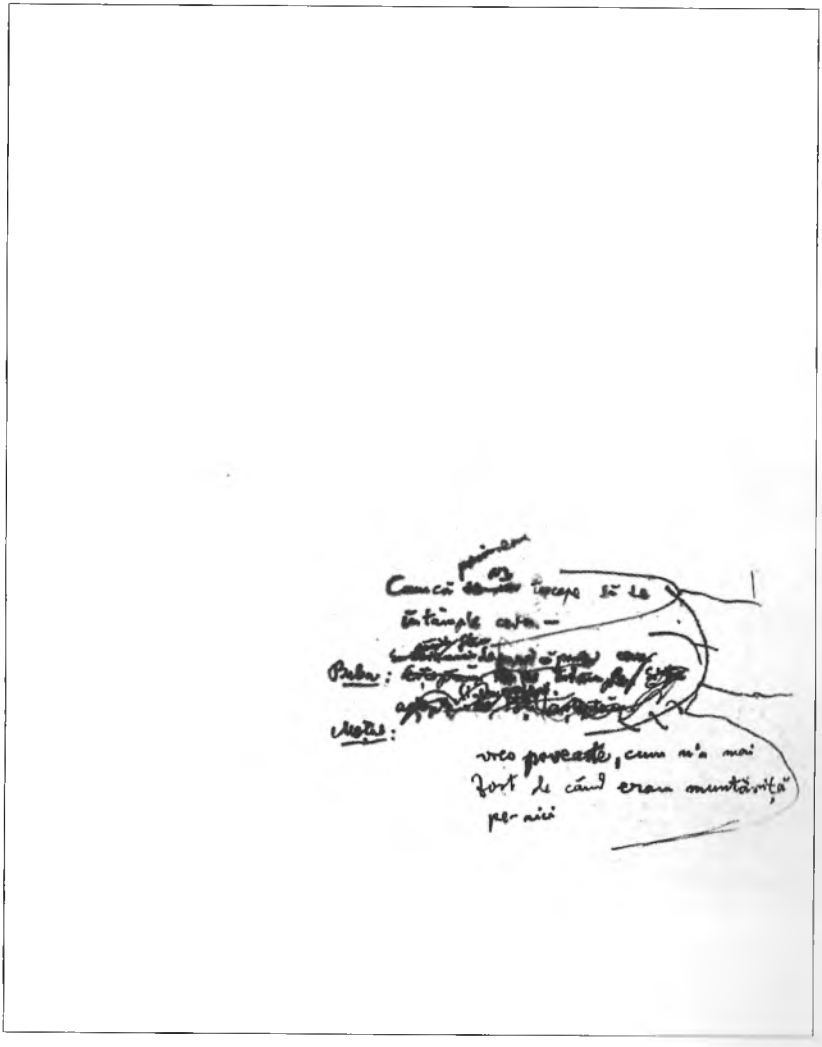

Pagina 2

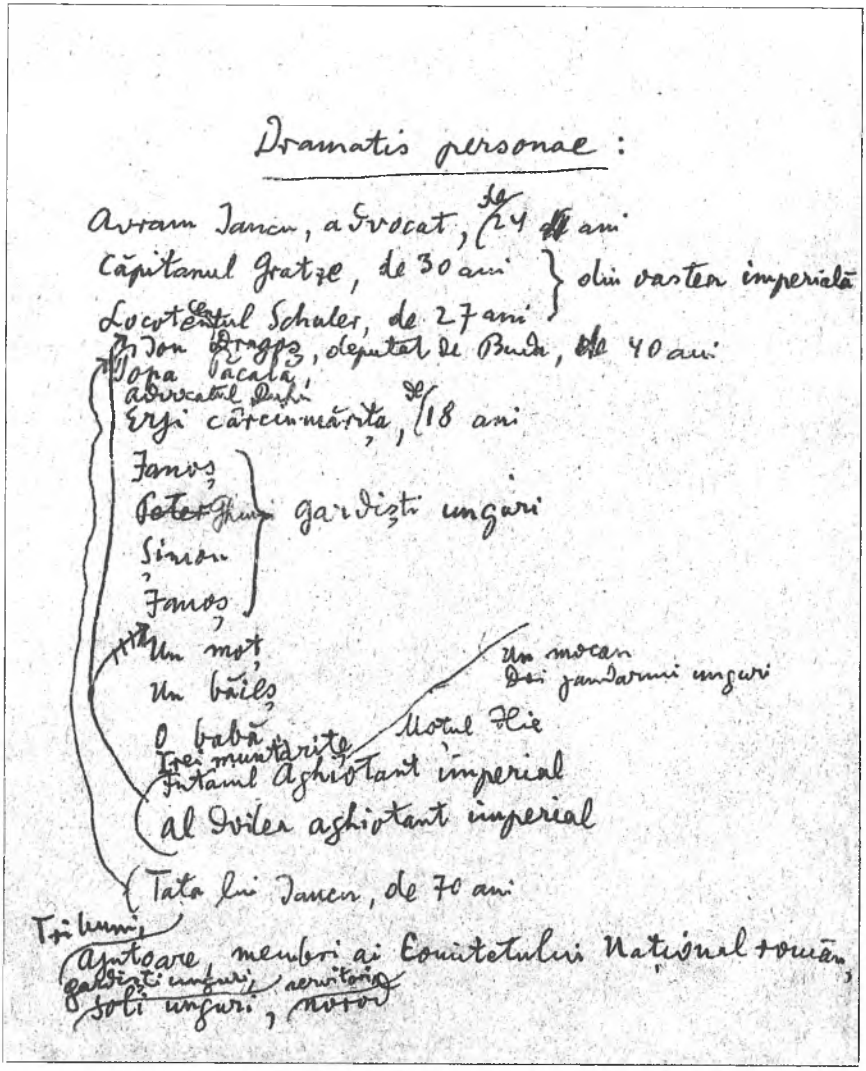
Dramatis personae :
Avram Iancu, advocat, de 24 de ani
Căpitanul Gratze, de 30 ani
Locotenentul Schuler, de 27 ani
} oşti vasteă imperială
Ioan Dragoş, deputat de Buda, de 40 ani
Popa Vacala,
advocatul Dreşi
Erzi căsătorită, de 18 ani
Fanos,
Peter Ghiu
Simion
Fanos
} gardişti unguri
Un moţ
Un băiaş
O babă
Trei muntence
Un morcan
Doi jandarmi unguri
Motul Ilie
Fiatanul Aghiotant imperial
al Doilea aghiotant imperial
Tatăl lui Iancu, de 70 ani
Trei bunici
Ajutoare, membri ai Comitetului Naţional român,
gardişti unguri, servitori
soli unguri, notar

Pagina 3

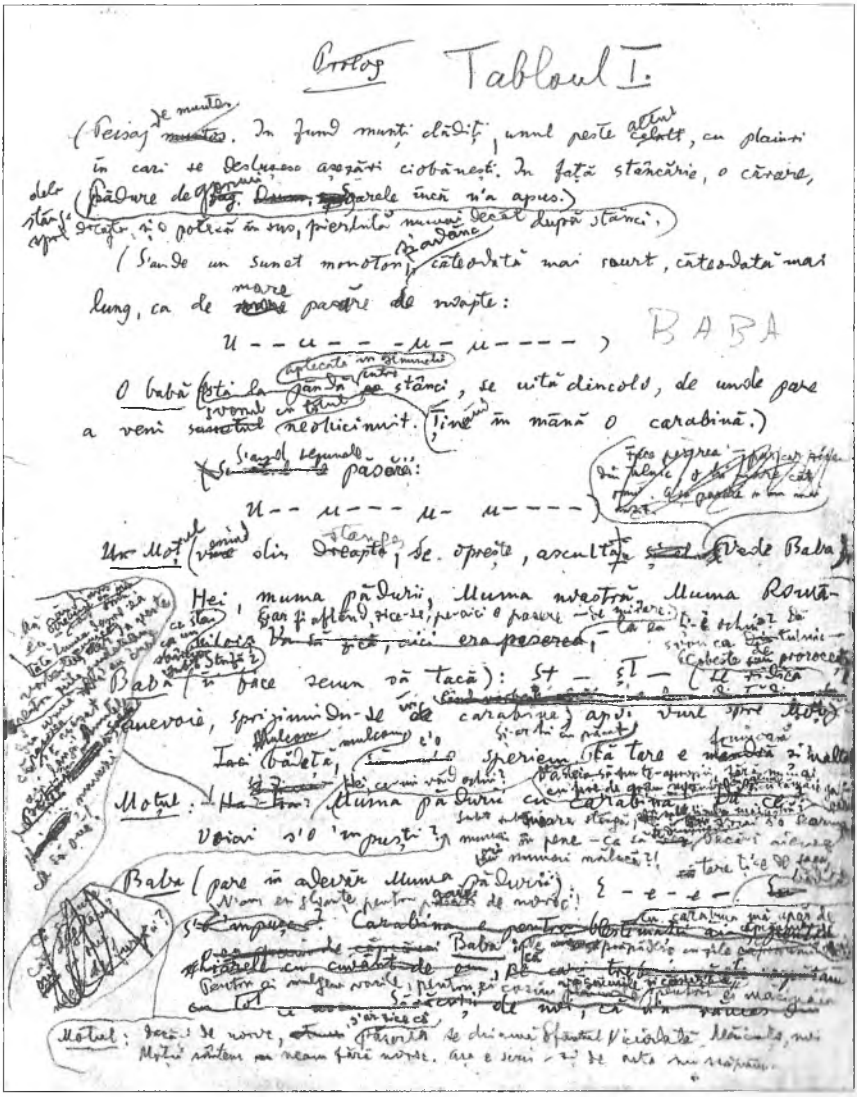

Pagina 4

Pagina 5

Bibliografie

I. Periodice

Almanahul literar (Cluj), 1950
Annuario dell'Istituto romeno di cultura e ricerca umanistica „N. Iorga" di Venezia (Bucarest-Venezia), 2004-2005
Anuarul Universității „Regele Ferdinand I" din Cluj (Cluj, Sibiu), 1937-1938, 1938-1939, 1941-1942
Apostrof (Cluj-Napoca), 1991, 1992, 1993, 1995, 1999, 2004, 2013, 2020
Cercetări filosofice (București), 1957
Convorbiri literare (Iași), 1941
Curțile dorului (Sibiu), 1941
Darul vremii (Cluj), 1930
Democrația (București), 1944
Dreptatea (București), 1946
Flacăra (București), 1948
Gazeta literară (București), 1959, 1968
Gînd românesc (Cluj), 1933-1940
Gîndirea (București), 1934, 1935, 1939, 1941, 1943, 1944
Glasul armatei (București), 1946
Lupta de clasă (București), 1953
Manuscriptum (București), 1973, 1977, 1979, 1986, 1995, 1998
Monitorul oficial (București), ianuarie 1938
Neamul nostru, 1943
Revista Cercului Literar (Sibiu), 1945
Revista Fundațiilor Regale (București), 1938, 1940, 1943
Revista teologică (Sibiu), 1934
România literară (București), 1934, 1970, 2000, 2007, 2009, 2020
Saeculum (Sibiu), 1943, 1944
Scînteia (București), 1946, 1954, 1958
Secolul 21 (București), 2003
Sociologia românească (București), 1937
Symposion (Cluj), 1938, 1939
Tribuna (Cluj-Napoca), 1992
Tribuna Ardealului (Kolozsvár – Cluj), 1941
Viața românească (București), 1944-1946
Vremea (București), 1938, 1943

II. Lucian Blaga

1. *Volume*

Blaga, Lucian, *Cultură şi cunoştinţă*, Cluj, Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul", 1922.
Blaga, Lucian, *Feţele unui veac*, Arad, Editura Librăriei Diecezane, 1925.
Blaga, Lucian, *Daimonion*, Cluj, Editura revistei „Societatea de Mîine", 1930.
Blaga, Lucian, „Avram Iancu", în Idem, *Opera dramatică*, II, Sibiu, Editura Dacia Traiană S.A., 1942.
Blaga, Lucian, *Isvoade*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga şi Petre Nicolau, prefaţă de George Gană, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.
Blaga, Lucian, *Ceasornicul de nisip*, ediţie îngrijită, prefaţă şi bibliografie de Mircea Popa, Cluj, Editura Dacia, 1973.
Blaga, Lucian, *Elanul insulei, aforisme şi însemnări*, ediţie de Dorli Blaga şi George Gană, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.
Blaga, Lucian, *Încercări filosofice*, ediţie îngrijită şi bibliografie de Anton Ilica, prefaţă de Viorel Colţescu, Timişoara, Editura Facla, 1977.
Blaga, Lucian, *Opere*, 7, *Eseuri*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, Bucureşti, Editura Minerva, 1980.
Blaga, Lucian, *Opere*, 8, *Trilogia cunoaşterii*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.
Blaga, Lucian, *Opere*, 9, *Trilogia culturii*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.
Blaga, Lucian, *Opere*, 10, *Trilogia valorilor*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1987.
Blaga, Lucian, *Opere*, 11, *Trilogia cosmologică*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1988.
Blaga, Lucian, *Curs de filosofia religiei*, text stabilit de Dorli Blaga, Christu Nastu şi G. Piscoci Dănescu, Alba Iulia – Paris, Editura Fronde, 1994.
Blaga, Lucian, *Din activitatea diplomatică. Rapoarte, articole, scrisori, cereri, telegrame, anii 1927-1938*, I-III, ediţie îngrijită, cuvînt înainte, note, prefaţă şi indici de nume de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Eminescu, 1995.
Blaga, Lucian, *Luntrea lui Caron*, roman, ediţia a doua revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998.
Blaga, Lucian, *Izvoade* [fără autor de ediţie], Bucureşti, Editura Humanitas, 2002.
Blaga, Lucian, *Zări şi etape. Aforisme, studii, însemnări* [fără autor de ediţie], Bucureşti, Editura Humanitas, 2003.
Blaga, Lucian, *Opere*, I, *Poezii*, ediţie critică de George Gană, cronologie şi aducere la zi a receptării critice de Nicolae Mecu, introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2012.
Blaga, Lucian, *Opere*, III, *Teatru*, ediţie critică de George Gană, cronologie şi aducere la zi a receptării critice de Nicolae Mecu, introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2012.

Blaga, Lucian, *Trilogia della cultura*, edizione italiana integrale a cura di Giancarlo Baffo, Verona, Edizioni Fondazione Centro Studi Campostrini, 2016.

2. *În presă*

Blaga, „Simboluri spaţiale", în *Darul vremii*, anul I, nr. 4-5, mai-iun. 1930.
Blaga, „Despre rasă ca stil", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 2, febr. 1935.
Blaga, „Spaţiul mioritic", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 5, mai 1935.
Blaga, „Artă şi valoare. Cadrul teoretic...", în *Gîndirea*, anul XVIII, nr. 1, ian. 1939.
Blaga, „Renaştere sau creaţie?", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul VII, nr. 6, 1 iun. 1940.
Blaga, [Fără titlu; „Până ieri am fost o ţară mare..."], în *Curţile dorului*, revistă de literatură a studenţilor în Litere şi Filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I", anul I, nr. 1, ian. 1941.
Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, anul XX, nr. 6, iun. 1941.
Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943.
Blaga, „De la cazul Grama la tipul Grama", în *Saeculum*, anul I, nr. 3, mai-iun. 1943.
Blaga, „Getica", în *Saeculum*, anul I, nr. 4, iul.-aug. 1943.
Blaga, „Automatul doctrinelor", în *Saeculum*, anul I, nr. 5, sept.-oct. 1943.
Blaga, „Despre permanenţa preistoriei", în *Saeculum*, anul I, nr. 5, sept.-oct. 1943.
Blaga, „Şcoala ardeleană-latinistă", în *Vremea*, anul XV, nr. 726, 28 nov. 1943.
Blaga, „Kant şi metafizica", în *Saeculum*, anul II, nr. 1, ian.-febr. 1944.
Blaga, „Încă o dată Getica", în *Saeculum*, anul II, nr. 2, mart.-apr. 1944.
Blaga, „Wundt şi Bergson", în *Saeculum*, anul II, nr. 2, mart.-apr. 1944.
Blaga, „Discobolul", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 2, febr. 1945.
Blaga, „Introducere la Cursul de filosofia religiei", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973.

3. *Corespondenţă în volume*

Gruia, Bazil, *Blaga inedit – efigii documentare*, I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.
Blaga, *Corespondenţa (A-F)*, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Mircea Cenuşă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.
Blaga către Tudor Vianu, în *Scrisori către Tudor Vianu*, I, *1916-1935*, ediţie îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu şi Vlad Alexandrescu, note de Vlad Alexandrescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1992.
Blaga către Tudor Vianu, *Scrisori către Tudor Vianu*, II, *1936-1949*, ediţie îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu şi Vlad Alexandrescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1994.

De amicitia Lucian Blaga – Ion Breazu. Corespondență, Addenda: Ion Breazu, *Note de Jurnal*, carte gîndită și alcătuită de Mircea Curticeanu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1995.

Blaga, Lucian, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, ediție îngrijită, prefață și note de Simona Cioculescu, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 1995.

Băncilă, Vasile – Lucian Blaga, *Corespondență*, ediție îngrijită de Dora Mezdrea, București, Editura Muzeul Literaturii Române, Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2001.

4. *Corespondență în reviste*

„Lucian Blaga în dialog cu Basil Munteanu", transcriere și prezentare de Simona Cioculescu, în *Manuscriptum*, anul XVII, nr. 3 (64), 1986.

Blaga, scrisoare către Tiberiu Brediceanu, în Ovidiu Moceanu, „Doamnă cu licorn. Pagini inedite din corespondența familiei Blaga", în *Tribuna*, anul IV, seria nouă, nr. 21, 28 mai – 3 iun. 1992.

„Lucian Blaga către Nichifor Crainic", prezentare de Mircea Cenușă, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), anul XXVI, nr. 1-4 (98-101), 1995.

Blaga către Radu Stanca, în „Dosar Radu Stanca", rubrică îngrijită de Ion Vartic, în *Apostrof*, anul VI, nr. 9 (64), sept. 1995.

5. *Texte, documente, manuscrise în volume colective sau presă*

***, „Consultul medical din 27 martie 1961" al lui Blaga, [proces-verbal], facsimil, în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), mart. 2013, rubrica „Dosar".

Blaga, Lucian, „Memoriu către Comitetul Central al P.M.R.", 1959, în Mircea Zaciu, *Lancea lui Ahile*, București, Editura Cartea Românească, 1980.

Blaga, Lucian, considerații fără titlu dictate Corneliei Blaga în 1959, în „Notă asupra ediției", la: Blaga, *Opere*, 8, *Trilogia cunoașterii*, ediție îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, București, Editura Minerva, 1983.

Blaga, Lucian, „Hazul țărănesc al imperialului Dan Botta", în *Timpul*, anul V, nr. 1423, 26 apr. 1941, republicat în Dan Botta, *Unduire și moarte*, cu un fragment pentru Dan Botta de Mircea Eliade, ediție și postfață de Gheorghe Hrimiuc-Toporaș, Iași, Institutul European, 1995.

Blaga, Lucian, „Memoriu către Comitetul Central al P.M.R.", 1959, în Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, București, Editura Floarea Darurilor, 1998.

Blaga, Lucian, „O lămurire", în Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, București, Editura Floarea Darurilor, 1998.

Blaga, Lucian, „Farsa originalității", în *Contemporanul*, nr. 45, 9 nov. 1962, în *Pro și contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamflet*, antologie, cuvînt înainte și note de Marin Diaconu, București, Editura Humanitas, 1998.

Blaga, Lucian, scrisoare deschisă către Iuliu Moldovan, preşedintele Astrei, Sibiu, 26 aug. 1942, în *Ţara*, anul II, nr. 400, 2 sept. 1942, p. 2, republicată în Cornelia Blaga-Brediceanu, *Jurnale. 1919, 1936-1939, 1939-1940, 1959-1960*, ediţia a doua îngrijită, revăzută şi comentată de Dorli Blaga, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

Blaga, Lucian, „Proces-verbal de Depoziţia unui martor", 29 nov. 1943, în Cornelia Blaga-Brediceanu, *Jurnale. 1919, 1936-1939, 1939-1940, 1959-1960*, ediţia a doua îngrijită, revăzută şi comentată de Dorli Blaga, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

Blaga, Lucian, „Autobiografie pentru serviciul de cadre al Academiei", Cluj, 29 XI 1958, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj-Napoca, Fondul „Dorli Blaga", în Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2018.

Blaga, Lucian, „Demisia lui Lucian Blaga din Partidul Naţional Popular...", Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj-Napoca, Fondul „Dorli Blaga", în Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2018.

Blaga, Lucian, „Despre spaţiul mioritic", însemnări inedite aflate la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj-Napoca, transcrise de Mircea Popa, în Mircea Popa, *Lucian Blaga prin cenuşa vulcanului*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2019.

6. *Dactilograme şi manuscrise, arhive*

Arhiva Radu şi Dorina Stanca, Cluj-Napoca (nedeschisă publicului)

Blaga, *Avram Iancu*, manuscris, Muzeul Naţional al Literaturii Române, Cota 24.733/1.

Blaga, *Avram Iancu*, dactilograme, Muzeul Naţional al Literaturii Române, Cota 10/III/565//26709/1-146; 10/IV/273//24733/93-248.

Dosar de obiectiv al Filialei Academiei Române din Cluj, ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3577, f. 5 bis.

III. Bibliografie secundară

1. *Volume*

***, „Manifestul Cercului Literar", în I. Negoiţescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, Bucureşti, Editura Albatros, 1978.

Academia Română, *Dicţionarul general al literaturii române, A/B*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004.

Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, traducere din limba engleză de Ion Dur şi Mircea Ivănescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.

Balotă, Nicolae, *Abisul luminat*, îngrijit de Carmen Elena Andrei, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2018.

Barbu, Zevedei, *Metafizică şi umanism*, I-II, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Bucureşti, Editura Tracus Arte, 2015.

Barbu, Zevedei, *Drum şi destin printre husarii istoriei. O naraţiune bio-culturală*, introducere, postfaţă, traducere de Michael Finkenthal, Bucureşti, Editura Tracus Arte, 2016.

Bălu, Ion, *Viaţa lui Lucian Blaga*, I, Bucureşti, Editura Libra, 1995.

Bălu, Ion, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, *aprilie 1935 – martie 1944*, Bucureşti, Editura Libra, 1996.

Bălu, Ion, *Viaţa lui Lucian Blaga*, III, *aprilie 1944 – iunie 1947*, Bucureşti, Editura Libra, 1997.

Bălu, Ion, *Viaţa lui Lucian Blaga*, IV, *iulie 1947 – mai 1961*, Bucureşti, Editura Libra, 1999.

Băncilă, Vasile, *Lucian Blaga, energie românească*, Cluj, Tipografia „Cartea românească", Colecţia „Gînd românesc", 1938.

Băncilă, Vasile, *Lucian Blaga, energie românească*, îngrijirea ediţiei, adnotări, notă asupra ediţiei şi tabel biobibliografic de Ileana Băncilă, Timişoara, Editura Marineasa, 1995.

Bănică, Mirel, *Biserica ortodoxă română, stat şi societate în anii '30*, prefaţă de Marius Turda, Iaşi, Editura Polirom, 2007.

Beniuc, Mihai, „Despre arta lui Tudor Arghezi", în Tudor Arghezi, *Versuri*, cu o prefaţă de Mihai Beniuc, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.

Beniuc, Mihai, *Pe muche de cuţit*, roman, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.

Beniuc, Mihai, *Însemnările unui om de rînd. Pagini de jurnal şi memorii (1965-1969; 1971; 1974)*, cu un argument de V. Fanache, ediţie îngrijită, prefaţă, notă asupra ediţei, note şi comentarii, indice de nume de Ilie Rad, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016.

Bergson, Henri, „Introducere în metafizică", 1903, în Idem, *Gîndirea şi mişcarea*, traducere de Ingrid Ilinca, Iaşi, Editura Polirom, 1995.

Bîtfoi, Dorin-Liviu, *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*, Bucureşti, Editura Compania, 2004.

Blaga, Corneliu, *Lucian Blaga necunoscut*, [Centenar], Alba Iulia, 1995.

Blaga, Dorli, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2004.

Blaga, Dorli, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1999.

Blaga-Brediceanu, Cornelia, *Jurnale. 1919, 1936-1939, 1939-1940, 1959-1960*, ediţia a doua îngrijită, revăzută şi comentată de Dorli Blaga, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

Bodea, Cornelia, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, I-II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

Boia, Lucian, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011.

Boilă, Zaharia, *Amintiri şi consideraţii asupra mişcării legionare*, prefaţă de Livia Titieni Boilă, ediţie îngrijită de Marta Petreu şi Ana Cornea, notă asupra ediţiei de Marta Petreu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2002.

Botta, Dan, *Unduire şi moarte*, cu un fragment pentru Dan Botta de Mircea Eliade, ediţie şi postfaţă de Gheorghe Hrimiuc-Toporaş, Iaşi, Institutul European, 1995.

Carol al II-lea, „Cuvîntare rostită la recepţiunea în Academie a d-lui Lucian Blaga. Şedinţa de la 5 iunie 1937", în volumul *Cuvîntările Majestăţii Sale Regelui Carol II către Academia Română, 1930-1940*, Bucureşti, 1940.

Carol II, *Între datorie şi pasiune*, I, *1904-1939*, ediţie de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex, 1995.

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundaţia Culturală Drăgan, [ediţie anastatică, reproduce ediţia întîi], 1980.

Cătănuş, Dan, Mioara Anton, Ana-Maria Cătănuş, Alexandru-Murad Mironov, Nicoleta Raluca Spiridon, *Intelectuali români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006.

Chamberlain, Houston Stewart, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* (München, 1899), consultat în trad. franceză: *La Genèse du XIX^e siècle*, tome I, édition française par Robert Godet, troisième édition, Paris, Librairie Payot, 1913.

Chioreanu, Nistor, *Morminte vii*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Marius Cristian, note de Marius Cristian, Iaşi, Institutul European, 1992.

Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării însoţite de 12 scrisori de bătrîneţe şi alte texte*, ediţie de Ion Vartic, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1995.

Cioran, Emil, *Schimbarea la faţă a României*, Bucureşti, Editura Vremea, [1936].

Cioran, Emil, *Opere*, II, *Volume. Publicistică. Manuscrise. Corespondenţă*, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2012.

Cioran, Emil, Luca Piţu, Sorin Antohi, *Le Néant roumain. Un entretien / Neantul românesc. O convorbire*, transcrierea convorbirii de Mona Antohi, traducere din franceză de Mona Antohi şi Sorin Antohi, text stabilit şi adnotat de Sorin Antohi, Iaşi, Editura Polirom, 2009.

Codrescu, Răzvan, *De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un model paideic al dreptei româneşti*, Bucureşti, Editura Anastasia, 2000.

Conferinţa (secretă) a Uniunii Scriitorilor din iulie 1955, ediţie alcătuită de Mircea Coloşenco, cuvînt înainte de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Vremea, 2006.

Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, 1, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Victor Felea, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.

Cordoş, Sanda (coordonator), *Spiritul critic la Cercul Literar de la Sibiu*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2009.

Crainic, Nichifor, *Zile albe, zile negre. Memorii*, I, ediţie de Nedic Lemnaru, Bucureşti, Editura Gîndirea, 1991.

Crainic, Nichifor, *Ortodoxie şi etnocraţie. Cu o anexă: Programul statului etnocratic*, studiu introductiv, îngrijire de ediţie şi note de Constantin Schifirneţ, Bucureşti, Editura Albatros, 1997.

Cucerzan, Eugen S., *În trecerea timpului. Documentar Lucian Blaga (1949-1951)*, studiu introductiv şi note de Eugen S. Cucerzan, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2013.

Curticeanu, Mircea, *Studii şi documente literare*, ediţie îngrijită de Doina Curticeanu, prefaţă de Mircea Zaciu, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2002.

de Weck, René, *Jurnal. Jurnalul unui diplomat elvețian în România: 1935-1945*, ediție tradusă din franceză și îngrijită de Viorel Grecu și Claudia Chinezu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

Diaconescu, Ioana, *Scriitori în arhivele CNSAS. Intelectuali urmăriți informativ, arestați, condamnați, uciși în detenție. 1946-1989*, București, Editura Academia Civică, 2012.

Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*, București, Institutul de Arte Grafice „România Nouă", 1924.

Dragomir, Silviu, *Ioan Buteanu. Prefectul Zarandului în anii 1848-49*, București, Editura Casa Școalelor, 1928.

Dramaturgia românească în interviuri, antologie, text îngrijit, sinteze bio-bibliografice și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic, vol. 1, *A-C*, București, Editura Minerva, 1995.

Drimba, Ovidiu, *Filosofia lui Blaga*, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1944, București, Casa de Editură Excelsior Multipress, 1994.

Dučić, Jovan, *Rapoarte diplomatice din București (1937-1939)*, traducere de Dorin Gămulescu, cuvînt-înainte de acad. Eugen Simion, București, Editura Universal Dalsi / Europrint / Prometej, 1998.

Eliade, Mircea, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, 1, prefață și îngrijire de ediție de Sorin Alexandrescu, studiu introductiv, note și traduceri de Sorin Alexandrescu, Florin Țurcanu și Mihai Zamfir, traduceri din portugheză și glosar de nume de Mihai Zamfir, București, Editura Humanitas, 2006.

Enciclopedia istoriei politice a României, 1859-2002, elaborată sub redacția lui Stelian Neagoe, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2003.

Farkas Jenő, *Cvadratura Cercului. În dialog cu patru cerchiști*, cu o prefață de Marta Petreu, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2014.

Ghibu, Onisifor, *Oameni între oameni. Amintiri*, selecție și introducere de Ion Bulei, text stabilit, tabel cronologic și indice de nume de Octavian O. Ghibu, note și comentarii de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Șerban Polverejan, București, Editura Eminescu, 1990.

Ghitta, Ovidiu (coordonator), *Istoria Universității din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012.

Ghitta, Ovidiu, „«U» Cluj: preistoria și începutul", în Carmen Florea și Greta-Monica Miron (coordonatori), *Istoria ca interogație. Mariei Crăciun, la o aniversare*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut / Mega, 2020.

Heinen, Armin, *Legiunea „Arhanghelul Mihail". O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Editura Humanitas, 1999.

Heisenberg, Werner, *Partea și întregul. Discuții în jurul fizicii atomice*, traducere din germană de Maria Țițeica, postfață de Mircea Flonta, București, Editura Humanitas, 2015.

Hitchins, Keith, *Românii. 1774-1866*, ediția a III-a, traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2013.

Hitchins, Keith, „Românii", în *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, II, *Popoarele Imperiului*, ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Gräf, traducere de Loránd Mádly, Raluca Nelepcu, Nicolae Teșculă și

Ioana Florea, Cluj-Napoca, Iași, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Editura Polirom, 2021.
Ianoși, Ion, *O istorie a filosofiei românești în relația ei cu literatura*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 1996.
Ionesco, Eugène, *Littérature roumaine, suivi de Grosse chaleur, adapté de I.-L. Caragiale*, Paris, Fata Morgana, 1998.
Lovinescu, E., *Scrieri*, 3, *Aquaforte [Anexă]*, ediție de Eugen Simion, București, Editura Minerva, 1970.
Lovinescu, E., *Sburătorul. Agende literare*, V, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu", Editura C.N.I. „Coresi" S.A., 2001.
Lovinescu, E., *Sburătorul. Agende literare*, VI, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, cuvînt de încheiere de Gabriela Omăt, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu", 2002.
Lovinescu, E., *Confesiunile unui critic*, antologie și studiu introductiv de Ion Simuț, București, Institutul Cultural Român, 2006.
Massoff, Ioan, *Teatrul românesc. Privire istorică*, VII, București, Editura Minerva, 1978.
Mărgineanu, Nicolae, *Mărturii dintr-un veac zbuciumat*, prefață de Mircea Miclea, ediție îngrijită de Daniela Mărgineanu-Țăranu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2002.
Micu, Dumitru, *„Gîndirea" și gîndirismul*, București, Editura Minerva, 1975.
Mihu, Achim, *Maestrul și iedera*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988.
Mitu, Sorin, *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități*, Iași, Editura Polirom, 2013.
Negoițescu, I., *Scriitori moderni*, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Negoițescu, I., Radu Stanca, *Un roman epistolar*, București, Editura Albatros, 1978.
Negoițescu, I., *În cunoștință de cauză. Eseuri politice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.
Negoițescu, I., *Straja dragonilor*, ediție îngrijită de Ion Vartic, epilog de Ana Mureșanu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1994.
Negoițescu, I., *Ora oglinzilor*, pagini de jurnal, memorialistică, epistolar și alte texte cu caracter confesiv, ediție îngrijită, prefață și note de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997.
Noica, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Colecția Luceafărul, 1944.
Noica, Constantin, *Istoricitate și eternitate*, ediție îngrijită, cuvînt înainte și bibliografie de Mircea Handoca, București, Colecția „Capricorn", Muzeul Național al Literaturii Române, nr. 5-6, 1989.
Oprea, Marius, *Șase feluri de a muri*, prefață de Zoe Petre, Iași, Editura Polirom, 2009.
Oprișan, I., *Lucian Blaga printre contemporani*, interviuri adnotate, ediția a doua revizuită, augmentată, necenzurată, București, Editura Saeculum, Editura Vestala, 1995.

Ornea, Z., *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995.

Palaghiță, Ștefan, *Garda de Fier spre reînvierea României*, însoțită de o *Cronologie privind istoria Mișcării Legionare* și *Fenomenul legionar* de Nae Ionescu, București, Editura Roza Vînturilor, 1993.

Pandrea, Petre, *Turnul de ivoriu. Memorii*, prefață de Ștefan Dimitriu, ediție îngrijită și postfațată de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea XXI, 2004.

Papu, Edgar, *Memorii dintr-un secol. Jurnal 1921-1931. Epistolar 1964-1965*, ediție îngrijită, adnotată, notă asupra ediției, traducerea parțială a citatelor, precum și indice de nume de Vlad-Ion Papu, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2015.

Pătrășcanu, Lucrețiu, *Curente și tendințe în filosofia românească*, [București], Editura Socec & Co. S.A.R., 1946.

Pătrășcanu, Lucrețiu, *Scrieri, articole, cuvîntări, 1944-1947*, București, Editura Politică, 1983.

Petreu, Marta, *Conversații cu...*, București, Editura Universal Dalsi, 2003.

Petreu, Marta, *Cioran sau un trecut deocheat*, ediția a treia revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2011.

Petreu, Marta, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Iași, Editura Polirom, 2011.

Petreu, Marta, *Ionescu în țara tatălui*, ediția a treia revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2012.

Petreu, Marta, *Filosofii paralele*, ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2013.

Petreu, Marta, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, ediția a treia revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2016.

Petreu, Marta, *Generația '27 între Holocaust și Gulag. Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tînără*, Iași, Editura Polirom, 2016.

Petreu, Marta, *Domni și Doamne*, Iași, Editura Polirom, 2020.

Petrovici, Ion, „Răspunsul dlui Ion Petrovici", în *Academia Română. Discursuri de recepție*, LXXI, *Elogiul satului românesc. Discurs rostit la 5 iunie 1937 în ședință solemnă de L. Blaga, cu răspunsul d-lui I. Petrovici*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1937, [„Supliment al revistei «Transilvania» nr. 3-4, 1994", ediție anastatică].

Poantă, Petru, *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul originar*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997.

Pop, Grigore Traian, *Mișcarea legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

Popa, Mircea, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018.

Popa, Mircea, *Lucian Blaga prin cenușa vulcanului*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2019.

Prodan, David, *Memorii*, text îngrijit și adnotat, cu o postfață de Aurel Răduțiu, București, Editura Enciclopedică, 1993.

Rad, Ilie, *Convorbiri cu Ion Brad, „din primăvară pînă-n toamnă" (aprilie-octombrie 2013)*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.

Rădulescu, Mihai Sorin, *Genealogii*, București, Editura Albatros, 1999.

Rădulescu-Motru, C., *Mărturisiri*, ediție de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, cuvînt înainte, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, București, Editura Minerva, 1990.

Rădulescu-Motru, C., *Etnicul românesc, Naţionalismul*, ediţie îngrijită de Constantin Schifirneţ, Bucureşti, Editura Albatros, 1996.

Rădulescu-Motru, C., *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, volum îngrijit de Rodica Bichis şi Gabriela Dumitrescu, comentar de Dinu C. Giurescu, versiune finală de Stancu Ilin, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996.

Rădulescu-Motru, C., *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, volum îngrijit de Rodica Bichis, comentar de Dinu C. Giurescu, versiune finală de Stancu Ilin, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996.

Rădulescu-Motru, C., *Revizuiri şi adăugiri, 1945*, III, volum îngrijit de Gabriela Dumitrescu, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1999.

Rău, Aurel, *Alcinous şi zarva peţitorilor*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2003.

Regman, Cornel, *Dinspre „Cercul Literar" spre „Optzeciştii"*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1997.

Rostás, Zoltán, *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*, Bucureşti, Editura Paideia, 2000.

Ruja, Alexandru, *Cercul Literar de la Sibiu. Destine frînte – destine împlinite*, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, 2020.

Sălăgean, Marcela, „Universitatea din Cluj între 1919 şi 1944", în Ovidiu Ghitta (coordonator), *Istoria Universităţii din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012.

Schmitt, Oliver Jens, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea şi căderea „Căpitanului"*, traducere din germană de Wilhelm Tauwinkl, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017.

Schmitt, Oliver Jens, *România în 100 de ani. Bilanţul unui veac de istorie*, urmat de un dialog cu Marian Voicu, traducere din germană de Wilhelm Tauwinkl, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018.

Schopenhauer, Arthur, *Le Monde comme volonté et comme représentation*, I-II, traduit en français pour la première fois par J.A. Cantacuzène, Leipzig F.A. Brockhaus, Paris Librairie Académique Didier Perrin et C-ie, Libraires-Editeurs, Bucarest Librairie Sotschek & C-ie (Socecu & Comp.), [f.a. – 1880].

Simuţ, Ion, *Vămile posterităţii. Secvenţe de istorie literară*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012.

Sîrbu, I.D., *Atlet al mizeriei*, ediţie a publicisticii îngrijită de Dumitru Velea, Petroşani, Editura Fundaţiei Culturale „Ion D. Sîrbu", 1994.

Stahl, Henri H., *Eseuri critice. Despre cultura populară românească*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

Stanca, Radu, *Aquarium. Eseuri programatice*, selecţia textelor şi cuvînt-înainte de Ion Vartic, ediţie îngrijită de Marta Petreu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2000.

Stăniloae, Dumitru, *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1942.

Stăniloae, Dumitru, *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie*, Bucureşti, Editura Paideia, 1993.

Stoenescu, Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 3, Bucureşti, Editura Rao, 2002.

Stolojan, Sanda, *Ceruri nomade. Jurnal din exilul parizian, 1990-1996*, traducere din franceză de Micaela Slăvescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999.

Tănase, Alexandru, „Lucian Blaga", în Academia de Științe Sociale și Politice, *Istoria filozofiei românești*, II, *1900-1944*, partea I, Editura Academiei R.S.R., 1980.
Tănase, Stelian, *Anatomia mistificării. 1944-1989*, București, Editura Humanitas, 1997.
Testamentul lui Ion Moța, Timișoara, Editura Gordian, colecția „Documente istorice sechestrate" [f.a.].
Tudoran, Dorin, *Nostalgii intacte*, București, Editura Eminescu, 1982.
Țârău, Virgiliu, „Zevedei Barbu și mișcarea comunistă. Idealism și ilegalism", în *Zevedei Barbu, psiholog, sociolog și filosof român și englez*, volum îngrijit de Daniela Maci și Michael Finkenthal, București, Editura Tracus Arte, 2015.
Țugui, Pavel, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, București, Editura Floarea Darurilor, 1998.
Valerian, Ion, *Cu scriitorii prin veac*, București, Editura pentru Literatură, 1967.
Vatamaniuc, D., *Lucian Blaga. 1895-1961. Biobibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
Zaciu, Mircea, *Lancea lui Ahile*, București, Editura Cartea Românească, 1980.
Zamfirescu, Dragoș, *Legiunea Arhanghelul Mihail. De la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
Zelea Codreanu, Corneliu, *Cărticica șefului de Cuib* [mai, 1933], ediția a 13-a, București [f.ed., f.a.].
Zelea Codreanu, Corneliu, *Pentru legionari*, I, Sibiu, Editura Totul pentru Țară, 1936 (ediție anastatică, Timișoara, Editura Gordian, 1993, colecția „Documente istorice sechestrate").

2. *Presă*

***, „Congresul Partidului Național Popular. Dl Mitiță Constantinescu a devenit președinte", în *Scînteia*, seria III, anul XVII, nr. 426, 14 ian. 1946.
***, „Perspectivă", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 1, ian. 1945.
***, „Unul dintre calomniatorii armatei pedepsit cu ani grei de închisoare", în *Glasul armatei*, anul II, nr. 78, 3 iun. 1946.
Apostol, Pavel, „Teoria leninistă a reflectării și spiritul de partid în cultură", în *Almanahul literar*, I, nr. 2-3, ian-febr. 1950.
Apostol, Pavel, „Gnoseologia mistică a lui Blaga", în *Cercetări filosofice*, anul IV, nr. 5, 1957.
Balotă, Nicolae, „«Muza» despre poetul dispărut. Fragment din *Caietul alb*", 24 mai 1966, în *Apostrof*, anul X, nr. 9, 1999, rubrica „Dosar".
Barbu, Zevedei, „Lucian Blaga și Vasile Băncilă", în *Gînd românesc*, anul VII, nr. 1-6, iun. 1939.
Băncilă, Vasile, „Censura transcendentă", în *Gîndirea*, anul XIII, nr. 8, dec. 1934.
Băncilă, Vasile, „Despre eseu", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 4, apr. 1935.
Băncilă, Vasile, „Lucian Blaga, energie românească", în *Gînd românesc*, anul VI, nr. 3-4, mart.-apr. 1938.

Băncilă, Vasile, „...durerea i-a dat uneori o nuanță de tristețe creștină...", secvențe de istorie din anii 1937-1940, [pagini de jurnal, transcrise de Dora Mezdrea? – nu se specifică], în *Manuscriptum* (număr tematic Vasile Băncilă), anul XXIX, nr. 3-4 (112-113), 1998.

Băncilă, Vasile către Lucian Blaga, facsimil, cu o prezentare („O scrisoare a lui Vasile Băncilă către Blaga") de Marta Petreu, în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), 2013, rubrica „Dosar".

Beniuc, Mihai, „Marele Anonim", în *Gazeta literară*, anul VI, nr. 29, joi, 16 iul. 1959.

Bugnariu, Tudor, „Acel orizont spiritual al dragostei de țară", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973.

Carandino, N. / semnat „Dreptatea", „Cine insultă armata!!", în *Dreptatea*, anul XXI, nr. 43, 26 mart. 1946.

Coman, Ion, „O Getică «stilistică»", în *Gîndirea*, anul XXIII, nr. 1, ian. 1944.

Constantinescu, Pompiliu, „Vasile Băncilă: *Lucian Blaga, energie românească*", I-II-III, în *Vremea*, anul XI, nr. 551, 552, 553, 21 aug., 28 aug., 4 sept. 1938, rubrica „Cronica literară".

Constantinescu, Pompiliu, „O nouă imagine a Ardealului creator", în *Vremea*, anul XV, nr. 700, 30 mai 1943.

Crainic, Nichifor, „Iulian Apostatul", în *Gîndirea*, anul XXII, nr. 3, mart. 1943.

Doinaș, Ștefan Aug., „Amintiri de la «Cercul Literar» din Sibiu", în *România literară*, anul III, nr. 26 (90), joi, 25 iun. 1970.

Doinaș, Ștefan Aug., „Împrejurările nașterii mele spirituale", discurs la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Sibiu, în *Secolul 21*, nr. 1-6 (454-459), 2003.

[Georgescu-Cocoș, N.], „Manifestul «estetic». «Grupul literar din Sibiu» – și comunismul «estetic». În jurul unei rătăciri și a eroilor ei", în *Neamul nostru*, anul I, nr. 14, joi, 3 iun. 1943.

Hîncu, Dumitru, „Ați auzit de Dangulov S.A.?", în *România literară*, anul XLI, nr. 23, 12 iul. 2009.

Iancu, Victor, „O nimerită caracterizare a sufletului ardelenesc", în *Tribuna Ardealului* (Kolozsvár – Cluj), anul II, nr. 86, 1 ian. 1941.

Iancu, Victor, „Funcțiunea estetică a formei – Locul formei în realitatea estetică", în *Saeculum*, anul I, nr. 6, nov.-dec. 1943.

Iancu, Victor, „Actualitatea atitudinii estetice", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 1, ian. 1945.

Ignat, Nestor I., „Cazul Blaga", în *Viața românească*, anul XXXVIII, nr. 1, ian. 1946.

Ignat, Nestor I., „Cu privire la valorificarea moștenirii culturale", în *Scînteia*, anul XXIII, nr. 3026, vineri, 16 iul. 1954.

Ignat, Nestor I., „False «modele»", în *Scînteia*, anul XXVII, nr. 4201, sîmbătă, 28 apr. 1958.

Ionescu, Eugen, „Scrisori din Paris. Fragmente dintr-un jurnal intim", datat „Paris, 19 martie 1945", în *Viața românească*, anul XXXVIII, nr. 3, mart. 1946.

Ionescu, Nae, „A fi «bun român». Sorții de izbîndă a noii ofensive catolice", în *Cuvîntul*, anul VI, nr. 1991, 5 nov. 1930.

Isac, Dumitru, „*Lucian Blaga, energie românească*", în *Symposion*, anul I, nr. 1, oct. 1938.

Isac, Dumitru, „Specificul etnic și cunoașterea filosofică", în *Symposion*, anul II, nr. 2-3, iun. 1939.

Joja, A., „Despre rolul reacționar și antipatriotic al filozofiei idealiste din România burgheză-moșierească", în *Lupta de clasă*, seria a V-a, anul XXXIII, nr. 10, oct. 1953.

Merlo, Roberto, „Getica între istorie și filosofie: V. Pârvan, L. Blaga și răstălmăcirile ideologiei", în Ioan-Aurel Pop, Cristian Luca, Florina Ciure, Corina Gabriela Bădeliță (a cura di), *Annuario dell'Istituto romeno di cultura e ricerca umanistica „N. Iorga" di Venezia*, 6-7/2004-2005, Bucarest-Venezia, Casa Editrice dell'Istituto Culturale Romeno, 2005.

Negoițescu, I., „Conducătorul", în *Curțile dorului*, anul I, nr. 1, ian. 1941.

Negoițescu, I., „Mișcarea de rezistență de la Sibiu", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 3, mart. 1945.

Negoițescu, I., intervievat de Marta Petreu, datat iulie-august 1991, în *Apostrof*, anul II, nr. 9, 1991.

Negoițescu, I., Anneli Ute Gabanyi, „Heimatlos geworden im eigenen Land", in *Die Welt*, 18 aug. 1983, publicat în original în *Apostrof*, anul XXXII, nr. 2, febr. 2021, rubrica „Dosar".

Negoițescu, I., „Despre mersul cel mai actual al literaturii române. Un document inedit din 1943", prefațat și publicat de Ștefăniță Regman, în *România literară*, anul LIII, nr. 6, 5 febr. 2021.

Nicanor et Co., „«Obscurantismul» lui Lucian Blaga", în *Viața românească*, anul XXXVI, [f. nr.], nov. 1944.

Noica, Constantin, „După *Trilogia culturii*", în *Revista Fundațiilor Regale*, anul V, nr. 2, febr. 1938.

Oprea, Al. / semnat „Manuscriptum", „Post-scriptum la o discuție", în *Manuscriptum*, anul X, nr. 1 (34), 1979.

Ornea, Z., „Un doctrinar legionar de azi", în *România literară*, anul XXXII, nr. 37, 20-26 sept. 2000.

Pătrășcanu, Lucrețiu, „Curente și tendințe în filosofia românească", în *Viața românească*, anul XXXVII, nr. 3-4, mart.-apr. 1945.

Pătrășcanu, Lucrețiu, „Lucian Blaga și criza gîndirii filosofice românești", în *Lumea*, anul I, nr. 13, 20 dec. 1945.

Pătrășcanu, Lucrețiu, scrisoare către Lucian Blaga, în *Gazeta literară*, anul XV, nr. 18, 2 mai 1968.

Petreu, Marta, „Dosar Vasile Băncilă – Blaga. O scrisoare a lui Vasile Băncilă către Blaga", în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), mart. 2013, rubrica „Dosar".

Petreu, Marta, „Universitatea din Cluj la Centenar", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 1 (356), ian. 2020, rubrica „Dosar".

Petreu, Marta, „«Memoriul» lui Blaga «către C.C. al P.M.R.» (1959) și culisele publicării lui în «Echinox» (1978)", în *Apostrof*, an XXXI, nr. 5 (360), mai 2020, rubrica „Dosar".

Petroiu, Deliu, intervievat de Alina Ledeanu, în *Secolul 21*, nr. 1-6 (454-459), 2003.

Petroiu, Deliu, către Radu Stanca, Cluj, în arhiva Radu și Dorina Stanca, texte transcrise de Marta Petreu și Ștefan Bolea, note de Marta Petreu și Ion Vartic, în *Apostrof*, anul XXX, nr. 7 (350//CCCL), iul. 2020, rubrica „Dosar".

Posescu, Al., „Agonia unui filosof", în *Democraţia*, anul I, nr. 7, 19 nov. 1944.

Puşcariu, Sextil, „Pagini de jurnal", text prefaţat şi îngrijit de Magdalena Vulpe, în *Apostrof*, anul IV, nr. 9 (40), 1993, rubrica „Dosar".

Rădulescu-Motru, Constantin, „Mişcarea filosofică română pe 1933", în *România literară*, anul III, nr. 89, 6 ian. 1934.

Rădulescu-Motru, Constantin, „Gîndirea filosofică. Înţelesul şi scopul", în *Convorbiri literare*, anul LXXIV, nr. 11-12, nov.-dec. 1941.

Rădulescu-Motru, Constantin, „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul X, nr. 7, iul. 1943.

Ruja, Alexandru, „Victor Iancu şi Cercul de la Sibiu", în *România literară*, anul LII, nr. 27, 3 iul. 2020.

Simuţ, Ion, „Putea fi Blaga legionar?", I, în *România literară*, anul XXXIX, nr. 6, 16-22 febr. 2007.

Simuţ, Ion, „A fost sau n-a fost?", în *România literară*, anul XXXIX, nr. 7, 23 febr. – 1 mart. 2007.

Stahl, Henri H., „Satul românesc. O discuţie de filosofia şi sociologia culturii", în *Sociologia românească*, anul II, nr. 11-12, nov.-dec. 1937.

Stanca, Radu, „De la stilul istoric la stilul filosofic", în *Saeculum*, anul I, nr. 6, nov.-dec. 1943.

Stanca, Radu, „Stilistica – o nouă disciplină a filosofiei?", în *Saeculum*, anul II, nr. 1, ian.-febr. 1944.

Stanca, Radu, „Mică introducere în cronica artelor minore", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 1, ian. 1945.

Stanca, Radu, „Resurecţia baladei", în *Revista Cercului Literar*, anul I, nr. 5, mai 1945.

Stăniloae, Dumitru, „Metafizica lui Lucian Blaga", în *Revista teologică*, anul XXIV, nr. 11-12, nov.-dec. 1934.

Stăniloae, Dumitru, „Ortodoxie şi latinitate", în *Gîndirea*, anul XVIII, nr. 4, apr. 1939.

Stăniloae, Dumitru, „Despre dogmă", în *Gîndirea*, anul XX, nr. 3-4, mart.-apr. 1941.

Şerban, Geo, „Anticăriile – focare de otravă", în *Flacăra*, anul I, nr. 27, 4 iul. 1948.

Toma, Sorin, „Răsfoind volumele lui Tudor Arghezi. Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei" (*Scînteia*, nr. 1013, 1014, 1015, 1016, din 5, 7, 8 şi 10 ian. 1948), republicat în *Apostrof*, anul III, nr. 5, 1992, rubrica „Dosar".

Totok, William, „Historische Verzahnungen. Rechtsextremismus und Revisionismus in Rumänien" (V), in *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte. Literatur und Politik* (*HJS*), 15 Jahrgang, Heft Nr. 2, November 2003, Dinklage, AGK Verlag.

Ţugui, Pavel, „O confesiune revelatoare", în *Manuscriptum*, anul VIII, nr. 3 (28), 1977.

Vartic, Ion, „Cercul Literar de la Sibiu", în *Secolul 21*, nr. 1-6 (454-459), 2003.

Vartic, Ion, „Adevărul despre Blaga şi Radu Stanca", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 4 (359), 2020.

3. *Surse online*

www.miscarea.net/ziarele.html, Publicații legionare de Nicolae Niță – un succint index alfabetic al ziarelor si revistelor legionare apărute în Exil si în Tară de-a lungul timpului, consultat la 21 mart. 2020.

http://www.cnsas.ro/, consultat în 25 aprilie 2020.

Niță, Nicolae, *Martirii ne veghează din ceruri*, I, Jacksonville, Editura „Libertatea", 1996, pe https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjQtYfl8sXsAhUaD2MBHVZYAucQFjAAegQIAxAC&url=http%3A%2F%2Fmiscarea.net%2Fmartirii_vol_intai.html&usg=AOvVaw12KOJguFYVDIC5_EQxULuT

Indice de nume

A

Aderca, Felix 83
Agârbiceanu, Ion 151
Agricola, Filip 109
Albu, Corneliu 172 n. 148
Alecsandri, Vasile 95
Alexandrescu, Sorin 120 n. 12
Alexandrescu, Vlad 117 n. 6, 209 n. 58
Alexandrescu Vianu, Maria 117 n. 6, 209 n. 58
Andrei, Carmen Elena 30 n. 18
Anonymus Notarius *vezi* Lovinescu, E.
Antohi, Mona 231 n. 105
Antohi, Sorin 10, 231 n. 105
Anton, Mioara 166 n. 134
Antonescu, Ion 68, 103, 106-107, 125, 158, 255
Apostol, Pavel 142-145, 147
Arendt, Hannah 146 n. 82, 189 n. 6
Arghezi, Tudor 17, 83, 151, 153
Aristotel 77, 249 n. 16

B

Bacovia, George 83
Baffo, Giancarlo 159 n. 120
Balotă, Nicolae 30-31, 78, 96, 111, 126, 165, 269, 277, 281
Banfi, Antonio 159
Barbu, Eugen 309
Barbu, Ion 83, 142
Barbu, Zevedei 11, 35, 49, 69, 91, 98, 103, 105-110, 115-116, 118, 123-124, 126, 128, 132, 136, 154 n. 109, 158, 192, 218, 220, 222-223, 232, 236, 238, 240, 272
Bartók, Béla 120, 193
Bădeliță, Corina Gabriela 237 n. 3
Bălan, Nicolae 109, 159
Bălășescu, Nicolae 178, 179 n. 176
Bălcescu, Nicolae 200, 209
Bălu, Ion 11 n. 4, 20, 25, 26 n. 10, 46 n. 66, 61, 62 n. 21, 67 n. 39, 69 n. 45, 79 n. 66, 98 n. 123, 123, 142 n. 69, 143 n. 71, 147 n. 83, 149 nn. 90-91, 150 nn. 95, 97, 157 nn. 113, 115, 161 n. 123, 162 n. 126, 163 nn. 128-129, 167, 170 n. 144, 176 n. 167, 218, 223 n. 89, 280 n. 122, 294 n. 27
Băncilă, Ileana 35 n. 27, 45 n. 63, 52 n. 85
Băncilă, Ioan 66
Băncilă, Vasile 15 n. 13, 23-24, 27-29, 31-50, 51 nn. 79-81, 52, 62-68, 90, 92, 100-104, 123, 124 n. 26, 125 n. 30, 131-135, 138, 159, 170, 192, 211 n. 67, 220, 222-223, 226, 238, 240-241
Bănică, Mirel 31 n. 19
Bârsan, Zaharia 213
Beethoven, Ludwig van 274
Beldiceanu, Nicolae 264
Bena-Medean, Victoria 45
Beniuc, Mihai 96, 107, 145, 151, 152-159, 161-164, 238, 241, 255, 284, 286-287, 289, 293-295, 298, 301, 307-308
Bergson, Henri 97, 148, 193
Bichis, Rodica 50 n. 74, 52 n. 84
Bîtfoi, Dorin-Liviu 289 n. 136
Blaga, Corneliu 15 n. 17, 16, 20 n. 29, 25, 28

Abstract

This book has a very peculiar theme: rumours that circulated and are still circulating in the Romanian environment, but also in the international environment sometimes, of Lucian Blaga's radical – that is legionary and then communist – political orientation. The poet, playwright and philosopher Blaga (1895-1961) is the most complex author in 20th century Romanian culture. The rather persistent rumour of his Iron Guardism is all the more surprising since the author, unlike other Romanian philosophers or writers, didn't get involved in politics and didn't write political texts of any kind.

How was Blaga's life "played" between the two extremes of the 20th century, since he was a contemporary of both fascism and communism and lived both during the National Legionary State and under the Soviet-style totalitarian socialist realist regime in Romania? How did the fact that he had many Legionary friends and exegetes (Vasile Băncilă, Cioran, Eliade, Noica), as well as communist exegetes and collaborators (Zevedei Barbu, I.D. Sîrbu) affect his life and work? Why didn't Blaga contest the ultra-reductionist interpretation of his philosophy by his first exegete? What did Blaga think about "race"? Is Blaga's philosophy strictly ethnicist or universal? What role did King Carol II play in Blaga's destiny? Why did Carol II appoint Blaga in the Goga cabinet? What impact had the appointment on the life of the philosopher? How did Blaga explain that in 1938 he finally got the post he had wanted since 1919, i.e. professor in Cluj? What did Blaga do during the National Legionary State? Why did the theologian Dumitru Stăniloae and other orthodox theologians attack him, were they right when they wrote that Blaga was a danger to the Romanian nation and the national orthodoxy? Was Blaga an atheist? What did he believe in? When and why did his friendship with Băncilă end? Why did the philosopher Constantin Rădulescu-Motru run a systematic campaign against Blaga's philosophy and why did the Romanian Academy side with Motru? Are those who accuse Blaga of being unethical right? Was Blaga a national danger for Romania during World War II? Why

relations were severed between Crainic and Blaga? Did Blaga embrace communism during the war, as some contend? Why did he defend communist Zevedei Barbu at the trial? Are the legionaries who claim that Blaga was a covert legionary right? Why didn't he write anything about legionaries, either against or for? Was Blaga a wanted person after August 23rd 1944? Did he go in hiding? Did Blaga want to flee the country after August 23rd 1944? Why did he join the National Popular Party? Why did he resign from this party, which otherwise made him a member of the Central Committee? Was Blaga right to be afraid? Are the communists, from Lucrețiu Pătrășcanu, Nestor I. Ignat, Pavel Apostol and others to Mihai Beniuc, justified in accusing Blaga and his work of fascism, Iron Guardism, mysticism, orthodoxism, reactionarism? Why did the Securitate place Blaga under surveillance and what conclusions were drawn? Did Pavel Țugui play any part in Blaga's biography? Why were people he knew arrested and investigated? Is the Securitate right when it claims that Blaga was not a member of any political party? Did Blaga write the drama *Avram Iancu* to describe in fact the Legionary Movement, does Blaga's character Avram Iancu impersonate Corneliu Zelea Codreanu? Did Blaga really dedicate this play to Corneliu Zelea Codreanu? Why did the members of the Sibiu Literary Circle shun Blaga with their 1943 "Manifesto"? Was Blaga influential in the Literary Circle or not? Why did Blaga go with a "Memo" to Atanase Joja in 1959 and what did he obtain from him? How, when and where was this "Memo" published? How did Mrs Dorli Blaga influence the publication of the "Memo"? What was Mircea Zaciu's role in 1978 in the publication of this document written by Blaga? Why didn't Mrs Dorli Blaga admit then that she was the one who gave the memo to Hadrian Daicoviciu, who in turn handed it to Mircea Zaciu? Why did Mrs Dorli Blaga ask Hadrian Daicoviciu to say he had the "Memo" in his own archive? Did Blaga deserve his fate, Carol II's praise, then the insults and the harassment he suffered from various people, from the autumn of 1940 until his death?

This book tries to answer these questions and similar ones. The author explores the political and ideological rumours about Blaga, in a chronological order based on the date on which they appear written in various documents (also taking into account the date they were made public), identifies four layers of rumours, and makes connections among them. This multidisciplinary research uses historical and ideological analysis and answers questions based on documented evidence. As in the analytic theatre, the search often goes back in time, in the characters' past, in order to identify the seed that triggered conflicts and accusations. The research sheds light on the importance of the

Romanian political background on which rumours appeared and charges were brought, as well as on the individual and personality factor that led to the spread of rumours, the fact that many ideological and political accusations brought against Blaga were sourced not from the philosopher's deeds and writings, but from the intraspecific competition in philosophy and literature: to put it plainly, the envy of some philosophers and writers, who capitalised a certain political context in order to make public denunciations, the effects being just as devastating as those created by the single Party or the Romanian Securitate. In this interdisciplinary research, Blaga appears not as a hero, but simply as an intellectual who, wishing to create and expecting to be acknowledged for his creative acts, always stayed away from politics as much as he could, hoping that in this way he would defend his freedom as a creator.

Résumé

Ce livre a un objet bien particulier: les bruits qui ont couru et qui courent encore dans les milieux roumains, et quelquefois dans ceux internationaux, concernant l'orientation extrémiste, c'est-à-dire légionnaire, mais ensuite communiste aussi, de Lucian Blaga. Poète, dramaturge et philosophe, Blaga (1895-1961) est le plus complexe auteur de la culture roumaine du XX^{e} siècle. Le bruit assez insistant sur son fascisme est d'autant plus surprenant que cet auteur, à la différence d'autres philosophes ou écrivains roumains, n'a pas fait de politique et n'a écrit aucune sorte de textes politiques.

Comment a été «jouée» la vie de Blaga entre les deux extrémismes du XX^{e} siècle, étant donné qu'il a été le contemporain aussi bien du fascisme que du communisme et qu'il a vécu aussi bien au temps de l'état national-légionnaire que sous le régime totalitaire du socialisme réel roumain qui suivait le modèle soviétique? Quelle signification a pu avoir pour sa vie et pour son œuvre le fait qu'il a eu beaucoup d'amis et d'exégètes légionnaires (Vasile Băncilă, Cioran, Eliade, Noica), comme des exégètes et des collaborateurs communistes (Zevedei Barbu, I.D. Sîrbu)? Pourquoi n'a-t-il pas protesté contre l'interprétation ultra-réductionniste de son œuvre par le premier de ces exégètes? Que pensait Blaga sur la «race»? Est-ce que la philosophie de Blaga est une philosophie strictement ethniciste ou bien est-elle une philosophie universelle? Quel rôle a joué le roi Charles II de Roumanie dans la destinée de Blaga? Pourquoi est-ce que Charles II a nommé Blaga dans le gouvernement Goga-Cuza? Quelles ont été les conséquences de cet acte sur la vie du philosophe? Comment s'est expliqué Blaga le fait que, en 1938, il a enfin obtenu le poste qu'il convoitait depuis 1919, à savoir celui de professeur à Cluj? Qu'est-ce qu'il a fait pendant la période de l'état national-légionnaire? Pourquoi a-t-il été attaqué par le théologue Dumitru Stăniloae comme par d'autres théologues orthodoxes? Ont-ils eu raison d'écrire que Blaga était une menace pour la nation roumaine et pour l'orthodoxie nationale? Est-ce que Blaga était un athée? En quoi croyait-il? Quand et pourquoi son amitié avec Băncilă a-t-elle pris

fin? Pourquoi est-ce que le philosophe Constantin Rădulescu-Motru a mené une campagne systématique contre la philosophie de Blaga et pourquoi l'Académie Roumaine s'est-elle solidarisée avec Motru? Ont-ils raison ceux qui accusent Blaga de ne pas avoir une éthique? Est-ce que Blaga a été une menace au niveau national pour la Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale? Pourquoi est-ce que les relations entre Blaga et Crainic ont cessé? Est-ce que Blaga est passé dans le camp communiste pendant la guerre, comme d'aucuns l'affirment? Pourquoi a-t-il défendu le communiste Zevedei Barbu lors de son procès? Les légionnaires qui soutiennent que Blaga a été un légionnaire caché auraient-ils raison? Pourquoi est-ce qu'il n'a rien écrit sur les légionnaires, ni pour ni contre? Est-ce que Blaga a été traqué après le 23 Août 1944? Est-ce qu'il s'est caché? A-t-il voulu, après le 23 Août 1944, s'enfuir à l'étranger? Pourquoi a-t-il intégré le Parti National Populaire? Et pourquoi a-t-il quitté ce parti, qui lui avait offert d'ailleurs un poste dans sa direction? Est-ce que Blaga a eu raison de s'effrayer? Est-ce que les communistes, à commencer par Lucrețiu Pătrășcanu, Nestor I. Ignat, Pavel Apostol et d'autres et jusqu'à Mihai Beniuc, ont raison d'accuser Blaga et son œuvre de fascisme, légionnarisme, mysticisme, orthodoxisme, réactionnarisme? Pourquoi est-ce que la Securitate a surveillé Blaga et à quelles conclusions a-t-elle abouti? Est-ce que Paul Țugui a joué un quelconque rôle dans la biographie de Blaga? Pourquoi des gens qui comptaient parmi ses connaissances ont été arrêtés et ont fait l'objet des enquêtes? Est-ce que la Securitate a raison lorsqu'elle affirme que Blaga n'a fait partie d'aucun parti politique? Est-ce que Blaga a écrit le drame *Avram Iancu* pour décrire par son intermédiaire le Mouvement légionnaire? Le personnage Avram Iancu de Blaga représente-t-il Corneliu Zelea Codreanu? Et Blaga a-t-il bien dédié cette pièce de théâtre à Corneliu Zelea Codreanu? Pourquoi est-ce que les membres du Cercle Littéraire ont évité Blaga lors de leur «Manifeste» de 1943? Blaga a-t-il eu, oui ou non, une influence réelle sur le Cercle Littéraire? Pourquoi en 1959 Blaga, muni d'un «Mémoire», est allé voir Atanasie Joja et qu'est-ce qu'il a obtenu de celui-ci? Comment, quand et où a été ce «Mémoire» publié? Quel rôle a joué Mme Dorli Blaga dans la publication du «Mémoire»? Quel a été en 1978 le rôle de Mircea Zaciu dans la publication de ce document écrit par Blaga? Pourquoi Mme Dorli Blaga n'a pas reconnu alors que c'était elle qui avait donné le document à Hadrian Daicoviciu, qui l'a remis à son tour à Mircea Zaciu? Pourquoi est-ce que Mme Dorli Blaga a prié Hadrian Daicoviciu de dire qu'il avait le «Mémoire» dans son archive propre? Est-ce que Blaga a mérité le sort qu'il a eu, les éloges de Charles II, ensuite les insultes et les harcèlements auxquels il a été soumis des plus différentes directions, par des moins que rien, de l'automne 1940 et jusqu'à sa mort?

C'est à ces questions et à d'autres du même genre que ce livre s'efforce de répondre. L'auteur examine les rumeurs politiques et idéologiques concernant Blaga, les ordonne de manière chronologique, selon la date où on les a enregistrés dans des documents divers (mais en tenant compte aussi de la date où ces documents sont devenus publics), identifie quatre couches superposés de rumeurs et établit des liaisons entre ces couches. Cette recherche multidisciplinaire utilise l'analyse de type historique et idéologique et apporte des réponses aux questions en s'appuyant sur des faits documentés. Comme dans le théâtre analytique, l'investigation descend souvent dans le passé des personnages, afin d'identifier le noyau déclanchateur des conflits et des accusations. La recherche met en lumière l'importance aussi bien du contexte politique roumain dans lequel des accusations et des bruits ont été lancés, que du facteur individuel et de personnalité qui a fait naître certaines rumeurs, en faisant valoir que beaucoup des accusations idéologiques et politiques qui ont visé Blaga ont eu comme source ultime non pas les actes et les écrits du philosophe, mais la compétition intra-spécifique du champ de la philosophie et de la littérature: pour dire les choses simplement, la jalousie de certains philosophes et écrivains, qui ont profité du contexte politique pour lancer des accusations publiques, produisant des effets aussi dévastateurs que le Parti unique ou la Securitate. Dans cette recherche de nature interdisciplinaire, Blaga apparaît non pas comme un héros, mais tout simplement comme un intellectuel qui, animé par le désir de créer et l'attente d'être reconnu pour ses faits de création, s'est toujours maintenu autant qu'il a pu loin de la politique, dans l'espoir de pouvoir défendre ainsi sa petite liberté de créateur.

PLURAL M

au apărut:

155. Umberto Eco – *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn şi interpretare*
156. Mircea Mihăieş – *Despre doliu. Un an din viaţa lui Leon W.*
157. Ruxandra Cesereanu – *Decembrie '89. Deconstrucţia unei revoluţii* (ediţia a II-a)
158. Mihail Neamţu – *Povara libertăţii. Antiteze, paradigme şi biografii moderne*
159. Aristotel – *Despre generare şi nimicire*
160. Umberto Eco – *Kant şi ornitorincul* (ediţia a II-a)
161. Anca Vasiliu – *Despre diafan. Imagine, mediu, lumină în filosofia antică şi medievală*
162. Andrei Oişteanu – *Narcotice în cultura română. Istorie, religie şi literatură*
163. Marta Petreu – *Diavolul şi ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (ediţia a II-a)
164. Moshe Idel – *Fiul lui Dumnezeu şi mistica evreiască*
165. Albert Hourani – *Istoria popoarelor arabe*
166. Anca Manolescu – *Stilul religiei în modernitatea târzie*
167. Vladimir Jankélévitch – *Curs de filosofie morală*
168. Claude Lévi-Strauss – *Gîndirea sălbatică*
169. Andrei Oişteanu – *Narcotice în cultura română. Istorie, religie şi literatură* (ediţia a II-a)
170. Umberto Eco – *Cum ne construim duşmanul*
171. Camil Ungureanu (coord.) – *Religia în democraţie. O dilemă a modernităţii*
172. Ion Vartic – *Cioran naiv şi sentimental*
173. Max Horkheimer, Theodor W. Adorno – *Dialectica Luminilor. Fragmente filosofice*
174. Valeriu Gherghel – *Breviarul sceptic. Şi alte eseuri despre simplitate*
175. Gabriel Andreescu – *Cărturari, opozanţi şi documente. Manipularea Arhivei Securităţii*
176. Mihai Valentin Vladimirescu – *Viaţa de zi cu zi în vremea lui Iisus*
177. Vintilă Mihăilescu – *Scutecele naţiunii şi hainele împăratului. Note de antropologie publică*
178. Adriana Babeţi – *Amazoanele. O poveste*
179. David Bentley Hart – *Frumuseţea infinitului. Estetica adevărului creştin*
180. Moshe Idel – *Mircea Eliade. De la magie la mit*
181. Grete Tartler – *Înţelepciunea arabă. De la preislam la hispano-arabi* (ediţia a III-a)
182. Mirel Bănică – *Nevoia de miracol. Fenomenul pelerinajelor în România contemporană*

183. Klaus Heitmann – *Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german (1775-1918). Un studiu imagologic*
184. Moshe Idel – *Răul primordial în Cabala. Totalitate, perfecţiune, perfectibilitate*
185. Barnaby Rogerson – *Profetul Mahomed. O biografie*
186. Vintilă Mihăilescu – *Apologia pîrleazului*
187. Gabriel Andreescu – *Existenţa prin cultură. Represiune, colaboraţionism şi rezistenţă intelectuală sub regimul comunist*
188. Umberto Eco – *Cronicile unei societăţi lichide*
189. Umberto Eco – *Limitele interpretării*
190. Ruxandra Cesereanu – *Fugarii. Evadări din închisori şi lagăre în secolul XX*
191. Cătălin Partenie, Alfred Bulai (coord.) – *In Fiction We Trust*
192. Umberto Eco – *Kant şi ornitorincul* (ediţia a III-a)
193. Sorin Mitu – *De la Burebista la Iohannis. Istorii, analize, satire*
194. Madeea Axinciuc – *Profetul şi oglinda fermecată. Despre imaginaţie şi profeţie în* Călăuza rătăciţilor *de Moise Maimonide*
195. Andrew Scull – *O istorie culturală a nebuniei: de la Biblie la Freud, de la casa de nebuni la medicina modernă*
196. Eugen Negrici – *Iluziile literaturii române*
197. Vintilă Mihăilescu – *Etnogeneză şi ţuică*
198. Ştefan Afloroaei – *Fabula existenţială*
199. Roland Barthes – *Discursul îndrăgostit*
200. Simone Weil – *Înrădăcinarea. Preludiu la o declaraţie a datoriilor faţă de fiinţa umană*
201. Tom Nichols – *Sfîrşitul competenţei. Discreditarea experţilor şi campania împotriva cunoaşterii tradiţionale*
202. Chase F. Robinson – *Civilizaţia islamică în 30 de vieţi. Primii 1.000 de ani*
203. Moshe Idel – *Experienţa mistică la Abraham Abulafia*
204. Vintilă Mihăilescu – *În căutarea corpului regăsit. O ego-analiză a spitalului*
205. Mirel Bănică – *Bafta, Devla şi Haramul. Studii despre cultura şi religia romilor*
206. Mircea Dumitru – *Lumi ale gîndirii. Zece eseuri logico-metafizice*
207. Jacques Attali – *Istoriile alimentaţiei. Ce va să zică a mînca?*
208. Piergiorgio Odifreddi – *Dumnezeul logicii. Viaţa genială a lui Kurt Gödel, matematicianul filosofiei*
209. Sue Prideaux – *Sînt dinamită! Viaţa lui Nietzsche*
210. Mirel Bănică – *Prin România. Carnete de drum*
211. Claude Lévi-Strauss – *Antropologie structurală zero*
212. Sorin Alexandrescu – *Lumea incertă a cotidianului*
213. Moshe Idel – *Principiul feminin în Cabala*
214. Marta Petreu – *Blaga, între legionari şi comunişti*

în pregătire:

Ştefan Afloroaei – *Despre simţul vieţii. Întrebări, perplexităţi, credinţe*
Umberto Eco – *Despre televiziune*

www.polirom.ro

Redactor: Emanuela Stoleriu
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Gabriela Gheţău

Bun de tipar: aprilie 2021. Apărut: 2021
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700505, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1,
et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la PRINTCO